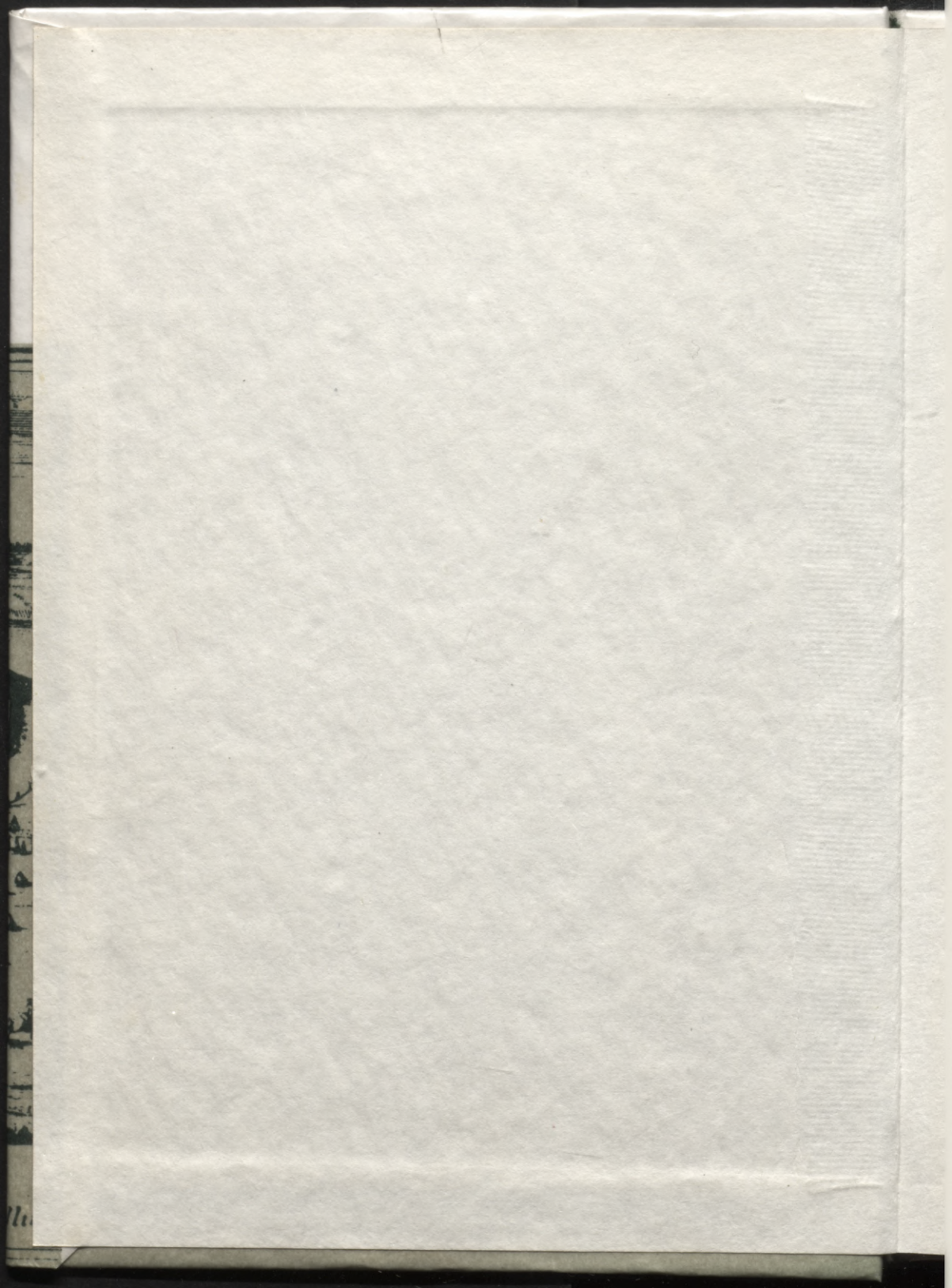
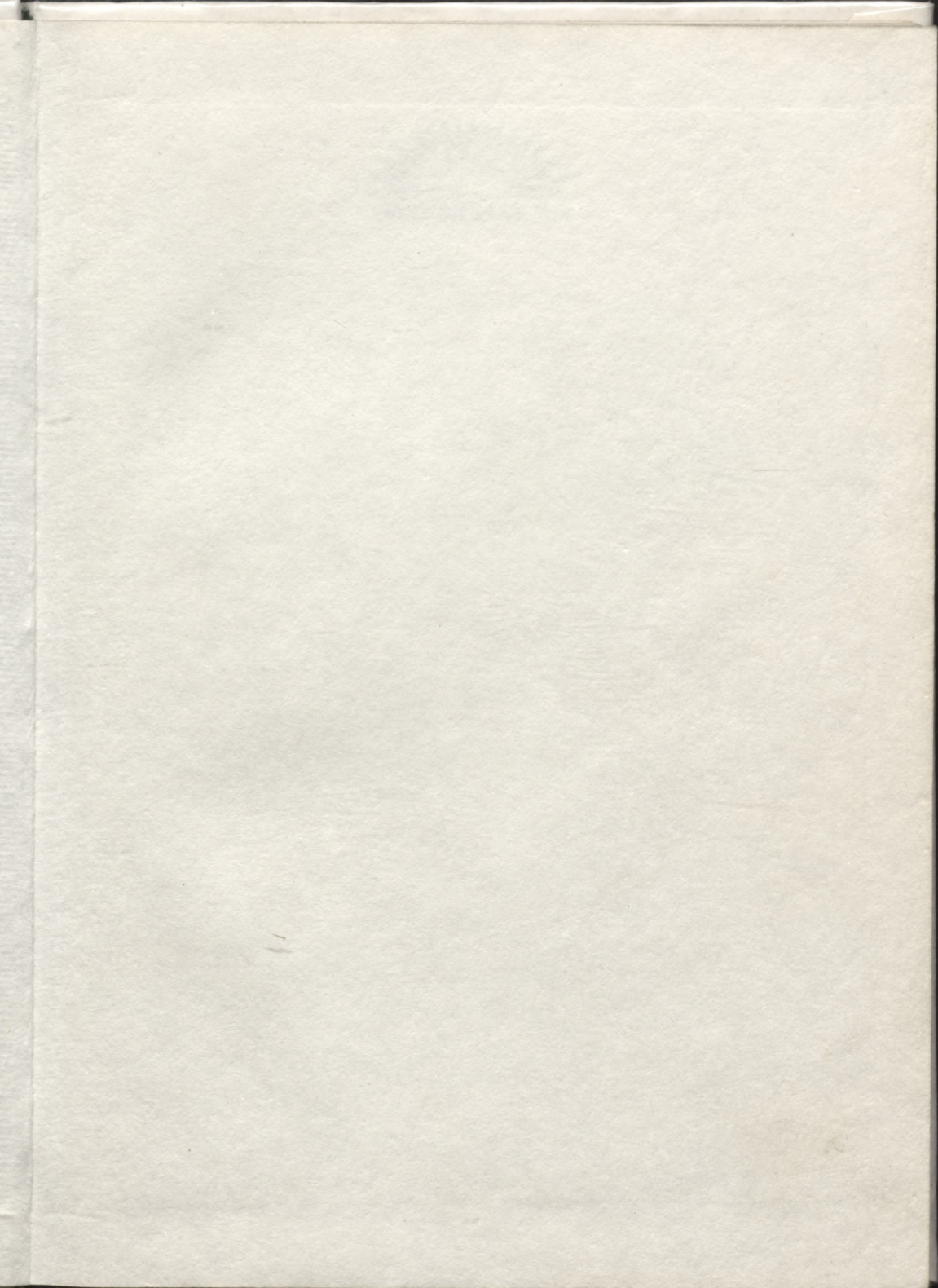

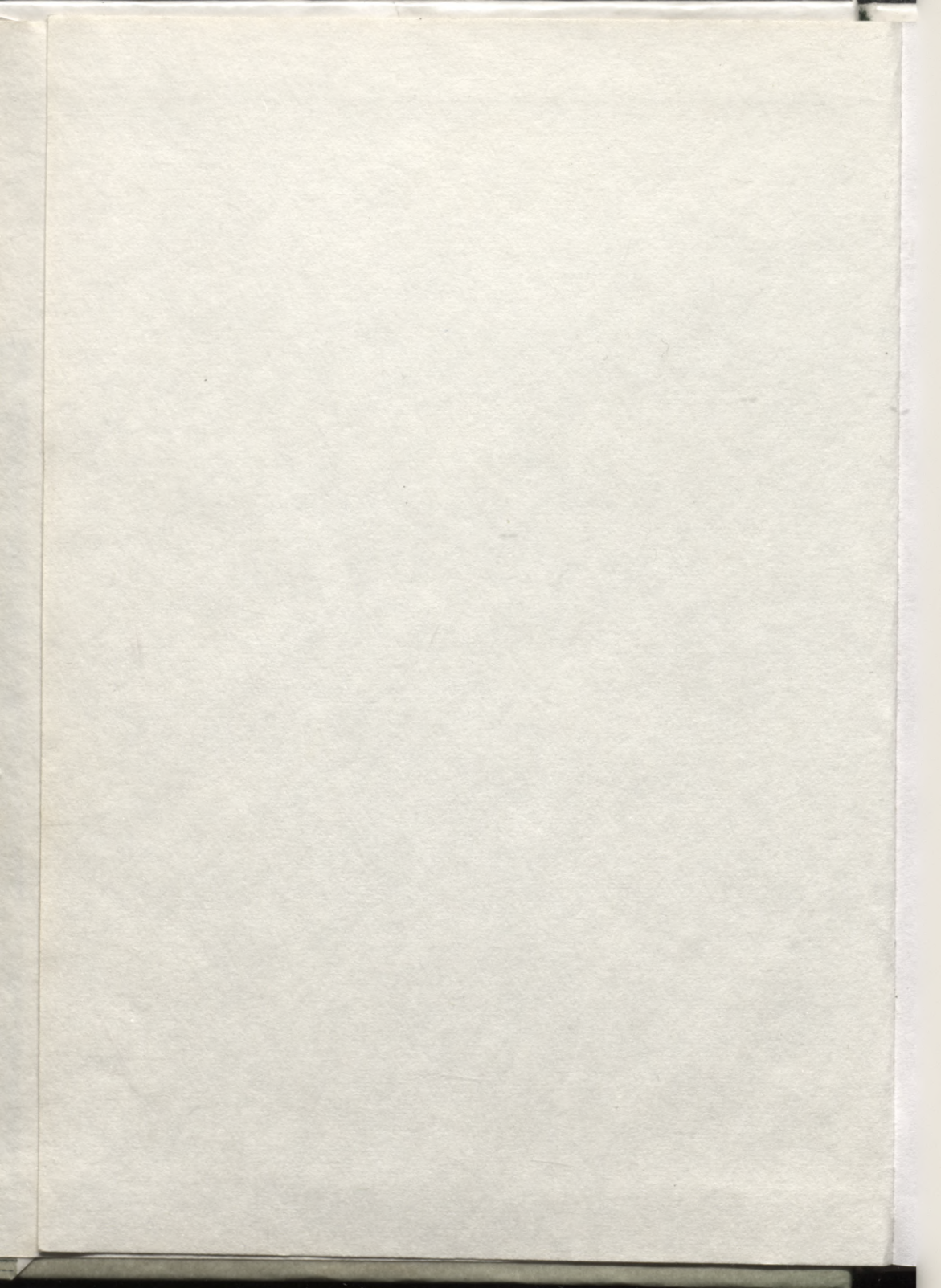
Sēļu zeme

Prospect und Attäque vō Seelburg
A Das Russische Lager. B Ihre Approschen. D Ihre Batterie. E Ihre

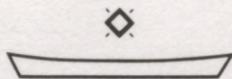
18

ju zeme

95-3
L 417

L
90

LATVIJAS KULTŪRAS FONDS

SĒĻU ZEME

Sēļu zeme

RĪGA, 1995

LATVIJAS KULTŪRAS FONDS

Sēļa zeme

Grāmatas sastādītāja Vaida Villeruša

Redaktore J.Mackova
Mākslinieciskā redaktore I.Jēgere
Datorsalikuma operatore I.Palma

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

95-10,616
0305017741

Izmantoti Misiņa bibliotēkas, Daugavas, Jēkabpils un Sēlpils muzeju
fondu fotomateriāli.

Ārija Elksne

SĒĻU ZEME

Ai, sēļu zeme piemiligā!
Tur mani tēvu tēvi dus,
Ar ozolzaru rokā Līga
Tur svētījusi pakalnus.

No manu senču karstās asins,
No žults, kas jānorij bij tiem,
Tur katru gadu spraucas asni
Caur pērnā gada tīmekļiem.

Tur piektais gads nav tāla teiksma,
Bet venkārši mans vecvectēvs –
Drūms Sēlpils vīrs ar koka vāli,
Un viņam pretim – muižkungs glēvs.

Kā mizas raupjums ozolzaram
Šīs zemes gars man līdzī dots,
Nav tāda likuma vai varas,
Kas spēj no senčiem atbrīvot.

Äppelblau

SËJLU ZEMĒ

Ar sēju zeme pieņemta
Tū manī tēvu tēvi dā
Ar cocolau tēvi tēvi
Tū sēju zeme pieņemta

Tū manī sēju zeme pieņemta
No zūta, kas jānotī, bij tū
Tū manī sēju zeme pieņemta
Caur sēju zeme pieņemta

Tū manī sēju zeme pieņemta
Tū manī sēju zeme pieņemta
Dūmā sēju zeme pieņemta
Lū manī sēju zeme pieņemta

Kā mēs sēju zeme pieņemta
Sēju zeme pieņemta
Nē, lū manī sēju zeme pieņemta
Kā sēju zeme pieņemta

Ar sēju zeme pieņemta
Tū manī sēju zeme pieņemta
Dūmā sēju zeme pieņemta

Ar sēju zeme pieņemta
Tū manī sēju zeme pieņemta
Dūmā sēju zeme pieņemta
Lū manī sēju zeme pieņemta

Ar sēju zeme pieņemta
Tū manī sēju zeme pieņemta
Dūmā sēju zeme pieņemta
Lū manī sēju zeme pieņemta

SĒLIJA ATMIŅU GAISMĀ

SKOLOTĀJAS OLGAS ANCELĀNES-KUNDRATES ATMIŅU TĒLOJUMI

Skolotāja Olga Ancelāne - Kundrate dzimusi 1903.gadā Secē – šogad rit viņas dzīves 92.gads. Bērnība, skolas gadi, jaunība – viss saistās ar Sēļu zemes Piedaugavas novadiem. Vēl vairāk – Neretas skola ir skolotājas vienīgā darba vieta viņas mūža garumā, un varam tikai minēt, cik daudzi viņu sauc par savu Skolotāju (arī viens no šīs grāmatas autoriem – Imants Auziņš). Savu atmiņu tēlojumu, kā viņa pati to sauc, Olga Kundrate uzrakstījusi, pārkāpjot 90 gadu sliekšni – varam apbrīnot viņas lielisko atmiņu, gaišo dzīves izjūtu, kas ir darba pamatā. Grūti būtu labāk raksturot šo darbu, kā to, tūdaļ pēc uzrakstīšanas, ir darījusi ievērojamā folkloriste Vilma Greble, tādēļ tālāk viņas rakstītais:

"Atmiņu tēlojumā plašā tvērumā parādīta latviešu darba zemnieka dzīve Augšzemē – vēlākā Jaunjelgavas apriņķa Sērenes un Seces pagastā. Par senāko laika posmu pamatā autorei tēva mātes – Vecmamma un tēva – Jāņa Ancelāna atmiņu stāstījumi. Tajos liela vērība veltīta svarīgākajiem lauku darbu procesiem un ilgā attīstības gaitā veidojušajiem tradīcijām.

Ar tīri zinātniska etnogrāfa skatījumu un precizitāti attēloti sieviešu galvenie darbi – aušana, maizes cepšana, biezpiena sildīšana, sviesta kuļšana, siera siešana... Tie nav sausi apraksti, bet iejūtīgi, emocionāli stāstījumi, kad darbs prasīt prasās, lai to veiktu ne vien rūpīgi un kārtīgi, bet arī skaisti. Vesela kultūrvēsturiska aina ir rījas un labības kuļšanas attēlojumā – vispirms darbs ar sprīguļiem, tad ar zirgiem darbināmā kuļamā mašīna – rullis, un, beidzot, kuļmašīna ar "dampi", kas prasīja talkas darbiniekus un kopdarbu, apkūlību balli ar mielastu, dziesmām un dejām. Talkas rīkotas arī citu smagāku darbu veikšanai – mēslu vešanas talkas, mājas celšana. Viscaur jūtamas labas, saderīgas kaimiņu attiecības – stiprākais palīdz vājākam "tikt uz kājām".

Dzīvojot Daugavas krastos – Sērenē – nav paiets garām arī citu tautu darba cilvēkiem un to paradumiem – spilgti un krāsaini rādīta strūdzinieku un plotnieku dzīve un darbs. Parādīti ceļojošie tirgotāji Ābramiņš un Īzaciņš, kuri tika gaidīti un viesmīlīgi saņemti katrā mājā, pret viņiem, viņu ticību un paražām izturējās ar cieņu. Vienīgi čigānus viņu zagšanas netikuma dēļ labāk redzēja ejam nekā nākam.

Tēlojumā redzams, cik liela loma ētiskajā audzināšanā sabiedrībā, īpaši ģimenē, bijusi reliģijai – tās mācībām pieiets ar izpratni un godbijību. Vietumis tradīciju attēlojumā īpatnēji saaudušās kristiānisma bērnu kristīšanas ceremonijas ar latviešu senajām vārda došanas paražām. Ar lielu interesi lasāmas lappuses par to, kā bērni, kas vēl neiet skolā, gatavojas mājās

mācītāja pārbaudēm, galvenokārt ticības mācībā un lasītprasmē; par pašu pārbaudi, kur vērtējums bijis atkarīgs no tā, cik vecāki devuši mācītājam šajā brauciena reizē... Kā glezna skatāms tēlojums par sieviešu gājieni uz baznīcu svētdienas rītos – iets vai nu kailām kājām vai postalās, nesot līdzī padusē iespiestu lakatiņu ar “goda” apavu, kas apauts tikai pie baznīcas. Uz baznīcu iets ne vien klausīties dievvārdus, bet arī satīties ar paziņām un radiem.

Atmiņu stāstījumā sastopam ne vienu vien darbojošos personu – tās ir personības ar savu raksturu, kas nes latviešu tautas mentalitātei būtiskas īpašības. Tur ir ētiski skaidri un taisnīgi, gudri un godīgi, darba apsēsti cilvēki – Vecmamma, Jānis, vecais zaldāts Šimanis. It kā skopiem vārdiem, taču spilgti un gleznaini parādīts vecā Simaņa traģiskais liktenis – karā savainotās kājas dēļ atvaļināts no dienesta, viņš, mājās pārnācis, neatgūst saderēto līgavu – tā aiziet pie cita. Šimanis to dziļi pārdzīvo un visu mūžu paliek vientuļnieks, klīdzams no mājas un māju, savas stiprās, darbīgās rokas, gudros padomus un sirds siltumu veltīdams tiem, kuriem nepieciešama kāda palīdzība un atbalsts. Šis viedais filozofs lieliski saprotas ar bērniem. Darbu darot arī aiziet mūžībā.

Apskaujami bagāta ir rakstītājas valoda – tā kuplināta ar apvidus vārdiem, novada ipatnējiem frazeoloģismiem. Vecākās paaudzes ikdienas runā saklausāmas tautas parunas, trāpīgi lietoti sakāmvasārdi. Atpūtas brīžos un svētku reizē lietpratīgi, audzināšanas nolūkos izmantotas tautasdziesmas, tautas rotaļas. Tās citētas kā attiecīgā novada tautas gara mantas. Daiļrunīga un emocionāla ir valoda, attēlojot dabas parādības, Daugavas varenību un dzimtās zemes skaistumu.

Var droši teikt – lasītājs nevilksies, pārstaigājot Sēļu zemi pagājušā gadsimta beigās un mūsu gadsimta sākumā, ja ļausies, lai viņu turp aizved Olgas Kundrates atmiņu tēlojumi."

Olga Ancelāne – Kundrate
DARBĪGIE MŪŽI

Astoņdesmit seši gadi manā mūža grāmatā ierakstīti un ātri vien tie papildinās. Vecvecākus atminos kā tālas sapņu ēnas. Zinu, ka viņi bija gara mūža cilvēki. Garš mūžs – ar gadiem un darbiem mērīts. Maz atceros tādus brīžus, kad tēvamāte kavējās atmiņās. Vairāk bija jādomā par šodienu un rītidienu.

Tikai svētdienās kādu brīdi ir laiks domās aizceļot uz savām tēva mājām Degām Sērenes pagastā.

Īpaši pavasaros, kad kaimiņu ganībās saplauka ievas, kad atskanēja lakstīgalu treļļi, dzeguzes ku-kū, vecmamma reizēm salika klēpī darbīgās rokas un kļuva runīga. Domās aizgāja pāri gadu desmitiem. Stāstīja par dzīvi tēva mājās Degās. Tās bijušas labi koptas, izmaksātas mājas Daugavas kreisajā krastā, netālu no Dūņu kroga, vienpadsmit verstes no Jelgaviņas. Agrāk to sauca par Fridrihštati, tagad par Jaunjelgavu.

Īpaši lieli meži. Pamazām mežu vietā ierīkoti lauki. Mežos bijis daudz bišu. Rudeņos izņēmuši visu medu. Bites aizgājušas bojā, bet nākošā vasarā tur iegājis jauns spiets. Savāktu medu vajadzējis nodot muižas kungiem.

Arī pie Degām auguši ozoli ar bišu dorēm. Savos ozolos tēvs pēc medus kāpis ap sienu plaujas laiku, lai bites vēl paspēj ienest iztiku ziemei. Arī cilvēkiem pieticis salduma līdz pavasarim.

Vecmammai bijušas divas māsas un viens brālis. Vecākā māsa dienējusi muižā pie spizmanes¹⁾. Reiz Ziemsvētkos atnesusi cukura graudiņu. To sīki sadalījusi, lai pietiek visiem ko pagaršot. Nosprieduši, ka medus labāks.

Pie Degām gar Daugavas krastu gājis ceļš. No tāliem apvidiem pa to uz Jelgaviņu devās tirdzinieki. Īpaši rudeņos, kad veda pārdot lopus, linus un nokautas cūkas.

Ziemā Daugava klusa, klāta ar biezu ledu un sniegu. Ļoti gaidīts bijis palu laiks, kad ledus brikšķēdams lūzis. Neilgā laikā ūdens sacēlies augstu krastā. Ledus gabali nesuši līdz izrautus kokus, pat siena kaudzītes.

Atdzīvojušies Daugava, atdzīvojušies arī cilvēki no ziemas stinguma. Pavasaros Daugavas krasti ziedējuši kā viens puķu dārzs. Kad saplaukušas ievas, jaunieši vakaros sapulcējušies gaviļēt. Atsaucās balsis Daugavas otrā krastā. Reizēm abos krastos sakūruši ugunskurus. Balsis it kā saplūdušas kopā un skanējušas ilgi.

Pa Daugavu pludināti plosti un strūgas (lielas laivas ar lēzenu dibenu). No rīta agri atskanējuši saucieni: na ļevo, na pravo. Tur brauckuši plostnieki. Parasti

reizē gājuši vairāki plosti. Tā drošāk varējuši pārklūt Daugavas krācēm. Ar strūgām brauca no tāliem Krievzemes apgabaliem. Uz Rīgu veda dārgas ādas un rotaslietas. Reizēm strūgām uzbrukuši laupītāji. Lai pasargātos, braukuši vairākas strūgas kopā.

Reizēm, pie Dūņu kroga apstājušies, plostinieki un strūdzinieki gājuši sildīties un iemest kādu čarku. Pa lielākai daļai tie bijuši vīri sirmām bārdām, pāri ūzām²⁾ pārļautiem gariem krekliem. Dažiem tie bijuši koši izrakstīti. Tad naktīs ilgi skanējušas dziesmas svešā mēldiņā. Nereti iegriezušies arī Degās. Vecmamma vēl atceras vārdus: *hleb, malako, spasibo*. Pavasaros Degās bieži bijusi jācep maize, jo katrs lūdzējs saņēmis maizes riku un piena krūzi.

Nākusi vasara un ganu gaitas. Vasarā dunduri mocījuši dzīvniekus. Nereti jau pirms pusdienām govīs sabizojušas mājās. Tad iznācis garāks pusdienlaiks. Varējuši padarīt gana darbus: sašķīt lapas, sakapāt cūkām un vēl brīdi nosnaust. Miglainās dienās dunduri nelidoja, lopiņi mierīgi ēduši. Tad gani paši bizinājuši³⁾, ar lūpām atdarinot dunduru rūkoņu: *bizzz–bizzz–dundurs astē, vāle pierē, bizzz–bizzz!* Līdz barvede sasitusi kājas, pacēlusī asti un prom uz mājām. Viss ganāmpulks pakaļ. Mājinieki brīnījušies, kā miglainā laikā govīs var bizot. Līdz kaimiņu gans pastāstījis nedarbus.

Rudeņos un ziemā mežā skanējušas suņu rejas un šāvieni. Kungi rikojuši medības. Krodziniekam naudas maks kļuvis biezāks. Kungi mīlējuši labi uzdzīvot.

Šajā laikā arī Degās iegriezušies daži mednieki. Biežs viesis kļuvis Seces staltais mežsargs Ancelāns. Pavasarī viņš bildinājis vecmammu. Viņa toreiz bijusi braša meita. Norunājuši rudenī rīkot kāzas.

Pāris pavasarus Degās iegriezies kāds bagāts strūgas īpašnieks. Vienmēr spožos zābakos un bagātīgi izrakstītos kreklos. Arī viņam iepatikusies glītā latviete. Šajā pavasarī paņēmis līdzī tulkus un bildinājis viņu. Solījis rudenī atbraukt precībās un vest līdzī. Pie viņa varēšot dzīvot kā īsta bajāre. Mājenieki sacījuši, ka viņa jau saderēta. Viņš par to pasmējies, uzlicis galdā pāris zelta piecniekus un aizgājis.

Klīdušas valodas, ka strūdzinieki zogot glītas latvietes un aizvedot uz Krievzemi. Dažas tur dzīvojot labi. Seces mežsargs, to padzirdis, negribējis ar kāzām gaidīt līdz rudenim, un tā Jāņos viņa kļuvusi sieva.

Pie skalu uguns bijis labs pūrs pielocīts. Man vēl tagad ir dažas tolaik Degās austas segas un brunči.

Vīra mājās

Seces mežos vecmamma vīram bijusi mežsarga māja. Nebijis vairs plašo lauku, nebijis vairs Daugavas. Mežsarga māja – Andzāni – pašā meža malā. Saule pagalmā gaiši iespīdējusi ap brokastlaiku. Mežs it kā atdalījis no pārējās pasaules.

Vecmamma Ede Ancelāne (1840–1916)

Nebijis laika bēdāt, bijusi jāapkopj nelielā saimniecība, jāmācās ādas izģērēt, tad siltas vestes un cepures šūt, jāauž un jāada siltas zeķes un rakstaini cimdi.

Kokos pēc medus nevajadzējis kāpt. Pagalmā vairāki kluči ar bitēm. Tās atrastas mežā. Koks nozāgēts un klučis ar bitēm atvests uz mājām.

Pamazām jaunā sieva pie visa pieradusi. Ģimenei prieku snieguši divi dēli. Tikai ziemas naktīs bijis bail, kad vilki, ap mājām staigājot, gaudojuši un vīrs bijis darbā.

Grūta bijusi mežsarga dzīve: jāsargā mežs no zagļiem, jāpiedalās biežās medībās, kad sals locekļus stindzina. Pēc medībām nereti jāpiedalās arī čarkošānā⁴⁾. Pamazām vīram sadilusi labā veselība. Mans vectēvs nomira, kad manam tēvam Jānim bija tikai septiņi gadi, brālis Mārtiņš dažus gadus vecāks.

Vecmammai sācies grūtais atraitnes mūžs. Viņa bijusi ieslavēta kā laba rokdarbniece. Darba netrūcis. Vasarās palīdzējusi bagātākām saimniecēm lauka darbos, rudeņos sēņojusi, ogojusi, riekstojusi. Ziemā audusi dvieļus, segas, palagus un tautiskos brunčus, adījusi rakstainus cimdus un zeķes. Tā palīdzējusi ne vienai vien brūtei labu pūru pielocīt. Par darbu saņēmusi gaļas gabaliņus, miltus, zirņus un citu iztiku.

Arī dēli ganos piepelņījušies. Vecākais dēls Mārtiņš aizgāja ganos pie vectēva Degās. Jaunākais dēls Jānis ganīja lopus kaimiņu mājās. Septiņi gadi, jānovalda ganāmpulks mežā. Pusdienlaikā, kad pieaugušie atkrita diendusā, ganam jāpiesķin lapas, jāsakapā cūku barībai. Rudeņos mežā ilgi turējušās salnas.

Zāle sasalusi, bet ganiņam kājas basas. Tētis kādreiz stāstīja par skopo saimnieci, kas pat vīzes nedevusi pielīgtam kājapavam. Kājas no aukstuma sastingušas. Tad tās sildījis govs mīzalos un izmestā mēslu leķī⁵⁾. Reizēm pats čurājis uz kājām, lai tās sasildītu.

Ne vienmēr māte varējusi viņam palīdzēt. Lai stiprinātu izturību, stāstījusi pasaku. Divas vārdes iekritušas krējuma spainītī. "Nav ko pūlēties," – sacīja viena un nogrima. Otra ķepurojās, sakūla krējumu, uzrāpās uz sviesta pinkuļa un izlēca laukā. Izglābās.

"Mēs sapratām, ka nelīdz gausties par grūtumu, ir jācenšas tas pārvarēt visā dzīvē," man sacīja tētis.

Skolas gadi

Nezinu, kā vecmamma iemācījās lasīt, bet viņa lasīja tekoši.

Pienāca laiks sūtīt skolā Mārtiņu. Ābece nebija. Mācījās lasīt no dziesmu grāmatas. Skola aiz meža, lielākās mājās. Skolotājs, kā tajos laikos parasts tādā meža nostūrī, padzīvojis skroders, kas vairs nevarējis diegu adatā ievērt, bet pratis lasīt, rakstīt un nedaudz rēķināt. Mācībās pieņēmis tikai zēnus pēc desmit gadiem, kad tie pazīnuši burtus. Galvenais – jāiemācās ticības gabali, lai var tikt pie iesvētības.

Rakstīt un rēķināt līdz simtam mācījušies uz tāpelītēm ar gripeli. Tikai beidzamā gadā, pavasara pusē rakstījuši pašu pagatavotā burtņīcā ar zīmuli. Kam bijusi tinte un spalvaskāts, tie vingrinājušies norakstīt no grāmatas. Pavasara

pusē lielākie skolēni, kas gribēja tikt pie iesvētības, mācījās un atkārtoja bībelstāstus un ticības gabalus. Pamati ar to dzīvei bija ielikti, un vairumam pietika visam mūžam.

Kad jaunākam dēlam Jānim pienāca skolas laiks, bija uzcelta jauna skola. Tur strādāja jauns skolotājs. Mans tēvs jau mājās zināja gandrīz visu, ko mācījās brālis. Skolā viņu tūlīt pārcēla otrā klasē. Viņš bieži vien palīdzēja skolotājam mācīt pirmzīmiņiekus. Skolā Jānis iemācījās ne tikai labi lasīt un svētos gabalus, bet labi rakstīja un galvā labi rēķināja. Tas vēlāk dzīvē ļoti noderēja.

Lielajā dzīvē

"Tā nu tas ir," novilcis pašustos iesvētības svārkus, pie sevis nodomāja Mārtiņš. Viņam bija sešpadsmit gadi. Precēties vēl par agru. Brauks pie vectēva uz Degām, palīdzēs pavasara darbos. Pēc tam nāks un strādās mežā. Jaunais mežsargs gaida palīgu. Nekur nav tik labi kā starp kokiem. Lapsa un vāvere, dzenis un briedis – visi kā brāļi. Pāris gadus papelnis naudu. Tad varbūt varēs pamācīties par mežsargu. Ies tēva pēdās.

Pagāja daži gadi. Mārtiņš aizgāja par iegātni Seces pagasta Ļavānos, vidēji lielās mājās Daugavas kreisajā krastā, netālu no Kokneses. Nebija meža, bija mīļa sieva. Pavasaros ievziedi Daugavas krastos, rudenos rieksti tāpat kā vectēva mājās Degās. Tur iemācījās arklu vadīt, sētuvi plecos likt, ar abām rokām graudus līdzeni tīrumā kaisīt. Te nebija, kas pamācītu. Sievastēvs gadu atpakaļ miris, sievasmāte, salikusi večiņa, priecējās, ka meitai tik izdarīgs vīrs. Gaidīja vēl pilnīgāku laimi. Notika negaidītais – dēls nāca pasaulē nedzīvs, paņēmis līdzi māti. Satumsa pasaule. No bēdām Mārtiņš gandrīz zaudēja prātu. Bēdām piemirkušas nāca un gāja dienas. Darbs likās kā jūgs, bet bija arī mierinājums. Pienākums lika darbu veikt un piemirst bēdas. Sievasmāte, cik spēja, vadīja saimniecību. Gāja gadi bez prieka.

"Precies, ilgi vairs nespēšu palīdzēt," sūrojās sievasmāte. Pirmam sniegam krītot, nomira arī viņa. Izpalīdzīgu radu sieviņa uz laiku nāca palīgā. Mārtiņš aicināja palīgā savu māti. "Nē, dēls," sacīja māte, "nespēju vairs saimniecību vadīt. Reiz arī man būs jāaiziet, tad paliksi viens kā vecs celms. Ved mājās saimnieci."

Mātes kaimiņmāju, otru Andzānu, meitene Anniņa bija izaugusi par glītu jaunavu. Pāris gadus Jelgaviņā pabijusi – mācījusies smalkus rokdarbus un klavieres spēlēt. Abas ar māti bija cerējušas uz jauno skolotāju. Bet rudenī cerības izputēja: skolotājs no savas puses atveda sievu. Smalkie rokdarbi nevilināja saimniekdēlus. Nebija arī neviena, kas būtu pa prātam mātei un meitai. Ko darīt? Kā būs, kad arī brālis atvedīs sievu? Tikai ne vecmeitās palikt!

Kāda dēla māte smiedamās bija prasījusi, vai meita grābekli vēl pazīstot? Abas to sāpīgi pārdzīvoja. Zināja pasaku par meitu, kas, laiciņu pilsētā padzīvo-

jusi, mājās pārbraukusi, rādot uz grābekli, prasījusi: "Vas ist das par skribel, skrābel?" Te uzminusi siekstai⁶⁾ un ar kātu dabujusi pa pieri. Iesaukusies: "Ak tu velna grābeklis!"

Ne reizi vien abām doma apstājās pie Mārtiņa. Kas par to, ka atraitnis? Labas mājas pie Daugavas un nav jau nemaz tik vecs.

Kad Mārtiņa un Anniņas mātes satikās, abām runa arvien apstājās pie Mārtiņa, līdz nolēma: vajag saradoties.

Ziemsvētkos Mārtiņš atbrauca uz Andzāniem apciemot māti un brāli.

Sen Mārtiņš nav juties tik labi. Pie eglītes Anna mīļi uzsmaida. Mārtiņš kļūst domīgs. Vai atraitnis drīkst ticēt šim smaidam? Vai Anniņa spēs būt laba saimniece un sieva?

"Ko vēl domā, dēls?" saka māte, "Zināms cilvēks, acu priekšā augusi, lauku darbus prot. Tie pāris vaļīgākie gadi var nākt tikai par labu." Mātes vārdi iekrīt sirdī, vieš mieru.

Naktī snidzis jauns sniegs. Svinīgi stāv apsnigušas egles. Mārtiņš ar Annu iet pa mežinieku iebraukto ceļu. Bijušās rūpes nokrīt kā sniegs, kad sapurina zaru. "Vai tev būtu žēl šķirties no meža?" jautā Mārtiņš. Anna smejas. Daugava mīļāka, aicina neapstāties, arvien ko jaunu sola.

Uz mājām Mārtiņš aizbrauca kā līgavainis.

Liendienās nelielā radu pulciņā nosvinēja kāzas. Jaunās sievas brālis un tuvākie radi aizveda uz Ļavāniem pūru.

Paklausot dēla un vedeklas lūgumam, ar savu iedzīvi līdzī devās arī māte un brālis Jānis.

Vecā radu sieviņa un kalpone gaidot saposušas māju. Istabā saplaucētie bērziņi un pūpoli sirsnīgi saņem jauno pāri.

Jaunā dzīvē

Jaunā sieva par vīru ļoti rūpējās, bet brālim Jānim bija jāsteidz padarīt visi aizkavētie pavasara darbi. Jā, ne vienmēr pie savējiem ir baltāka maize.

Tētis kādreiz stāstīja, ka pavasarī pie sējas, ceļot lielos maisus, viņš pārstiepies (kā toreiz sacīja) un saslimis. Feldšers parakstījis zāles, kas pa karotei ik pēc stundas jādzēr. Cik ilgi gulēsi un veseļosies, kad pavasara darbi gaida? Nebijis pulksteņa, ko ecējot līdzī ņemt. Pa brīdim tētis zāles iedzēris. Tad domājis: ko niekoties – ņēmis un izdzēris visas zāles uzreiz. Sākumā gan galva noreibusī un kājas kļuvušas smagas. Vēlāk nekādu sliktumu nejutis.

Jānis nedomājis ilgi pie skopās brāļa sievas dzīvot. Rudenī, kad lauka darbi bija padarīti, nolēmis doties uz Jelgaviņu. Gan jau darbu dabūs. Atcerējies, ka pāris vasaras vectēvam palīdzējis darbos Degās. Braucot uz Jelgaviņu, vectēvs mazdēlu reizēm ņēmis līdzī. Pie alus brūvera iztukšojuši pāris pudeles alus. Arī

Jānos Degās alu nebrūvēja, bet atveda dažas mucīņas no Jelgaviņas. Tā alus brūvers bija labi pazīstams. Vairākas reizes viņš jokojis, lai mazdēlu atstāj par palīgu, būšot darbs un maize. Šo darba piedāvājumu Jānis arvien biežāk atcerējās. Arī māte piekrita, ka jāmeklē citur darbs. Tikai brāļa sieva tā nedomāja. Viņa baidīja, ka noies no ceļa, sāks dzert. Kāds tur Jelgaviņā labums? Tikai tie plīkie akmeņi. Lai padzīvo tepat. Nāks precību gadi, gan gadīsies tik brašam puisim iegātņa vieta. Solīja arī pliku neaizlaist. Brālis Mārtiņš nesacīja neko.

Pēc ilgākām pārdomām, ar drēbju pauniņu plecā un pāris rubļiem kabatā, ko brāļa sieva par vasaras darbiem atmata, jaunākais dēls Jānis devās uz Jelgaviņu.

Uz savām kājām

Alus brūverim palīgs bija vajadzīgs. Sākumā darbs nebijis viegls: jācilā un jāmazgā mucas. Vasaras darbos organisms bija norūdījies un pieņēmis spēkā. Jānis varēja visu veikt. Ēdiens un atalgojums labs. Meistars redzēja jaunā palīga veiklību, deva vieglākus darbus.

Vakaros Jānis bija brīvs. Iepazinās ar citiem jauniešiem, iestājās orķestrī pūst "ragu". Svētdienās, spēlējot zaļumballēs, reizēm bērēs un kāzās, gandrīz pus algu piepelnīja. (No tiem laikiem kā dārgu piemiņu tētis ilgus gadus glabāja nošu lapiņas).

Tomēr pilsētas akmeņi nebija mīļi. Sirds sasīla, kad brīvdienās varēja padzīvot Degās, pastrādāt lauku darbos. Viņš baidījās, ka nepierod pie alus un nekļūst dzērājs, kā paredzēja brāļa sieva. Bija iekrāti daži simtiņi. Sirds ilgojās pēc lauku plašuma.

Atpakaļ pie zemes

Kādā tirgus dienā vecs vīrs solīja labas magaričas, ja palīdzēs atrast pircēju viņa mazajai saimniecībai Seces pagastā. Sieva nomirusi, gribot pārcelties pie dēla.

"Pats Dievs laikam man viņu sūta," domāja Jānis un apsolīja līdz nākošai tirgus dienai pircēju atrast.

Bija pirmās marta dienas, kad lielie snieguputeņi rimuši un kupenas sāk plakt. Jānis brauca vietraugos. Solījās atbraukt māte un brālis. Atbrauca arī brāļa sieva. Šaura ceļa malā, kas pie Kampāniem nogriežas no lielceļa, netālu viena no otras atradās četras mazas saimniecības: Meldernieki, Caunes, Šņornieki un Auliņi, visas kādreiz atdalītas no netālās Seces muižas. Visbēdīgākās Caunes. No visām ēkām cik necik turējās klēts.

"Prātiņ, nāc mājās! Šitādā graustā tu gribi līst," iesaucās brāļa sieva, "būtu palicis pie mums, kā es tev sacīju, droši vien jau šodien varētu ontlīgās⁷⁾ mājās

virčaptēt⁹⁾. Brauksim, vīrs! Te jau nav pat kur ielīst." Bet vīrs ar brāli un māti mierīgi visu apskatīja, arī pussajukušo iedzīvi, vājo kleperīti un pārslauceni gotiņu. Sliktākais, ka mazā zemīte sadalīta divās daļās. "Būs sākumam labi," sacīja māte, kas vēlējās tikt brīva no vedeklas kundzības. Cena bija pieņemama. Kad salika abus ietaupījumus kopā, palika vēl pāri. Jānis kļuva saimnieks.

Pavasaris bija agrs. Jau aprīļa vidū sazēla zāļīte. Vecais Caunu saimnieks aicināja nekavēties pārņemt saimniecību. Viņš gaidīja bērni.

Degu vectēvs aizbrauca uz Jelgaviņu palīdzēt mazdēlam pārcelties. Alus brūverim bija žēl šķirties. Jānis bija kļuvis kā savs cilvēks. Uz atvadām dāvāja jaunu uzvalku un apavus. Gribēja dot vēl alus mucīņu, bet Jānis atteicās. "Lai paliek, aizvedīsim, kad brauksim aplīgot," sacīja draugi un pielika ratus ar dažādām mantām. Virsū uzlika bīdeļmiltu maisiņu. Gan noderēs. Arī Jānim bija žēl šķirties. Te palika daļa no mūža. Tā bija lietderīgi pavadīta.

Degās vectēvs ielika ratos auzu un miežu maisu, rudzu miltu maisiņu un kartupeļus. Būs iztikai un sēklai. Degu vecmāmuļa no klēts atnesa gurniņu gaļas, sviesta spainīti un maizes kukuli, lai sākumā nav jābadojas.

Otros ratos vezumiņš laba siena, piesieta gotiņa, pirmpienīte. Pārslauceni paņems vectēvs, lai pa vasaru labās ganībās atkopjas. Rudenī Jānis varēs pārdot. Atvadīties pagalmā sanāca visi mājenieki. Mazdēls sirsnīgi nobūcoja vecmāmuļai abas rokas: "Paldies par kreklu mazgāšanu, par zeķu lāpīšanu, par labu pamācību visus šos gadus!" "Nu tad ar dievpalīgu," sacīja vectēvs, un vezumi sāka kustēties. Caunu vecais saimnieks jau gaidīja. Dēla ratos saliktas pēdējās mantiņas. Nebija viegli šķirties no vietas, kur mūžs nodzīvots, bērni audzēti. Viens dzīves pirmajā gadā bija jāgulda smiltājā. Rudenī tur apgula arī sieva. Labi, ka ir vēl dēls. Viņš tagad saimnieks tepat pagasta otrā pusē. Gaida laba vedekla un mazbērni. Šķirās vecais un jaunais saimnieks, abi acis ar delnu noslaukot.

Ar diviem pajūgiem atbrauca brālis un māte. Vezumi knapāki kā no Andzāniem uz Ļavāniem braucot. Kubuliņus, spainīšus un daudzus citus saimniecības piederumus vedekla lietoja un pēc tam kā nederīgus sadedzināja. Labi, ka maizes muldiņu paglāba.

Stāvus⁹⁾, pūra lādi un pārējās mantas sanesa labākajā ēkā – klētiņā. Brālis arī bija atvedis pāris maisiņus ar labību. Uz atvadām vedekla bija izcepusi pīrāgus, sašmorējuši gaļu. Solīja rudenī iedot aitiņu. Bet māte sacīja, lai labāk iedod pāris mārciņas vilnas dzijas par cimdu, zeķu adīšanu, audeklu aušanu.

Savās mājās

Par pirmajiem gadiem Caunēs vecmamma nemilēja daudz runāt. Sacīja, ka sākumā bijis grūti. Aukstajās dienās dzīvojuši kukņā, istabu nevarējuši sakurināt. Bijušas blaktis un prusaki. Plīts dūmojusi, grūti bijis izvārit ēst. Bet bijuši apmierināti, ka dzīvo paši savās mājās.

Aiz Auliņiem sākās lielākas saimniecības. Vienās dzīvoja rentnieks. Kādu dienu, iedams uz bodi, viņš apstājas Caunēs. Redz, ka jaunais saimnieks mēģina savest kārtībā vecu arklu. Zemi var sākt apstrādāt, rudenī daži lauciņi nav aparti. No bodes nākot, tālais kaimiņš vēl brīdi uzskavējas. Pajautā, no kurienes jaunais saimnieks ieradies, vai vēl puisī?

Nākošā rītā paziņa ierodas braukšus. Ratos arkls. Ar savu zirgu un arklu nāk palīgā. Līdz launaglaikam viss apants. Lauciņi nav lieli. Jānis no sirds pateicīgs, solās izpalīdzēt sienu pļaujā.

Svētdienā kaimiņš ierodas ar meitu, jau gados. Sālsmaizei atnes sadīgušus kartupeļus. Kad tādus iestādīs, drīzāk sagaidīs jaunus. Meita liela runātāja. Tēvu maz pie vārda laiž. Pastāsta, kur jau dzīvojuši. Vienā vietā lauki bijuši slikti, otrā ēkas vecas, visur slikti kaimiņi. Tā pāris pagasti apceļoti. Arī te slihta zemīte. Te dzīvo otro gadu, līgts uz trim. Nez vai varēs te visus nodzīvot.

Drīz arī kaimiņš sāk runāt – Caunēs tāda smilts zeme, bagāts netiksi. Ēkas vecas, kamēr jaunas sacelsi, pats vecs būsi. Vajagot Caunes pārdot un meklēt labāku vietu. Viņam arī nedaudz iekrāts, ir divi zirgi, četras govīs, aitas un cita iedzīve. Saliktu visu kopā, tā būtu pavisam cita dzīve.

Jānis vēl jauns, par precēšanos nedomā un citu vietu meklēt arī negrib. Pēc šīs sarunas kaimiņš vairs neiegriežas. Pēc gada viņš atkal mainījis dzīves vietu. Aiziedams sacījis: tas Caune vēl mani pieminēs.

Jaunos iemītņiekus Caunēs atnāk apraudzīt tuva kaimiņa Šņornieka iebūvieša sieva. Sālsmaizei atnesusi sīpolu virtenīti, pašu audzētas burkānu un svīklu¹⁰⁾ sēklas. Kad paaugšies, varēsot dabūt kāpostus un griezņu stādīņus¹¹⁾. Vecmamma no sirds pateicīga.

Kaimiņu iebūvieši četri cilvēki: divi lieli, bet dvīņiem četri mēneši. Aug dūšīgi un prasa ēst, bet saimnieka gotele iet ciet. Kaut varētu dienā pa stopiņam pienu dabūt.

Vecmamma gotiņa pienīga, pietiks visiem, cik vien vajadzīgs.

"Paldies, paldies! Mans vīrs ir labs meistars. Tagad abi ar veco zaldātu Šimani sit jumtu Saukas pusē. Tur agrāk paši dzīvojām. Te mitināmies otro gadu. Vīrs saklausīja šo pusbūvēto istabiņu, pabeidza celt un labi visu iekšu sataisīja. Ir divas istabiņas un kūķa¹²⁾. Ziemā vienā istabiņā vīrs taisa koka traukus. Tos izpērk jau uz vietas. Kas paliek pāri, aizved uz Jelgaviņu. Atpakaļ nav jāved. Vasarā vīrs ir pie būvēm vai labo saimniekiem ēkas. Bieži strādā kopā ar Šimani, vecu zaldātu. Viņš ir pārtikuša saimnieka brālis blakus pagasta otrā pusē. Karā savainota kāja. Pārnācis mājās un atradis, ka iecerētā līgava aizgājusi par sievu pie cita, Šimanis kļuvis tāds savāds. Atstājis savu pusi, piepelnās ziemā linus kulstot, vasarā strādā dažādus darbus.

Svētdien un sestdien abi būs mājās un par pieniņu samaksās ar darbu. Palīdzēs šo graustu sataisīt, lai var kaut ziemu pārvilkt. Grūti vecajam Caunu saimniekam pēdējos gadus bija. Vecītis zināja, ka te ilgi nedzīvos un neko nelaboja. Dēls sen

Meistars stāsta, ka aiz Grīvām Kampānos ir gateris. Tur bieži zāgē dēļus un citus materiālus. Apkārt mētājas laba manta: skaidas, mizas un nomali¹⁵). Tos gandrīz par velti var dabūt. Vajag aizbraukt, būs malka un dažs nomalis derīgs.

Abi vīri ilgus gadus bija palīgi gan ar padomu, gan darbā. Vecmamma sacīja: svētīga tā diena, kad viņi atnāca.

Svētdienas rītos, kad vējš bija no baznīcas puses, varēja labi sadzirdēt zvana skaņas. Māte paņēma dziesmu grāmatu un dziedāja. Dēls izlasīja attiecīgu vietu sprediķa grāmatā.

Tuvojās vasaras svētki. Dienas bija siltas. Jāņa māte sarunāja ar iebūviešu sievu kopā iet uz baznīcu. Mazos pieskatīs vīrs. Māte no rīta gotiņu izslauks vēlāk, gan jau nepārietēs¹⁶), kamēr atnāks.

Māte apaun svētdienas pastalas, bet kurpes, vēl no kāzu dienām, ietin drāniņā. Tās apaus pie baznīcas. Apvelk strīpainus tautiskos brunčus un jaku, apsien vīra dāvātu zīda lakatu. Dziesmu grāmatu ietin rakstainā drāniņā. Nāk iebūviešu sieva basām kājām. Kurpes un zeķes, satītas drāniņā, padusē. Pa lauku ežām ejot, baznīca nav tālu. Mātei tagad ceļš zināms. Pie baznīcas arī citas sieviņas, kas nākušas kājām, apaun kurpes.

Baznīcā labajā pusē sēd vīrieši, kreisajā sievietes. Māte un iebūviešu sieva noskaita lūgšanu un paliek stāvot. Ķesters pasaka dziesmas numuru un sāk dziedāt. Draudze piebalso, īpaši vīriešu pusē, tur vairāk grāmatu, vairāk lasīpratēju.

Ar labo balsi māte palīdz noturēt meldiņu. Pēc mācītāja sprediķa un lūgšanas vēl dziesma. Pērminders iet pa baznīcas eju ar ķeseli (garā kātā piestiprinātu kulīti) un vāc ziedojumus. Gandrīz visi iemet jau sagatavotu artavu. Pie neattapīgiem ķeseli pakrata ilgāk, līdz sagaida kādu nodilušu kapeiku vai pogu. Kājās stāvētājiem paiet garam. Tie trūcīgie baznīcēni.

Pēc dievvārdiem pie baznīcas māte satiek senus paziņas no Andzānu puses. Atbraukuši sērst pie radiem un nu kopā uz baznīcu. Mātei prieks par satikšanos. Rudenī varbūt varēs aizbraukt paogot, pasēpot. Liek sveicināt visus. Jā, baznīca ir tā vieta, kur var sirdi stiprināt kopīgā lūgšanā, var satikt radus un draugus.

Caunu lauki robežojas ar muižas laukiem. Aiz pļaviņas muižas ganības, bet lopus tur var ganīt tikai rudenī, kad lauki nokopti. Meistars patlaban muižā labo labības šķūņus. Jānis lūdz, lai parunā ar pārvaldnieku, varbūt atvēlētu ganību zāli noļaut. Atāls lopiem būtu labāks.

Pārvaldnieks jauns, tikai otro gadu strādā. Sestdien pēcpusdienā abi ar meistarū atnāk, apskatās un atļauj noļaut līdz Jāņiem, lai līdz rudenim ataug labs atāls¹⁷). Atvēl arī gotiņu ganīt papuvē. Samaksai rudenī divas dienas jāstrādā pie kartupeļu ņemšanas. Strādās ilgāk, samaksās ar kartupeļiem.

Līdz Jāņiem vēl gabaliņš laika. Var savest granti istabas pudmentei¹⁸). Akmeņu kaudzītes no lauka sakrāvis vecais saimnieks. Pavasarī abi ar māti vēl papildināja. Pudmentei pietiks.

Mātei ciņa ar nezālēm. Sējumi tikko dīgst, bet nezāles kuplo. Jāravē un atkal jāravē. Kartupeļu vadziņās iekaisīti mēsli, tāpēc aug labi, bet labība pavārga. Arī te jāravē usnes un pērkones.

Jānis Grīvās nopērk izkapti un striķi. Meistars pagatavo kātu un grābekli. Sākas siena pļauja. Māte ir ar mieru pieskatīt bērņus. Meistara sieva iet palīgā sienu vākt. Pirms Jāņiem divi siena vezumi ieligo šķūnītī. Grīsli nopļaus vēlāk pakaišiem.

Caunu saimnieks – šis vārds ļoti patikams, bet prasa darbu – darbu.

Jāņos draugi neatbrauc. Bijis jāspēlē ballē. Atbrauc Degu vectēvs un brālis, atnāk meistars. Kopā spriež un zīmē ceļamai istabai plānu. Ceļšanai vietu Jānis ar māti jau atraduši. Tagad nomēr un mietiņiem atzīmē vietu pamatiem.

"Labs tas darbiņš, kas padarīts," saka vectēvs atvadoties. Gan līgosim citugad.

Starp siena vākšanu un rudzu pļauju ir neliels atelpas brīdis. Kādā svētdienas pēcpusdienā atbrauc Degu vectēvs ar diviem pajūgiem. Vienos ratos sēd pats un alus brūvers no Jelgaviņas. Ratos alus mucīņa un cienasts. Otrā pajūgā nepilna orīte ar sienu. Tur dziedādami brauc trīs draugi.

Jaunie puīši pirmo reizi redz vecas ēkas ar salmu jumtiem. Skatās ar interesi un prāto: istaba kā pasaku būdiņa, kā veca liela baravika. Mūsu draugs Jānis dzīvo pasakā – smieklī, smieklī.

Kā Caunu saimnieks pats jūtas? Alus meistars spriež, ka ir kļuvis daudz spēcīgāks, īsts zemnieks.

Māte sētvidū paklāj segu, virs tās galdautu. Tur saliek cienastu. Ratos iestiprina alus mucīņu. Jānis atnes krūzes alum un spainīti ar pienu. Nāk vietējie ciemiņi: meistaram līdzī muižas pārvaldnieks. Nāk Špornieks ar sievu, vecais zaldāts Šīmanis un meistara sieva. Katrs atnes kādu uzkožamo. Jelgaviņas jaunekļi visvairāk slavē lauku pienu. Dziesmas, nostāsti līdz pusnaktij un vēl pēc tam. Draugi guļ orē zem debesjuma, alus meistars istabā. Jānis un vectēvs palīdz mātei novākt traukus, tad dodas atpūsties jaunajā sienā.

Agrs rīts. Vectēvs no ores izņem garkūlu kūlīti, pa trepītēm kāpj salabot istabas jumtu. Pēc brokastīm visi rok grāvi pudmentei. Palīgā atnāk arī meistars un Špornieks. Sākumā darbs šķiras raiti, bet ap pusdienlaiku dažam tulznas plaukstās. Pudmente izrakta. Pēc pusdienām pāris stundas atpūta, tad mūrēšana. Saule pie apvāršņa, darbs padarīts. Noskan dziesma. Vakariņas un dusa zem zvaigznēm. Agrī no rīta palīgi dodas uz mājām. Ar asarām acis Jānis un māte pateicas par lielo darbu.

Kā vēlāk istabu uzcēla, kas palīdzēja, to es nezinu. Varbūt par to vecmamma nestāstīja, varbūt ir aizmirsts.

Patī atceros, ka istaba man ļoti patika. Mūra ēka, kārniņu jumts, sarkans skurstenis un divas ārdurvis. Pie sānu durvīm dreipūzis²⁰⁾. Tur vasarā auga istabas puķes. Aiz durvīm porūzis²¹⁾. Te ciemiņi novilkta un pakāra drēbes. Pa gala durvīm no porūža gāja kukņā. Tālāk divas mazākas un viena liela istaba. Lielajai

Jāņa Ancelāna celtā māja Caunēs (1900.)

bija divi lieli logi. Pie viena kupla mirte, uz otras palodzes fuksija, kas ziedēja visu gadu. Istabas vidū galds ar tamborētu galdautu. Pie vienas sienas gulta ar rakstainu segu, pie otras sienas skapis. Uz tīrās, baltās grīdas pašausti grīdas celiņi zilā krāsā ar dzelteniem rakstiem, kā debesis ar zvaigznītēm. Lielajā istabā iegāja, kad laistīja puķes un kad atnāca ciemiņi. Lielo istabu sauca arī par zāli.

Vienā mazākā istabā dzīvoju es un vecmamma, otrā tētis un mamma, vēlāk arī mazā māsa. Kukņa liela. Maizes krāsns sānos plīts, bet galā, aizkrāsnē, mūrītis – vissiltākā vieta. Ziemas spelgoņā tur mīlēja atpūsties vecmamma. Arī mēs ar runci reizēm iegājām pavārtīties.

Ziemā kukņā noritēja visi lielākie darbi, pat aušana. Tad galdu no loga pārbīdīja pretī plītij pie sienas. Stāvus nolika pie loga.

Tādu atceros tēva celto istabu, kur nodzīvoju apmēram deviņus gadus – pirmo agrās bērnības laiku un kurā klausījos vecmamma stāstus par seno dzīvi.

Patika klausīties, kā vecmamma vecajā istabā cīnījās ar prusakiem un blaktīm: ar mālu aizmūrēja visas šķirbas, ar Grīvās nopirkām zālēm savilka uz sienas stripas, bet no rīta pie plīts ierītes prusaki kā čaukst. Ar vārošu ūdeni visus noplaucēja un saslaucīja ugunī. Otrā rītā tas pats. Pēc kādas nedēļas cīniņš kļuva mazāks, bet ne ilgi. Prusaki bija ļoti vaislīgi. Daži lielie vilka līdzī tādu kā maisu. Kad tas spruka vaļā, tad mazie pašķīda. Līdz rudenim tomēr prusaku kļuva mazāk. Nez no kā viņi pārtika? Ēdamo neatstājām. Kur palika prusaki, kad istabu nojauca? "Nezinu, varbūt putni salasīja," sacīja vecmamma.

Grūts cīņiņš bija ar blaktīm. Visas spraugas aizmūrējām ar māla un petrolejas maisījumu. Grīdu nokaisījām ar sakapātām vībotnēm. Gultas un skapi atstājām klētī. Kaut kā uz lāviņas to ziemu pārvilkām. Kad nojauca istabu, vecie priezu balki vēl bija pavisam labi. Ar tiem salaboja kūtiņu un no visiem atlikumiem uztaisīja malkcirknīti un aiz tā mazo skabūzīti, lai meitiešiem nevajadzētu skriet aiz kūtiņas un vīriešiem aiz stallīša. Nav mušu un nelabas smakas.

Sākumā apkārtējie smējās: kādus kungu piġorus²²⁾ Caune riktē? Bet vēlāk, vispirms Špornieka jaunā sieva gribēja, lai viņiem arī tā būtu, tad vēl viens otrs to kunga būšanu uztaisīja.

Pirmais rudens

Ar rudens darbiem Jāņa māte tiek galā viena. Audzis diezgan labi, bet pagraba nav. Vecās mājas otrā istabā sataisa arodiņus²³⁾. Tur visu novieto.

Muižā dēls nostrādājis ilgi, nopelnījis kartupeļus un labību, atved vezumiņu auzu salmu. Pārvaldnieks ieteic zem rudziem pasēt āboliņa un zāles maisījumu. Iedod sēklu. Stāsta, ka lielu ražu var iegūt, ja laukus labībai mēslo ar "čili"²⁴⁾. Tas esot pulveris, ko ievēd no Amerikas. Dārgi gan maksājot. Jānim mēslu pietiekami un katra kapeika vērtīgāka par "čili". Par to varēs domāt vēlāk.

No skrejgabala ievāca nelielu vezumiņu siena. Aizveda vairākus vezumus mēslu un gribēja daļu apart. Arkls vecs, izgāja no ierindas. Dziedi vai raudi, jābrauc uz Grīvām un jāatver maks. Šoreiz arī Grīvas bodnieks nevar līdzēt. Nākošā dienā jūdž Sirmīti un brauc uz Jelgaviņu. Labi vien ir, mazliet atvilks elpu, satīks draugus. Jelgaviņa kā otras mājas.

Lai arī vairāki rubļi jāizdod, arklis labs un to jau nepērk vienam gadam. Pamazām pieaug rocība, bet dilst ietaupījums.

Lielie darbi apdarīti. Māte vienu otru reizi ieminas par gateri²⁵⁾ un malku. Jānis aizbrauc. Gatera meistars, vīrs ar sirmām ūsām, pētoši apskata atbraucēju. Jā, kaut ko jau varot dabūt. Tagad pat – ar steigu visi aizdrāzušies, viss palicis nesakopts. Ja ir griba un laiks, varot skaidas aizvākt uz sabērtuvi un, kas noderētu, izlasīt.

Atbraucējs ņem liekšķeri un stājas pie darba. Visu kārtīgi padara. Daži klēpji atkritumu salasīti. Daudz nav. Paldies par to. Var redzēt, ka meistars apmierināts ar padarīto. Uz jautājumu – kur te esi radies? – Jānis nedaudz pastāsta par sevi. "Tā, tā. Atbrauc jaunnedēļ ap vidu, tad parunāsim."

Nākošā reizē saruna ir sirsnīgāka. Meistaram bijis palīgs, bet saslīmis un, kā redzams, uz ilgāku laiku. – Vai jaunais cilvēks kaut ko no mašīnām jēdz? Jā-atbild, ka līdz šim nav gadījies. Varbūt atrastos griba pamācīties? – To labprāt.

Tā Jānis kļuva par zāģera palīgu gandrīz uz visu ziemu. Laba samaksa naudā, arī atkritumus var dabūt. Meistars neliedz zināšanas. Reizēm liek savā vietā

pastrādāt. Jaunais Caune ir malacis, zāģējot spriež padzīvojuši vīri. Šim spriedumam vēlākā dzīvē ir bijusi liela nozīme.

Šķutāni

Vairāk par gadu Caunēs nodzīvots. Apkārtējie kaimiņi iepazīti. Tikai Šķutāni nav satikti. Ganību krūmi turpat pie aciņas. Laikam tajā diezoknī lopus nelaiž.

Iebūviešu sieva, ejot pie viena otra saimnieka papelnīties, sakrāj daudz jaunu ziņu. Arī šoreiz pirmās ziņas par Šķutāniem sniedz viņa. Stāsta, ka tās ir labas mājas. Pats saimnieks vārdotājs, pūšlotājs – gudrāks par feldšeri, pazīst daudzas slimības. Ar lauku zālītēm un dievvārdiem tās prot izārstēt. Apvārdo, izdziedē kaulu sāpes, aptur zobu sāpes. Vajadzības gadījumā var nolaist nelabas asinis. Ar bībeles vārdiem aptur lopiem vīveles²⁶⁾, prot izrāmīt²⁷⁾ sivēnus un jērus. Maz tādu dienu, kad kāds ar savām sāpēm neiegriezts. Un saimnieks palīdz. Stāsta, ka tas viņam jādara. Ja aizraidītu kādu lūdžēju, pazaudētu savas ārsta spējas.

Sevišķi daudz nāk ar zobu sāpēm. Saimnieks nepazīstamam paprasa vārdu, paņem bībeli, atšķir zināmu lapu, noskaita vārdus, apglauđa sāpošo vaigu un zobu sāpe kļūst klusāka līdz pavisam aprimst. Saka, ka Šķutānam magnets rokās.

Elkšņu saimniece, krītot no salautām trepēm, sabijusies, un roze klāt. Daktera zāles nelīdz, kāja deg kā ugunī. Sievas jau sen teikušas – brauc pie Šķutāna. "Ko tas burvis var līdzēt," šī atbild. Tagad, kad aiz sāpēm nekur likties, aizbrauc. Šķutāns noskaita no bībeles kādu lūgšanu, paglauđa sāpošo kāju. Ar tauku pikuci rokā ieiet otrā istabā. Pēc laika ar to apsmērē zilu papīru. Tādu, kur kungiem cukura galva ietīta. Jā, apsmērē to ar taukiem un aptin ap kāju. Liek trīs dienas nenonemt, un tad – gan jau Dievs līdzēs. Un līdz. Uz mājām braucot, sāpes atlaižas, un pēc trim dienām, kad papīru noņem, – kāja kā kāja.

Ūbeļu sievai žņaudzējs piemeties. Kā tikai ko stiprāku ieēd, tā aiz sāpēm vai jākliedz. Šķutāns iedevis brūnu lauka zālīšu novārījumu, licis pašai apliet pelenes²⁸⁾. No rīta tukšā dūšā ieņemt muti dotās zāles, noskaitīt lūgšanu un tikai tad sēsties pie galda brokastot. Pirms pusdienām jāiedzer mute peleņu, bet vakarā atkal jāiedzer mute doto zāļu. Tagad sieva kā lāva, ne vairs žņaudz, ne sāp. Tā par Šķutāna brīnumdarbiem varētu stāstīt un stāstīt. Maksu viņš neņem. Kukņā uz galda bļodiņa, aizejot var atstāt kādu kapeiku. Pusi no tā viņš atdod nabagiem.

Šķutānu saimniecei nebija vienas dienas. Drīzāk jāsaka – grūts mūžs. Ģimene liela – sešas meitas un dēls. Jārūpējas, lai visi būtu apģērbti un paēduši, jārūpējas par saimniecību. Bērni jau no mazotnes pierada viens par otru rūpēties, pierada pie visiem darbiem. Ziemā istabā klaudzēja stāvi, rūca ratiņš. Agri meitenes iemācījās adīt, pašut apģērbu. Kolīdz kājas varēja aizsniegt stāvu paminas, arī aušanā bija palīgi.

Pamazām dila saimnieces veselība. Kad sestai meitiņai bija pusotra gada, gādīgā māte nolika rūpju nastu, apgula smiltājā. Tēvs mājās ievada pamāti. Tā

bija īsta pasaku pamāte. Par mazo pastarīti rūpējās vecākās māsas. Pamātei bija vienalga, vai bērni ēduši, vai kaut kur apgulst tukšiem vēderiem. Tagad pastarītei jau simts gadu, stāsta, ka viņa ar daudz vecāku māsu gulējušas vecos ratos, apsegušās ar vecu zirgadeķi.

Pamāte smejojot radniecēm teikusi – sievas un saimnieces gods man ir, tikai nezīnu, ko ar pameitu varzu lai daru.

Vecākai pameitai nāk septiņpadsmit gadi, iesvētīta. Rodas precinieks, mazu māju saimnieks sila malā. Mājas arī saucas par Siliem. Neviens neprasa, vai meitene grib iet pie vīra. Ar pamātes gādību nosvin pieticīgas kāzas un bez kāda pūra aizvada jaunā dzīvē.

Pamāte arī gaida mantinieku. Sagaida dēlu. Tomēr laime īsa. Jau dzimstot bērns ir vārgs. Nelīdz nekāda gādība, mazā dzīvībiņa izdziest. Bēdas. Dažs cilvēks tās nespēj mājās paturēt. Pamāte apstaigā visus radus, prasot, kādēļ viņai tādas bēdas uzliktas? Pabērni nekopti aug kā sīpoli, bet viņas dēliņa vairs nav. Tad atceras, ka pēc pameitas izprecināšanas nelaiķe parādījusies viņas nelaiķa māte un vaicājusi: "Kādēļ manu telīti tik jaunu pārdevi?" Vai tas bija kāds grēks? Ko bāra bērns vairāk var gribēt? Ar savu jautājumu pamāte aiziet arī pie mācītāja. Mācītājs noklausās un saka: "Dieva ceļi ir neizdibināmi, ļaujies viņa gādībai un nekurni. Rūpējies vairāk par pabērniem, viņi tavā gādībā nodoti. Un Dieva miers lai ir ar tevi."

Paiet pāris gadi un sievām atkal ir ko apspriesties. Ir un ir Šķutāns burvis, piebur saviem bērniem labus preciniekus. Padomā tik, Grīvu bodnieks esot vienu bildinājis. Nav jau tā bodīte tik bagāta, tik vien ir kā tie sikumi. Paņemtu bagātāka saimnieka meitu, varētu šepi pacelt. Tagad ievēdis pliku bāreni. Jā, Grīvu bodnieks bildina Šķutānu otro bārenīti. Šoreiz pati meita priecīga gājēja.

Jānis domā, ka Grīvās laba bode. Nav uz Jelgaviņu jābrauc iepirkties. Tagad abi bodnieki vienmēr smaidīdami saņem pircējus. Un to netrūkst. Cilvēki te satiekas, cits no cita uzzina notikumus pašu pagastā, var nopirkt avizes. Veikals plaukst. Laikam svētība bārenītei nāk līdzī.

"Saki, lai dēls lūko tev vedeklu," ierosina iebūvieša sieva, palīdzot govīs izslaukt. Jā, saimniecība iet plašumā. Izaugusi otra gotiņa. Ar vienu grūta iztikšana. Kad aiziet ciet, bez piena nav dzīvošanas. Kad divas, var kādu mārciņu sviesta atlicināt pārdošanai. Arī sivēns aug labi. Dārzi jāravē, māja jāapkopj. Atraitnes rokas, mūžā daudz strādājušas, sāk nogurt. Vakaros sāp un tirpst. Būtu derīgs labs padoms. Šoreiz māte negrib dēlu skubināt precēties. Atceras, kā bija ar Mārtiņam ieteikto sievu. Paši satiekot labi. Mārtiņš jau tāds padevīgs. Bet vedekla vīra māti necienīja, sauca par grošu²⁹). Esot lepns vārds, no vācu valodas, bet mātes ausīs tas skanēja kā "grasis". Un tad tā komandēšana visos darbos pa vācu modei, ko Jelgaviņā noskatījusi. Lai Jānis meklē pats sev mūža draugu. "Varbūt kāda ieskatīta Jelgaviņā?" jautā iebūvieša sieva, "Ko tāds akmeņu cilvēks laukos darīs?" "Nejūt, ka būtu," atsaka māte.

"Tad es teikšu, lai lūko Šķutānu Minnīti. Tikusi, strādīga bārenīte. Pamāte gudrojot, ka divas pieaugušas meitas mājās par daudz. Esot precinieku atradusi, kādu saimnieku. Sliktums, ka vājredzīgs. Kā būs, kad nāks vecāks? Minnīte par tādu precinieku negribot ne dzirdēt. Vienreiz, iebraucis pagalmā, sveicinot: "Labdien jūsu mājās." Neredzējis, ka sētā nav neviena. Minnīte, dārzā ogas lasot, to redzējusi. "Vai man ar tādu mūžs jānodzīvo?" sakot Minnīte. Pamāte nevarot vairs tā pēc sava prāta izriktot kā agrāk."

Minnīte ir tā košā dziedātāja, kas svētdienās gana lopiņus, lai māsas paguļ.

Jānim par precēšanos īsti vēl nav bijis laika padomāt. Jāgudro, kur lopiņiem ziemei barību dabūt. Lauki dod apmierinošu ražu, aug iesētais āboliņš. Tomēr vajag vēl. Jānis dzird mātes nopūtas, naktī rīvējot sāpošās rokas.

Svētdien kaimiņa ganu meitas balss pārspēj lakstīgalas treļļus. Caunu saimnieks iet meklēt pātagas kātu kaimiņa ganību krūmos. Lai gan Sirmītim pietiek, ja grožus nedaudz pakustina.

Jānis satiek lielo dziedātāju. Ganu meita trūcīgi, bet tīri gērbusies. Līdzī avīze. Kur to var dabūt? – Pie māsas Grīvās. Šad tad atvedot. Abiem patīk dziedāt. Balsis labi saskan. Jānis palīdz aizvadīt ganāmpulku un mājām.

Nākošā svētdienā smidzina lietutiņš, bet ganumeita dzied. Caunu saimnieks atkal meklē pātagai kātu.

Baznīca, zaļumballes, deramdienu krogā – lielākās satikšanās vietas. Šogad Kampānu līcī pie upītes siens nopļauts un aizvests pirms Jāņiem. Būs zaļumballe un līgošana. Aiziet Jānis un Minniņa – līgo, danco, satiekas ar pazīstamiem.

Tētis pēc gadiem man stāstīja: "Pēc isās nakts Jāņos svīda gaismiņa. Gājām uz mājām. Piegājām pie upītes padzerties. Minnīte pasmēla ūdeni riekšavās un padzērās. Pēc tam piesmēla riekšavas un deva man. Nezinu, kāds neizprotams spēks lika man Minnīti bildināt. Iepriekš nebiju par to domājis. Liktenis savienoja divus bāra bērņus darbīgam, bagātam mūžam."

Māte priecīga, kad dēls apsola palīgu. Arī Šķutānos Jāni saņem sirsnīgi. Atkrīt rūpes par barību lopiem. Šķutānu tēvs parāda pļavas gabalu aiz ganībām tuvu Caunēm. Tas bieži vien paliekot neplauts, lopi rudenī nomīdot veco zāli.

Kāzas nolemj rīkot rudenī. Būs apdarīti lielie darbi, būs suķis kāzām nobarots, būs pašūta jaunā kārta.

Uz mācītājmuižu rādīties aizbrauc ar Minnītes pūra zirgu tēva goda ratos. Ticības gabali vairs nav jāatskaita, tomēr ir cieņa pret dvēseles ganu. Minnīte cienīgētīvam aizved rakstainu cimdu pāri un adītu vilnas šalli, cienīgmatēi – rakstainas zeķes. Mācītājs jaunajam pārim noskaita sirsnīgu lūgšanu, novēl bāra bērņiem Dieva svētību dzīves ceļā.

Svētdien mācītājs uzsauc jauno pāri. Radi un draugi vēlē laimīgu dzīvi.

Nākamajā svētdienā atbrauc vecais saimnieks. Saņēmis ielūgumu uz kāzām, bet nav vairs spēka piedalīties. Atbraucis agrāk nodot jaunajiem savu svētību. Vecītis apstaiģā sētsvidiņu, aiziet līdz laukiem, apskata rudzu zelmeni.

"Redzu, Dieva svētība ir ar jums visiem. Viss pārmainījies uz labu." Vecītis stāsta, ka arī viņš kā jauneklis ienācis iegātnos Caunēs. Uzcēlis istabu un kūti, vēlāk arī klēti. Kā toreiz parasts, visu ar salmu jumtiem. Tā siltāk. "Tas viss jau ir sadrupis tāpat kā mans mūzs."

Jaunais saimnieks paņem vecīti pie rokas, pieved pie kūtiņas:

"Vai redzi šos stipros baļķus? Tie tevis cirsti istabai, tie kalpos vēl manu mūžu. Redzi klētiņu, tikai šķendeļu³⁰⁾ jumts uzlikts. Jaunās istabas pudmentē jūsu savāktie akmeņi. Jūsu darbs ir mūsu darba pamatos. Vai pazīsti, lūk, Sirmītis." "Mans zirdziņš!", vecītis, asaras slaucīdams, iesaucas, "kā mazu kumeliņu tevi izaudzēju." Sirmītis pazīst veco saimnieku, piespiež galvu vecīša plecam.

"Paldies, dēls, par labajiem vārdiem, paldies, ka atzīsti savu priekšgājēju pūliņus. Labi sazēlis tavs rudzu lauks. Kad ziedēšanas svētība tam pāri pacelsies, noņem cepuri un paklanies, atver klētiņas durvis, lai svētība iegulst apcirkņos. Tad jūsu darbs nesīs augļus, kad neaizmirsīsiet mūsu senču dievus. Vēlu svētību jūsu abu jaunajā dzīvē!"

Atvadoties māte sniedz puķu pušķīti: "Aizved uz kapiem vecajai saimniecei mīļam sveicienam no viņas sētas."

Sākas jauna dzīve

Darbā aizsteidzas diena pēc dienas. Tuvāko radu pulkā līgavas mājās, Šķutānos, nosvin kāzas. Tēvs meitai pūrā dod zirgu un jaunus ratus, arī aitiņu.

Kamēr divi zirgi, Jānis no sievastēva aizņemas divjūgu arklu. Apars dziļāk laukus, pēc gada būs labāka raža. Sirmīti pārdos Jelgaviņas fūrmanim, kas bodēm piegādā preces. Būs zirdziņam vieglākas vecumdienas.

Minnīte padara smāgākos darbus, izslauc govīs. Mātei naktis vairs nesāp rokas. Lauku darbi padarīti. Satumst garie vakari. Jādomā par aušanu. Jānis no Jelgaviņas atved bomeli³¹⁾. Minnītei ir tumša vilnas dzija. Izaudīs pusvadmalu, būs biksēm, brunčiem.

Iestājas ilgs slapjdraņķis. Kādu nakti vētra kokiem lauž zarus, sniegs ar lietu kapā loga rūtis. Jānis aiziet uz kūti, ieliek zirdziņiem redelēs naktij barību, apskata pārējos lopiņus, labi aizver kūti. Istabā nosaka, ka tādā negaisā tiešām sunīti nevar ārā turēt. Bēdas, ja kādam ceļā jāodas.

Otrā ritā Jānim sirds nodreb, redzot kūtiņas durvis līdz kājām vaļā. Steliņģī³²⁾ nav Minnītes zirga, šķūnī nav jauno ratu. Meklēt palīgā lūdž Šķutānus, iebūviešu meistarū. Atsteidzas Simanīs. Meistars stāsta, ka vakar Saukas pusē redzēti čigāni. Braukuši uz šejieni. Iebūvieša sieva atceras, ka čigāni draudzējušies ar kādreizējo rentnieku kaimiņu mājās. Pārceļoties uz Sauku, rentnieks bija piedraudējis, ka Caune vēl viņu pieminēšot. Dusmojās, ka Jānis neprecēja viņa vecīgo meitu. Vēl jau tāpat dzīvojot. Tagad tāda atmaksa. Kas čigāna rokās, velti meklēt. Labi, ka Sirmītis vēl nebija pārdots.

Jānis nopērk gadu vecu kumeliņu un izaudzē par labu, spēcīgu zirgu. Ilgus gadus viņš kalpo visos darbos.

Agrā bērnība

Pasaulei sevi pieteicu 1903.gada 25 augustā. Nezinu, kāda bija nakts, ar zvaigznēm vai tumša. Nekad netiku paprasījusi.

Biju pirmais bērns ģimenē. Mana pirmā sabiedrība bija pieaugušie. Kopā ar viņiem es ieaugu darba dzīvē.

Tētis un māmuļa vairāk bija aizņemti lauku darbos. Vecmamma turējās pie mājas. Mums bija kopēji darbi un īsas sarunas, kā tie veicami. Darbdiena. Jau pats vārds pasaka, ka tā pieder darbam. Katram savs darbs labi jāpadara. Vispirms jāmacās kukņā ienest žagariņus. Man jāuzmana, lai vistas neizkašņā dārzu. Vēlāk jāšargā cāliši, lai neaiznes vārnas vai vanags. Slaukot istabu, jāraugās, lai stūros nepalik putekļi. Tur slinkums var ieperināties. Pār sliekšni nedrīkst grūzus slaucīt, lai Laimītei acis nepieput.

Gājām ravēt. Vecmamma parādīja darbu un pati iegāja kukņā. Nu man ravēšana veicās ātri – nezāles tikai noplūcu. Vecmamma, to ieraudzījusi, pašūpoja galvu un teica, ka steigai īsas kājas. Lika otreiz visu pārstrādāt, izlasīt katru mazāko saknīti. Atstāsi, sazels vēl kuplāk. Tāpat ir ar steigu un slinkumu: ļausi tiem vaļu – izaugsi par nevižu. Nezāles un slinkums jāizravē ar visām saknēm. Pavasarī gājām ķerbelēm³³⁾ klūdziņas griezt. Krūmmalā saplaukušas pirmās vizbulītes. Gribru saplūkt vai visu sauju. Vecmamma aptur: "Paskaties, kā viņas zied, priecē katru, kas to redz. Noplūksi, būs kaila zeme, pazudis prieks. Ar ziediem zeme pateicas saulītei un priecē cilvēkus. Bez vajadzības nedrīkst lauzt ne zariņu. Viss ir dzīva radībiņa." Ejot uz mājām, atļāva noplūkt katram rokas pirkstiņam pa ziediņam, ko aiznest māmuļai. Tos ielikām glāzītē un priecājāmies, ka arī istabā ir pavasaris.

Vecmamma man iemācīja vakaros noskaitīt pantiņu:

Nu es gribru gulēt iet,
Tēvs, slēdz manas acis ciet!
Tava acs lai nomodā
Stāv par mani miedziņā.

Reizēm ātri nevarēju aizmigt. Gaidīju, kas nāks manas acis slēgt. Nekad nesagaidīju. Kur palika atslēga, kad es pamodos? Kādā vakarā par to sāku runāt ar vecmammu. "Ko plāpā! Dieviņš ir tas labais tēvs, kas par mums visiem stāv nomodā un mūs sargā no ļauna." Saprātu pa savam: dienā Dieviņš guļ un naktīs mūs sargā. Droši vien eņģeļi viņam palīdz. Dieviņa bildi ar eņģeļiem redzēju kalendārā. Vecs vīrs ar garu bārdu un viņam apkārt eņģeļi kā mazas meitenītes ar spārniņiem.

Ēdot pie galda jāsēd mierīgi, nedrīkst kājas kulstīt, lai ēdiens iet labumā. Bērniem jāēd garioziņas, lai aug stipri zobi. Drupatiņas no galda nedrīkst ar roku noslaucīt – tā var svētību aizslaucīt. Pēc ēšanas jāpasaka: paldies Dieviņam.

Vecmamma māca: kad celies no gultiņas, vajag izkāpt ar labo kāju. Labo kāju pirmo vajag apaut. Tad visa diena būs laba.

Centos visu ievērot, tomēr ne vienmēr gāja labi. Bija kaut kur jāsteidzas. Labā kāja atsitās pret akmeni un pirkstiņam ašņi³⁴⁾ vien pašķīda. – Kāpēc tā? Es no gultas izkāpu ar labo kāju. "Kas tevi triec tik ātri skriet? Vajaga redzēt, kur kāju liek," rājas vecmamma. Noplūc ašņudzīres (pelašķu) lapiņas, cieši saberž un uzliek pušumam, noplūc ceļmallapu, aptin pirkstam un ar smilgu apsien. Trīs reizes uzpūš un nosaka: "Līdz rītam būs vesels." Pa lielākai daļai tā arī notiek.

Rēķināšana

Šņornieku iebūviešiem ir divi puikas nedaudz lielāki par mani. Šad tad atskrien ar krūzi pēc piena. Satiek mani un jautā: "Cik tev degunu?" Man brīnums par tādu jautājumu un es nesaku neko. "Nezini? Tev un man un visiņiem ir viens deguns. Saprati? Viens deguns. Cik tev ir roku? Nezini. Tev ir viena un otra roka – divas rokas. Cik kāju?" "Labā un kreisā," atbildu. "Kad es prasu, ir jāsaka: viena un otra, divas kājas. Saprati? Katrai rokai pieci pirksti. Kājai tāpat. Saprati? Tā ir rēķināšana."

Māmuļa govīs izslaukusi, pienu ielējusi un puika aiziet.

Svētdien atnāk mūsu draugs, vecais zaldāts Sīmanis. Es prasu: "Cik tev degunu?" Viņš sirsnīgi smejas: "Visiņiem ir pa degunam. Vai man pieaudzis otrs? Nāc, pamācīšu tev spēli par degunu!" Viņš saņem manu degunu un jautā: "Kur sņīpsts?³⁵⁾ Man jāatbild: "Ezerā." Prasa: "Ko viņš tur dara?" Jāatbild: "Olas dēj." Prasa: "Cik sadētas?" Man jāsaka kāds skaitlis. Es saku: "Viena ola, otra ola – divas olas." Sīmanis atkal smejas un prasa tālāk: "Kuru man dosi?" Te jāsakot vai nu labo, vai slikto, varot teikt vēl kādu nelabu vārdu. Tad jācēnsas degunu ātri izraut no rokas, ja to nespēj, degunu var vai nu paspiest, vai paburzīt. Es saku, ka došu labo olu, un manu degunu paglauda. Vēl reizi atkārtojam. Tad es prasu Sīmanim, un viņš atbild.

Man rotaļa patīk, bet es gribu parādīt, cik labi protu rēķināt. Jautāju Sīmanim: "Cik tev ir roku?" Viņš smejas un prasa: "Bet cik tev ir roku?" Atbildu: "Man ir viena roka, otra roka – divas rokas. Katrai rokai pieci pirksti. Man ir viena kāja, otra kāja, katrai kājai pieci pirksti." Par tādu gudrību Sīmanis smejas no sirds. Jautā: "Cik kāju ir Vaktiņam?" Man jāpadomā, tad saku: "Vaktiņam ir viena kāja, otra kāja – divas kājas un vēl tikpat." Sīmanis saka, ka es esot gudrāka par profesoriem. "Kas ir profesori?" – jautāju. Tie esot ļoti gudri cilvēki.

Pēc pusdienām Sīmanis uz galda uzber daudzas kapeikas. Salieku pēc lieluma kaudzītēs. Sīmanis paņem dažas kapeikas un liek man saskaitīt. Pret katru pirkstu

nolieku naudiņu un skaitu pa savam. Vai es varot saskaitīt visas kapeikas? – Nē, to gan nevarēšu.

Sīmanis mani māca, kā pa īstam jāskaita. Kad es bez misēšanās³⁶⁾ varu līdz pieci saskaitīt, Sīmanis saka, ka šoreiz pietiks.

Sīmanis skaita un skaita savas kapeikas. Esot divi rubļi un desmit kapeikas. "Tā mana bagātība," nosaka.

"Vai tu visus skaitļus zini?" jautāju. Nē, to viņš nezina.

"Vai zvaigznes ir saskaitītas?" Jā, visas redzamās zvaigznes saskaitītas un daudzas ir tādas, ko tikai ar mašīnām var redzēt.

"Ko tad Dieviņš par to saka?" jautāju. To Sīmanis nezina. To lai paprasot vecmammai.

Vecmamma, mūsu sarunu noklausījusies, saka: "Ar savām pārgudrībām nevajag bērnam galvu maitāt."

Āboli

Mana pasaule ir sētsvidus, ceļš, kas iet gar kūtiņu un ir zālēm aizaudzis, jo retais pa to brauc, tad vēl prodiņš³⁷⁾ vectēva ganībās.

Ir bagāta diena, kad māmuļa liek apvilkt svētdienas kleitu. Iesim ciemos uz Škutāniem. Kaut kas māmuļai ir vajadzīgs no tēva mājām. Jāiet caur vectēva ganībām. Visapkārt gara kārsu sēta. Gribu saskaitīt, cik sētas mietu ir celiņa malā. Es jau protu skaitīt līdz desmit. Sāku skaitīt: viens, divi, un tālāk līdz desmit, tad atkal sāku no viena. Celiņa galā māmuļa jautā: "Cik mietu saskaitīji?" Padomāju un saku: "Dikti daudz."

Škutānos no būdas izlien Krancis un sataisās riet. Tad pazinis kaunīgi nāk pretī. Es paglaudu, un viņš man nolaiza roku. Tā mēs sasveicināmies.

Mamma māsa Alvīna mūs miļi saņem. Paņem groziņu un ievē mani dārzā. Ābelēm nobiruši lieli, sulīgi āboli. Liek man ēst un pielasīt groziņu.

Cilvēki runā, ka Alvīna Škutānos labais gars, rūpējas par visiem, savas dzīves viņai nav. Mājās ļauna pamāte, kas par bāreņiem nerūpējas. Alvīna rūpējas par brālīti un mazo māsiņu. Tai bija tikai pusotra gada, kad māte nomira. Alvīna atteikusi labiem prečiniekiem. Tagad jau pusmūžā.

Āboli garšīgi. Daži caurspīdīgi. Apēdu vienu ar visu serdi, ēdu otru. Pielasu kurvīti un ēdu vēl, līdz vairāk negaršo.

Nāk māmuļa, rokās vilnas kārstuviņi. Paņem groziņu. Pateicamies par āboliem un ejam.

Māmuļa pieliek steidzīgāku soli, bet man kājas kļūst kā bez spēka, vidū spiež, galva griežas. Apstātos uz sētas kārtīm. Māmuļa nesaprot, kas ar mani noticis. Bet man sāp vidus un asaras birst. "Cik ābolus apēdi?" prasa māmuļa. "Trīs un vēl drusku, atlikušo iebāzu kurmjū rakumā, lai nemētājas." "Tik lieli

āboli, tas tev drusku par daudz, jādabū laukā. Bāz pirkstu mutē, labi dziļi." Es bāzu, cik dziļi spēju, nekas nenāk atpakaļ. "Taisi muti valā!" Māmuļa manā mutē iebāz savu pirkstu. Tik paspēj roku atraut, mani āboliši krīt un krīt laukā. Ejam. Bet pēc gabaliņa atkal jāsēd un atkal āboli birst pa muti laukā. "Tavu negausu! Tu jau esi rijusi bez sakodīšanas." Pēc brīža man liekas, ka vēders ir pavisam tukšs. Ceļos augšā. Kājas bez spēka. Pati esmu nosvidusi kā pirti.

Mājās vecmamma dod iedzert pelenes, liek gulties un pie vēdera pieliek pudeli ar siltu ūdeni. Pašu silti sasedz. Nogurums. Drīzi aizmiegu.

No rīta brīnos, ka esmu noģērbusies un guļu savā gultiņā. Biju gulējusi dziļā miegā un nejutu, ka man noģērbj un pārnes uz pašas gultiņu.

Atceros ābolus un zīnu: arī garšīgu ēdamo vajag ēst ar sātu.

Es mācos lasīt

Svētdiena ir diena, kad cilvēki atpūšas no ikdienas darbiem. Tikai lopiņi prasa savu tiesu. Man visticamāk jāpabaro, aitiņa jāapmiļo, jāiedod labāka siena sauja.

Kad visi lopiņi apmierināti, un paši esam apvilkuši svētdienas drēbes un paēduši, svētdienas miers ienāk istabā. Kopā nodziedam baznīcas dziesmu, vecmamma noskaita lūgšanu. Tad uzliek jaunās brilles un, pie sevis klusi lūpas kustinot, lasa pusbibelīti. Māmuļa pie loga pēta smalkus dvieļa rakstus. Tētis pēta kalendārā, kāds laiks būs nākošā nedēļā. Varbūt sāks jau uzsalt. Kalendārā pasacīts laiks visam gadam, un reizēm arī sakrīt ar sacīto.

Ko man darīt? Svētdiena ir un paliek visgarlaicīgākā diena, īpaši rudenos un ziemā. Abi ar Vaktiņu izstaigājam sētsvidu. Jā, te viss kārtībā. Puķēm kāti nogriezt līdz zemei, abas ar māmuļu dažām uzbērām lapas – ja būs barga ziema, lai neizsalst. Pie malkcirksniša viss kārtībā, skaidienu es pati sakopu – lielākās skaidas sanesu kukņā iekuriem, gruzus ar ķerbelīti aiznesu un sabēru pie kūtiņas, lai rudens lietavās sausāks. Viss sakopts, vasaras košums pazudis, it kā bēgdams sala. Tikai es vēl nevelku zeķes kājās. Liekas – kā apvilksu, tā arī es padošos ziemai, kas rītos brīdina ar baltu salnu. Kājas pieradušas. Lieti un vēji visu rudeni viņas nežēloja. Vakarā māmuļa ierauga sarkanus stilbus un iesaucas:

"Ak Dies, tam meitēnam atkal dzērvju zābaki! Žigli pie vanniņas siltā ūdenī ar ziepēm nomazgāt!"

Tad vecmamma sasmērē ar skābu krējumu. Oi! Nu gan sūrst! Brīdi jāpasēd pie kurošas plīts, lai nožūst. Tā krājas vieni dzērvju zābaki virs otriem – tagad nekait vēsās pirmsziemas dienas, uzvelku tikai Sīmaņa dāvātās koka tupelītes.

"Vaktiņ, aiziesim līdz prodiņam. Mamma runāja, ka Liedaļai drīzi būšot teliņš, varbūt prodiņā jau redzams. Nē, nav nekā. Vasarā te vardes kurkstēja, spāres dejoja. Tagad ūdens virsma kā aizmigusi. Sakritušās lapas nekustas. Kājas no saltuma sāk sūrstēt. Iesim, Vaktiņ, uz mājām."

Māmuļa kukņā jau kurina plīti, gatavos pusdienas. Tētis istabā lasa avīzi, noliek to un aiziet. Tikai vecmamma vēl lasa pusbībelīti. Es nevaru saprast, kā var sarunāties ar melnajiem ķeburiem grāmatā, pieeju: "Pamāci mani arī parunāties ar grāmatu." "Tu vēl esi maza, vēl pēc gadiem pieciem iesi skolā, tad varēsi mācīties." "Bet vai agrāk nevar?"

Vecmamma atver grāmatu un pastāsta, ka vispirms jāiepazīstas ar burtiem, jāzina tiem nosaukumi. Tiem katram savs vārds, tāpat kā cilvēkiem. "Tu esi Olga. Te tava vārda pirmais burts O. Gandrīz tikpat apaļš kā kliņģeris, ko tētis reizēm atved no Jelgaviņas." "Kāds tavs burts?" "Es esmu Ede. Lūk, te E." Arī kā kliņģerītis, ko mēs paši svētkos cepam. Bet mammai? Nesaprotu. Savāds burts, salikts kā no diviem un saucas – emme. Manu mammu sauc Minna, kādēļ viņai tāds savāds burts? "To tu dabūsi zināt, kad mācīsies ābeci," saka vecmamma un noliek grāmatu.

Ābece. Tas vārds mani nepriecē. Kaimiņu iebūvieša puikas, dvīniši, stāsta, ka ābece ir mocība. Ābecē daudz burtu. Ja nevari nosaukumus paturēt prātā, liek stāvēt kaktā, atstāj bez pusdienām. Labi, ja kāda maizes ņuka kabatā. "Skola un ābece – nevajadzīga bērnu mocība," saka kaimiņu vecāmāte, kaut gan pati neprot lasīt.

Pievakarē atnāk vecais zaldāts Sīmanis. Viņš sak: "Ne jau ābece vainīga. Puikas līdz Mārtiņiem bija spiesti ganos iet, kamēr vien lopiņiem kaut kas laukos bija dabūnams. Citi bērni pa to laiku burtus kopā vāca. Gan jau arī kaimiņa puikas izķepurosies. Jāiet paskatīties, jāiedod dūša."

Var jau būt, ka Sīmanim taisnība. Tomēr es labāk draudzēšos ar grāmatu. Lūk, kalendārs. Es atrodu O, E un emme. Ar lielo palīdzību iepazīstu daudzus burtus. Atrodu tos gan kalendārā, gan avīzē.

Pie eglītes Ziemsvētku vecītis man iedāvā ābeci ar skaistu gaili uz vāka. Novēl gailīti ilgi nemocīt. Tētis no skala pagatavo irbuli, ko pielikt pie burta, kad mācīsies. Māmuļa tam piesien sarkano dziju un piešuj ābecei, lai nepazūd. Kad atveru, man uzsmaida daudzi jau zināmi burti – gan lielie, gan mazie. Tagad man pašai sava grāmata – ābece.

Māmuļa vērpj, es ar atvērtu ābeci stāvu blakām. Nosaucu zināmos burtus, apstājos pie nezināmā, līdz māmuļa pasaka. No jauna iepazītos burtus atrodu kalendārā un avīzē. Gluži nemanot varu burtus salikt vārdā un izlasīt bez grūtās boksterēšanas. Lasot ābecē pēdējo stāstiņu, man birst asaras. Tur stāstīts: kāds kungs jājis un vedis dārgu sainīti. Līdzī tēcējis suns. Tas piepeši sācis riet un nelaidis tālāk jāt. Kungs domājis, ka suns kļuvis traks, un viņu nošāvis. Tad ieraudzījis, ka pazudis sainītis. To atradis pie nošautā suņa. Man gudrā suņa bija ļoti žēl un bira asaras.

Paldies Ziemsvētku vecītim par ābeci. Es gailīti ilgi nemocīju. Burti – burvju atslēdziņa – atvēra durvis uz cilvēku gara bagātībām.

Ziemas darbi

Sieviešu galvenais ziemas darbs ir aušana. Tad darbā aizņemti lielie un mazie. Mamma savērpusi paredzēto linu daudzumu kreklu audeklam. Meti satīti uz kraģišiem. Audus esmu satinusi uz tītavām gabalos, saiviņu tīšanai. Tagad atnes un sastiprina metkokus. Griestos pie sijas divi spoži ripuļi. Tiem apakšā noliek kraģišus un cauri ripuļiem izvelk dzijas. Pirms mešanas jāzina, cik garu audeklu audīs, tādēļ jāatzīmē likumi – 12 olektis (viena olekts – vēsturiska mērvienība garuma mērīšanai, šeit: attālums 61-62 cm jeb 7 plauksas - audēja olekts). Sāk mest no apakšas un pēc katra likuma iesien krāsainu dzītiņu. Metkokus griežot uztin līdz augšai, apņem ap tapu un tin uz leju. Apakšā divas tapas, starp tām apņem dziju, izveido šķiemeņus³⁸⁾. Pēc laiciņa māmuļa saskaita trīsdesmit dzijas, apsien ar aukliņu, tas ir posms. Ar posmu palīdzību aprēķina audekla platumu.

Kamēr lielie met audeklu, es sakārtoju saiviņu serdes. Šogad vēl papildināju ar lupstājiem. Tētis atnes veco ratiņu ar ierīci saiviņu tīšanai. Varu sākt darbu. Pirmās saiviņas vēl lieku šaudeklē pamērīt lielumu. Dabūju lupatiņu, ar ko tinot pavedienu turēt, lai nebojā pirkstus.

Audekls apmests. Es pieturu metkokus, lai lēni griežas. Mamma metus sapin pīnē.

Stāvus novieto tuvāk logam. Sākas audekla sariešana. Dziju saver retā šķietā, starp šķiemeņiem izbāž divus skalus, galā starp dzijām izbāž apaļu rullīti un ieliek riestuvē. Māmuļa griež riestuvi, vecmamma pavelk šķietu un skalus. Arī ap riestuvi laiku pa laikam ieliek skalu, lai dzijas pārāk nesablīvējas. Es turu pīni, lai dzijas vienmērīgi plūstu caur šķietu un tītos ap riestuvi.

Sākas nītišana³⁹⁾. No nīšu daudzuma ir atkarīgs audekla raksts. Cauri nīts acij izbāž plānu skaliņu ar robiņu galā. Es robiņā pēc kārtas lieku dziju, mamma izvelk caur aci. Nītišana gauss darbs. Pēc tam šķietā vērsana iet ātrāk. Šķietu ieliek mustavās⁴⁰⁾. Nīšu kokus piesien pie trišiem un apakšā pie paminām. Dziju apsien ap rullīti, to ar šporītēm piesien apakšā pie bomīša.

Var sākt aust. Manas satītās saiviņas plok nemanot. Jāsēstas atkal pie ratiņa. "Tagad tev aste zem bluķa," smejas Sīmanis. Nesaprotu, kas par asti, kas par bluķi. Tas esot tāds teiciens, kad darbs cilvēku cieši piesaistot.

Svētdiena ir atpūtas diena. Sīmanis jautā: "Kā ar rēķiniem?" Ciparus pazīstu, tikai uzrakstīt neprotu. Sīmanis saraksta uz tāpeles ciparus. Tie man nedēļā jāiemācās uzrakstīt. Parāda, kā pareizi turēt gripeli⁴¹⁾, un es sāku šo svētdienas darbu. Vienu varu uzvilkt labi. Pašai prieks. Tad četri arī tā nekas. Pārējos mācos rakstīt, velkot pa Sīmaņa cipariem, līdz viss saiet vienā putrā. Tētis nāk palīgā, uzraksta lielus ciparus, parāda kā katru sākt rakstīt. Tagad man tā lieta iet. Tikai astoņi nepadodas. Izgudroju savu paņēmienu – uzrakstu vienu nullīti virs otras un astoņi gatavs.

Darbi un darbiņi paņem dienas nemanot. Tagad abas mammas iedomā, ka Ziemsvētki turpat aiz durvīm. Ziemsvētku vecītis prasīs, ko proti? Varēs visus darbus nosaukt, grāmatu palasīt, ciparus rakstīt. Jāmācās arī kāda Ziemsvētku dziesma. Nodziedāt nevaru, jo man nav dziedamās rikles. Vislabāk man patīk "Jūs, bērniņi, nāciet". Tad domās varu aiziet, redzēt visu, kas dziesmā sacīts. Sīmanis man iemāca tautsdziesmu:

Miļi mani tēvs, māmiņa

Mani labi audzināja:

Ne sunīti kājām spert,

Ne guntiņas pagalīti.

Sīmanis māca vēl dažas tautsdziesmiņas par Ziemsvētkiem. Vecmamma prāto, nez' vai tādas blēņu dziesmas vajadzētu svētku vakarā skaitīt. Sīmanis domā, ka iemācīties vajag. Ziemsvētki ir mūsu sentēvu svētki saulītei par godu, kad diena kļūst garāka. Ziemsvētku vecītis var paprasīt arī tautas dziesmiņu par svētkiem. Žēl, ka Sīmanis šajā vakarā nevar būt pie mums.

Ziemsvētki

Nekad nav tik daudz dažādu pīrāgu cepts kā, saņemot Ziemsvētkus. Tētis no Jelgaviņas atvedis īsti baltus miltus. Svētku sestdienā māmuļa jau no paša rīta iejauc baltmaizi. Es laiku pa laikam paceļu muldiņas apsegu, gaidu, kad mīkla pacelsies un varēs mīcīt.

Jau vakarā krāsni ir iebāzta malka. Kad baltmaize apmīcīta, krāsni iekur, un malka deg ar spožu liesmu.

Māmuļa sacep pīrāgiem gaļu ar siļoļiem, sagatavo biežpienu maizītēm. Es par visticām rūpējos kā rakstīts avīzē, un jaunītes mums uz svētkiem dod pa oliņai, kaut arī ārā sals un putenis.

Krāsns puskurā. Ar kruķi pagales pārjauc un jāsāk gatavot maizītes. Es ar lupatiņu izslauku pannas un ar speķa gabaliņu izsmērēju. Vispirms māmuļa gatavo gaļas pīrāgus un biežpiena maizītes. Es paņemu sasietas vistas astes spalvas un ar sakultu olu apsmērēju maizītes. Pa to laiku krāsns izkurējusies, ar kruķi ogles izraus ūn sabīda uz sāniem. Ar kuplu bērza slotu, kas īpatnēji saliekta, piesieta pie gara kāta un samērcēta ūdenī, izslauka krāsni. Iemet šķipsniņu miltu. Ja milti uzliesmo, vēl klonu paslauka ar mitru slotu. Iemet krāsni vecus plīts riņķus, lai pannas nesaskaras ar karsto klonu. Ar koka lāpstu pannas iešaun krāsni. Krāsns mutei aizliek plāti. Ieres⁴²⁾ caurumam aizliek juškas⁴³⁾, lai siltums neaizplūst skurstenī. Paskatās pulkstenī, lai apmēram zinātu, kad pīrāgi būs gatavi.

Pa to laiku es gatavoju kliņģerīšus. No nelielas mīklas picīņas izrullēju divas tievas desiņas, saviju abas kopā un veidoju apaļus kliņģerīšus, līdz divas plāti

pilnas. Apsmērēju un apkaisu ar magoņu sēkliņām. Tos dosim ciemiņiem un paši apdāvināsim viens otru. Māmuļa gatavo nelielas apaļas ķimeņmaizītes, apsmērē ar olu, ar nazi vidū iespiež sviesta piciņu un uzkaisa ķimenes, pāris graudiņus cukura. Pirmais cepiens gatavs. Klons atdzisis, izņem riņķus un iešauņ sagatavotās pannas.

Vecmammai par adīšanu atnesa tādus puspelēkus miltus. No tiem saņemsim riekstiņus. Sagatavo pacietu saldinātu mīklu, sadala gabaliņos un izrullē kā desiņas, sagriežu mazos gabaliņos, saberu uz plāts. Liekam krāsni pēc pīrāgiem. Lai cepas, kamēr kļūst brūni. Gatavus māmuļa saber kulītē un pakar pie ierēm. Tos pa druskai dos svētdienas rītos pie piena vai kapijas.

Nezin' kur tētis. Gribu ieiet lielajā istabā, bet nevaru atvērt durvis. "Kur tu staigā, gribi visu piemēsnot? Vai darba nepietiek? Aizteci līdz kūtij, paskaties, vai viss kārtībā." Es jau zinu, lielajā istabā tētis rīko eglīti. Man tikai gribējās to redzēt. Vai būs lielāka kā pagājušā gadā? Tad stāvēja uz galda un dega septiņas svecītes – lai būtu katrai nedēļas dienai gaisma.

Beidzot visi darbi padarīti, vakariņas paēstas, apģērbtas svētdienas drēbes.

Tētis atver lielās istabas durvis. Cik jauka eglīte! Šoreiz gandrīz līdz griestiem. Mirdz svecītes. Stāvot nodziedam "Klusa nakts". Nodziedam arī "Es skaistu rozīt' zinu". Tā vecmamma mīlākā dzīema. Tētis man iedod paku. Tā man par labu darbu un par to, ka nepinkšķēju, kad jāstrādā.

Atveru – kurpes! Skaistas, melnas, manas pirmās kurpes. Elpa apstājusies, asaras birst aiz laimes. Pateicībā nobučoju visiem roku un vaigu, noskaitu tautas dziesmas. Apvelku kurpes. Ejot kājās cilājas. Zinu, ne jau vienam gadam pirktas. Vecmamma vēl tagad valkā savas kāzu kurpes. Un man tikai seši gadi. Noslauku čibiņas, ko mamma no aitādiņas pašuvusi. Apvelku virs tām. Tagad kurpes istā laikā. Ne jau pārāk daudz dzīve sniegusi tik laimīgus mirkļus.

Tētis brīdi aiziet. Ienāk kopā ar ziemsvētku vecīti. Viss ar sniegu apbiris. Laime, ka tētis bijis pie durvīm un ielaidis. Es nenociešos un rādu savas kurpes. Vecītis priedzējas līdz ar mani. Liek nodziedāt kādu dziesmu. Esmu tik laimīga, ka dziedu arī. Vēlāk lielie smejas – esot dziedājusi savā melodiņā, jo man nav dziedamās rīkles. Ziemsvētku vecītis grib dzirdēt tautas dziesmiņu par Ziemsvētkiem. Man viss ir atmiņu dzīlēs nogrimis. Varu tikai noskaidrot – pīrāgam, nabagam, visi gali sadeģuši.

Ziemsvētku vecītis ir apmierināts. Viņš saprot, ka šis man ir mūžā vienreizējs Ziemsvētku vakars. Iedod man "ceļa maizi" lielajai dzīvei – krievu valodas ābeci. Tāda grāmata, laikam gan, nevienam te nav. Paldies, paldies! Apsolos to labi glabāt un mācīties.

Māmuļa aiziet Ziemsvētku vecīti pavadīt. Pēc laiciņa ienāk kopā ar čigāniem. Garš čigāns dancina mazus lācēņus, un čigānu māte dzied kādu nesaprotamu dziesmu. Ir izdancots, izdziedāts, svecītes viena pēc otras dzīest. Kā jau biju domājusi, tie bija kaimiņu iebūviešu pāris ar bērniem. Mamma saliek uz galda

pīrāgus, auksto gaļu, krūzītēs pienu un zirņu bļodu. Zirņi jāēd, lai gadā nav jāraud. Ciemiņi ēd pateikdamies. Stāsta, ka kaimiņiem gotele ejot ciet, lūdz, vai varēs pa stopam pienu dabūt, īpaši svētdienās, kad bērni no skolas mājās. Maksai par to pavērs pakulas. Māmuļa saka, ka varēs iedot vairāk, jo mums nekad piena netrūkst.

Vecmamma pateicas Dievam par tādu iznākumu. Kājas rauj krampis no vērpšanas. Gan jau savāra labas zālītes, bet nelīdz. Man arī sirdī iekrīt prieks: tak jau vecmamma kādreiz manā vietā patīs saiviņas. Labs, labs Ziemsvētku vakars.

Svētku ritā gatavojamies ēst brokastis. Atnāk Sīmanis. Man iedāvā rotaļlietu – vilciņu. Cūkas kājas mazajam kauliņam izurbti četri caurumiņi, krustiski ievērtā smalka aukliņa, kad ar abu roku ikšķiem to pavelk un atlaiž, kauliņš sāk griezties un rūkt. Paldies par tik labu dāvanu.

Ēdot Sīmanis sāk runāt ar pilnu muti. Es kļūstu aizdomīga. Tieši tā aizsmacis runāja Ziemsvētku vecītis. Aizejot mazliet tā kā kliboja. Dodos uzbrukumā: "Nemānies! Tu jau biji Ziemsvētku vecītis!" No tāda uzbrukuma Sīmanis ir tiešām pārsteigts. Brauka zodu. Vai viņam esot tik gara bārda? Vakar to pat pie spieģeļa esot apgriezis. Būšot pārskatīšanās. Vai tad Ziemsvētku vecītim tikai pie manis jānākot? Pus pagasta jāapstaigā, jānes gan dāvanas, gan žagari sliņķiem. Tad jau balss aizsmok un vairāk jāklibo. Kad vēl gadās tādi neticīgi bērni – nez vai nākošgad vairs nāks. Sīmanis mani nekad nav mājās. Tagad nezinu – ticēt, neticēt.

Pēc brokastīm Sīmanis uz galda uzber sauju riekstu. "Tagad spēlēsim. Tu ņem tāpeli un raksti ciparus. Es neskatīšos. Vari arī aizlikt roku priekšā. Ja ciparu uzminēšu, es ņemšu vienu riekstu, neuzminēšu – tu vari ņemt, bet tikai tad, ja cipars būs glīts." Sākumā gandrīz visus ciparus Sīmanis uzmin, jo rakstu tikai tos, kurus pati turu par labiem. Kļūst riekstu žēl. Uzrakstu arī astoņi pa savam – ar divām nullītēm vienu uz otras. Sīmanis paskatās, paņem atlikušos riekstus un saber kabatā. Viņš ar krāpniekiem nespēlēšot. Kas es par krāpnieku, tikai pa savam rakstu!

Nē, man neesot tiesības ciparus kropļot. Aiziet. Es paņemu tāpeli – rakstu un rakstu pareizo astoņi, līdz pašai liekas, ka ir labs. Bet Sīmanis nenāk.

Otro svētku ritā agri paēdam brokastis. Brauksim ciemos uz Šķutāniem. Es apvelku divus pārus biezas vilnas zeķes, bet jaunās kurpes vēl par lielām, kājās vēl cilājas. Māmuļa ieliek kurpes purnā vēl saburzītu avīzes lapiņu. Tagad labi. Virs mētelīša apsien lielo plecu lakatu, jo rīts ir saulains un vēss. Paņemam līdzī manīs ceptos kliņģerīšus labām dienām. Tētis, Bērīti iejūdzis, gaida mūs. Pie ilkss piesiets mazs zvaniņš. Šis man pirmais brauciens ziemā. Zvaniņš skan. Ganību krūmi mirdz sarmā un saulē neizsakāmās krāsās. Kā tas notiek? Saulē arī rasa mirdz. Tad reizēm liekas, ka man mirdzošs vainags galvā. Saulei aizslīd mākonis priekšā, viss pazūd. Ne vecāki, ne Sīmanis to nevar izskaidrot. "Izaugsi, iesi skolā, varbūt uzzināsi."

Pie vectēva lielajā istabā daudz bērnu. Atnākuši arī no kaimiņu mājām. Zēns pie ķemmēm pieliek zīdpiriņu un, pūšot caur to, spēlē, pārējie danco. Mēģina iemācīt dejot arī mani, bet nekā. Bērni smejas: "Tu jau esi smaga kā pupu kūlis, danco kā staku grūžot (staku grūst – sakaltētas kaņepes ieliek piestā un ar īpašu apaļu vāli dauza, līdz izdalās kaņepju taukviela – staks)." Tad ejam spēles, kur arī es varu piedalīties.

Lādējam kuģus. Anna sasienu kamoliņā vecu lakatu. Norunā, ka šoreiz kuģi lādēs ar vārdiem, kas sākas ar burtu "G". Kamolu met kādam un saka: "Es lādēju kuģi ar grozu." Nākošais lādē ar gultu utt. Kādam vairs nav vārda ar "G", tas atstāj spēli. Tā, līdz paliek maz spēlētāju. Tad spēle turpinās, sākot vārdu ar citu burtu. Ilgi negribas sēdēt. Ejam rotaļas ar dziedāšanu. Rotaļa seko rotaļai, līdz aicina pusdienās. Uz galda pīrāgi, kāpostu bļoda, kartupeļi un bļoda ar cūkas galvu. Cūkas šņukuru sadala bērniem, lai labāk veicas rakstīšana.

Pēc garšīgajām pusdienām braucam mājās. Uz mājām Bērītis bez skubināšanas rikšo čakli.

Istabā novelku un labi noslauku jaunās kurpes. Stāstu vecmammai par ciešiem. Vecāki dodas apkopt lopus. Es ņemu tēpeli un rakstu pareizo astoņi. Pašai liekas, ka ir labs. Sīmanis atnāk tikai pašā vakarā, kad man gandrīz visa gripele izrakstīta, un tētis saka, ka visi cipari kā ar mašīnu driķēti. Sīmanis jautā, vai es tagad gribot godīgi spēlēt? Piekrītu. Šoreiz man laimējas. Gandrīz visi rieksti nonāk pie manis. Pēdējā svētku dienā Sīmanis man dāvā visus riekstus. Lai ēdot vesela.

Abas ar māmuļu esam iepazinušās ar jauno ābeci. Krievu burts – tad latviski paskaidrots, kā jāizrunā. Tagad sēdam visi trīs – es, māmuļa un Sīmanis. Viņš, zaldāts būdams, ir iemācījies krievu valodu. Tagad var pamācīt mūs.

Tētis vēl paglabājis dažas svečītes. Vakārā tās aizdedzinām. Lielie runā savas runas, es apvelku kurpes. Vēl pariecājos. Zinu, kad novilkšu, ieliks skapī uz ilgu laiku. Ātri pagājuši Ziemsvētki. Sīmanis saka – tā aiziet mūzs.

Brauks mācītājs

Tētis atnāk no darba un pastāsta – satīcis pērminderi⁴⁴), sacījis, ka ap Lieldienu laiku mācītājs braukšot pa mājām bērnus pārklašināt. Lielākiem puikām, kam jau desmit un rudenī būs jāiet skolā, jāprot skaitīt līdz simtam, jāprot boksterēt, jāzina tēvreize un vēl šis tas no garīgām lietām. Meitenes var iztikt, ja tikai burtus zina un lūgšanu "Mūsu Tēvs..." Visi nosmejas, ka man atliek atpakaļ atmācīties. Vecmamma nepiekrīt. No ticības lietām es tikai zinot, kā vakarā noskaitīt "Nu es gribu gulēt iet..." un tad jau arī ne katru vakaru. Tēvreize jūkot. Jādabū bībelstāstu grāmata.

Beidzot sazināta sieva, kam bērni vairs skolā neiet. Par rakstainu cimdu pāra nodišanu atnes sadriskātu bībelstāstu grāmatu. No miltiem māmuļa pagatavo

klīsteri un par abām grāmatas lapas salīmējam. Sākumā man nepavisam nepatīk lasīt, kur tēvam gandrīz dēls jānonāvē, Absalons aiz gariem matiem kokos iekāries. Kāpēc puisietis tik garus matus audzēja? Ne uz visiem mani – kāpēc? – lieliem ir laiks un griba atbildēt. Par Jēzu es jau daudz zinu, par to lasu bez piespiešanās. Baušļi: tev būs to svēto dienu svētīt, tev nebūs zagti – pats par sevi saprotams bez baušļiem. Nesaprašanās ir ar sesto bausli: tev nebūs laulību pārkāpt. Laulība? Biju kāzās, kur mamma māsu laulāja. Zinu, kā tas notiek. Bet kā var laulību pārkāpt un kādēļ to nedrīkst darīt? Prasu vecmammai: "Vai tu laulību pārkāpi?" Šoreiz pat plauku dabūju. Par ko? Pasaka: lai būtu miers ar muļķīgiem jautājumiem. Kad būšot liela, sapratišot. Cik labi būt lielai un visu zināt un saprast.

Kad "Mūsu Tēvs..." un baušļi puslīdz zināmi, arī krievu valodas ābecei dažas lapas zināmas, tētis, no darba pārnācis, pavēsta, ka mācītājs jau bijis bagātāko saimnieku mājās. Drīzi būs arī pie mums, jo Lieldienas tepat pie durvīm.

Man apnikusi vienmuļā gaidīšana. Tagad mājās ienāk rosība. Es nospodrinu logu rūtis spodras jo spodras. No jauna izmazgāju jau tā tiro grīdu. Paklāj jaunus gridas celiņus. Galdam pārklāj rakstainu galdautu. Kopā ar Sīmani tur saliekam manas grāmatas. Vīrs krievu valodas ābecei uzliek manu tāpelīti, kur sarakstīti burti un čipari. Lai viss tieši tā paliekot, nosacīja.

Nākošā dienā es apauju jaunās, māmuļas pašūtās čibiņas, apvelku svētdienas kleitu, matos iesienu jauno rozā bantīti. Divas dienas gandrīz no loga neateju gaidot. Beidzot sētā iegriežas lepnas kamanas ar brangu zirgu. Kučiers piebrauc pie pašām dreipūža durvīm un atklāj kamanu segu. Izkāpj vīrs kažokā līdz zemei. Māmuļa atver durvis, palīdz novilkt kažoku. Visi pabučojam roku.

Mācītājs jautā: "Cik tev gadu?" "Seši ar pusi," atbildu. "Kur tava ābece?" "Uz galda ir visas manas grāmatas." Prasa: "Kas tās grāmatas lasa?" "Es. Jau visas izlasītas. Izlasu arī tās, ko tantes par mīlestību atnes." "Bērns, bērns, pa kuru laiku tad tu vari paspēlēties? Pat muižas preilenes tik agri savas galviņas ar tādām muļķībām nepiebāž. Vai Tēvreizi zini?" Šoreiz noskaitu bez misēšanās. Sāku skaitīt baušļus. Jau pie trešā noglauda galvu un teic, ka pietiek. Gribu noskaitīt arī, kā Dievs pasauli radījis. Pašai man tā dziesmiņa ļoti patīk. Bet mācītājs saka, labi esot, ka vecāki pie Dieva liekot turēties. Paņemu tāpeli un parādu burtus un čiparus, kas glīti sarakstīti. "Kas tos sarakstījis?" "Es." Lai to parādītu, steidzīgi ar lupatiņu noslauku un sāku rakstīt. Mācītājs nesaka vairs ne vārda, tikai šūpo galvu. Kāpēc? Tad paskatās vēl uz galdu un ierauga krievu valodas ābeci. "Kāpēc tā arī uz galda?" "Es mācos." Mācītājs pietrūkstas kājās, cietā balsī nosaka: "To ābeci liec nost. Neņem vairs rokā. Nevajag tik daudz mācīties, var galvu samaitāt." Iedod man mazu bildīti, piesteidzas pie kažoka. Māmuļa palīdz apvilkt. Padod roku pabučot un projām ir.

Pēcpusdienā atnāk kaimiņu iebūviešu sieva. Stāsta, ka mācītājs šomājās ēdis pusdienas. Laikam jau vistas cepeti, jo vienas vistiņas trūkstot. Aizbraucot vecā

māte klunkurojusi līdz kamanām, nesusi groziņu. Varbūt ar olām? Mācītājs jau tādu laiku, pirms Lieldienām, izvēlējies braukšanai, lai varētu olas samangot. Slavējis saimnieku meiteni par burtu zināšanu un dziesmiņas nodziedāšanu. Iedevis smuku svētu grāmatu.

"Te tev nu bija visa mācīšanās," saka vecmamma, "varbūt vajadzēja kādu oliņu iedot?" "Vai pakaļ būtu skrējusi?" mamma nosaka. Es nesaku neko. Man patīk mazā bildīte, kur Jēzus Ģetzemeses dārzā. Zinu arī, ka Jēzum grūti dzīvē gāja. Redzēs, ko sacīs tētis un Sīmanis. Pievakarē abi atnāk. Kad viss sīki jo sīki izstāstīts, Sīmanis smejas, saka: "Ak tu, vecais lapsa, ieraudzīja krievu ābeci, nobijās, ka iemācīsies krievu valodu un varēsī pāriet pareizticībā. Citi arī var sekot. Bail, ka krievu mācītājs bagāto dzīvi nepaplucina." Arī tētis ir dzirdējis, ka Sunākstē viena kroņa muiža sadalīta. Došot zemi, ja pāries pareizticībā. Neviens gan vēl neesot pieteicies. Ne jau par zemnieku bērnu zināšanām inācītājs rūpējas, tikai baidās zaudēt savu labumu. "Neklausies, mācies arī krievu valodu," saka Sīmanis, "viss dzīvē noderēs."

Gaidu pavasari

Pavasari sāku gaidīt jau ap Ziemsvētkiem, kad dienas sāk augt. Jaunā gada dienā atnāk Sīmanis, paskatās kalendārā un pasaka, par cik minūtēm diena garāka.

"Vai putni jau spārnus cilā ceļam pie mums?" jautāju. "Tu jau putnus gaidi? Vēl tikai ziema sākas, vēl būs liels sals, lieli puteņi, ko putniņi pie mums darīs?" saka Sīmanis. Katru svētdienu Sīmanis paskatās jaunajā kalendārā un pasaka, par cik diena kļuvusi garāka. Ko tas līdž – diena pamazām aug, bet sals un puteņi pieņemamas spēkā. Tētis saka, tādu sniega daudzumu viņš atceroties tikai no puikas gadiem. Celiņi uz kūti, klētiņu un malkcirksnīti izrakti kā dziļi grāvji. Visi ceļi pavasarim aizputināti. Diena nomaina dienu bez pārmaiņām.

Viens audekls nomaina otru, saīviņas visiem vajadzīgas. Man darba netrūkst. "Strādā vien strādā, tur tev pūra dvieļus auž," smejas Sīmanis. "Kādus dvieļus? Tētis ar pūru labību mēra, vai tā var arī dvieļus mērīt?" "Paudz, tad jau zināsi," saka Sīmanis un sāk runāt ar tēti. Vai Sīmanis joko, vai runā patiesību, gribu tūlīt zināt. Palieku neziņā. Ir cieši pasacīts: kad lieli runā, netaisies starpā.

Kūti ierodas divi jēriņi. No kurienes tādā puteni tie radušies? Tagad man prieks iet uz kūti. Aiznesu aitiņai maizes garoziņas.

Dienas iet. Beidzot arī Sīmanis domā, ka putni aiz sniega vāļiem cilā spārnus ceļam pie mums.

Pie jumtiem saules pusē saaug lāstekas. Tās man ļoti patīk sūkat. Kā par nelaimi, tad klepus klāt. Sniega kupenas saplok. Beidzot sen gaidītais pavasaris nāk ar lietu un dubļainām kājām. Vienā rītā melnais strazds pie būriša svilpo tā,

ka viss pagalmiņš skan. "Ir atnācis pavasaris, lielais darba laiks," saka vecmamma. Un darbi sākas gan sētā, gan dārzā. Ar nolūzušu karautiņu⁴⁵⁾ irdinu zemi ap puķu asniņiem. Liekas, ka katrs asniņš, katrs pavēries pumpuriņš līdzī putniem sveic pavasari.

Tētis aiz ganību krūmiem vectēva laukā sēj linus. Man jānes brokastis. Vaktiņš, asti priedīgi vicinot, taisās līdzī. "Nē, nē, Vaktiņ, paliec mājās, man šoreiz darbīgs gājiens."

Jau no tālienes redzu, kā tētis iet pa lauku un kaisa sēklu te ar vienu, te ar otru roku. Tētis prot sēt ar abām rokām. Tādēļ viņu kaimiņi aicina sēt linus. Tad lauks aug līdzī, nav pārzobes un vietām augi nav izstīdzējuši. Lauka malā rati ar ecežām. Krūmmalā Bērītis lupina dīgstošo zāli.

Tētis noņem no pleciem sētuvī un padod man. Tukša, bet smaga gan. Tētīm sējas laikā tā jānes pilna reizēm visu dienu. Grūti. Tētis apsmērē rīcienu sev un rīcienu tu man: "Ēd vien. Redzēsi, te garšos daudz labāk, te mums dzied putnu koris. Paklausies!" Jā, visi ganību krūmi kā piebērti skanīgām putnu balsīm. Patālu atskan: ku–kū, ku–kū!

"Labi, ka esam ēduši. Šogad maizes un pavalga netrūks. Dzeguze neaikkoja. Tikai naudas nav," bēdīgi saku. Tētis smaidīdams no kabatas izņem pieckapeiku. Prasa: "Kā domā, vai pietiks?" "Cik tad katram iznāk?" Skaitu: "Es – viens, tētis – divi, māmuja – trīs, vecmamma – četri. Viena kapeika paliek pāri." "Šo dosim Sīmanim!" priedīgi iesaucos. "Labi, meit, draugus vajag atcerēties."

Kamēr tētis ēd, es ar vācelīti beru no maisa sētuvē linsēklas. Mazas, mazas sēkliņas, kā no viņām izaug gari lini? Tētis stāsta: "Zeme kā māte tos audzēs. Kad zeme labi sastrādāta, sēkliņa iekrīt kā mīkstā klēpī. Pēc sējas es ar ecežām ierušināšu, ar rulli visu nolīdzināšu. Sēkliņa zemē uzbriedīs, ar sakni nostiprināsies un no zemes ņems barību. Izaugs asniņš. Lietus padzirdīs, zeme kā māte baros, saulīte sildīs. Līdz rudenim izaugs gari lini. Tā zemes māte baro visus augus, un augi baro mūs."

Uz mājām ejot, noglāstu mazo bērziņu celiņa malā. "Nelauz ne zariņu, neplūc ne ziediņu bez vajadzības. Viss dzīva Dieva radībiņa," sacīja vecmamma. Tagad vēl zinū: Zemes māte baro visu dzīvo radību. Ar prieku sajūtu, ka arī es esmu daļiņa no Visa.

Ceļojošie tirgotāji

Sākot ar ieziedu laiku, mūsu mazajā sētā šad tad iegriezās Ābramiņš, īpaši piektdienu novakarēs, lai saņemtu šabas⁴⁶⁾. Ābramiņš bija vecs un stingri turējās pie savas ticības.

Viņa ratos bija ziepju zāles un zāles dziju krāsošanai. Bija visādas blodiņas un krūzītes, naglas un pakavi, spainītis ar ratu smēri, reizēm spainītis ar siļķēm.

Andelei bija jānotiek līdz saules rietam. Tā notika maiņas ceļā. Ābramiņš ņēma pretī lupatas, kaulus, cūku sarus, zirgu astes un krēpes. Mums lupatu tikpat kā nebija. Tās izmantoja citu drēbju ielāpiem. Bija kauli, sari un reizēm zirga mantība. Par to dabūjām vajadzīgo.

Vakaros Ābramiņš palūdza, lai katliņā ieslauc pienu. Piebēra kaut ko klāt, vārija. Gatavu aiznesa uz ratiem. Aizgāja pie akas, no spaiņa pieņēma pilnu muti ūdens, uzsprauslāja uz rokām, noslaucīja pie svārku stēbelēm un ēda.

Pēc mūsu vakariņām Ābramiņš gāja uz kukņu pātarus skaitīt. Man ļoti gribējās redzēt, kā to dara. Gribēju ielīst aizkrāsnē un noskatīties, bet vecmamma sabāra. Nedrīkstot maisīties, kad cilvēks sarunājas ar Dievu.

Jautāju: "Kādēļ neēd no mūsu traukiem pie balta galda, bet pātarus tur skaita? Kādēļ neēd cūkas gaļu, bet sarus ņem?" Bija vēl citas neskaidrības. Vecmamma visu nespēja izskaidrot, sacīja, ka viņa Dievs tā pavēlot. Paliku nesaprašanā: cik Dievu tad ir un kurš labāks – Ābramiņa vai mūsu? Dieva bildi es redzēju kalendārā: vecs vīrs ar sirmu bārdi un tam apkārt eņģeļi ar spārniņiem.

Ābramiņš apgulās ratos pie savām mantām. No rīta, jau pirms saules lēkta, brauca uz patālo Trentelberģi (Gostiņiem) pie savējiem.

Es vairāk gaidīju Īzaciņu. Viņš bija mazliet klibš un savu mantu koka kastītē nesa uz muguras. Kastītei bija vairāki nodalījumi. Virsējā bija nešūtas drēbes, otrā lakatiņi, šņupdrānas⁴⁷⁾, diegi un visādas adatas. Visvairāk es gaidīju, kad atvērs apakšējo nodalījumu. Tur bija ķemmes, brošas un ļoti smukas krellītes, bija smaržīgas ziepes un gripeles, bija dropes⁴⁸⁾ pret sirds sāpēm, pret vēdergraižēm un šņaucamā tabaka. To Īzaciņš pats krietni izšņauca un nošķaudījās, to ieteica kā zāles pret visām kaitēm.

Te viss bija jāpērk par naudu. Tādēļ andele ievilkās. Par katru izdodamo kapeiku bija jāpadomā. Tomēr kaut ko jau katreiz nopirka. Mammai vajadzēja diegu spolīti un gripeli man. Vecmammai vajadzēja sirdsdropes un tabaku pret kodēm un iesnām. Reizēm es dabūju šauru bantīti, ko iesiet, kad ņems līdz uz kādu ciemu.

Vecmamma ienesa krūzīti ar pienu un rīcienu maizes. Varēja redzēt, ka Īzaciņam tas labi garšoja. Paēdis viņš lika savu kastīti plecos un devās tālāk.

Grūts bija šis ceļojošo tirgotāju darbs, bet derīgs. Viņi apceļoja tālus nostūrus, nevajadzēja sīkumu dēļ braukt uz Jelgaviņu vai attālu veikalu. Tādēļ viņus ar labu vārdu piemin.

Pienākumu koks

Mamma ved piesiet abas gotiņas pļaviņas atālā. Es padzenu. Kad mietiņi iesieti, mamma mani pasauc, aptin ap mietiņu lielu daļu ķēdes un stāsta: "Kad vecmamma pateiks, tev jāattek un ķēde jāattin līdz lupatiņai, ko redzi. Otrreiz attīsi līdz mietiņam."

"Kāpēc tā?"

"Lai gotiņas uzreiz visu zālīti nenomin. Tas tagad tavš pienākums."

Ejot uz mājām, prasu: "Kas tas ir – pienākums?"

"Pienākums ir darbs, kas jāpadara," man atbild.

Mājās ir daudz ko darīt: jāpaškin sivēnam lapas pa vienai, divām no katra svikliņa, jāienes kukrā žagari, jāpadzen vistas, lai neizkašņā sīpolu dobes. Vai visi tie ir pienākumi?

Svētdien atnāk mūsu draugs, vecais zaldāts Sīmanis. "Kas tas ir – pienākums?" – jautāju. Sīmanis arī uzreiz neatbild, pabrauka sirmo bārdu, padomā. Tad saka: "Pienākums kā sēkliņa jau ir katram cilvēkam piedzimstot. Kad bērns sāk darboties, pienākuma sēkliņa sāk dīgt un augt kā pienākuma koks. Darbu labi izdari, kokam izaug zaļš zars, reizēm pat ziedi saplaukst. Darbu slikti dari, zars novīst, var pat nokalst. Tā pienākumu koks aug visu mūžu un var nenokalst vēl pēc tam. Cik ilgi kādu labu darbu, labu vārdu cilvēki vēl pēc nāves atceras, tik ilgi pienākumu koks vēl zaļo."

Darbi nāk un iet. Ne jau visus gribas darīt un labi padarīt.

Manam pienākuma kokam zariņi gan aug, gan vīst.

Mūsu mazā zemīte ir divās daļās sadalīta – viena pie mājām, otra tālu, vēl aiz divām kaimiņu mājām. Tur šogad aug rudzi. Tagad rugainē laba zālīte paaugusies. Kas tik tālu ies govīs siet un pārsiet, sapīs, lai meitēns pagana. Visapkārt vecaines, tikai vienā pusē jāpasargā kaimiņa auzas. Man prieks, ka varu tādu lielu pienākumu veikt.

Abas gotiņas mierīgi ēd. Es skaitu kurmjū rakumus. Daži īpaši lieli. Vienu saplacinu. Tur man iznāk vesela saimniecība. Pastaigāju. Atrodu putnu spalviņas: lielākas, mazākas, pūkainas – dažādas. No tām iznāk dažādi saimes ļaudis – kā kaimiņu lielajās mājās. Tagad jāmeklē akmentiņi par gotiņām. Ak, dies! Abas manas gotiņas kaimiņa auzās. Vēl gan tikai maliņā. Izdzenu un sēdu tagad tikai auzu malā.

Kad redzu pa ceļu nākam māmuļu, padzenu gotiņas mazliet pretī. Varbūt nedarbu neieraudzīs. Kaut kā nociešos līdz vakaram, bet pie vakariņām nevaru karoti mutē iedabūt. Asaras ar straumīti līst bļodiņā. Beidzot vecāki manu atzišanos ir sapratuši. Tētis saka: "Varēji man to kaunu nedarīt. Labi, ka pati pastāstīji. Iedos rudenī kaimiņam auzas, lai lieki apkārt nerunā."

Pēc vakariņām tētis aiziet pie kaimiņa. Vēlāk dzirdu, ka abi ar mammu sarunājas. Kaimiņš esot gudras pamācības devis. Sacījis, ka paši dulli ar tiem darbiem skrienot. Tik mazu bērnu arī kapā gribot iedzīt. Būtu kāds traks suns skrējis vai vēl kas cits, ko tad?

Vecāki norunā, ka suņu tai pusē nav, kur vēl traks celsies, un no kā tad vēl būtu jābaidās. Lai pierod vien, par preileni jau mūžu nenodzīvos.

Lai cik labi visus darbus daru, tomēr jūtu, ka ar manu pienākumu koku nav viss kārtībā. Svētdien savas bēdas pastāstu Sīmanim. Viņš mani mierina: "Labi,

ka pati pastāstīji. Dzīvē arvien jāredz galvenais pienākums, lai sīkumi nenovilina. Mācies no saviem vecākiem."

Mans senais, labais bērnības draugs, Sīmani! Kas zin, kādas smilgas tavam kapam pāri ligojas, bet tavi labie padomi nav mūžā aizmirsti. Tavs pienākumu koks vēl zaļo un zied.

Lielā darba diena

Vasarā, kad abas mūsu gotiņas dod labi vien pienu, ceturtdienas mūsmājās ir liela darba diena. Tūlīt pēc brokastīm, kad galds novākts, trauki nomazgāti, abas mammas apsien baltus lakatiņus, aizsien tīras širces⁴⁹). Arī man iedod baltu lakatiņu un apsien priekšautiņu. Šajā dienā es jūtos neatvietoājams palīgs.

No pagraba iznes rūgušpiena spainišus un sarindo istabā uz galda. Vecmamma ar koka karoti nosmalsta krējumu. Es ar mazāku karotīti nosmalstu pakrējumu, kas vēl palicis uz rūgušpiena.

Mamma kukņā ar ašķu višķi izberž lielo katlu un tīri izmazgā. Liek uz plīts, salej pusi rūgušpiena un kur uguni. Silda biezpienu. Šim darbam jāpieiet ar māku, lai biezpiens būtu istā laikā, ne par mīkstu, ne par drupačainu. Gatavu salej linu kulē un pakar kukņā uz speciāla āķa notecināt suliņas. Lej katlā otru pusi rūgušpiena, pielej saldu pienu un pieber ķimenes. Šo biezpienu lej nelielās kulītēs, ar rokām nospiež suliņas, sarindo uz tīra sola, uzliek baltu dēlīti, virs tā akmentiņus slogam. Līdz pusdienlaikam tie ir nospiedušies. Ja ir karsta saule, liek ārā apsaūlot. Ja šajā dienā maize cepta, tad sieriņus apsmērē ar sviestu un pēc maizes liek krāsni. Līdz rītam tie ir ar skraukstošu garoziņu. Māmuļa prot gatavot dažādus sierus. Jelgaviņā pēc tiem ir liels pieprasījums.

Arī pēc suliņām ir pieprasījums. Reizēm labākās salej kanniņā un aizved, ne jau par naudu, bet kundēm panaškoties, dažas savu daļu turpat uz vietas izdzerot. Suliņas palīdzot balto maizi labāk sagremot. Dažas savu daļu salejot pudelē un nesot uz mājām skaistuma kopšanai. Kad rītos ar suliņām vaigus aplapinot, tad saule vaigus "nenoēdot", tie esot sārti balti arī vasarā. Jociģi.

Reizēm notecinātam biezpienam pieliek sviestu, ķimenes un sāli. Es ar rokām gatavoju knapsieriņus – kā sīkas kaudzītes ar resnāku apakšējo daļu un tievāku virsējo. Šādus sieriņus vasarā saliekam "būrīti", kam sāni un durtiņas pagatavotas no smalkām lazdu klūdžiņām, lai saule tiek klāt. "Būrīti" pakaram saules pusē. Pēc dažām dienām sieriņiem izveidojas kreveļaina virsējā kārtā, tie iegūst īpatnēju garšu. Tos vairāk izmantojam paši.

Vecmamma darbojas istabā. Izskalo ķērnīti⁵⁰), ielej krējumu un nedaudz ieber sadrupinātu sviestu, lai ātrāk sakuļas. Te es liels palīgs, bet rokas pietūkst. Drīzi jūtams, ka sviests sakūlies. Vecmamma ar karoti to savelk vienkopus, ieliek koka spainītī aukstā ūdenī. Izlej ķērnas pienu. Par darbu es pirmā dabūju to nodzerties.

Sakulto sviestu mazgā lielā bļodā, ar koka karoti spaida un cilā, maina ūdeni, līdz tas pavisam tīrs. Tad arī sviests spīd kā pienenītes ziedi saulainā pļavā. Vecmamma izmazgā lielo Cibū. Tur ieliek sviestu pašu vajadzībām. Pārējo māmuļa gatavo pārdošanai. Ir pagatavotas divejādas koka kastītes ar noceļamiem sāniem – viena mārciņas lielumā, otra – divām mārciņām. Ar koka karoti māmuļa sviestu iespaida kastītē, lai cieši pieguļ visos stūrīšos. Ar koka mentīti nolīdzina virsu. Noceļ kastītes sānus un sviestu uzliek uz paliktņa. Ar bezmēnu⁵¹) pārbauda svaru. Kad tas rāda vajadzīgo daudzumu, ar karotiņu uzliek vēl picīņu.

"Kādēļ tā?" – vaicāju.

"Tas pircējam par prieku. Varbūt varēs bērnam labāku sviestmaizi iedot. Mums par sviestu nav kapeikas jāskaita. Nekad nav trūkuma. Tādēļ nevajag knapiņāties pārdošanai, lai pircējam arī ir prieks. Kad neskopojas, svētība paliek mājās." Sasvērto sviestu ieliek papīrā un aiznes uz pagrabu atdzist. Tā beidzas lielā darba diena. Bet tētis saka, ka punktu tai varēs pielikt, kad atbrauks no Jelgaviņas.

Jelgaviņā tētim nav jābrauc uz tirgu. Iebraucamā vietā viņu gaida kundze. Kamēr zirgs atpūšas un ieēd, viss ir iztirgots. Jāaiziet uz bodi iepirkties un tad uz mājām.

Tētis atvedis jaunus avīzes, tās noliek uz plauktiņa. Tad varēs palasīt.

Vakarā atnāk arī Sīmanis. Vakariņās ir sausi kartupeļi un trekns siļķes. Klāt dzeram ķēnes pienu. Tētis katram iedod lielu kliņģeri, ko saucam par baranku. Lielie apēd, bet es nesu palikt zem spilvena. Sīmanis uzdeva atminēt: "Kur paliek caurums, kad kliņģeri apēd?" Jā, kur tas paliek? Varbūt sapnī kāds pasacīs, un tad man beigsies lielā darba diena.

Apmaldijos

Tētis apar attālo lauciņu. Aiznesu launagu – saldu pienu ar rūgušpiena kunkuļiem un maizes rīku ar sviestu un biežpienu.

Aiz lauciņa vecaine. Tālāk uzkalniņā aug nelielas priedītes. Tētis iedod groziņu un atvēl paskatīties, varbūt pēc lietus būs gailenītes saaugušas. Priedīgi dodos turpu. Skatos, tek ķirzaciņa. Gribu saķert un redzēt, vai ķerot aste notrūks, kā stāstīja vecais zaldāts Sīmanis. Bet viņa pazūd sūnu puduriņos. Skatos – lielākā priedītē dzenis kaļ tuk–tuk, tuk–tuk–tuk. Pakaļ, pakaļ, pieliek galvu stumbriņam, paklausās. Ir gan laba dzirde, pat kokā saklausa, kur cirmenis skribinās. Pirmo reizi dzeni redzu tik tuvu. Sēd uz astes un tik strādā.

Atceros, ka jāmeklē gailenītes. Labu brīdi eju uz vienu pusi, uz otru. Kā par spīti nav nevienas. Pāris mušmīres, bet tās nelika lasīt. Lai aug skaistumam.

Beidzot pie lielākām priedītēm atrodu gaileniņu saimes – viena, divas lielākas, visapkārt mazākas. Lasu. Te gandrīz uz galvas uzkrīt čiekuriņš. No kurienes?

Paceļu galvu, redzu – priedē vāverīte. Tik jauka kā pasaku grāmatā. Skatās uz manīm un čakstina: čak–čak–čak. Varbūt grib gailenes gatavot ziemai? Lasīju grāmatā, ka vāverīte sēnes kaltē ziemai uz koka zariem. Te gan neko neredz. Vāverīte veikli pārlec no zara uz zaru, no priedes uz priedi. Kuplā aste vien novējo. Nenoskatīties. Pricēajos un dodos pakaļ.

Piepeši iedomāju: varbūt tētis ir aparis lauciņu un gaida mani. Jāsteidzas atpakaļ. Bet uz kuru pusi? Visapkārt priedes un priedītes pat zariņus nepakustina. Dzenis arī vairs nekaļ. Tētis sacīja – nāc uz saulītes pusi. Nez pa kuru laiku saulīte pazudusi, debess kļuvusi tumši pelēka. Un – ja nu vilks. Sirds tā savādi kaklā sāk pukstēt. Eju, līdz nonāku pie aizauguša grāvja. Aiz tā alkšņi un kārkli. Kur es esmu? Viss svešs un biedinošs. Apmaldījusies. Doma par vilku arvien draudošāk uzmācas. Ieraugu vecu žagaru gubiņu. Paņemu rundziņu. Tikpat drošāk. Jāiet. Viena debess puse tā kā gaišāka. Eju uz to. Satieku tanti ar groziņu uz rokas. Prasa: "Kāpēc to ķūzi⁵² līdzī velc?" "Kad uzbruks vilks, sitišu." "Kur tu te vilku dabūsi, bet uz kurienu tu ej?" Kad pastāstu, izrādās, ka eju uz nepareizu pusi. Tante mani pavada. Ieraugu tēti. Saku tantei "paldies" un skriešus dodos turpu.

Tētis ir nobažījies. Esot saucis. Es nedzirdēju. Mājup braucot, pieglaužos tētes sastrādātai rokai un stāstu piedzīvojumus.

Kad iebraucam mūsu mājas sētsvidiņā, debess ir skaidra, vakara saulītē mirdz mājas logi.

Groziņā sēņu maz. Tomēr steidzīgi nesu tās uz kukņu. Vakariņās ēdam sausus kartupeļus ar sēņu mērci un piedzēram rūgušpienu. Es atkal stāstu par ķirzaciņu, dzeni un vāverīti, par apmaldīšanos un bailēm no vilka. Liekas, ka esmu bijusi lielā, tālā pasaulē. Ir labi, ka esmu atkal mājās.

Jāpierod

Mums bija aitiņa Sprodzīte. Tētis viņu bija iemainījis no brālēna Degās pret diviem mūsu jēriem. Degu brālēns divas aitas un teķi nopircis Pārdaugavā. Runāja, ka aitas tur ievestas no Zviedrijas. Kā isti bija, nezīnu, bet Sprodzītei vilna bija mīkstāka un garāka nekā šejienes aitiņām, kājas apaugušas līdz zemei, gara kupla aste. Katru gadu divi jēriņi. Agri pavasarī viņi kūti ienesa prieku. Manā pārziņā kūti bija trīs vistiņas un gailis. Skaists gailis kā bildē: sarkana, gara sekste, garas, krāsainas astes spalvas. Gaiļa skanīgā balss pirmā modināja darbam. Tad atsaucās kaimiņu gaiļi. Skanēja visa pamalīte.

Vistām lakiņa bija ietaisīta pretī logam, lai vairāk gaismas. Es uzmanīju, lai vistiņām būtu ūdens un barība: sīki graudi, sagrieztas maizes garoziņas, sadedzināti, sadauzīti kauli. Otrā kastē grants ar oglēm. Tur vistas mazgājās un pērās. Labi koptas, jaunītes sāka pa oliņai dēt jau ap Ziemsvētkiem.

Kad ieradās jēriņi, vairāk rūpējos par tiem. Viņiem vilniņa sprogās kā tētes jaunā kažoka apkaklei. Tikai jēriņi balti, bet apkakle melna. Aitiņai devu vairāk garoziņu, smalkāko sienu. Ar prieku palīdzēju māmuļai kūts darbos.

Vasarā aitas ar jēriem ganījās vectēva ganībās. Lai atšķirtu no citiem jēriem, mūsējiem iegrieza ausī. Žēloju jēriņus, nomierinājos, kad austiņas sadzija.

Aitu ādas bija vajadzīgas plikajiem kažociņiem, tādēļ rudenī jērus likvidēja. Vienīgais mierinājums, ka mūsu jērus maiņas ceļā ņēma audzināšanai Škutāni un citi kaimiņi. Tomēr tajā dienā, kad jērus atveda no Škutāniem, es pamanijos pazust no mājām. Drošākā vieta – pie govīm. Palaidu viņas no ķēdēm paganities pa ēzmalēm. Ne vienmēr tas līdzēja. Kamēr jēram novilka ādu, bija jātura kājas. Lielie domāja, ka šis darbs tieši man piemērots. Jau iepriekš piesacīja, lai nekur neaizklīstu. Nelīdzēja asaras. "Par preileni nedzīvosi, jāpierod pie visādiem darbiem. Jāpierod."

Kamēr es šņaukādama turēju kājas, vecmamma kukņā uz oglēm svilināja galvu, nokasīja vilnas atliekas, pārcirta to un ielika ūdens spainī. Nosvilināja arī kājas. Māmuļa iztīrīja un izplaucēja zarnas, ar gapeli⁵³) sadurstīja plaušas, lai iziet gaiss. Visu salika katlā vārīt spēķi⁵⁴). Kad nāca pie gatavības, pārtrauca vārīšanu, salika bļodās atdzēsēt. No kauliem noņēma gaļu, sasmalcināja un sabēra katlā, pielika kartupeļus un turpināja vārīt. Pēc laiciņa spēķis bija gatavs. Vienreizējs ēdiens!

Ieradās arī mūsu draugs un palīgs, vecais zaldāts Sīmanis. Es sacīju, ka šoreiz viņš spēķi nav pelnījis – neatnāca jēram kājas paturēt. Par tādu runāšanu ar pieaugušu cilvēku vecmamma mani sarāja. Sīmanis smējās, viņš domāja, ka es viņu nelaidīšu pie tāda sievišķīga darba. Jā, spēķis visiem garšoja.

Ādiņu izstiepa uz nūjiņas un pakāra šķūnītī kaltēties. No gaļas prastākos gabaliņus paturēja svētdienai cepetim, pārējo nākošā rītā tētis aizveda uz Jelgaviņu drauga skārnim.

Manas dienas mijās ar dažādiem pienākumiem. Pieradu pildīt arī tos, kas prasīja asaras.

Saime ēd, galds runā

Ēdam brokastis. Ienāk iebūvieša sieva: ejot uz bodi, varbūt arī mums kas vajadzīgs? Vecmammai, pastalu lāpot, lāpāmai adatai nolūzusi acs. Iedod kapeiku un lūdž, lai atnes labi lielas adatas. Tad droši varēs lāpīt.

Sieva prasa, vai es zīnot tādu mīklu: saime ēd, galds runā. Nē, tādu neesmu dzirdējusi. Lai palūdzot māmuļai atļauju apciemot Bertu (meiteni manos gados), viņa to parādīšot.

Atļauja dabūta. Apvelku svētdienas kleitu, sasukāju matus, māmuļa iesien jaunu bantīti. Piekodina visus sveicināt. Ne māmuļa, ne vecmamma tādu mīklu nezinot. Kad aizies, tad redzēs.

Sēdu uz žagaru strēķīša un skatos uz ceļu. Gaidot laiks liekas kā aizsnaudies. Iebūvieša sieva nenāk un nenāk. Varu garu domu izdomāt, atcerēties mīklas, ko ziemā minējām. Arī es vienu atminēju: balts lauks, melna sēkla. Kad nevarēju izdomāt, vecmamma lika atvērt grāmatu. Tad man nokrita kā zvīpas no acīm. Sapratu – tā tak ir grāmata ar baltām lapām un melniem burtiem.

Neskaidrība bija par vārdu "mīkla". Muldiņā rūgst mīkla, no tās cep maizi, bet no šīm mīklām ne šis, ne tas. Jāprasa Sīmanim, gan izskaidros. Sīmanis skaidro: tā mīkla muldiņā rūgst, ar maizīti dod spēku darbu darīt, lielāki augt, bet otra mīkla liek gudrākai kļūt. Lai mīklu izdomātu, ar vaļējām acīm jāiet pasaulē, jāredz un jāprot redzētais gudri izdomāt un pasacīt. Arī atminēt var tikai tad, ja nedzīvo kā mucā. Sīmanis vēl skaidro, bet es ne visu saprotu.

Jā, es arī vienu mīklu izdomāju. Bija tā: šķērējām un skābējām kāpostus. Es no kāpostu galvām noņēmu vecās lapas. Māmuļa sacīja, lai es izdomāju mīklu par kāposta galvu. Domāju: kad vecās lapas noņem, ir apaļa, cieta galva. Tā arī sastāv no lapām. Mīkla var būt "lapa uz lapas, apaļa galva". Māmuļa domā, ka es atminējumu pasaku priekšā. Liek padomāt, ko mēs sienam ap galvu? Tad man ir mīkla: lakats uz lakata, apaļa galva. Sīmanis saka, ka sākumam mīkla laba.

Beidzot redzu gaidīto nācēju. Atdod adatas un mēs ejam uz Šņorniekiem. Brīnos, ka mani neved uz istabu, bet ved uz kūtiņu. Bīdina skaļi nerunāt, galds esot tramīgs. Puskrēslā mēģinu saskatīt galdu. Nav. Stūrī aizgaldiņā rukšķ cūka un viņai pie vēdera cicišus velk mazi mazītiņi siventīņi. No izbrīnas gandrīz iekliedzos. Labi, ka roku aizliku mutei priekšā.

Vecāmāte klusi stāsta, ka siventīņi ļoti gudri, kuru cici sākumā paņem, to patura visu laiku. Saskaitu septiņus maziņos. Esot bijis vēl astotais, bet viena tante ar skaļu muti runājusi, cūka kļuvusi tramīga, vēlāk guldamās vienu nospiedusi. Tagad mīkla atminēta: galds – cūka, siventīņi – saime.

Atnāk Berta un aicina skatīties viņas lelles. Vienu jaunu kristamāte atsūtījusi no Rīgas. Jā, Bertai ir daudz leļļu – dažas mātes gatavotas ar porcelāna galviņām, bet atsūtītā ļoti smuka, ar dzelteniem, cirtainiem matiem. Berta stāsta: "Tā būs cienmāte, pārējās – kalpones un tā gandrīz plikā, būs cūku gane. Tā es ar viņām spēlēšos. Ar ko tu spēlējies?" "Es? Vasarā man negribas spēlēties. Ziemā es spēlējos ar saiviņām: dažas visā garumā vienādas, – tās jaunas meitas. Citas, jau tinot, vienā galā resnākas, otrā nedaudz tievākas, – tās vecākas sievas, citas vidū resnas – tie krogus papi kā grāmatā. Un vēl tinot var izdomāt..." "Fui," saka Berta, "ko saiviņas tinot var izdomāt? Saiviņas mums pietin vecā māte."

Ejot uz mājām atceros, ka ziemā svētdienās es spēlējos ar čiekuriem. Egļu čiekuri dažādi: lielie – zirgi, mazākie – gotiņas. Priēžu čiekuri – aitiņas. Īpaši, kad izkalst, kļūst spuraini. No čiekuriem izbirst sēkliņas. Tās saberu mazā kastiņā, vējainā dienā izsēju vectēva ganībās. Kā mazi putniņi tās aizlido uz visām pusēm. Pavasarī atradu divas maziņas eglītes. Varbūt aug no manām sēkliņām?

Tā spēlējoties arvien kaut ko jaunu var izdomāt. Šimanis saka, ka tā var kustināt smadzenes, var kļūt gudrāks. Varbūt vēl labākas mīklas sagudrošu.

Tētis tirgo

Tētis atbrauc no Jelgaviņas un pastāsta: draugs Jelgaviņā atverot gaļas skārni, aicinot piegādāt svaigu un žāvētu gaļu. Par to der padomāt. Svētdien lielajā istabā ģimenes sapulce, kā smejas tētis.

Saejam un apsēstamies pie galda. Vecmamma atceras tās pavasara dienas, kad ienāca Caunēs, atceras vecās ēkas, knapo iztiku un prieku, ka paši zem sava jumta.

"Paldies Dievam, ēkas jaunas, parādu nav," saka tētis, "bet zemīte nevar pabarot." Vienai govij un zirgam pietiktu barības, bet otrai govij un aintai jāmeklē papildus. Par visu jāmaksā ar darbu. Labi, ka ar muižas pārvaldnieku ir sarunāts ilgāku laiku dabūt krūmiem pieaugušo pļavas gabalu. Krūmus cērtam kurināšanai, zāli pļaujam sienam, un rudenī es tur ganu gotiņas. Vēl sienu un žaģarus dabū no Šķutāniem. Arī te jāpalīdz smagākos darbos. Ziemā tētis strādā pie gatera, reizēm palīdz iebūviešu meistaram pie būvēm.

Vecmamma palīdz saimniecēm cimdus un zeķes saadīt. Par to šo to dabū iztikai. Māmuļa piepelnās ar aušanu. Neviens nevar sacīt, ka es bezdarbībā pavadu dienas – esmu palīgs visos darbos.

Tā aiziet labākie dzīves gadi. Baltmaize un cukurs tikai svētkos parādās uz galda. Parādu nav, bet ietaupījums paskops. Vajag pamēģināt, varbūt ar tirgošanos varēs tikt uz zaļāka zara.

Tētis aiziet uz Šķutāniem aprunāties. Šķutānu tēvs piekrīt – vajag tirgot. Vietējie cūku kupči turoties kopā, sarunājot, un reizēm, kad saimniekiem nauda vajadzīga, par pusvelti cūkas pērkot. Gaļu pārdod dārgi. Tā tikuši pie bagātības. Tētis domā tirgot godīgi. "Nekur turība no gaisa nekrīt. Katrs darbs prasa gan roku, gan galvas piepūli," saka iebūvieša meistars. Viņš ved savus spainišus un ķipišus uz Jelgaviņas tirgu. Tur satiekas ar Pārdaugavas meistariem. Viņi uz Jelgaviņu vedot tirgot ratiņus un traukus. Stāstot, ka viņu pusē cilvēki turīgāki. Audzējot smalkviltnas aitas, rudenos vedot uz tirgiem. Vilnu sievas sakāršot un savērpjot. Vēveri galvenokārt virieši. Piebalgas audekli pat Rīgā ieslavēti. Audzējot plašus līnu laukus. Rakstainie līnu audumi pelnot ievēribu. Arī paši līni dodot labu ienākumu. Tur vairāk skolu, vairāk lasīt un rakstīt pratēju arī sieviešu vidū. Meistars domā, ka vajag tirgot. Gan godīgs darbs atmaksāsies.

Mūsu saimnieki līnus audzē vairāk pašu vajadzībām. Galveno ienākumu dod lopi, labība. Audzē divus, trīs barokļus. Vienu slaktē ap Mārtiņiem, kad nauda vajadzīga norēķinoties ar gājējiem. Pārējos audzē līdz sabaro mazos kartupelišus un līnsēklu pelavas, piemētot dažas saujas miltu vai mazos graudus. Pēdējo cūku

tur līdz Ziemsvētkiem pašu vajadzībām. To iesāla, izžāvē un ar to jāpietiek līdz nākošiem Ziemsvētkiem. Pa starpām rudenos pamieļojas ar jēra gaļu. Tā tas iegājies kopš seniem laikiem.

Šķutānam ir trīs barokļi. Vienu var tūlīt kubulā likt. Bet kā ar maksu? Solījies piebraukt parastais kupcis. Prasīs augstu cenu. Redzēs, cik solīs. Nepārdos. Tētis samaksās solīto. Tā sākas cūku iepirkšana. Šķutānu tēvs iemāca pareizi kaut, lai dzīvniekam nav ilgi jāmokās. Iedod labu nazi. Pēc Šķutānu barokļa tēvs nopērk vēl cūku kaimiņu mājās. Iebūviešu meistars pagatavo divus kubulus gaļas sāļšanai. Māmuļa tos izkarsē ar vārošu ūdeni un paegļu zariem, lai ievelkas laba smarža un garša.

Sākumā, barokli pērkot, nebija viegli noteikt īsto cenu. Vēlāk baroklim, acis vien "uzmetot", jau zināja, cik tas svērs. Tētis galvā prata veikli aprēķināt maksu. Jau skolā bijis labs rēķinātājs, vēl pavigrinājies pie alus brūvera. Tagad tas labi noderēja.

Dažādi bija saimnieki. Dažs, kā saka, par kapeiku no jumta uz ecežām lēks. Tā vienreiz tētis sarunājis pirkumu, bet kad aizbraucis pakaļ, saimnieks saka, vecais kupcis solījis vairāk, tikai naudas nebijis līdzī. Tētis jūt, ka kupcis viņu grib "ķert uz āķa", grib redzēt, vai "uzķersies". Tik augstu cenu nevar maksāt, bet saimnieks lētāk nepārdod. Labi, lai gaida veco kupci. Nogaida nedēļu, otru, kupcis nebrauc. Nu saimnieks pats dodas to meklēt, bet kupcis teic, ka gaļai cena kritusies, vairs nevarot tik daudz maksāt. Saimnieks nospļaujas un brauc uz Caunēm. Lai ņemot vepri par solīto maksu. Tētis vēl pāris rubļus piemaksājis par barošānu. Tā vajadzēja ar sirdi un prātu darboties. Tad darbam bija panākumi.

Barokli uz mājām atveda jau noslaktētu kopā ar ašņu trauciņu. Māmuļa steidzās noplūkt sarus. Skumšķīti saru aptina ap vecu atslēgu un izrāva. Reizēm iznāca laba sauja. Palīgos atnāca vecais zaldāts Sīmanis. Iekūra ugunsroku, vispirms ar salmiem nodedzināja lielākos sarus, pēc tam ar sakarsētiem spīļarkla lemešiem nosvilināja īsākos. Ar nazi nokasīja ādu un tīri nomazgāja. Tad sāka sadalīt. Atsevišķos gabalus aiznesa uz klēti atdzist, lai ritā var sālit.

Iekšas tīrā segā atnesa uz kukņu. Pirmiem barokļiem pētīja liesu. Pēc tās noteica, kāda būs ziema. Ja liesa vienādā resnumā – ziema būs vienmērīgi auksta, ja liesa sākumā resnāka, tad ziema auksta sākumā, ja otrādi – ziema būs barga pavasara pusē.

Ar trulu ģelzīti⁵⁵) zarnām noskrubināja apzarņu taukus. Bija jāstrādā uzmanīgi, lai neievainotu zarnas un nesabojātu taukus ar mēsliem. Tad jāpiepūš pūslis, tas arī bija mans darbs. Vispirms ar koka tupelītēm to krietni samīcīju. Ar resnu rudzu salmu pūtu, līdz tas kļuva liels un caurspīdīgs, tad to aizsēja un pakāra uz naglas kukņā pie griestiem. Izkaltušu Jelgaviņā pirka par tabakas maku.

Vēl man bija jārupējas par žulti. Tā skaitās laba zāle pušumiem gan cilvēkiem, gan dzīvniekiem. Tantes atnesa pudelītes, tās sarindoju uz plauktiņa. Māmuļa no aknām uzmanīgi izņēma žulti. Es to salēju pudelītēs.

Māmuļa iekūra lielo krāsni. Iztīrīja, izplaucēja zarnas. Lielajā katlā izvārīja biežputru no rupjiem miežu putrainiem. Tur piebēra siki sagrieztus speķa gabaliņus, pielika taukus un sāli. Visu kārtīgi samaisīja. Tad pievienoja ašņus un vēl samaisīja. Resnās zarnas sadalīja gabalos un piepildīja ar ašņu biežputru, tad apaļīgi saritināja, krustiski caurdūra ar skala iesmiem, lai neatritinās. Pannās salika tauku piciņas, uz tām lika desas.

Kad krāsns izkurējusies, izrausa ogles, izslaucīja, iemeta riņķus un lika desas cepties. Vispirms izņēma tievākos rituļus, resnos gabalus aplaistīja ar taukiem un lika vēl paceuties. Labākos gabalus novietoja atsevišķi pārdošanai.

Lielie darbi padarīti. Var sēsties pie galda. Desas irdenas, taukainas, labi garšo ar brūkleņu zapti.

Abēdu kāposti

Trešais dzērviņu kāsis rudens debesīs nosauc ardievas. Vecmamma dārzā nogriež agrīno kāpostu galvas, sašķērē un ieskābē. Tagad kāposti pilnīgā lietošanā. Šodien mammas lielā katlā liek vārīties abēdu⁵⁶⁾ kāpostus. Sīmanis atnes cūkas kakla daļas ašņainus gaļas gabalus. Vēl katlā ieliek aknas, plaušas un galvas pusi. Garšai piemet sīpolus, lozberlapas un piparus.

Rudenī pirmos abēdu kāpostus padalās ar Šķutāniem, Grīvām un iebūviešiem. Nākošo vārījumu ved uz Jelgaviņu kundēm. Meistars pagatavojis spaini ar cieši piegulošu vāku kāpostu ieliēšanai. Izvārīto gaļu sadala gabaliņos, lai katrai kundei iznāk gabaliņš gaļas un pāris pavārnīcas kāpostu. Iebraucamā vietā tos sadala. Kundes ļoti pateicīgas. Abēdu kāposti kaut kas sevišķs, cita garša, cita smarža, īpaši, kad nav treknuma žēlots.

Speciālā kanniņā ielieti kāposti alus brūverim. Viņu tētis neaizmirst. Ne jau katreiz iznāk apciemot, bet kāposti un desas luņķītis jāaiznes. Savu pusstundu tētis ciemojas, lai atcerētos senos laikus. Sirmāis vīrs par to no sirds priecājas. Galvenos darbus padara znots, varētu atpūsties, bet senais latvieša darbošanās tikums tura vecajam vīram vēl spēku kaulos. Strādās, līdz būs jānoliek karote pēdējo reizi.

Abēdu kāpostu sadalīti. Nav aizmirstas ne kundes, ne draugs skārnī, ne vecais alus brūveris. Tie ir kā rakstaina josta, kas saista ar senajām dienām.

Bērītis atpūties naski rikšo mājup. Tētīm sirdī ir kā svētdiena.

Tirgot nav viegli

Cūku pirkšanā lielākais darba laiks no Mārtiņiem līdz Ziemsvētkiem. Saimnieki saprot, ka tētis maksā godīgi gan tad, kad nauda ļoti vajadzīga, gan arī vēlāk, kad gājējiem par vasaras darbiem samaksāts.

Nereti saimnieki paši ierodas Caunēs un sarunā pārdošanas laiku. Reizēm dienā jāapkopj divi barokļi. Tad vienu patur mājās sālīšanai, otru ved uz Jelgaviņu drauga skārnim. Nenogurstošs palīgs ir Sīmanis. Darba pietiek visiem no agra rīta līdz vēlam vakaram.

Pāris stundas tētis paguļ, jūdz bēriti un dodas ceļā, lai līdz skārņa atvēršanai var barokli nodot.

Kamēr esmu gulējusi, māmuļa lielajā katlā kausē taukus. Ar koka karoti salej spainī. Pārdos ziemā, kad mežinieki dosies darbā. Pie čīpslām pieber sīpolu ripiņas, pakarsē, līdz ir caurspīdīgas. Salej traukā. Paši arī labprāt ēdam ar sausiem kartupeļiem un piedzeram ķēnes pienu vai rūgušpienu.

Ap pusdienlaiku lepnos pederratos sētā iebrauc bagāta saimniece. Pēc nedēļas meitai derības. Aicina māmuļu par saimnieci gatavot viesību mielastu. Māmuļa nevar tik ilgi būt no mājām projām. Sarunā tepat pagatavot galvas sieru, aknu desas, pagatavos un izžāvēs gaļas desas, sašmorēs gaļas gurniņu. Visu varēs saņemt iepriekšējā dienā. Bieži māmuļai pasūta gaļas izstrādājumus godībām.

Vaktiņš kļuvis izvēlīgs, apskribina tikai mīkstākos kaulus, pārējos krājam malkcirksnītī Ābramiņam.

Gaļa klētiņā atdzisusi. Vecmamma ar svētiņa (ķiploka) daiviņām ierīvē lielos gabalus, lai ievelkas smarža un garša. Māmuļa tos kārtu toveri ar ādu uz apakšu, virsējā kārtā āda uz augšu. Tad aplej ar rašelu. Tas pagatavots iepriekšējā dienā. Ūdeni izkausē sāli, līdz ola negrimst, lej katlā, pieber lozberlapas, piparus un paegļu ogas, savāra, izkāš, atdzesē un pārlej gaļu. Pēc trim dienām gaļu pārcilā – virsējos gabalus liek apakšā, apakšējos virsū, lai vienmērīgi iesālās. Pēc četrām nedēļām var kaltēt (žāvēt, dūmot). Treknākos gabalus sāla sausā sālījumā. Sāli sajauc ar lozberlapām, pipariem un paegļu ogām. Tāpat pirms sālīšanas ierīvē ar svētiņiem. Tad liek mucā kārtu pēc kārtas, starpā iekaisa sāls maisījumu. Stingri nosloga ar vāku. Parasti pēc četrām dienām parādās šķidrums. Tad gabali jāpārcilā.

Lielo gabalu pārcilāšana smags darbs. Rokas no sālījuma cieš, ir sarkanas un sasprēgājušas. Vakaros tās ilgi mazgā siltā ūdenī, smērē ar krējumu un taukiem. Maz jau tas līdz, jo izsālītie gabali jāgatavo žāvēšanai un jauni jāliek toveri.

Vecā žāvētava nojaukta, uzcelta lielāka. Griestu vietā kārtis, pārklātas ar veciem maisiem, lai pa starpām var izplūst dūmi. Apakšā iedobumā kurtuve.

Pie žāvētavas sausa elkšņu malka, veci paegļu zari un čupa zāģu skaidu. Žāvēšanai paredzētos gaļas gabalus ar dzelzs āķiem sakar uz kārtīm. Apakšā kurtuvē aizdedzina malku. Liesmu apber ar mitrām skaidām, lai dūmo. Man jāuzmana, lai liesma nebūtu par lielu un vienmērīgi dūmotu. Mazākos gabalus izžāvē vienā dienā, lielākos žāvē vēl naktī. Tad vecmamma raugās, lai viss būtu kārtībā. Daļu izžāvētās gaļas pārdod skārnī. Labākos gabalus uzglabā klēti un istabas augšā. Tos paši ved uz tirgu.

Pārticība nāca ar grūtībām, bet bija spēks, veselība un prieks strādāt.

Miglu bildes

Kādu piektdienu tētis no Jelgaviņas atveda saini un nolika lielajā istabā. Tur "mašīna". Svētdienas vakarā varēs skatīties miglu bildes. Atnāca Šķutāni, Grīvas, Sīmanis un vēl daži tuvākie kaimiņi.

Lielās istabas stūrī uz beņķīša "mašīna". Ar segām aizklāja logus, lai mēnessgaisma netraucētu skatīties. Kāda gaisma bija aiz "mašīnas" un apgaismoja bildes, neatceros. Tētis lēni ar kloķīti grieza lenti. Mēs skatījāmies, kā "mašīnā" parādās bildes. Uzraksti bija vācu valodā. Bija par dažādiem dzīvniekiem, par puķēm un putniem. Karavīri kāvās ar zobeniem un plintēm. Briesmīgi skatīties. Sīmanis rūca, noteica, ka tā tikai māžošānās. Karā bijis briesmīgāk. Visiem patika par kāzām. Tur ēda, dzēra un bucojās.

Par mūsu miglu bildēm uzzināja tālākie kaimiņi. Nāca skatīties ne tikai vienu reizi. Noskatījās un pārrunāja redzēto.

Katrs pastāstīja, ko zināja. Tā bija ģeogrāfija un dabas zinības ne tikai man vien.

Elepanti⁵⁷⁾ dzīvo tālā, karstā zemē Āfrikā. Tur nekad nav ziemas, ir karstāk kā pie mums viskarstākā vasarā. Tur mežos daudz barības. Elefantam deguns pārvērties par snuķi. Pie tā sīks izaugums kā pirkstiņš. Ar to var paņemt sīku zariņu. Ar snuķi mutē liek barību. Tajā var ievilkt spaini ūdens. Jā, par elefantiem stāstīja daudz, cik tie gudri, reizēm atriebīgi. Tos izmanto darbam. Uz ziloņiem uzliek īpaši pagatavotas lepnas būdas, kurās jābūt bagātnieki.

Tālos ziemeļos dzīvo baltie lāči. Tur nav ne zāles stiebriņa, viens ledus un sniegs. Bet lācim tur patik, ēd zivis, padzer jūras ūdeni un dzīvo.

Mērkaķus biju redzējusi bilžu grāmatā. Te tie lieli, atņirgtiem zobiem. Nostāstus klausījos ar atvērtu muti.

Tieši tajās dienās mūsu pagalmā ienāca cilvēks ar leijerkasti un mērkaķīti – mazu, vāju dzīvnieciņu, piesietu garā tievā ķēdītē. Leijerkastnieks spēlēja, mērkaķītis dancoja un meta kūleņus. Leijerkastnieks piedāvāja no kastītes izvilkt papīriņu, tur paredzēta nākotne.

Par nākotni mēs negribējām zināt. "Kad strādās un dzīvos pēc Dieva baušļiem, tad saņems pelnīto," sacīja vecmamma. Māmuļa mērkaķītim padeva pienu un leijerkastniekam maizes rīku ar gaļas šķēli. Leijerkastnieks paēda, pateicās, uzlika leijerkasti plecos un aizgāja abi ar mērkaķīti. Man mazā dzīvnieciņa bija ļoti žēl. Nesapratu, kā tas var būt: te mērkaķītis tik sīks un nožēlojams, bet bildēs tos rāda lielus, dusmīgus.

Ļoti tālā zemē aiz lielām jūrām Austrālijā dzīvo ķenguri. Tie bērnus nēsā pie vēdera ķešā. Kāds onkulis stāstīja, ka viņi ir lieli lēcēji, ar vienu lēcieni varot pārlēkt mūsu pagalmam.

"Kādus gan ķēmus Dievs ir radījis," brīnījās vecmamma.

Vislielāko izbrīnu un nostāstus izraisīja lielākais dzīvnieks – valis. Viņš aizņēma visu bildi. No galvas viņam izšļacās ūdens strūkļa. Ja tik lieli dzīvnieki ir, tad pa jūru bailīga braukšana, sprieda vīri. Kāds onkulis stāstīja, ka viņa radnieks tajos briesmīgajos laikos dabūjis no šejienes pazust. Nokļuvis uz kāda kuģa. Viņi ķerot lielos vaļus. Reiz uzvilkuši lielu vali uz kuģa. Kad pārgriezuši vēderu, ar šausmām ieraudzījuši mazu laiviņu ar sīku turienes iedzīvotāju. Bijis jau pavisam vārģs.

"Jā, lai arī pie mums ir sūri jāstrādā un reizēm jāklausa kādam stubbenim, tomēr te drošāka dzīve," sprieda vīri.

Nākošā svētdienā muižas pārvaldnieks atveda savu draugu paskatīties miglu bildes. Viņi gardi smējās, dzirdot stāstus par lielo valzīvi. Jā, viņa esot liela ar nelielu muti, pārtiekot no sīkiem augiem un dzīvniekiem. Viņas elpojot ar plaušām un gaisu saņemot no ūdens, tad to izpūšot laukā.

Kam lai tic? Dažreiz pārrunas un strīdi ievilkās līdz pusnaktij. Tad draudzīgi šķīrās.

Vecmamma nopūtās, ka sūri, grūti pelnīta nauda izdota par niekiem. Bet pati katreiz nāca skatīties un klausīties.

Starp ikdienas rūpēm tētis prata atrast gaišu prieku un zinību stariņu sev un deva to arī citiem.

Bēres

Bija dziļa ziema. Atbrauca brālēns no Degām. Miris vectēvs, kas pāri simtam nodzīvojis.

Šī ziņa nāca negaidīti. Dažas dienas atpakaļ tētis, no Jelgaviņas braucot, bija apciemojis vectēvu. Bijis pavisam ņiprs, vijis pastalu auklas, vienas iedāvājis tētīm. Un nu vairs nav.

Kādu vakaru sacījis, ka jāatvadās, sieva uz smiltaini aicinot. Ilgs mūžs nodzīvots, bērni un mazbērni izaudzēti. Nevienam parādā nav palicis. Līcis aizdegt paša pagatavotu vaska sveci. Stāstījis par jaunību un aizmidzis uz mūžu.

Negaidītā bēdu ziņa mūs visus satrauca. Vecmamma apgula, sacīja – žņaudzot ap sirdi. Tētis un mamma bija nerunīgi. Es Degu vectēvu vienreiz biju redzējusi, miršana man bija nesaprotama.

Tētis gatavojās braukšanai. Vecmamma savārgusi, nevarēja tālā ceļā doties. Nolēma ņemt mani līdzī. Trīs dienas laika gatavoties.

Tētis atnesa egles zarus. Vecmamma pina vainagu. Māmuļa no sarkana un rozā kreppapīra izgrieza rožziediem līdzīgas lapiņas. Es pratu tās uz adāmadatas virsējā daļā ierullēt, ar pirkstiem vidū paplētu, no tām izveidoju rozes ziedus. Kopā ar māmuļu no zīdpapīra gatavojām dažādus ziedus, visu piestiprinājām vainagam. Man patika.

Bija rūpes par manu apgērbu. Laiks salts. Jāvelk mammas šūtā pusvilnas svētdienas kleita. Tai piešuva melnu krādziņu. Tā bērēs vajagot.

Otrās dienas pēcpusdienā cepa pīrāgus un šmorēja gaļu kukulim. Nākošā ritā agri viss bija sagatavots. Es apāvu Ziemsvētkos dāvētās kurpes ar trim pāriem vilnas zeķu. Apgērba manu un vīrs tā mammas mēteli, apsēja plecu lakatu tā, ka tikai acis palika vaļā. Arī tētis jaunajā kažokā. Kamanās ielikts labais siens zirgam. Kamanu aizmugurē piesieta lāpsta ar ko kupenas atrakt, ja ceļā putenis. Kājas ietinām siltā kamanu segā. Braucām un braucām. Tētis stāstīja par mājām, kam braucām garām, es biju tā satuntuļota, ka tikai zirga asti varēju redzēt.

Bēru mājās tētis novietoja zirgu aizvējā, apsedza un padeva ēst.

Gājām uz klēti. Pie vaļēja zārka dega sveces. Vectēvs gulēja kā dziļā miegā. Uz krūtīm rokās paša gatavots koka krustiņš. Būšot uz kā atspiesties pastara dienā.

Pie zārka daudz vainagu. Nolikām arī savu. Redzēju, ka tētim no acīm kā straumīte plūda asaras. Atbraucis arī brālis no Ļavāniem.

Istabā tantes mani no drēbēm izvistīja, bučoja un apmīloja. Gāju no rokas rokās, apskatīja mani un noteica, ka esmu kā Ediņa (vecmamma) senās dienās, jaunībā. Nožēloja, ka viņa arī nav varējusi atbraukt. Bez manis vēl bija daži bērni no kaimiņu mājām. Uz kapiem mūs līdzī neņēma.

Pa atkusušu istabas logu mēs skatījāmies, kā pēc lūgšanas seši vīri ar gariem bērū dvieļiem nes ar rakstainu segu pārklātu zārku un novieto ar eglītēm apsprautītās ragavās. Arī zirgs bija aplāts ar rakstainu segu. Bērinieki lēni aizbrauca.

Kaimiņu bērni aizskrēja uz mājām. Mani apguldīja klusākā istabā, lai no ceļa atpūšos. Pamodos, kad sabrauca bērinieki no kapiem.

Lielajā istabā uz galdiem vakariņas. Dega vectēva gatavotas vasku sveces. Galda galā ar egļu zariem un melnu banti apvīts vectēva krēsls. Uz galda pie šķīvja dega četras sveces. Pērminders noskaitīja lūgšanu. Visi klusēdami ēda. Vēlāk dziedāja garīgas un tautas dziesmas. Atcerējās vectēvu kā ļoti labu, izpalīdzīgu cilvēku. Viņš bija palīdzējis izaudzēt meitas dēlus, bāreņus. Ceļa gājējs, plostinieks un strūdenieks, kas pavasaros bieži iegriezās vectēva mājās, tika pabarots un pavadīts ar labu vārdu. Pērminders stāstīja, ka arī baznīca nekad netika aizmirsta. Un Dievs svētīja visu viņa dzīvi.

Vecie vīri atcerējās senos laikus, kad kopā bija gājuši kungu darbos. Bija bēdīgas un priecīgas atmiņas.

Kāds vecītis galda otrā galā sāka stāstīt, kā viņi ar nelaiķi meitās gājuši. Nelaiķis jau vīra gados, gājis pie iecerētās istabā. Bet viņš pats bijis vēl jaunos gados, virinājis – ek, (nosauca kādu vārdu un norādīja ar pirkstu uz kādu vecāku tanti) – ek, es viņas klētiņas durvis virināju. Tante piesarkusi uzsita ar dūri uz galda un iesaucās: "Ak tu svēpli⁵⁸⁾, es tevi būtu klētiņā laidusi? Būtu mans vecuks dzīvs, tevi no ūzām izkratītu par tādu muldēšanu. Bet es vēl tagad tev to

sprunguli nogriezīšu!" Tante pakēra nazi un piecēlās. Večuks ātri palīda zem galda. Visi garšīgi smējās. Smējās arī dusmīgā tante.

Sveces viena pēc otras izdega un izdzisa. Bija laiks doties pie miera. Kaimiņi devās uz mājām. Mums, tālīnājiem, blakus istabā uz grīdas salmos bija sakārtota gulvieta. Miegā laizdamās pie sevis atkārtotju: svēplis, svēplis. Tādu vārdu dzirdēju pirmo reizi, ka neaizmirstas.

Otrā rītā pēc brokastīm spēlēja ar vijoli un armoņikām, jaunie dziedāja un vēlāk dancoja. Vectēvs vēlējies, lai otrā dienā viņu ar bēdīgām runām un domām nepiemin. Tad viņam būs vieglāk aiziet no šīs dzīves.

Ap pusdienlaiku tālīnie ciemiņi vīšķijās uz mājām, bet netika pie pēdējā cienasta – kāpostiem. Plīts visus dūmus un uguni sita atpakaļ. Nez pa kuru laiku skursteņi bija aizbāzti, trepes paslēptas. Beidzot tās atrada zirgu stallī. Uguns atguva spēku, kad no skursteņa izvilka sienu maišeli. Drīz kāposti kūpēja uz galda. Man likās, ka tik garšīgus kāpostus neesmu ēdusi. Te viss bija ļoti garšīgs.

Mani atkal silti saģērba. Mēs, tālīnie, atvadījāmies. Vēl novēlējām aizgājējam vieglas smiltis, palicējiem veselību un ilgu mūžu. Mani un vecmammu aicināja atbraukt pavasarī, tad redzēs, cik Daugava plaša un krasti ziedoši. Atdeva groziņu ar bērnu gardumiem – aizvest māmuļām.

Kamanās bija silti un labi. Drīz aizmigu. Pamodos netālu no mājām. Viss likās kā sapnis. Māmuļām stāstīju un stāstīju visu redzēto. Arī pašai ilgi bija ko atcerēties un pārdomāt.

Rija

Attālāk no citām Šķutānu ēkām, aiz lielām, kuplām liepām bija vectēva rija – liela ēka, salmu jumtu klāta. Tas sniedzās tuvu zemei, zem sevis paslēpdams nojumi. Tur glabājās sieti, koka sakumi, vēlāk salmi un pelavas. Ēkas lielāko daļu aizņēma kuls (piedarbs) ar augstām, platām durvīm. Pa tām ieveda labību, tur vētīja izkultos graudus. Kulā bija ciets māla klons, tīri noslaucīts, gluds kā ledus.

Stūrī pie rijas salikti darba rīki: garam kātam ar stiprām auklām piesieta garena ozola vai oša vāle – sprigulis. Kuļot to brīvi varēja kustināt uz visām pusēm. Spriguļa kāts gluds kā nopolēts. Spriguļi saglabājušies no sendienām. Daudzas rokas tos cilājušas arī muižas rijās. Vēl stūrī koka rullis. Tajā sadzīti negari, plati ķīļi, galos tapas, lai rullis varētu brīvi kustēties. Rullis ietverts rāmī, kur piejūdz zirgu. Rullis nāca palīgā kult vēlākos laikos pēc spriguļiem, kājām mīdīšanas un zirgu dzīšanas pa metienu.

Pati rija bija mazāka par kulu. Sānos maziņš lodziņš. Nelielas durvis savienoja ar kulu. Pa labi, stūrī padziļinājumā liela krāsns. Tai sānos sakrautas garas malkas šķilas. Ar ārdiem rija šķērsi sadalīta divos stāvos tā, lai, uz ārdiem stāvot, var sastatīt kūļus žāvēšanai.

Labības kulšana

Vasaras svētdienā pēc dievvārdiem un brokastīm vectēvs gāja uz laukiem sarunāties ar vārpām. Noskatījās, kurā lauka daļā labība labāk augusi, to novēlēja sēklai. Te pļaujot rudzu kūļus vēl rūpīgāk sasēja un sastatīja statos, lai vārpas blīvi sagulstas. Tad statam uzlika “cepuri” – otrādi apgrieztu, izplēstu kūli. Tas pasargāja no lietus. Labība statos pārgāja pēcbrieda laiku, grauds saņēma no salma pēdējo zemes devumu un no saules dzīvinošu siltumu.

Pēc rudzu pļaujas sievas ar garām meijām izslaucīja putekļus rijā un kulā, tīri noslaucīja klonu un darba rīkus. Ticēja, ka ar pirmo rudzu vezumu uz mājām nāk Maizes tēvs. To godam sagaidīja, kula durvis appušķoja ar ozola zariem.

Pirmo riju sēra⁵⁹⁾ ar rudziem, kas paredzēti sējai. Viens cilvēks kūļus no vezuma padeva rijā, otrs pasniedza uz ārdiem, trešais kūli pie kūļa salika kaltēšanai. Kad rija bija piesērta, vectēvs noskaitīja lūgšanu un iekūra krāsni.

Pārējos rudzus sakrāva kulā strēķī un kūla vēlāk, kad lielie rudens darbi bija apdarīti.

Sēklai rudzus kūla ar spriguļiem, lai ar rulli nebojātu graudus. Tautas dziesma stāsta:

Es mēcēju rijiņā
Spriguļi vēcīnāt:
Augstu cēlu, viegli laidu,
Lai graudiņus nemaitā.

Šķutānos uz pirmās rijas kulšanu ar spriguļiem atnāca arī izprecētās meitas. Vēlāk labību kūla ar rulli.

Metienā kūļus salika tā, lai vārpas atrastos riņķa vidū. Kūlēji, spriguļus cilājot, gāja apkārt. Kulšanu sāka ar dziesmu, tad vieglāk ievērot ritmu. Bija jāprot pareizi soļot un pareizi likt spriguļa laidienus. Tad kulšana saskanēja ritmā. Dziesma palīdzēja veikt darbu. Tā senais latvietis izkūlās cauri arī kunga velna rijai.

Pēc pirmās rijas izkulšanas sapulcējās pie vakariņu galda. Bļodā kūpēja gailis, kā jau kopš sendienām parasts.

Otrā dienā labību vētīja. Garos salmus garkūļus sasēja kūļos un nolika pajumē. Būs ar ko pielāpīt jumtus.

Ar vairākzaru koka sakumu⁶⁰⁾ noņēma rupjumus no kūluma. Ar koka liekšķeri graudus bēra no tieviem skaliem sapītā sietā – kratulī. Tā atdalīja rupjākās pelavas. Kula durvis iekāra sietu, ar koka liekšķeri sietā bēra graudus un sijāja. Vējš pelavas aizpūta tālu, tad nobira sīkie graudi, un pie durvīm sakrājās rupjie graudi sēklai. Kad vējš piestāja, sijātājs svilpoja, tā cerēdams atsaukt vēju. Ja tas izdevās, darbu turpināja. Šādai vēja atsaukšanai ticēja pat mans tētis.

Ar sieku⁶¹⁾ labību mērīja un sabēra maisos. Sēklai paredzētos graudus novietoja klētī. Sīkos graudus veda uz mūsu mājām. Mums ankambarī

(pieliekamajā) vienā stūrī bija dzirnaviņas. Tētis jau iepriekš izasināja akmeņus, lai dabūtu smalkāku malumu. Pirmais rudzu malums bija Šķutāniem. Pirms sējas jācep maize no jauniem miltiem, tad būs bagāta jaunā raža.

Jauni rudzi man maļami,
Appušķotas dzirnaviņas:
Pušķo, Dievs, rudzus, miežus
Lielajā tīrumā.

Tā senais latvietis, dzīvodams saskaņā ar dabu, ticēdams darba svētībai, visus smagos darbus veica.

Jauni notikumi

Muižā atved ar zirgiem darbināmu kuļmašīnu. Nav jācilā spriguļi, nav jādzen pa klājienu zirgs ar rulli. Velna kunga rija noslīd veco ļaužu nostāstos.

Tētis aiziet palīgā kult. Aizved izkult arī mūsu labību. Atved graudus. Tos vēl nevar sēt, ne malt – pelavaini. Tētis šķūņa durvīs iekar sietu un, “vēju svilpojot”, visu pārvēti. Tomēr mazāk darba tas prasa.

Vēlāk atklīst valodas: blakus pagastā Varenbrokā esot kuļmašīna, to darbinot ar dampi. Gaudi birstot maisā tīri kā zelts. Daži lielsaimnieki aizbrauc apskatīties. Pārved ziņu, ka tiešām tā ir. Prātus darbina jautājums, kā tikt pie tādas mašīnas?

Saliks naudu un nopirks. Kas ar to strādās? Mašīnas vadītājs sacījis, ka labprāt nāktu darbā pie latviešiem. Saimnieki groza galvu. Vai tādu mantu var uzticēt nezināmam cilvēkam? Dampis, kulšana ar dampi – tā ir galvenā runa satiekoties. Beidzot ir tik tālu, ka mašīnu pirks un par meistaru būs Caune. Lai met šepi ar cūkām pie malas. Kad strādā pie gatera, redzams, saprātīgs cilvēks, prot rīkoties ar mašīnu. Saimnieki liek tētīm padomāt par šādu priekšlikumu.

Domāja visi. Darbs ar cūkām sagrauž veselību. Cik daudz negulētu nakšu tas prasa. Ir sāpošas rokas un mugura. Jā, ir ietaupījums, bet paši dzivojam pieticīgi gan iztikā, gan apģērbā. Tikai, no malas skatoties, cilvēki domā – kas tiem nekait, dzīvo labi. "Paldies Dievam, ka esam pasargāti no lepnības netikuma un darbs dara mūsu bagātu," saka vecmamma.

Cik īsti dampis maksā? Kā pie tā tikt? Divi saimnieki, tētis un Varenbrokas meistars brauc uz Rīgu. Imantas fabrikā atbraucējus laipni saņem. Jā, pēc Jāņiem var mašīnu nosūtīt. Līdzī brauks cilvēks, kas visu sastellēs un divas nedēļas ies līdzī pie kulšanas. Visu noregulēs un apmācīs darbā.

Mājās braucot, tētis ir nolēmis: dampi pirks pats. Ar svešu mantu nestrādās. Mājās vēl visu pārspriež, pārdomā.

Ar ietaupījumu nepietiek. Kur dabūs aizņēmumu? No bankas? To nē. Mājas ieķīlāt nedrīkst. Tas jau tikpat kā sevi no tām padzīt. Kādi radi varētu palīdzēt?

Šķutāni nedzīvo parādos, bet atlicināt nespēj. Pamāte slimo, bērni vēl aug. Grīvas bodnieks ietaupījumu pārvērs jaunās precēs.

Brauks uz Degām. Varbūt brālēns izpalīdzēs? Jā, te ir ietaupījums. Pēc pāris gadiem brālēns grib celt jaunu istabu un kūti. Līdz tam laikam tētis sapelnīs un parādu atdos.

Tomēr vēl nepietiek. Jābrauc pie brāļa. Vai nu brāļa sieva liegs izpalīdzēt? Vēl nav piedevusi, ka jaunībā Jānis nepalika Ļavānos par kalpu bez algas. Kopš manām kristībām pie mums, tādiem plikadīdām, viņa nav bijusi. Sevi pie bagātniekiem skaita. Tomēr jābrauc un "žēlīgi" jālūdz. Tētis atved iztrūkstošo naudas daļu. "Vai vekseli vajadzēja parakstīt?" jautā vecmamma. Nē, vekseli brāļa sieva neprasījusi, bet kvīti gan vajadzējis parakstīt, ka tik un tik aizņēmiēs. Visi esot mirstīgi cilvēki, drošs paliek drošs. Vecmamma noklausās, cieši sakniebj lūpas un aiziet.

Ilgi gaidīto mašīnu atved. Kampānos gatera saimnieks atbrīvo šķūni. Tur novieto dampi un kuļmašīnu. Padzīvojis vīrs no Rīgas stājas pie darba. No kastēm izņem vienu lietu pēc otras, saliek un top dampis, top kuļmašīna. "Var redzēt, ka zinošs cilvēks," spriež vīri, kas nāk aplūkot jauno pirkumu, "katru skrūvīti viņš noliek īstā vietā." Tuvākais saimnieks apņemas izmitināt Rīgas meistaru. Par to viņam bez maksas pirmam izkuls. Ar to varēs palielīties ne tikai pašu pagastā.

Tētis tikai nakts melnumā ir mājās. Arī tad mazrunīgs, domās nogrimis. Šo svētdien lielajā istabā sapulcējas Rīgas meistars, palīgs no Varenbrokas Pēteris Preiss, gatera meistars, kaimeiņu iebūvietis un tētis. Ilgi sēd un runā.

Māmuļa no baltiem miltiem izcep bliņus⁶². Kopā ar brūkleņu zapti ienesam vīriem. Es palieku pie puķēm. Mani arī neviens neievēro. Dzirdu, ko Rīgas meistars stāsta par Vidzemi. Zeme tur neesot auglīga kā te. Tur slaveni skolotāji. Cilvēki vairāk pie gara gaismas tikuši. Braucot uz tirgiem, redz pasauli. Labāko iegaumē, patur sev. Arī tagad tur vairāk pērk kuļmašīnas. Ir jākrāj zelta pieciši, bet jāprot tie arī apgrozībā laist. Rīgas meistars novēl, lai mūsu pusē ir vairāk tādu strādīgu, gudru cilvēku kā mans tētis. Vai es šos vārdus īsti sapratu? Bet tie iekrita manā sirdī, un es sevi apņēmos, ka arī es labi mācišos un strādāšu tāpat kā tētis.

Rudens pēcpusdienā ganu abas gotiņas mums atļautā muižas ganību daļā. Vasarā te tētis nopļāva zāli sienam. Atāls labi audzis. Gotiņas mierīgi ēd. Es sēdu un tamborēju cakas. Tad visu nolieku. Apgulstos laukmalā un skatos debesīs. Zilajā plašumā šūpojas balti, zirnēkļu savīti kamoliņi. Stāsta – tā zirnēkļi ar vēja palīdzību ceļojot uz dienvidiem. Tālumā atskan klusa mūzika kā lielas kameses dūkoņa – te tuvojas, te attālinās. Kas var spēlēt darbdienas pēcpusdienā? Spalgs svilpiens. Es uztrūkstos sēdus. Saprotu – sākas kulšana ar dampi. Sākas jauna dzīve mūsu pusē.

Kuļmašīna dūc tuvāk un tālāk.

Sestdienas vakarā sagaidām tēti mājās. Noguris, tomēr priecīgs. Palīgs esot vīrs uz goda. Jau divus gadus strādājis pie kuļmašīnas. Visu saprot. Rīgas meistars mašīnu vēl pārkārtojot. Ar kuļšanu visi apmierināti. Daži saimnieki sākumā nogaidoši raudzījušies uz jaunumu, tagad lūdzot arī viņiem izkult. Tajā pusē tālāk nedomājot doties. Cerams, ka nākošās nedēļas beigās brauks uz Šjūkām. Pa ceļam iegriezīsies un izkuls mums un četriem kaimiņiem. Mūsu lauciņā gaida četras rudzu un vasarāju kaudzītes.

Tētis atnesis baltmaizes kukulīti un jēra cepeti. Stāsta, ka ar kuļšanu atdzimst senā latviešu paraša: kopā veikt darbu – strādāt talkā.

Vecmamma atceras, ka senāk talkas bijušas ļoti parastas, kad jāveic lielāks darbs. Toreiz audzēja lielus linu laukus. Bomelis vēl nebija pazīstams, bez linu drēbēm neiztiksi. Lini jānoplūc, lai vienā dienā visus var salikt mārķā. Jārīko talka. Līdz šai dienai vietām saglabājusies mēslu vešanas talka. Vienā dienā iztīra kūti. Darbs grūts, bet pēc tam bagātīgs cienasts, jaunajiem rotaļas un danči.

Tētis stāsta, ka uz kuļšanas talku saimnieces gatavojas ļoti nopietni, īpaši, kad mājās ir jaunas meitas, kas savu bagātību un prasmi grib parādīt. Jau agrāk ieskābēti kāposti, izvārīta ābolu zapte, sagraudzēti cigoriņi kapijai. Iepriekšējā dienā noslaktēts jērs vai sivēns, izcepta rupjā maize un kuļšanas dienā baltamaize. Galdi klāti lielajā istabā ar rakstainiem galdautiem. Kuļot darbs pamatīgs, bet pie galda mielojies kā lielā godā. Sestdienā tuvākie kaimiņi rīko apkūlību balli. Jauniem dziesmas un danči pie armoņiku mūzikas. Veči pie alus krūzes pārsprīz, ka dzīve iet uz augšu.

Pie mums dampis

Nedēļas nogale. Sanāk vīri no kaimiņiem. Sīmanis norīko atvest malku, pie kaudzītēm nolikt kubuli un pieliet ar ūdeni. Nesaprotu, kādēļ vajadzīgs ūdens? Sīmanis stāsta – ūdeni ielies dampim “vēderā”, sakarsēs, līdz vārsies, tad suts (tvaiki) griezīs lielo žvunkratu⁽⁶³⁾ un tas darbinās kuļmašīnu. Redz’ kāds varens vīrs ir mūsu parastais ūdens.

Sorit bez modināšanas esmu agri augšā. Palīdzu māmuļai cept baltmaizi. Aizteku pārsiet gotiņas. No Kampānu puses tuvojas skaļš balss. Un raugi: seši zirgi velk dampi. Vīri vīrs zirgu mugurām vicina pātagas un skaļi skubina. Kuļmašīnu velk četri zirgi, aiz tās brauc rati. Tur salikti: žvunkrats, kastes ar rīkiem, siksnas un smēres kanniņa. Kuļmašīnu iebruc starp kaudzītēm, dampis paliek pie ūdens mucām. Pat no attālākām mājām atskrējuši bērni skatīties. Nekāda vara tos tagad nevarētu aizdzīt.

Kamēr vīri rīko mašīnu darba kārtībā, Rīgas meistars pārbauda naža piemērotību un asumu risekļa griešanai uz mašīnas, apmāca, kā kūli pasniegt ar vārpām uz leju. Iekšā laidējam jābūt nopietnam, izveicīgam vīram, jāvingrinās

paplēstu kūli vienmērīgi laist mašīnā, lai tā "neazrijas" un nenomet siksnu. Jābūt arī uzmanīgam, ka nenotiek nelaime. Vidzemē bijis gadījums, kad kuļmašīnas trumulis ierāvis roku.

Sanāk kūlēji, katrs ar savu darbarīku. Meitām un sievietēm balti lakatiņi un rakstainas širces.

"Kas nu te par darbu," smejas vīri. Lielajās mājās ir ko svīst. Rudzu blāķis līdz pat šķorei, sagulējies, kūļus ne izplēst. Tad jāiet sievietēm palīgā.

Svilpiens. Iedūcas kuļmašīna. Katrs ieņem savu darba vietu. Vispirms kuļ labību. Iebūviešu meistars ar divzaru sakumiem liek kūļus uz mašīnas. Divi vīri ar trīszaru sakumiem nes salmus uz kaudzīti. Sakumiem gari zari, var saņemt vai veselu klēpi. Kaudzi veido iebūvieša sieva. Šķutānu Alvīna uz deķīša rauš pelavas un nobēr pie kaudzītes. Gan vēlāk novietos savā vietā. Graudi sašķiroti, birst pēc lieluma trijos maisos. Tētis tos aizved uz klēti. Mašīnai pielikti jauni maisi.

Kaimiņi sabraukuši ar orēm. Salmus un graudus tūlīt vedīs uz mājām.

No tuvākām mājām atnāk vecmamma skatīties to pasaules brīnumu. Atnesušas ābolus, pacienā kūlējus: "Labi, ka mūsu actiņas vēl dampi redz. Kas tagad nekaitēs dzīvot. Slinkumā varēs palaisties. Mēs rijās svīdām. Ar pirmiem gaiļiem bija jāstājas pie klājiena un tā līdz vēlai tumsai sprigulis jācilā. Grūtie darbi salieca mūs kā lokus, sabeidza kājas un rokas. Edz', te pat graudi sašķiroti maisos birst. Lai vēl ilgs mūžs meistariem, kas labas mašīnas izgudro."

Vecītes apmierinātas aiziet. Brīdi uz kaudzes palīdz salmus piemīt. Tad eju uz istabu palīdzēt mājas darbos.

Sabiezē krēsla. Sīmanis aiznes divus "Sikspārņa" lukturus un pakar pie garām kārtīm. Tie apgaismo dampi un kuļmašīnu.

Garais svilpiens pavēsta, ka darbs beidzies. Pie mums nav īstas kuļšanas talkas mielošanās. Esam kopā četri saimnieki, katrs aiziet uz savām mājām. Paliek Preiss, Rīgas meistars un mūsu divi palīgi no Šķutāniem.

Mani iekrīt tā kā tukšums – zinu, ka vairs nekad ar tādu prieku negaidīšu nezināmu kuļmašīnu, tā jau iepazīta.

Mēs ārstējam tēti

Nobirst kokiem lapas, aizlaidušies gājputni, kuļmašīnas dziesma skan tālu. To dzirdū no rīta ceļoties un vakarā, gulēt ejot. Tā saaugusi ar mūsu dabas ritumu, vēsta par darba cēliena noslēgumu.

Šoreiz tētis atnāk nedēļas vidū. Uz pleciem gar kaklu cieti sasārtumi. Viens jau pārtrūcis pūžņo. "Suņa naglas". Tās iegūtas pie dampa sakarstot, pie kuļmašīnas vējā staigājot. Zināms, vislabāk uz augoņiem likt kaltētu speķa šķēlīti. Uz pleciem grūti to izdarīt.

Kad otrā rītā pamostos, tētis jau aizgājis darbā. Māmuļa aizsteidzas uz Škutāniem pie tēva pēc padoma un zālēm. Atnes glāzītē brūnu smēri. Tēvs sacījis, ka labi līdzot uz sārtumiem uzklātas peļu ādiņas. Arī zirnēkļu tikli līdzot. Pie mums nav zirnēkļu, nav tiklu. Kakti tīri izslaucīti. Peļu netrūkst. Tagad rudenī tās bariem nāk uz mājām. Runčuks vairs negrib ēst. Ķeram ar slazdiem. Sestdien ir vairākas lielas peles. Jānovelk āda. Māmuļas purina galvu, viņām sirds to neturot. Nu tad lai nāk paturēt kājas, ādu es novilkšu, redzēju, kā to dara jēram. Viņas ar resnajiem pirkstiem nevarot peļu kājas saturēt. Labāk lai saka, ka negrib to darīt. Man jābrīnās – teļu var dirāt, pelei kājas paturēt nevar. Nebija man viegli, tomēr vakarā tētīm varu iedot vairākas peļu ādiņas. Viņam tāds savāds mitrums acīs. Noglaudīja man galvu un pateica: "Paldies, meit." Nezinu, kuras zāles vairāk līdzēja – manas peļu ādiņas vai vectēva melnā smēre, bet tēti pārstāja mocīt "suņa naglas".

Šad tad nokrīt krusas graudi, novirpuļo un nokūst sniega pārslas. Beidz dūkt kuļmašīna kā kamene. Gatera meistars mašīnai vēl atvēl šķūni.

Tētis norēķinās ar palīgu, abi apmierināti šķiras līdz nākošam rudenim. Darbs bija grūts, ienākums labāks kā, tirgojot ar cūkām. Saimnieki brauc un aicina turpināt cūku iepirkšanu. Tētis to smagumu vairs nevar uzņemties. Tikai Škutāniem un pāris kaimiņiem izpalīdz.

Uz Jelgaviņu tirgot tagad bieži brauc māmuļa. Vasarā katru nedēļu jāved sviests un biezpiens. Gotiņas pienīgas, dod labu ienākumu. Tad mājās saimniekojam abas ar vecmammu.

Tētīm jāceļ šķūnis mašīnu novietošanai. Cik ilgi izmantosi gatera saimnieka labo sirdi.

Ziemas sākumā nopērk kokus un kopā ar Sīmāni dodas meža darbos. Baļkus pie gatera nogādāt palīdz Škutāni. Līdz pavasarim šķūnim materiāli ir sagatavoti un atvesti uz mājām.

Atbrauc svešs meistars no Jelgaviņas, norāda vietu būvei un uzzīmē plānu. Iebūviešu meistars un Sīmānis stājas pie darba. Tētīm jāapsēj lauki, jāstāda kartupeļi, maz var palīdzēt pie būves. Pienāk siena laiks ar savām prasībām, jāgādā lopīņiem barība.

Darbi pie šķūņa iet uz priekšu, var svinēt spāru svētkus.

Šķūnis liels, vienu galu gatavo kā dzīvošanai. "Vai Caunem istabā rūmes trūkst?" brīnās kaimiņi. Atved divus lielus akmeņus. Ierodas svešais meistars no Jelgaviņas un apaļie akmeņi kļūst par dzirnakmeņiem.

"Ir gan Caunem gudra galva," prāto kaimiņi. Atnāk tālākie saimnieki ar savām acīm redzēt, ko cilvēki stāsta. "Jā, tagad Caunem nauda nāks kā pa reni," dažs nosaka ar mazu skaudību.

Pēc rudzu kulšanas dampis un kuļmašīna paliek pie mums. Atbrauc no Jelgaviņas meldermeistars un dzirnas sāk rūkt. Pirmais malums mums pašiem. Kad dzirnakmeņi iestrādājas, samaļ Škutāniem un tuvējiem kaimiņiem. Milti

smalki, visi apmierināti. Nav vairs jādarbina rokas dzirnavas un vēlāk ar lielāku malumu nav jāmeklē lielās dzirnavas Jelgaviņā vai Pļaviņās.

Nāk tālākie saimnieki. Samaksai sola graudus un barību, lai tikai samaļ. Tētis negrib atmatā atstāt savu zemīti. Tā labi jāapstrādā, lai nav kauns Zemes mātei acīs skatīties. Nokuls rudens kūlumū, tad maļšana sāksies pa īstam. Ka dzirnavas darbojas labi, tagad visi pārliecinājušies. Ar pateicību tētis šķiras no dzirnavu meistara, kas kļuvis par labu draugu.

Krīt atkal sniegs, kad atskan pēdējais apkūlības svilpiens. Tētis, beidzis šā rudenā kulšanu, ar mašīnu atgriežas mājās.

Drīzi ruc dzirnavas no agra rīta līdz vēlam vakaram. Tikai trešdienās un sestdienās nemaļ. Tad tētis aprūpē dampīti, asina dzirnakmeņus. Svētdiena pieder sirdij. Tad kopā var apciemot radus, var palasīt avīzes un kādu grāmatu. Reizēm kopā ar vecmammu viņš aizbrauc uz baznīcu.

Pirmdien agrā rītā pie slites⁶⁴ vairāki pajūgi. Maļ rindas kārtībā. Velti bagātie saimnieki, picolot labāku samaksu, cerēja iegūt priekšrocības. Lielajās dzirnavās tā esot. Tētis atbild, ka viņam dzirnavas mazas un visi malēji vienādi.

Nav tētim laika aiziet pusdienās. Viru divosu podiņā un maizes riecīnu, glītā groziņā apsegtu, aiznesu uz dzirnavām. Turpat tētis paēd. Pa to laiku es apskatu, kā graudi kļūst par miltiem. Man patīk savādaīs dzirnavu gaisss, kad arī es apbirstu ar baltiem miltu putekļiem. Tētis atdod traukus un turpina darbu līdz vēlam vakaram.

Gaidot rindu, malēji nāk kukņā sildīties, reizēm uzkost kādu ēdamo. Uz plīts vārošs ūdens, uz plaukta krūzītes – var padzerties. Visbiežāk atbraucēji “sit zolīti” (kārsu spēle).

Kad vecmamma iet gatavot pusdienas vai vakariņas, es cenšos piebiedroties – ienesu žagarus plīts kurināšanai, tad ar minku sēžu aizkrāsnē un klausos vīru runas. Nereti vecmammai liekas, ka manām ausīm tās nav piemērotas un man jāaiziet, nedzirdot, cik brūtgānu kādai meitai jau bijuši.

Māmuļa ar stāviem pārvietojas uz lielo istabu. Tirgošanās laikā maz pie aušanas varēja tikt. Sakrājies daudz vajadzību. Tādēļ auzam tikai paši sev dažādus audeklus. Vecmammai pietiek darba savērpjot pakulas, saadot pašiem zeķes un cimds. Reizēm uz brīdi mani atbrīvo no saiviņu tišanas. Linus un vilnu māmuļa ved vērpēt mašīnām.

Vislielākais malēju pieplūdums ir līdz Ziemsvētkiem. Pēc tam tētis saka, ka var jau atvilkt elpu. Bet darba pietiek mums visiem.

Reizēm svētdienās vecmamma saliek klēpī sastrādātās rokas un brīnīdamās stāsta, kā dzīvoja senās dienās, kad bija jauna, kā dzīvoja sākumā Caunēs. Ir bijis sūri jāstrādā, bet darbam bijusi Dieva svētība.

Es sēdu un klausos par sendienu dzīvi. Man patīk no jauna dzirdēt jau zināmo stāstu. Saprotu, ka savā negarajā mūžā arī esmu daudz pārvērtību redzējusi. Dzīve iet uz labo pusi.

Sīmanis atvadās

Vecais zaldāts Sīmanis gada nogalē saņēma nelielu pabalstu. To viņš iedeva tētim, lai noliek pie nopelnītā un paglabā. Kad sakrājās dažādas vajadzības, abi ar tēti aizbrauca uz Jelgaviņu. Sīmanis iegādājās jaunas drēbes nonēsāto vietā, kas reizēm bija saņemtas par darbu un īsti neatbilda Sīmaņa augumam.

Nāca uz pavasara pusi. Sīmanis ieradās ar savu mantību. Sacīja, ka nolēmis apciemot radus dzimtajā pusē. Mājenieki centās atrunāt, sacīja, lai pagaida siltākas dienas, bet tas nelīdzēja. Mamma iedeva maizes klaipiņu un labi žāvētu gaļu. Būs ceļam. Vecmamma deva kājautus, tos Sīmanis neņēma, pietikšot ar tiem, kas ap kājām. Paņēma aitādas gabalus un ieklāja vīzēs. Būs siltāk. Noglāstīja man galvu un sacīja: "Mācies. Mācies arī krievu ābeci. Viss dzīvē noderēs. Tavai zemnieka galvai zināšanas ir bagātība." Un tad – uz redzēšanos viņiem. Sīmanis aizgāja sarmotā ziemas rītā, un koki kā sudrabā aizklāja viņa ceļu.

Pavasaris nāca lēni. Beidzot strautiņi un strauti savāca pēdējo sniegu atliekas un aiznesa lielākiem ūdeņiem. Šur tur grāvmalās saplauka pureņi. Mēs nereti pieminējām Sīmani. Es viņu sāpīgi gaidīju.

Pēc garās ziemas ar savu nastiņu ieradās Īzacīņš. Viņš nāca no pagasta gala, kur bija aizgājis Sīmanis. Viņš apstiprināja mūsu aizdomas – Sīmaņa vairs nav. Pa ceļam vairākās mājās saskaldījis malku, izkulstījis palikušos linus. Bijis jau tuvu radu mājām, kad kādās mājās vairākām dienām pieticis darba pie liniem. Sestdienas vakarā saimnieks aicinājis uz pirti, bet Sīmanis gribējis pabeigt izkulstīt atlikušos. Bijis jāēd vakariņas, gājuši skatīties, kur Sīmanis tik ilgi kavējas. Atraduši guļot mūža miegā. Galva uz linu buntas, slimā kāja pierauta gandrīz zodam.

Paziņojuši radiem. Tie atveduši pagasta doto zārku, labākas drēbes. Bet tās nevajadzējis. Sīmaņa kulē atraduši paša jauno kārtu. Tā guldījuši Sīmani pagasta dotā zārkā, paša pelnītā apģērbā ar karā iegūto medāli pie krūtīm. Pagalvi saimnieks palicis pēdējo linu buntiti.

Mēs ilgi staigājām kā pa bērnu māju. Es gāju ar saraudātām acīm. Saiviņas tinot, reizēm ratiņš apstājās. "Kādēļ nestrādā?" prasīja mamma. "Es domāju par Sīmani." "Kas vēl nebūs," sarāja vecmamma, "liec mieru Sīmanim. Viņš tagad paradīzē. To viņš ir pelnījis. Nedomā tik daudz par viņu, nesauc atpakaļ. Tad viņam grūti. Mirušos nedrīkst atpakaļ saukt. Darbs bēdām labākās zāles."

Nāca pavasaris. Bija jāsteidz noaust šā gada pēdējais audekls.

Cilvēki runāja, ka Sīmani aizsaukusi Made. Jaunībā Made bijusi sprauņa meita. Pratusi rakstainus audeklus aust, pratusi arī citus rokdarbus. Cerējusi kopā ar Sīmani labu dzīvi nodibināt. Tad Sīmani paņēma zaldātos, brālis mājās ievada sievu. Made ilgi domājusi, līdz aizgājusi par sievu pie panikuša kalēja, kam pie smēdes bijis neliels zemes pleķītis. Dzīve bijusi nelaimīga. Vīrs bijis īsts pļēņica⁶⁵) un kauslis. Made jau vairākus gadus atpakaļ apgulusi kapsētā pie mazā

dēliņa. Vai Sīmanis to zināja? Vai viņš juta plaušu kaiti, ko dabūja, ilgi elpojot aukstos līnu putekļus? Atbildi zināja tikai Sīmanis.

Atcerējāmie, ka vienīgo reizi Sīmanis, sildoties plīts priekšā, stāstīja par tēvu, māti, par radiem, kas pārtikuši dzīvoja savā pusē: "Tikai es – ak, Made, Made, kādēļ tu tā darīji! Es esmu kroplis, bet mēs būtu dzīvojuši. Un es būtu tevi..." Un Sīmanis izstiepa darba sastrādātās rokas, tad tās pievilka krūtīm, it kā apskaudams Madi. Lielas asaru lāses iekrita sirmajā bārdā.

Jā. Tagad Sīmanim bija miers, un viņš dusēja kapsētā pie Mades.

Bēdīgs pavasaris

Pavasaris nāk ar cīruli un strazdu, ar zilām un baltām vizbulītēm, ar brūnām lazdu skarām. Tad zinu – drīz varēs nolikt koka tupelītes un biežās vilnas zeķes. Diena nesīs pārmaiņas un prieku, nesīs darbu dārzā un laukā.

Šis pavasaris atnāk neparasti. Nav Sīmaņa. Velti skats celiņā meklē mazliet salīkušo stāvu. Acis apmigojas.

Atnāk iebūvieša sieva. Runā, ka nevar vairs dzīvei galus savilkt kopā. Grūta iztikšana. Ar pakulu vērpšanu maz var nopelnīt. Linus un vilnu vērpj mašīnas. Arī vasaras patukšas. Četri cilvēki. Daudz vajadzību. Puikas vasarā ganos piepelna, bet ar to neiztikt. Cik ilgi vīrs varēs to darba smagumu vilkt?

Svētdien abi ar vīru atnākuši uz atvadām. Meistars saka – pietiek no mājas uz māju staigāt, jūmtus lāpot. Pie reizes kopā ar Sīmani kādu jaunu šķūni uzcēla. Sīmaņa vairs nav. Vienam tas nav pa spēkam. Labi, ka Caunem sudmalas kārtībā. Gribas mierīgāku dzīvi.

Meistars Jelgaviņā sarunājis darbu pie galdnieka. Sieva turpat par sētnieci. Puikas mācīsies kārtīgā skolā. Bez gudras galvas dzīvē tālu netiksi.

Pienāk šķiršanās diena. Uz atvadām sacepam maizītes, savāram pilnu spaini treknu kāpostu. Būs ko talciniekus Jelgaviņā pabarot. Māmuļa vēl iedod sviesta spainīti, gaļas gurniņu. Vecamma katram dod zeķu un cimdu pāri. Daudz gadu kopā pavadīts, kā saka – roka roku mazgāja, bez palīga nepalika.

Sestdien sabrauc palīgi pārceļot. Aizbrauc arī tētis. Mēs stāvam celiņa malā un skatāmies, kā pildās pajūgs pēc pajūga. Un tad – viss sakārtots. Brīdi vaigs pie vaiga mirkst kopējās asarās. "Lai Dievs jums palīdz," novēl vecamma.

Vezumi nozūd aiz birzītes. Paliek patukša vieta. Tur saplauks labas atmiņas.

Kristamāte

Šņornieku Berta bieži runā par savu kristamāti⁶⁶). Viņa no Rīgas atsūtījusi lelli, kurpes, pirktas zeķes, smuku kleitas drēbi. Laba kristamāte. Vasarā atbrauc paciemoties, atved visādus labumus.

"Kāpēc neatved grāmatas?" – jautāju. "Ko tur grāmatas. Nav laika par tām domāt, jābrauc ciemos pie citiem mammas radiem." Tāda ir Bertas kristamāte. Kāda ir mana? Neesmu viņu redzējusi. Zinu tik, ka tā ir tētes brāļa sieva.

Tētis, nokārtojis brālēnam parādu par dampi, gribēja arī brāļa sievai naudu aizvest. Saņēma ziņu, lai nebrauc. Viņa gribot atbraukt parādīt savu Hildiņu un redzēt savu kristameitu. Nākošā svētdienā var gaidīt.

"Ko viņa man atvedīs?" – kādā vaļīgākā brīdī griezās pie vecmammās. "Negaidi neko. Viņa pati toreiz pieteicās tev par kristamāti. Solījās atvest savas meitenes kristamo kleitu, lai nav jāšūn jauna. Mēs pašas uzšuvām tev labu kleitu. Ko svešu vilks. Saka, ka tā var svešu bēdu sev uzlikt.

Atbrauca dienu iepriekš – meitiņas kleita esot pie mazgāšanas sarāvusies. Pašūšot uz vietas jaunu. Atveda to rozā parķa gabalu, kas vēl tagad skapī stāv. Kad parādījām pašūto, apskaitās. Tad jau šai jābraucot projām. Mēs neteicām neko, lai dara kā grib. Neaizbrauca. Tāda tava kristamāte."

Lepnos pedervāgos atbrauca lepnie ciemiņi. Tētes brālim hūte, kristamātei kruzuļaina kleita, salmu cepure un – cimdi rokās – vasaras laikā? Hildai arī cepure, īsa kleita, baltas zeķes un dzeltenas kurpes.

Man – pagara katuna svētdienas kleita un basas kājas. Es sasveicinoties pabučoju abiem roku. Hilda pat vecmammai nebučoja.

Pēc pusdienām kristamāte no somas izņēma plānu grāmatīņu lieliem burtiem. Hildiņa jau esot izlasījusi, lai kristameita pamācoties lasīt. Iedeva grāmatu Hildai, lai palasa. Grūti gāja. Man apnika gausā lasīšana. Sacīju, lai dod man, es palasišu. Izlasīju stāstiņu līdz galam. Iestājās klusums. Tad kristamāte iesmējās: – Zināms, tev jau vairāk ar grāmatām būs jāizceļas. Mums pietiek bagātības. Hildiņa bez grāmatu gudrības labu precinieku dabūs.

Es pateicos par grāmatu un nesu to nolikt pie citām. "Vai tās visas tavas grāmatas?" brīnījās Hilda, "būs jāprasa, lai arī man nopērk vairāk grāmatu. Būs ko viesiem parādīt."

Kristamāte no somas vēl izņēma mazu albūmiņu dzeltenos vākos ar spožu sprādzi. Vairākas bildes ar Hildiņu. Vienā bildē visi kopā – ar cepurēm, cimdiem, un tētes brālim spieķis rokā. Dažas lapas tukšas. Tās vajagot mums aizpildīt.

Gājām apskatīt mūsu iedzīvi. Hilda sauca mani, lai parādu, no kurienes mums teliņi un jēri nāk. Es aizvedu uz prodiņu vectēva ganībās. Patlaban tur spāres lidoja. Saulē skaisti mirdzēja spārni. "Fui, no šitāda draņķa jums teliņi nāk! Varbūt arī tevi te dabūja?" Nezināju. Nekad par to nebiju domājusī.

"Mums ir pavisam citādi. Mums teliņi nāk no Daugavas. Arī mani viena tante no Daugavas atnesusi. Tāpēc es esmu tik smuka."

Atgriezāmies istabā. Tētis uz galda skaitīja zelta piecišus – parādu. "Kur parāda zīme?" ieprasījās vecmamma. Kristamāte piesarka, nez kur esot pa ilgo laiku palikusi, nevarējusi atrast.

"Nu, tad brauc un meklē vēl!" iesaucās vecmamma.

"Lai nu paliek," ierunājās tētis. "Tad jau atkal ilgi būs jāgaida un ar procentiem gala nebūs." "Ak tad vēl procenti jāmaksā?" – iesaucās vecmamma. "Ne es tev naudu devu, ne no tevis prasu," – sacīja kristamāte un ar roku no galda piecīšus ieslaucīja somā.

Paēdām launagu. Ciemiņi taisijās uz mājām. Atvadījāties. Viņi uzlika cepures, uzvilka caurumos cimdus, sasēdās lepnajos pedervāģos. Aizbrauca – lai pēc gadiem satiktos citos apstākļos.

Šneideriene

Svētdienās mēs atšķiram dāvāto albūmiņu un apskatāmies lepnos radus. Vecāki sāk runāt, ka kristamāte pareizi domā – vajag atstāt kādu atmiņu, kamēr vēl grumbas ģīmi nevago. Arī vecmammai žēl, ka tikai pati domās var atcerēties, cik braša kādreiz bijusi.

Avīzēs ziņo, ka vasaras otrā pusē Jelgaviņā būs izstāde. Jābrauc apskatīt, pie reizes arī aizies pie fotogrāfa. Vajag labākas drēbes. To iegāde tagad rūpes nesagādā. Šņornieku istabiņa pēc iebūvieša aizbraukšanas pat dienu nestāvēja tukša. Vakarā, braucot no Jelgaviņas, atveda šneiderieni un māti. Sen bijis ar meistaru sarunāts, ka viņa pārnāks dzīvot še viņa vietā. Jelgaviņā šuvēju daudz, cita citai kundes vilina nost. Mūsu pusē šneideriene ir cilvēks, kas vajadzīgs kā ēst.

Vispirms par īres maksu jāapšūn paši saimnieki, tad viņu radi, tad muižas pārvaldnieka jaunā sievā. Visi apmierināti ar darbu. Kad tādu drēbi apvelk, esi pavisam cits cilvēks.

Sākumā Berta pie šneiderienes vien sēdēja, sacīja, ka mācīsies šūt. Varēs pašūt visādas kleitas. Pēc dažām dienām apnika trākaldieģus⁶⁷⁾ izraut, vīlītes kārtīgi apmētāt. Nē, šneiderienei briesmīgs darbs. Visu dienu jāsēd istabā pie mašīnas, jāšūn visādas drēbes, arī tādas, kas nepatīk. Nē, par šneiderieni Berta nemācīsies.

Aizejam arī mēs aprunāties, kādu drēbi labāk pirkt un cik daudz.

Vasaras otrā pusē māmuļai pašuj melnu kleitu un ceriņkrāsas poplīna (drēbes nosaukums) blūzi. Vecmammai biežāka melna kleita, man zila. Garāka gan kā Hildai, jo es vēl augšot, un ne jau katru gadu tā varēs tērēties. Tētim pašaustu vilnas uzvalku pašuj Jelgaviņā pazīstams skroders. Visi esam apmierināti.

Uz izstādi

Agri no rīta atnāk Alvīna palīdzēt vecmammai saimniecībā, kamēr esam projām. Agri dodamies ceļā, lai visu var apskatīt un vakarā laikus būt mājās.

Vēl neesam pilsētā iebraukuši, kad ceļi pilni pajūgiem un cilvēkiem. – Tas tādēļ, ka izstāde. "Citās dienās maz braucēju," saka tētis. Zirgu novieto-

jam iebraucamā vietā. Paši ejam uz pilsētas nomali apciemot draugus – senos iebūviešus. Ciema kukulim nesam sviestu, sašmorētu gaļu un piena kanniņu.

Draugu ģimene irē pusi no nelielas mājiņas. Ir divas istabas un kukņa – vienā dzīvo dēli, otrā paši. Istabas pēc pilsētnieku modes labi iekārtotas. Arī paši labi ģērbusies. Dēlus ne pazīt – labs uzvalks un kurpes.

Pirmo reizi dzeru istu kafiju ar lielu cukura graudu, ēdu pilsētas maizītes un beigās kūku. Jā, draugi dzīvo labi.

Puikas labi mācoties. Vasarā viens strādājis kopā ar tēvu pie galdnieka, mācoties amatā, otrs tagad mātes vietā izpildot sētnieka pienākumus. Mācīšoties par skrīveri. Pats galdnieks labi pelnot, vakaros no klūdziņām pinot groziņus un vācelītes. Vienu iedāvā mums. Svētdienās braucot uz mežu ogot un sēpot. Varot labi dzīvot.

Kopā ejam uz izstādi. Esmu pārsteigta, ka te daudz lopu. Govis kā jau govīs, ko tur skatīties. Vistas – ar manu gaili neviens nevar sacensties ne sekstes, ne košo astes spalvu ziņā. Zirgus es varētu ilgi skatīties. Viens tagad, vasaras laikā, iejūgts ragavās, velk lielu vezumu. Tētis saka, ka tā pētot zirga spēku.

Bodītē tētis ar mammu ilgi aplūko pulksteņus. Nopērk mammai nelielu pulksteniņu ar garu ķēdi, nopērk vēl brošu. Viss esot jaunzelta. Laikam labāks kā zelta, jo spožāks – nodomāju. Tētis sev nopērk sudraba pulksteni ar apsudrabotu ķēdi. Grāmatu bodītē man nopērk Andersena pasakas. Bieža grāmata, gribētos tūlīt lasīt.

Pie fotogrāfa daudz cilvēku. Pēc laiciņa palīgs ievēd istabiņā ar lielu spieģeli sakārtoties. Palīdz māmuļai matus saspraust. Man atpin bizes, palaiž matus vaļā, iesien banti. Labus matus vajagot parādīt. Kad tā sevi apskatu spieģelī, liekas, ka esmu tikpat smuka kā Hilda. Tētim attaisa svārkus, lai labi var redzēt pulksteņķēdi.

Beidzot esam nobildēti. Pēc divām nedēļām bildes būs gatavas.

Pēcpusdienā vecāki vēl iet uz izstādi. Es ar zēniem eju uz Daugavmalu. Nebiju domājusi, ka upe var būt tik liela un plata. Zēni stāsta, ka pavasarī, ledus iešanas laikā, pilsēta applūdusi. Viņu dzīvoklis tālāk, augstākā vietā, bet arī tad mantas nesuši istabas augšā. Kad ūdens nokrities, bijis daudz darba, kamēr ielas saveduši kārtībā. Iedobumos ar rokām ķēruši lielas zivis. Tagad svētdienās ar makšķerēm zvejojot. Dažreiz ķeroties labi. Te pavisam cita dzīve kā ganos pie skopiem saimniekiem.

Uz mājām braucot, vecāki runā par izstādi un satiktiem paziņām. Es domāju par Daugavu. Par to stāstīja vecmamma un tētis, bet es nevarēju iedomāt tādu ūdens daudzumu. Tad jau upīte pie Grīvām tikai tāds grāvis. Arī tā pavasarī, kad kūst sniegi, ir plata. Man, uz tiltiņa stāvot, reibst galva straumē skatoties. Daudzu upīšu ūdeņus saņem Daugava. Kā ūdeņi zina ceļu uz Daugavu? Nav Sīmaņa, kas tagad to pateiks?

Olga ar vecākiem – Minnu (1874–1941) un Jāni Ancelāniem (1873–1968)

Domāju par pilsētu, kur māja pie mājas, nav puķu dārziņa, nav ogu krūmu. Lai cik labi pilsētā būtu, es tādos akmeņos nekad negribēšu dzīvot. Vienā dienā tik daudz redzēts. Pasaule kļuvusi lielāka, dažādāka.

Pārdomas

Apstājās puteņi, saplaka kupenas, ceļi grūti izbraucami. Dzirnāvās iestājās klusums. Mēs gājām uz vectēva ganībām gatavot dampītim barību. Tētis un māmuļa nesa pa cirvim, es pāris sveķainas pagalītes. Dažs alksnis jau pavisam prāvs. Vectēvs runāja, ka laiks biezokni izretināt, lai lopiem saaug zāle. Mums labi, būs dampītim barība. Ēdelīgs tas bija. Malkas grēda pie maltuves ātri kritās.

Tētis cirta vienu alksni pēc otra, atstāja bērziņus un ievu krūmus. Būs lakstīgalai, kur līgzdu vīt. Māmuļa darināja zarus un nocirta galotnes. Lielākos zarus krāva gubā, būs kukņai malka. Es liku mazākos zarus virs sveķainajām pagalītēm un gaidīju, kad tētis iekurs uguni. Pacēlās dūmu mākonītis. Man likās, ka esam kā isti mežinieki, kas aprakstīti grāmatā. Dienas turējās siltas un darbi veicās. Atpūtas brīdī apsēdāmies uz malkas grēdiņas. Vecāki runāja, ka dampītis tēti rudenos aizsauc no mājām. Paliiek nedarīti mājas darbi. Es arī atceros, ka rudenī māmuļa iejūdzta Bēriti spīļu arklā un centās atart kartupeļu vagas. Es vedu zirdziņu pa vagu, bet labi neatvērās, šur tur bija jārok ar sakumiem. Māmuļa nopļāva auzu lauciņu, abas ar vecmammu sakrāva, es sakasu. Tētim rudenī visas darbdienas aiziet pie kulšanas. Nav laika mājās pienācīgi zemi apkopt. Nereti lauciņi jāapar pavasarī, un tur raža krītas. Tētim tieši zemes darbs mīļākais, bet bez blakus ienākumiem mazajā zemītē nav dzīvošana. Būs žēl šķirties no vietas, kur ielikts jaunības dienu spēks, bet tētis ir sācis domāt par lielākām mājām. Saukas pusē kāds saimnieks nodzēries tik tālu, ka mājas nākušas “zem āmura” – nav varējis bankai parādus samaksāt. Tādās mājās, no kurām sieva un bērni ar asarām aiziet, vecāki negrib dzīvot. Vēl jāstrādā tepat un jāgaida, varbūt Laimīte nāks palīgā atrast labāku vietu.

Mums ir bērns

Piecēlusies redzu, vecmamma saplucina Jāņu dienu vainagu un spainī aplej ar verdošu ūdeni. Saprotu – Brūnītei teliņš. Bija arī laiks. Prodiņš atkūsis, aitiņai Sprodzītei jau pasen divi jēriņi. Atdzisušu uzlējumu nesam uz kūti. Brūnīte jau gaida smaržīgo dziru un teliņš arī staigā, meklē ēst. Man ļoti patīk mazi dzīvnieciņi. Šis ir brūns ar baltu zvaigznīti pierē. Audzēšot. Dodu vārdu Zvaigznīte. Jaunus brīnumus kūti vairs nav ko gaidīt. Zirdziņš esot vecpūsis, tam bērnu nebūs. Pamiļoju vēl mazos jēriņus un ejam uz istabu.

Kādā rītā istabā aiz kukņas dzirdu kā kaķi ņaudam. Vai tad mūsu Minkam arī būtu bērns? Ienāk sveša tante un stāsta: šorīt pie prodiņa atradusi mazu bērniņu, atnesusi. Mamma un tētis priecīgi pieņēmuši. Aicina paskatīties, varbūt man arī patīkšot.

Pie mammas gultā guļ balts vistoklis, augšējā galā sarkana bumbiņa – laikam galva. Kur viņam rokas un kājas? Bērniņš nosalis, sedziņā jāsasilda. Vai man patīkot, vai gribot mazu māsiņu? Ko tad es? Ja jau visiem patīk, lai dzīvo. Sevišķa prieka par tādu muskuli nav. Būtu tāds, kas jau staigā – tad gan. Tante attin un liek vanniņā mazgāt. Redzu – ir i rokas, i kājas, tikai ļoti mazīņas. Kādēļ atkal ar jostiņu tik cieši satin? Vai baidās, ka aizbēgs? Nē, lai izaugtu taisnas un glītas rociņas un kājiņas. Paskatos uz savām rokām un kājām – tā nekas. Bet, vai tad es kādreiz biju tik maza? Neticami. Tante bērniņu nodod mammai. Tavu brīnumu – viņš zīž cici tāpat kā jēriņš un teliņi. Saprotams, no viena prodiņa nākuši, nodomāju.

Nāk tantes, nes dažādus gardumus. Pricējās par bērniņu – tik sārts, tik maiga ādiņa un balstiņa kā pijolīte. Būs laba dziedātāja. Tantes mani gandrīz nepamana. Man arī noteikts – daudz pa kājām nemaisities.

Aizeju pie prodiņa. Gar malām vārdes muzicē, saulē kurkuļi sildās. Vai no tiem rodas visa dzīvā radība virs zemes? Žēl, ka nav vairs Sīmaņa, kas paskaidrotu, varbūt patiesīgi paskaidrotu.

Var gan bērniņš daudz slāpināt. Un ne tikai to. Drēbītes jāmazgā, jāžāvē, pēc tam ar rokām jāsabružā, lai mīkstas. Gribu ņemt vāli, sakult kā visu veļu. To nedrīkstot. Kamēr bērniņš nav bijis baznīcā, drēbītes var tikai sabružāt, lai visu mūžu nav jābungo ar zemāko daļu – nav nevietā jāpurkšķ.

Esmu kalendārā pārskatījusi visus vārdus, atradusi labus, ko dot bērniņam. Nevarot. Mācītājs došot vārdu. Mamma bērniņam pašuvusi garu smuku kleitu. Sabrauc tantes un onkuļi. Aizved bērniņu saņemt vārdu. Mēs paliekam mājās un gatavojam cienastu. Tētis atnes garu, lokanu, glīti apstrādātu šūpuļa liksti. Vienu galu piestiprina virs krāsns, lai tievākais gals sniedzās pie mammas gultas. Piekar tādu jocīgu kastīti. Esot šūpulis. Tur bērniņu guldišot, kad atvedīšot no baznīcas.

Kristībnieki nāk dziedādami, bērniņu augstī šūpodami. Saka: "Aizvedām bērniņu, atvedām Almiņu." Zem spilventiņa noliek naudu, riecieniņu maizes un apdrukātu lapiņu – lai Almiņai dzīvē netrūkst naudas, maizītes un Dieva svētības.

Ēzdami kristībnieki stāsta: ceļā bērniņš labi gulējis, pat nepikstējies. Toties baznīcā, kad mācītājs uz galviņas ūdeni uzlējis, laidis tādu dziesmu, ka visi pakši noskanējuši. Lai nu Dieviņš dod visu mūžu saglabāt tādu balstiņu.

Tētis no Jelgaviņas atved porcelāna lelles galviņu. Mamma piemeistarē rumpīti, pašun kleitiņu. Būšot man ar ko paspēlēties, kad būs ilgāk māsiņa jāpieskata. Iedod lupatiņas, lai pati vēl pašunu kleitiņas. Sākumā tā kā pricējās. Papīrkastītē ierīkoju guļvietu, dodu vārdu Anniņa.

Pavasaris nāk ar darbiem. Manā rīcībā puķu dobīte pie loga. Jānovāc vecās lapas, jāirdina zeme, jāiesēj riteņspoles un citas sēkliņas. Ir arī vēl citi darbi. Rai-bā vistiņa sākusi klukstēt. Jānovaktē, kur perēklis. Labi, ka bērniņš guļ un guļ. Maz traucē. Kad sāk raudāt, jāpašūpo, ja tas nelīdz, jāsauc mamma. Kad pajautā, kur lellīte?, uzreiz pat neatceros, kur tā atrodas. Leļļu laiks man ir jau pagājis.

Bērniņš paaudzis. Kājiņas tik cieši nesatin, tikai rociņas pietin, lai pats sev acis neizskrāpē. Kad papurinu galvu, saviem vārdiem un savā meldiņā padziedu, bērniņš smejas. Tagad man ir pavisam mīļa māsiņa. Mācītāja dotie vārdi mūsmājās reti atskan. Ir tikai meitene un bērniņš.

Vasara aizsteidzas. Tētis pagatavo pletnīti ar ko mušas pagalēt, lai bērniņu nekož. Man ir jauns darbs. Cenšos tā, ka pat otrā istabā nav nevienas mušiņas. Sākas siena pļauja un vecāki aiziet tālāk no mājām darbā. Ja bērniņam gribas dzert, jādod saldināta tējiņa no pudelītes ar cicīti. Jādod knupītis. To mamma pagatavo no pienā cepta salda riekstiņa. Pamērcē ūdenī, lai saslapst. Ja nav laika to izdarīt, sakoda tāpat mutē, iesien lupatiņā, noliek trauciņā. Visi aiziet, tikai bērniņš, Vaktiņš un es paliekam mājās. Reizēm uzmeklēju lellīti Anniņu, bet arī tā nespēj aizdzīt lielo vienveidību, kas ir ap mums.

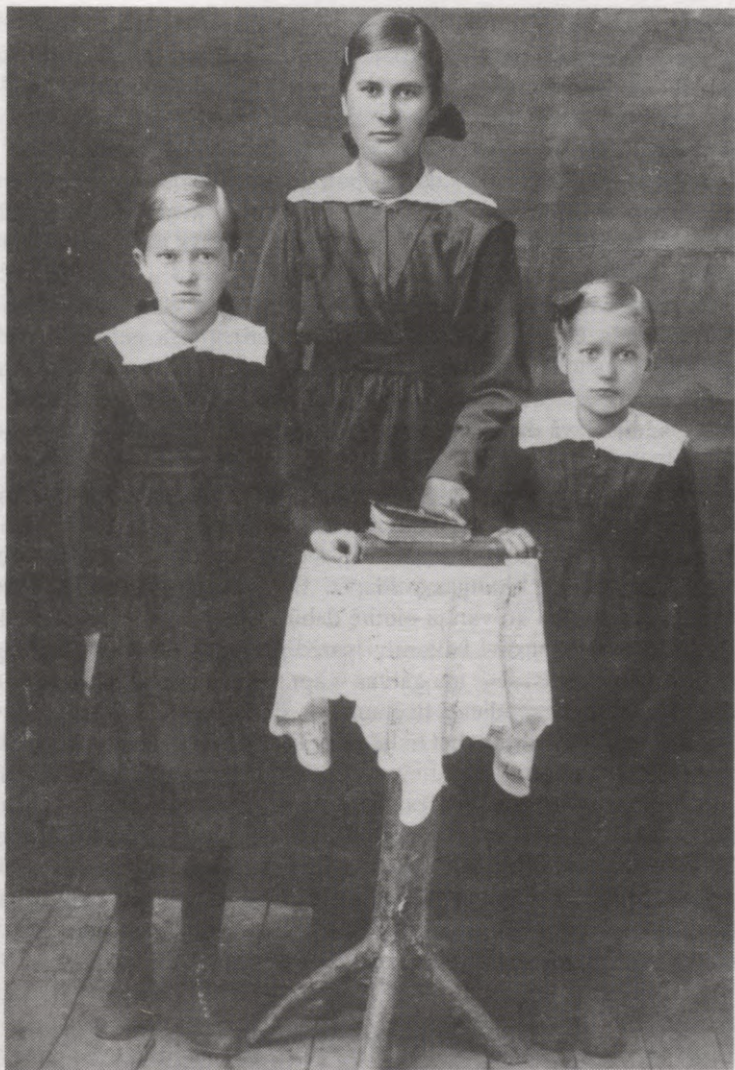
Atceros – riekstiņus cepām uz Ziemassvētkiem: samīcīja pacietu mīklu, sarullēja garu desiņu, sagrieza mazos gabaliņos un izcepa. Labi ilgi pie kapijas tos dabūjām. Šie ir garšīgāki, cepti no baltiem miltiem un saldāki. Kādus pāris mamma iedeva pagaršot. Bet kā tas ir, kad knupīti ziž? Paņemmu mutē, vienreiz pavelku, neko nejūt, pavelku otrreiz. Ak, briesmas! No knupīša palikusi tikai lupatiņa. Kaut bērniņš nepamostos, kamēr mamma nav atnākusi! Bet bērniņš pamostas, padzer tējiņu un sāk čāpstināt lūpiņas. Ielieku mutītē lupatiņu. Viņš to izspļauj un sāk raudāt. Šūpoju, šūpoju, bērniņš raud. Šūpoju arvien augstāk, šūpuļa liksts tā dīvaini saliecas. Man kļūst bail. Dodu dzert tējiņu. Nelīdz. Dziedu, bērniņš arī. Sāku riet kā suns, dziedu kā gailis, ņaudu kā kaķis. Uz brīdi iemieg. Ir miers. Par laimi pulksteņa īsais ceijers⁽⁶⁵⁾ rāda ciparu, kad mammai drīz jānāk. Bērniņš pamostas un atkal sākas raudāšana. Man arī birst asaras. Mamma iesteidzas:

"Kas tad jums noticis? Kāpēc nedod knupīti?"

"Viņš izspļauj." Mamma paskatās un tukšo lupatiņu. Tik vien pasaka: "Vai tad tev tik lielai meitenei vajadzēja."

Abi ar bērniņu tik vien tiekam ārā, kad lielie ir mājās. Tad tētis kaut kur dabū savādus ratiņus, gar sāniem biezas redelītes, riteņu vietā koka ripiņas, priekšā dīkstelīte. Var braukt. Esmu laimīga. Mūsu drūmais laiks istabā ir beidzies. Vaktiņš sākumā neuzticīgi raugās uz jauno paziņu. Bet pēc dažām dienām ir galvenais sargs. Pat vīstiņas nelaiž ratiņiem ne tuvu. Bērniņš sāk raudāt, Vaktiņš velk līdzī, sākumā paklusu, tad arvien skaļāk, līdz abi aplūst. Lielie vairs neskrien no lauka skatīties, ir pieraduši pie mūsu koncerta.

Bērniņš tagad brīvi spēlējas ar rociņām un kājiņām. Kādā vakarā bērniņš mani pārbiedē – kājiņas izrāvis, ar rociņām pievilcis mutei, ziž lielo kājas pirkstu. Skrienu pie mamma. Visi smejas. Tā bērni darot, būšot liela dancotāja. Vakara gultā mēģinu arī savu kāju pievilkt mutei. Var pagriezt uz vienu pusi, uz otru – pie mutes nē. Zinu, es nebūšu dancotāja. Ir daudz darba, nav laika domāt par dancošānu.

Alma, Olga un Irma Ancelānes

No istabas augšas nonesu visus vecos kalendārus. Būs ilgi ko lasīt. Vairākus peles sabojājušas, gatavojot midzeni. Bojātās lapiņas izmetu malkcirkšnītī. Vecmamma sarāj, liek visas savākt un nolikt kukņā pie plīts. Viņai visi apdrukāti papīriņi liekas svēti. Arī guntiņa svēta. Agrāk špicku nebijis, arī šķiltavas retam,

jāprot oglītes saglabāt. Vienreiz viņa pavirši apraususi. Dabūjusi basām kājām tupelītēs pie radiem pēc oglītēm skriet. Zeme bijusi sasalusi un naktī uzkritis sniegs. Sveši ne labprāt oglītes devuši. Var mājas svētību aizdot. Vēl tagad vecmamma mīl oglītes iekuriem apraust.

Tētis mazā kulītē atved mannā putraimus. Tāds vārds nav dzirdēts. Tie ir rupjāki par miltiem, daudz smalkāki par putraimiem. Tomēr vecmamma mannas vārdu ir dzirdējusi. Bībelē rakstīts – kādreiz Dievs savus bērnus paglābis no bada, kad tie, klejodami pa tuksnesi, apmaldījušies. Dievs tiem no debesīm bēris mannu un tā izglābis.

Nezinu, kur tētis šo mazo kulīti dabūjis. Bet mamma vārīja putriņu. Un kādu putriņu! Bērns ēda un smaidīja. Es gaidīju – varbūt visu neizēdīs, varbūt arī šoreiz kāda karotiņa atliks. Atlika. Mazajam katliņam apskribināju visas maliņas, savācu visu vienkop. Pa mazai kripatiņai liku uz mēles, lai ilgāk varētu svētlaimīgi baudīt. Savā dzīvē esmu daudz vārījusi mannā putriņas, esmu ciemos ēdusi, bet nekad tik garšīgu.

Bira pēdējās lapas. Lielie steidzās padarīt pēdējos rudens darbus. Mēs maz varējām laukā pavizināties, drēgnie vēji dzina istabā. Bērniņš jau sēdēja. Rotaļlietu bija maz – daži noapaļoti kluciši, tukšas diegu spolītes, dzijas kamoliņu varējām ripināt, uz skārda bļodiņas paklapēt. Bet bērniņš kļuva arvien nemierīgāks – kodīja dūrīti, visu ko varēja mutītē dabūt. Nāca zobīņi. Deva grauzt cietu maizes garoziņu. Beidzot divi baltumiņi parādījās mutītē virspusē. Labi gan, ka virspusē, dzīvē nelaidīs sev uz galvas kāpt. Katru bērna dzīves pārmaiņu novērtēja, balstoties uz sendienu ticējumiem. Bērns kļuva kustīgāks, līdz sāka rāpot. Man tas likās ļoti savādi, bet lielie priecājās, ka vingrina rociņas un kājiņas. Man arī gribējās pavigrot. Kad lielo nebija istabā, rāpojām abas, cēlāmies un kritām, līdz mazulis, pieturēdamies sāka spert pirmos nedrošos soliņus. Visi priecājās, ka tik ātri ieguvis cilvēka stāju. Būs čakla mana meitiņa, priecājās tētis. Bērnam ļoti patika visu likt mutītē – gan oglītes, kartupeļu miziņas, visu, ko vien dabūja. Deva arī citiem. Devīga, devīga meitiņa, arī dzīvē būs izpalīdzīga.

Laikā bija padarīti rudens darbi. Sals un sniegs lika domāt par ziemas darbiem. Arī bērns it kā iekusa lielajā dzīvē.

Pārmaiņu priekšā

Kuļmašīnas dziesma skanēja vēl vienu rudenī. Velti tētis cerēja saklausīt lielāku saimniecību. Degu brālēns atsūtīja ziņu par kādām mājām viņu pusē pie Daugavas. Tur vienīgais dēls taisījās iegātņos sievas mājās. Bet tās nebija daudz lielākas par Caunēm.

Tad atrakstīja bērnības draugs no tēva kaimiņu mājām – otriem Andzāniem. Aicināja aizbraukt – esot laba ziņa. Svētdien abi ar vecmammu brauca. Nolēma: ja ne citu, tad ogas palasīs.

Atveda ogas un labu vēsti. Sunākstē drauga radiem liela saimniecība. Saimnieki bez bērniem, jau vecumā. Neiet vairs saimniekošana, ne ar kalpiem, ne pusgraudā. Meklējot labus cilvēkus, kam mājas pārdot. Nākošā svētdienā tētis ar māmuļu brauc vietraugos. Draugs arī atbraucis, sagaida.

Jā, mājas lielas. Vecie saimnieki ar mieru, lai pusi samaksā, otru pusi varēs maksāt trijos gados. Šinī laikā viņi grib vēl dzīvot vienā istabas galā un saņem dipatātu⁶⁹.

"Atkal mani vada Dieva roka," domā tētis. Ēkas labas. Tikai istaba celta pagājušā gadsimtā – biezas māla kleķa sienas, mazi logi. Gan ar Dievpalīgu divos gados sagādās materiālus un uzcelš jaunu. Tagad jāpaciešas, domā tētis. Atceras, cik grūti pirmos gadus bijis Caunēs. Ar darbu grūtumus var pārvarēt.

Māmuļa noskumusi, ka tālu no radiem būs jādzīvo svešos ļaudīs. Tomēr pēc pārdomām nolemj, ka šorudenī vēl nokuls, līdz Ziemsvētkiem mals. Pa to laiku dabūs pircēju Caunēm un dzirnavām. Par kuļmašīnu sen sarunāts ar palīgu. Viņš kuls un rudenī daļu no iekultās naudas dos tētim par mašīnas lietošanu.

Esam lielu pārmaiņu priekšā. Mierīgi tās saņem vecmamma. Viņa atceras, kā aizgājusi no tēva mājām, Degām. Ar sāpošu sirdi šķirusies no Andzāniem, tad priecīgi aizbraukusi no Ļavāniem. Žēl aiziet no Caunēm. Cerējusi te mūžu nodzīvot. Šī ceturrtā šķiršanās. Es vēl īsti neapjēdzu, ka būs jādodas uz tālu, nezināmu vietu.

Rudens darbi laukā paņem lielos. Es ar bērnu dzīvoju pa mājām. Ienesam kukņā žagarus, pašķinam ruksitim sviklu lapas. Ir vēl sīki mājas darbi. Īpaši jāuzmana bērns. Māmuļa porcelāna lelles galviņai piešuvusi rumpīti un kleitiņu. Bērns ļoti mīl savu lellīti Anniņu – gulda ratiņos, sedz ar mīlo pelēko sedziņu. Labs draugs ir Vaktiņš. Nereti abi vārtās pa zālīti. Sunītim var berzt ausis, raut kājas – visu pacieš, tikai asti nedrīkst aiztikt. Tad norūc un aiziet.

Es protu tamborēt. Tagad mācos adīt. Gatavoju Vaktiņam šalli. Darbā esmu aizņemta un uz brīdi aizmirstu bērnu. Paceļu acis – nav Vaktiņa, nav bērna. Saucu vienu, otru – neatsaucas. Saucu arvien skaļāk, meklēju pa māju – nav. Manus saucienus sadzirdējusi, atsteidzas māmuļa. Kur varēja palikt meitiņa? Kad vēl ir izsaukts un mājas izmeklētas, māmuļa paķer grābekli un dodas uz prodiņu. Mēs pakaļ.

Te no mājas dārzā puses atskan izmisīgas raudas. Vaktiņš piebalso. Atrodam bērnu dārzā aiz vecajiem ogulājiem pie nātrēm. Bērns tur ir gulējis. Paldies Dievam, bērns ir dzīvs. Visi par to esam priecīgi. Māmuļām aizmirstas man dot solītās pelnītās "sukas" par bērna neuzmanīšanu. Es sirdī sajūtu smagumu, ka neizpildīju galveno pienākumu, kā kādreiz mācīja Sīmanis.

Tētis beidzis kuļšanu. Maļšana ievelkas vēl ilgi pēc Jaungada. Saimnieki brauc un brauc, lūdz samalt.

Šis laiks manā atmiņā miglaini saglabājies. Tik daudz iespaidu bija, ka grūti tos atšķetināt.

Sunākstes pagasta Blektes (ap 1920.)

Biju pieradusi, ka mūsu mājās mainās daudz cilvēku. Tagad daži staigā pa visu māju, runā par pirkšanu. Dažs pa gabalu smaržo pēc šņabja, no mutes veļas dūmu mākonis. Ar sabradātām kājām staigā pa istabu – ar soļiem mēra lielumu. Tādās reizēs arī bērns kļūst nemierīgs, sāk raudāt.

Tētis saka, ka Caunēm daudz pircēju, tikai tiem maks tukšs un žeša caura.

Dzirnakmeņi pārdoti un aizvesti.

Kopā ar Šķutānu tēvu atnāk vīrs pusmūža gados. Tēvs saka, ka šis būs īstais pircējs. Ilgus gadus par rentnieku strādājis, par savu kaktiņu domājis. Ir iekrāts. Pietiks, ko par Caunēm samaksāt. Svētdien viņš atbrauc kopā ar sievu un dēlu. Kļūst par Caunu saimnieku. Būtu jāpriecājas, bet visi esam skumīgi. Vairs nejūtamies kā savās mājās.

Pieturas labs kamanu ceļš. Tētīm piesolās daudz talcinieku palīdzēt aizvest daļu mantas uz jaunām mājām Blektēm. Atgriezušies talcinieki stāsta, kad uzcelts jaunu istabu, būs mājas kā neliela muižiņa.

Nosusē ceļi, dīgst zāļīte. Laiks pārceļot. Radi un draugi sabrauc palīgā. Mani un bērnu saģērbj un ievē lielajā istabā. Bērnu uzliek uz krēsla. Abām liek skatīties, kā sakravā mantas. Kad no kūts izved gotiņas, man birst asaras.

Vezumi kārtībā. Visi sanāk istabā. Uz šķīvja rakstaina sedziņa ar atslēgām. Tētis tās nodod jaunajam saimniekam, novēl veselību un svētību darbā.

Šķutānu tēvs atver grāmatu, saka vārdus, dzied ceļa dziesmu. Pateicas Dievam, kas līdz šim vadījis, lūdz svētību jaunajā dzīvē. Kopā noskaitām lūgšanu.

Tētis paņem uz rokām bērnu. Ejam. Pārkāpjot sliekšnim, visvairāk raud māmuļa.

Pieejam pie ores, kas līdz pusei pielikta ar mantām. Virs tām ar segu pārklāts siens – varēs sēdēt un gulēt. Orei gar malām dēļi, lai neizkritām. Vēl atvadāmies. Mūs ieceļ orē. Bērnam iedod lellīti, uzklāj mīlo, pelēko sedziņu. Ores priekšā apsēstas tante Alvīna un paņem grožus. Vezumi sāk kustēties. Es vēl paskatos uz istabu – saprotu, ka nekad vairs te nestaigāšu. Liels smagums uzguļas krūtīm, pat asaru nav. Šķiros no agrās bērnības mīļajām vietām.

Skaidrojumi

1. Spīzmane – vācu *Speisse* – barība, ēdiens; *Speissemeister* – klētnieks, ekonoms; šeit – saimniecības vadītāja muižā.

2. Ūzas – vācu *Hose* – bikses.

3. Bizināt – izsaukt govju bizošanu jeb skriešanu lēkšiem, gaiņājoties no dunduriem.

4. Čarka – krievu *чары* – novecojusi foma – kausiņš, mēriņš degvīnam.

5. Leķis – govju mēsli ganībās.

6. Sieksta – koka sakne virs zemes; arī vecs, nolūzis celms.

7. Ontlīgs – vācu *ordentlich* – kārtīgs, akurāts, labs.

8. Virčaptēt – vācu *wirtschaften* – saimniekot.

9. Stāvi – te stelles, aužamie stāvi.

10. Svikla – krievu *свекла* – biete.

11. Grieznis – kālis.

12. Kukņa – vācu *Küche*, krievu *кухня* – virtuve.

13. Mangot – lūgt, ubagot, diedelēt. Iet apkārt, mangodams dāvanas.

14. Šķipele – vācu *Schippe* – lāpsta.

15. Nomalis – no baļķa vai dēļa atzāģētas malas, kas nav izlietojamas kā lietkoki.

16. Pierietēt – piepildīties; rietot pienam, piepildās govij tesmenis.

17. Atāls – pēc nopļaušanas ataugusi zāle, āboliņš.

18. Pudmente – vācu *Fundament* – pamati kādai ēkai.

19. Garkūlis – gari, taisni, ar spriguli kūļos kultu rudzu vai kviešu salmi.

20. Dreipūzis – vācu *Treibhaus* – siltumnīca.

21. Porūzis – vidusvācu *Vorhus* – priekšnams.

22. Pigori – šeit joki.

23. Arodi – graudu apcirķņi.

24. Čilis – mākslīgie mēsli, t.s. Čīles salpetris – slāpekļskābais nātrijs.
25. Gateris – ierīce apaļkoku sazāģēšanai gareniskā virzienā.
26. Viveles – zirgam asas sāpes, graizes vēderā.
27. Izrāmīt – padarīt rāmu, ķirurģiskā ceļā kastrējot.
28. Pelenes – ārstniecības augs – vērmeles.
29. Groša – vācu *Grossmutter* – mātes vai tēva māte, vecmāmiņa.
30. Šindelis – vācu *Schindel* – jumta segumam lietojams koka (egles, priedes, apses) dēlītis.
31. Bomels – vācu *Baumwolle* – kokvilna.
32. Steliņģis – vienam zirgam paredzēts nodalījums stallī.
33. Ņerbele – vācu *Körbchen* – groziņš, te – pits no klūdziņām.
34. Ašņi – te asinis.
35. Snīpis – lejasvācu *Snippe* – deguns, knābis.
36. Misēties – gadīties kļūdai.
37. Prodiņš – krievu *пыл*, lietuvju *prudas* – mazs, dabisks diķītis, zema vieta.
38. Šķiemenis – plāns skals, lietots aušanas procesā.
39. Nītis – aušanā lietoti stipri diegi, kuros kustīgi iestiprina velku diegus.
40. Mustavas, sistavas – aužamo steļļu sastāvdaļa.
41. Gripele – vāc. *Griffel* – šīfera rakstāmais irbulītis.
42. Iere – ieris – iedobums krāsns mūrī žāvēšanai, reizēm tā sauc arī visu krāsns mūrīti.
43. Juškas – dūmvada aizbīdnis.
44. Pērminders – vācu *Vormünder* – aizbīdnis, pārstāvis; te draudzes pārstāvis baznīcā.
45. Karautiņa – karotīte.
46. Šabas – ebreju *šabbāth* – laiks no piektdienas vakara līdz sestdienas vakaram, pieņemts par svinamu dienu.
47. Šņupdrāna, šņudaugs – lejasvācu *Snufdank* – kabatas lakatiņš.
48. Dropes – vācu *Tropfen* – pilieni; zāles, ko lieto pilienu veidā.
49. Širce – vācu *Schürze* – priekšauts.
50. Ņērne – koka trauks ar vāku piena produktu uzglabāšanai, sviesta, krējuma Ņērne.
51. Bezmēns – rokas svāri – svira ar maināmu atbalsta punktu.
52. Ņūze – runga vai nūja atbalstam, spieķis.
53. Gapele – vācu *Gabel* – dakšiņa.
54. Spēķis – latviešu tautas ēdiens, ko gatavo no iztīrītām, sasmalcinātām liellopu, cūku, aitu, teļu iekšām ar kartupeļiem putras veidā un ēd siltu vai vēsā vietā sarecinātu.
55. Ņelzītis – naža asmens, nazis bez spala, primitīvs nazītis.
56. Abēdu kāposti – latviešu tautas ēdiens – kāposti savārtīti kopā ar gaļu.
57. Elepanti – zilopi.

58. Svēplis – tāds, kas neskaidri izrunā līdzskaņus, šļupst.
59. Sērt – novietot labību rijā žāvēšanai pirms kulšanas uz speciāliem kokiem – ārdiem.
60. Sakumi – dakšas.
61. Sieks – tilpuma mērs, koka trauks 1/3 vai 1/4 pūra tilpumā.
62. Bliņi – krievu *блины* – no raudzētas vai neraudzētas mīklas ceptas pankūkas.
63. Žvunkrats – vācu *Schwungrad* – spēkrats, spararats.
64. Slīta, slite – vieta zirgu piesiešanai.
65. Pļeņica – dzērājs.
66. Kristamāte – krustmāte.
67. Trākeldiegi – diegi, ar kuriem sadiedz audumu pirms sašūšanas.
68. Ceijers – vācu *Ceiger* – pulksteņa rādītājs.
69. Dipatāts – deputāts – algas daļa, ko lauksaimniecībā nodarbinātiem strādniekiem izmaksā graudā, dažādās naturālijās.

SĒĻU ZEMES TEIKU LĀDE

FOLKLORISTES ALMAS ANCELĀNES ATLASĪTĀS TEIKAS PAR SĒLIJU

Senā Sēlijas vēsture līdz mums atnākusi dažādā veidā — gan ar vēsturisko dokumentu liecībām, gan ar atmiņām, gan ar brīnišķīgām teikām.

Tālab tās — maza daļa no daudzajām — atradušas vietu “Sēļu zemes” lappusēs. Teikas ņemtas no A.Ancelānes sakārtotajiem krājumiem: “Vēsturiskās teikas” (1988) un “Izcelšanās teikas” (1991). Te jāmin sevišķa sakarība — A.Ancelāne pati nāk no Sēļu zemes. Kaut arī liela dzīves daļa nodzīvota Rīgā, visu mūžu viņa atgriezies dzimtajā pusē — katrā iespējamā reizē dodoties turpu, kavējoties atmiņās un beidzot, kad veselība vairs neļāva turpu doties — sapņos.

Dzimusī 1910.gada 23.III Seces pagasta Caunēs (mazās māšas Almas ienākšanu dzīvē spilgti aprakstījusi O.Kundrate savās atmiņās), bērnība pagājusi Sunākstes pagasta Blektēs. Mācījiesies Sunākstes pagasta skolā, Jelgavas ģimnāzijā, studējusi Latvijas universitātē filoloģiju. Agrā bērnībā tās ir mātes stāstītās pasakas, teikas un rotaļas, skolas gados iemīļotais skolotājs Jānis Greste, kas dod jausmu par mūsu tautas bagātībām. Tādēļ nav nejaušība fakultātes izvēlē. Jau studiju gados A.Ancelāne palīdz sakārtot P.Šmita atstāto mantojumu, bet pēc universitātes beigšanas sāk strādāt Latvijas Folkloras krātuvē — vienīgajā darba vietā visa mūža garumā.

Ilgus gadus visu cienītā folkloriste ir krātuves dvēsele, cenšoties to saglabāt gan kara, gan pēckara gados; sastādot latviešu teiku katalogu (57.000 vienības), piedaloties tautas dziesmu, mīklu, pasaku krājumu veidošanā, sakārtojot savus krājumus — gan iepriekš minētos, gan citus, piemēram, “Sen to Rīgu daudzinaja”, un izstaigājot daudzus Latvijas ceļus vasaras ekspedīcijās.

Taču vismīļākā visu mūžu bija un palika Sēlija — dzimtā puse — tēva mājas Sunākstes pakalnā ar plašu, gaišu skatu uz apvārsni. Un piepildījās arī pēdējā vēlēšanās — gulēt Sunākstes Lejaskroga kapsētā, kura uzņēma Almu Ancelāni 1992.gada rudenī.

IZCELŠANĀS TEIKAS

Sīmaņa akmens

Daugavā iepretim Jersikai ir vairāk kā asi augsts akmens, kuru sauc par Sīmaņa akmeni. Kāda teika stāsta, ka uz šī akmens senāk sēdējis Šimanis un gaidījis, kad nāks plosti. Tiklīdz nākuši plosti, kurus viņš gribējis noturēt, slīdējusi kāja, un Šimanis noslīcis Daugavā. No tā laika tad akmens ir dabūjis savu nosaukumu.

918, 430.*

Pāršķeltais akmens

Kurzemē, Sērpils pagastā, pie Baltiņu ezera, atrodas Baltiņu kalns. Senāk tur dzīvojis Velns. Netāl no šī ezera ir liels pāršķelts akmens, par ko ir uzglabājusies šāda teika:

Reiz ezermalā viens vecītis vijis valgus. Te no tuvējiem Baltiņu kalniem atskrējis Velns un prasījis, kam šis valgus vijot. Vecītis atteicis, ka gribot Baltiņu kalnus gāzt ezerā. Velns ļoti satrūcies un sācis lūgt vecīti, lai viņam liekot darīt kādu tik gribot darbu, tikai kalnus lai atstājot turpat. Briteņu padomājis, vecītis licis Velnam nest akmeni no ezermalas līdz tuvējām mājām, jo viņš sev gribot akmens māju celt. Labi. Velns ņem milzīgo akmeni uz pleciem un nes. Par nelaimi, necik tālu nepanesis, iedziedājies gailis, un visiem velniem bija jāiet mājās. Velns nu sviedis akmeni ar tādu spēku no pleciem, ka tas dziļi iegrimis zemē un pāršķēlies divos gabalos. Tā viņš stāv pāršķelts vēl šo baltu dienu.

41, 36.

Pārsistais akmens

Senos laikos, kad Velns klejoja pa zemes virsu, viņš sadomājis izjokot Zesas muižkungu. Viņš paņēmis no Daugavas lielu akmeni un nesis no Daugavas caur Meņķa dzirnavām, pāri Linaites purvam. Akmens bijis ļoti liels un smags, tā ka kājas grimušas dziļi zemē. Velns to nosviedis Linaites purvā un pārsitis uz pusi. Otru pusi atnesis gandrīz līdz Zesas muižai. Gribēdams Zesas kungu piemuļķot, viņš akmeni domājis iesviest Zesas upītē un to aizsprostot. Viņš to metis upītē,

* Latvijas Folkloras krātuves fondu šifrs.

Lielie akmeņi Daugavas krastā pie Sēlpils iepreti Oliņkalnam.

bet tur akmens neiekritis, jo bijis par smagu. Pie upītes Velns arī baidījies tuvāk iet. Līdz šai dienai vēl akmens atrodas pie upītes un neviens to nav aiznesis. Akmens platums divi metri, garums trīs metri.

1895, 1470.

Akmens pie Balteņu ezera

Senos laikos Velns esot gribējis sev lepnu pili celt Balteņu ezerā, senāk sauktajā Viķī. Kur nēmis, kur neņēmis ļoti lielu, lielu akmeni – nesis pilij par pamatu. Jau aizstiepis pie kalpu mājām, Balteņiem, te, par nelaimi, iedziedājies Balteņu gailis – metis akmeni zemē, pats projām. Akmens, smagi krizdams, pārplīsis pa vidu. Velns mukdams nodomājis: “Ja pats pamata akmens pa vidu plīsis, tad tā ir zīme, ka manai ceļamai pilij dienās nekādas varas nebūs, – tad nava vērts, ka vēl tur pūlējos.” Tā necēlis arī vairs pili. Bet pamestais akmens pie Balteņiem šodien vēl redzams.

39, 30

Bogmuižas akmens

Kādreiz uz Bogmuižas akmeni spēlējuši četri vīri kārtes. Te, kā par nelaimi, akmeni iekritis robs un viens sudraba rublis iekritis tanī iekšā. Kāds spēlmanis,

gribēdams naudu atrast, ielaidies plaisā, bet, kā viņš tanī ielaidies, tā arī palicis. Pēc brīža laidies otrs, bet arī tas pazudis. Tā lēcis viens pēc otra, kamēr visi pazuduši. Plaisu ar sudraba rubuli vēl tagad varot puspakti redzēt.

302, 1345.

Raganas akmens

Mūsu ganībās atrodas liels akmens. Rudens dienās pie viņa kurināju uguni. Vējainā laikā pie viņa atradu pavēju. Karstās saules dienās viņa vēsā ēnā labprāt kavējos. Nesapratu tikai, kādēļ šo mīlo akmeni sauca par Raganas akmeni. Vecais Priedītis man reiz stāstīja šādu teiku:

To akmeni es jau tādu redzēju, cūkas ganīdams. Bet reiz vecais Pūriņš sapņojis, ka vienā pusē šim akmenim esot nauda aprakta. Pilna mēneša naktīs to varot izrakt. Šis tūliņ sarunājies tagad jau veco Ābeltiņu, un vienā jaukā naktī gājuši rakt. Ierakuši pēdas trīs. Jau parādījies naudas lādes ar bleķi apsistais vāks. Tē uzreiz palicis tik tumšs, ka pa colli zemes nevarējuši redzēt. Uzreiz sākuši braukt melni kungi melniem cilindriem galvā, ugunīgos četrjūgu ratos, un taisni šiem virsū. Šie tikko nobēguši no ceļa. Bet pēc šiem kungiem, nejauki smiedamās, skrējusi ragana. To lielo akmeni viņa aizgāzusi taisni naudas lādei virsū. Tad palicis atkal gaišs, un uzņēmīgie racēji, baiļi sviedrus svīzdami, gājuši mājā. No tā laika to akmeni sauc par Raganas akmeni.

Pēc šī stāsta viņš vairs nav mīļotais akmens. Nekad pie viņa vairs nekavējos, jo bail, ka ragana viņu neuzveļ man virsū.

861, 187.

Saukas pagastā laukā stāv liels nosirmojis akmens – Velna pēdas akmens. Senāk akmeni bij skaidri saredzama cilvēka labās kājas pēda.

Vecsaukas muižā dzīvojis ļauns muižkungs, kuram bijuši sakari ar pašu Velnu. Muižkungs noslēdzis ar Velnu līgumu, ka pēc viņa nāves Velns varēsot paņemt tā dvēseli. Velns par to padarījis muižas kungu ļoti bagātu. Pagājuši gadi. Velns sācis muižkungam uzmākties, lai tak reiz mirstot nost. Muižkungs negribējis un negribējis mirt, bet nu Velns palicis dusmīgs. Kādu vakaru muižas kungs savilcis uz durvīm un logiem krustus un licies gulēt. Velns naktī klāt, bet nevar nekur tikt iekšā. Beidzot iekļuvis iekšā pa skursteni un nožņaudzis muižkungu. Velns paņēmis muižkunga naudu un dvēseli un devies projām. Nonācis pie akmens un pabāzis zem tā naudas podu un muižkunga dvēseli, lai tā sargātu naudu. Projām ejot, Velns uzkāpis ar labo kāju uz akmens, un tā viņā iespiedusies Velna pēda.

Naudas tīkotāji mēģinājuši akmeni pacelt, bet nav varējuši. Tad viņi kuruši uz tā uguni, – tūliņ sācis zem akmens svilpt un kaukt. Uz akmens parādījies muižas kungs, kuram bijuši apsviluši mati. Naudas meklētāji pārbijušies un aizbēguši.

464, 184.

Svētakmens Sēlpils pagastā netālu no Dābora kalna.

Netālu no Seces pamatskolas ir viens akmens, kurš pelna ievēribu ar saviem lielajiem apmēriem. Akmens tiek saukts par Velna akmeni. Kādreiz Velna akmeņa te nemaz nebijis, bet tas izcēlies caur Velna darbiem: Velns gribējis visu Seces pagastu applūdināt un sācis nest lielus akmeņus, ar ko aizdambēt Laucesi (upi, kas tek caur Seces un Sērenes pagastam un ietek Daugavā augšpus Jaunjelgavas). Sanesis jau lielu gubu un nolīcis krastmalā, lai vēlāk visus reizē varētu samest upē. Nesis vienu lielu, lielu akmeni. Aizgājis ar visu jau garām Putras krogam. Ticis ap iepriekšminēto vietu. Te iedziedājies gailis. Velns izmetis akmeni no rokām un meties uz elli. Vēl paspējis uzmt ar kāju akmenim un pazudis. No tā laika uz Velna akmeņa ir iespiedums. Tas izskatās taisni tāds kā cilvēka kājas pēda, tikai stipri vien lielāks.

Seces pagasts atrodas blakus Daudzeses pagastam.

618, 12.

Sērpils pagastā, valsts mežā, trīs kilometrus no Staburaga, ir liels akmens, saukts Velna akmens. Par viņu tāda teika: Velns nesis lielo akmeni. Gribējis iesviest to Daugavā, lai slīktu plostnieki. Akmeni Velns nesis naktī. Tuvējās Mežsētu mājās pēkšņi iedziedājies gailis. Velns akmeni nosviedis zemē, iespēris tam ar kāju un aizskrējis. No šī spēriena zem akmens radies avotiņš, bet akmeni palīcis Velna pēdas atveids. Velna pēda akmenī redzama vēl tagad.

1838, 2086.

Par Staburagu gan nekādu konkrētu faktu nezinu. Bet tautā jau runā šo un to. Esmu dzirdējis, ka stāsta tā: Kādu Zemgales meitu iecerējis kāds zvejniekpūsis no Vidzemes krasta. Arī meitai šis pūsis patīcis. Abi klusībā norunājuši precēties. Vajadzējis tikai pateikt vecākiem. Bet tad pēkšņi zvejniekpūsim Daugava aiznesusi laivu ar visiem tīkliem un citiem zvejas piederumiem. Pūsis palicis nabagos. Bet tā meita bijusi diezgan bagātu pūru, tad jau pūsis atkal tiktu uz kājām. Un meitu pie reizes ātrāk dabūtu. Abi divi vienu pievakari norunā iet pie meitas vecākiem un lūgt to svētības. Bet tai pašā laikā pie meitas atbrauc precībās visbagātākais pagasta saimnieks. Šis precinieks esot bijis pavecs, skops atraitnis. Bet nu bijis bagāts. Tā tēvs bez vārda bilšanas bijis ar mieru, arī māte. Bet meita nezinājusi, ko teikt. Viņai tas precinieks ļoti nepaticis. Nekā viņa neteikusi, viņa izgājusi no istabas un aizgājusi uz Daugavas krastu. Te sākusi saukt savu zvejnieku no pretējās malas un prasīt tam padomu. Bet tas pa šo laiku bija dabūjis zināt, ka meitas vecāki ar mieru atdot meitu vecajam bagātniekam un ka viņam tagad nu noteikti atteiks, meties Daugavā un noslīcis. Meita saukusi to, nevarējusi sasaukt. No bēdām sākusi raudāt, arvien stiprāk un stiprāk. Tā viņa vairs neatnākusi mājās, bet tai vietā, kur viņa Daugavas krastā apstājusies, izveidojusies klints sievietes izskatā. Un šī klints visu laiku raudājusi. Raud arī tagad. Nu tā raudāšana jau ceļas no tā avota, kas tur plūst augšā. Bet, ja jau tā ļaudis runā, tad jau laikam taisnība vien būs.

1955, 14313.

Teika stāsta: Staburadzē dzīvojot sirmgalvis, kuram tikai nakts tumsumā drīkstot tuvoties. Pie lampas sēdēdams, viņš lūdzējiem savas mantas izdalot, kas tikai labos darbos augļus nes. Bet rītiem un vakariem sēžot radzes priekšā jaunekle, kura sevi un savus matus mazgā.

1400, 10749. 1871.

Staburaga asaras

Senajos laikos uz Daugavas kreisā krasta bijusi liela māja, kur dzīvojis Milzis. Milzis bija stiprs un arī izpalīdzīgs. Reiz Milzis dzirdējis, ka divi zemnieki runājuši, ka pār Daugavu vajagot taisīt tiltu. Milzis apņēmies tiltu iztaisīt viens pats. Tā nu gudrojis, no kā tiltu taisīt. Taisīt no koka, tad drīz sapūtu, taisīt no smiltīm, to ūdens izskalotu. Nācis pie slēdziena, ka jātaisa no akmeņa.

Kādā meža malā atradis lielu akmeni un to vēlis uz Daugavu. Bet, kur vēlis, tajā vietās vairs nekas neaudzis. Zemnieki sašutuši, un tiltu pār Daugavu vairs nevēlējās. Milzis neklausīja zemnieku lūgumu. Pievēlis lielu akmeni pie Daugavas, to nekā nevarējis ievelt Daugavā. Beidzot Milzis paklausījis zemnieku lūgumu un atstājis akmeni Daugavas krastā. Šo akmeni mēs saucam par Staburagu.

Staburaga asaras ir zemnieku asaras, kas tika izraudātas, Milzi lūdzoties.

1664, 378.

Staburags. V.Z.Stavenhāgena gravīra.

Pauguru rašanās

Dievs radījis pasauli, bet Velns visu gribējis Dievam darīt pretī. Tā nu reiz Dievs gar Daugavas vienu krastu – te Sēlpilī – ir izveidojis lielus, līdzenus tīrumus, lai augtu laba labība. Bet Velnam tai laikā piedzimis velnēns. Kā jau bērnam, arī velnēnam gribējies spēlēties. Velns, kamēr pats bijis aizņemts pie Pļaviņu krāču taisīšanas, aizmīrsis pieskatīt savu mazo. Šis pa to laiku rotaļādamies sarauis dažnedažādus paugurus. Laikam šini apvidū viņam paticis visvairāk.

1955, 14315.

Kā sirmais kalniņš cēlies

Divus kilometrus no Daudzevas Silenieku mājām atrodas tā sauktais Sirmais kalniņš. Priekš daudz, daudz gadiem tur sējuši labību. (Tagad jau liels mežs visapkārt, izņemot pašu kalnu, kurš vēl tagad ir kails.) Velns pa nakti sadzinis virsū savus lopus un labību noganījis. Cilvēki nevarējuši paciest Velna rīcību un apsūdzējuši to Pērkonam. Kad velns atkal kādu nakti sadzinis lopus labībā un pats stāvējis klāt, Pērkons saskaities un ar lielu sparū nospēris Velnu. Spēriena vietā radusies liela, dziļa dobe un no dobes nākuši ārā balti dūmi, kuri nokrāsojuši visu apkārtējā apgabala sūnu baltā krāsā. Blakus dobei pacēlies kalniņš, kuru tagad sauc par Sirmo kalniņu. Pārbiedētie Velna lopi vēl tagad klistot pa mežu apkārt un ļoti baidoties no cilvēkiem.

861, 362.

Kā putnu kalns cēlies

Kādreiz velnam iepatikušies Dieva radītie putni, un tas nolēmis viņus ieaudzēt arī savā valstībā – ellē. Bet putni necietuši stipro sēra smaku un nobeigušies. Tad Velns nolēmis uzcelt sev jaunu virszemes valstību un tur ievietot putnus. Nezinājis tik, no kā celt. Akmeņus tik daudz nevarējis tuvumā dabūt. Beidzot iedomājies celt no māliem. Atgadījies jauks, saulains laiks, un celtne drīz vien bijusi gatava. Tad Velns saķēris labi daudz čurkstu un ielaidis iekšā, lai dzīvo. Dievs par to saskaities un pavēlējis savam kalpam Lietum, lai tas šo Velna īpašumu sajauktu. Drīz arī tā sabrukusi. No šiem māliem izveidojies kalns. Čurkstes vēl pēdējā brīdī paspējušas izglābties, bet, tā kā viņas šo vietu bijušas iemīlējušas, tad arī apmetušās tur uz dzīvi. Tādēļ ļaudis šo kalnu iesaukuši par Putnu kalnu.

861, 40.

Putnu kalns atrodas tieši pretī Jaunjelgavas pilsētai Vidzemes pusē. Par viņu nostāsts ir šāds:

Pēc lieliem pūliņiem, kad Velns gribēja aizbērt Daugavu un tas viņam neizdevās, Velns apgūlies zemē. Kokos bija salaidušies putni un traucējuši Velna atpūtu. Velns no dusmām paķēris augošu ozolu, izrāvis to ar visām saknēm un, kliegdams dzinis putnus uz kalnu. Putni pacēlušies gaisā un riņķojuši lokos virs kalna. Velns nosviedis izrauto ozolu uz kalna un gājis atpakaļ. No tā laika uz kalna aug liels ozols un čurkstes dzīvo kalna nogāzē.

861, 1244.

Kā cēlušies Pagrabu kalni

Apmēram trīspadsmit verstis no Jaunjelgavas atrodas Pagrabu kalni, kur agrāk esot atradusies pilsēta. Pa šo pilsētu esot gājis Velns un nesis lielu maisu smilšu, jo gribējis aizbērt Daugavu. Bet tad nezīn kāda pele, domādama, ka maisā graudī, pagrauzusi maisu cauru, un visas smiltis izbirusas un apbērušas šo pilsētu. Un tur izcēlušies Pagrabu kalni.

861, 911.

Naudizera kalns

Kādreiz Velns gribējis aizdambēt Daugavu. Tas stiepis lielus klints bluķus un sviedis Daugavā. Nesot lielu klints gabalu, izdziedājies gailis. Velns nosviedis klints gabalu zemē un aizbēdzis uz elli. No klints cēlies Naudizera kalns.

984, 42.

Dziesmu kalniņš un Velna nags

Mēmeles pagastā pie Jaunzemu mājām atrodas neliels kalniņš. No vienas puses to ierobežo mežs, gar otru pusi tek Suseja lēnā gaitā. Šo teiku, kā kalniņš dabūjis savu nosaukumu un kā cēlies Velna nags, man pastāstīja mana vecmāmiņa. Agrākos laikos šis kalniņš ievērojams ar to, ka tur bijuse tā vieta, kura nekad nav no dziesmām apklususe. Rītos un vakaros skanējušas nerimstošas dziesmas. Dziedājušas tautumeitas no rīta, druvā iedamas, un vakarā, mājās nākdamas. "Lai gan biju piekususe, mājās gāju dziedādama," – tā trīcēja katru vakaru Dziesmu kalniņš.

Bet bija arī tāds starp cilvēkiem, kam dziesmas nepatika. Tas bija muižas vagars. Viņš nosūdzējis ļaudis Velnam. Nu vagars sācis cilvēkus baidīt, solidams, ka Velns tos aizraušot uz elli, ja dziesmas nemitēsies. Tomēr tas neko nelīdzēja. Tad Velns apņēmies pats dziedātājus saukt pie atbildības. Kādu reizi, kad kalniņā sapulcējušās meitas uz dziedāšanu, Velns šņākdams ieskrējis to vidū, gribējis viņas saķert un aizraut uz elli. Meitas vai no bailēm zemē pakritušas. Bet tad piepeši parādījies sirms vecītis. Tas, kā spriežams, bijis pats Dievs. Līdzko Velns

Dieviņu ieraudzījis – ieskrējis zemē, ka dūmi vien nokūpējuši. Lielā steigā Velnam nolūzis viens nags, kurš vēlāk pārvērties par akmeni. Pēc izskata tas stipri līdzinās nagam, tādēļ to arī vēl tagad sauc par Velna nagu.

861, 70.

Grebļa kalns

Kādreiz Dievs ar Velnu sastapušies uz Grebļa kalna un sākuši strīdēties. Velns uz Dieva ļoti noskaities un apņēmies Dievu sabaidīt, tādēļ aizgājis projām un pēc brīža nācis ar traku vētru un zibeni. Bet Dievs nemaz nedomājis bities. Tas sakūris uguni, iesmēķējis savu pīpīti un sēdējis tīri mierīgi. Negaiss drīz vien norimies, jo Velns redzējis, ka tāpat Dievu nenobaidīs. Drīz vien tas iznācis no meža un teicis uz Dievu: “Lai gan tu mani nebijies, bet toties tu mani arī nenobaidēsi.” Dievs arī iegājis mežā, pieplēsis bērza tāsīs un aptinies ar tām. Pēc tam viņš nolauzis divas alkšņa nūjiņas un gājis Velnu biedēt. Viņš sitis ar nūjiņām pa tāsīm, ka grabējis vien. Tādēļ ka Dievs ar tāsīm taisījis grabošu troksni, šo kalnu sauc par Grebļa kalnu.

302, 1353.

Kāds ganuzēns ganījis lopus uz kāda kalna Seces pagastā Daugavas malā. No Daugavas iznācis Velns. Ganuzēns sācis grebt karotes. Velns piegājis pie zēna un prasījis: “Ko tu dari?” Zēns atbildējis: “Gribu izsmelt Daugavu.” Velns sācis lūgties, lai nesmeļot. Gans bijis priecīgs, ka Velnu varējis piemulķot. Tā no karošu grebšanas šis kalns nosaukts par Grebļu kalnu.

948, 98.

Nostāsts par Katmilzi

No manām mājām uz dienvidiem ir neliels kalniņš, kuru sauc par Katmilzi. Šis kalniņš tādu nosaukumu dabūjis tādēļ, ka tur izrakuši cilvēka stilbakaulus – tik lielus, ka pieaugušam cilvēkam sniegušies pat līdz padusēm. To atceras arī mana vecmāte. Viņa bijusi toreiz neliela meitene un izraktais stilbakauls bijis gandrīz viņas augumā. Pēc šiem kauliem visi nosprieduši, ka šai kalniņā milži apglabāti. Tāpēc arī šo kalniņu nosaukuši par Katmilzi, un vēl šo baltdien viņu sauc tai pašā vārdā.

Mikatiņas kalns

Netālu no Kurmenes mazā mājiņā dzīvojusi viena veca māmiņa. Viņai nebījis nekā, ko ēst, un pelnīt tā nespējusi. Viņai bijis viens vienīgs dēls, vārdā to sauķi Miķelīti. Vienu ritu Miķelītis lūdzies, lai atļaujot iet uz mežu sēnēs. Māte to atļāvusi. Miķelītis kā aizgājis uz mežu, tā atpakaļ vairs neatgriezies. Mājās

māte Miķēlīti nevar sagaidīt un iet uz mežu meklēt. Izmeklējusi visu mežu – kā nerodas, tā nerodas. Mājās ejot, māte uziet Miķēliša groziņu ar sēnēm. Sākusi dēlu saukt – kā neatsaucas, tā neatsaucas. Māte sāk raudāt par mīļo dēlu un raudādama iet uz mājām. Mežā, tanī vietā, kur bijis Miķēliša groziņš, izcēlies neliels kalns. Šo kalnu sauc par Mikatiņas kalnu vēl šo baltu dienu.

468, 30.

Dažus kilometrus no Kalniešiem mežā atrodas kāds neliels uzkalniņš, kuru sauc par Sāls kalniņu. Visapkārt kalniņam atrodas grūti pārejams purvs, kur aug mazas priedītes un kropli bērziņi. Uz paša uzkalniņa stāv vecas, cauras priedes. Uzkalniņa vidū tagad atrodas liela, sūnām pieaugusi bedre, kur agrāk esot sāls rakta. No plašas apkārtnes uz šejieni braukuši pēc sāls, jo sevišķi tie, kam Jaunjelgava atradusies tālāk kā minētā vieta. Šinī apkārtņē labprāt sarīkojuši medības, jo visi zvēri, kurus tur nošāvuši, bijuši jau iesālīti.

861, 361.

Naudas kalniņš Sērenē

Netālu no Sērenes pagasta mājas atrodas Augstais kalns. Šis ir augstākais kalns Sērenes pagastā. Garām kalnam ved lielceļš. Virs kalna paceļas mazāks uzkalniņš, kuru sauc par Naudas kalniņu. Pašā vidū uzkalniņam stāv vecs, sirms ozols. Veļu laikā uz šī kalniņa spīdējusi spoža, maza uguntiņa. Tumšos vakaros uguntiņu varējis ļoti tālu saredzēt. Veci cilvēki stāstījuši, ka tur nauda kaltējoties. Iztālēm dažreiz varēts redzēt ugunssarkanu zirgu uz divām kājām lecot, dažreiz atkal skaistu jaunavu ap uguntiņu dejojām. Tomēr nevienam nav bijis drosmes iet tuvāki apskatīties. Vēlā rudens vakarā pa ceļu garām kalnam gājusi nabadzīga jaunava. Lielceļa malā sēdējis vecs, sirms, baltu bārdu un ļoti noplīsis vecītis. Vecītis lūdzis jaunavu palīdzēt piecelties. Jaunava paklausījusi. Par atlīdzību vecītis licis kaut ko uzmet uz uguntiņas. Jaunava tūlī gājusi uz uguntiņu un uzmetusi savu mutautiņu. Tūlī uguns nodzisis, un ogle pārvertušās par zelta naudu. Laimīga, sagrābusi naudu, tā aizgājusi mājās. Pēc tam uguntiņa nav vairs redzēta. No tā laika cēlies nosaukums – Naudas kalniņš.

861, 3.

Gnēvis

Kādas trīs verstis no Stukmaņmuižas atrodas liels purvs ar bezdibeņa akām (akaces), vietu vietām apaudzis sīkām priedītēm un garu sūnu, kura ligojas virs ūdeņa kā kāda sega. Ko senči par to purvu stāstīja, to gribu sekojošās rindiņās uzzīmēt:

Daudzus gadus atpakaļ tagadējā purva vietā esot bijis prāvs ezers, bet, tā kā šim vārds Gnēvis, kā ļaudis to saukuši, neesot paticis, tad tas kādā jaukā vasaras

Sēlpils iedzīvotājs Smeķis 108 gadu vecumā (ap 1920.g.).

pēcpusdienā pārvērties par melnu lietus padebesi, kas augdams pacēlies gaisā un šņākdams un krākdams pārgājis pār Daugavu uz Kurzemi, uz Sauku, kur vēl tagad pazīstams kā Saukas ezers. Muižas darbiniekiem arot, no negaisa trokšņa zirgi zemē pakrituši. Pēc negaisa esot atraduši daudz zivju.

1400, 11829. 1892.

Saukas purvs

Agrāk Saukas purva vietā bijis ezers, kuru saukuši par Saukas ezeru. Kādreiz Dievs ezeram licis celties un meklēt sev jaunu vietu. Kādu rītu ezers paēdis brokastis un laidies projām, bet aizmirsis paņemt savus telēģus. Tie palikuši tur, kur brokastis ēdis. Saukas ezera telēģi ir divi ezeriņi, kuri stāv vēl šobrīd savā vietā un kurus iedzīvotāji nosaukuši par Ezergales ezeriem. Saukas ezera vietā ir izcēlies purvs, kuru sauc par Saukas purvu.

939, 2.

Kausiņu purvs

Senāk Saukas un Miņaukas ezeri bijuši uz mata vienā lielumā. Reiz abi ezeri sašildījušies: kuram vairāk ūdens? Nekā darīt – nodabūjuši lielu kausu un sākuši ūdeņus mērīt. Gandrīz jau beiguši, un Saukas ezers paredzējis, ka iznāks abiem vienādi; te gudrenieks iesaucies: “Miņauka, brāl, skat, kas tur gaisā brauc!” Miņauka paskatījies, bet tamēr Sauka nozadzis Miņaukam vienu kausu ūdens. Patlaban taisījies ieliet sev, te Miņauka satvēris kausu, izrāvis Saukam no rokām un sviedis ar visu ūdeni, cik kausā bijis, pa roku galiem. Kauss nokritis Saukas ezera galā plakaniski; viss ūdens izlijis, caur ko izcēlies Kausiņu purvs.

457, 12.

Muldas purvs

Tas bijis tā: Senos senos laikos, kad mājām vēl nebija logu, istabās krāšņu un ļaudis vispārīgi valdīja tumsība un māņticība, aiz Muldas purva dzīvojis viens gudrs vīrs. Tā mājā jau bijis lūks ar aiztaisāmām durvīm loga vietā, un istabas vidū bijusi liela radžu krāsns. Tur viņš cepis maizi, un arī apkārtējie ļaudis nākuši tur cept. Kādreiz vēlā rudens naktī, kad purvā kokos jau vaidējuši ūpji un apkārt klīduši veļi, sasildīties meklēdami, kāda sieva gājusi, nesdama smagu maizes muldu (abru), pār purvu uz gudrā kaimiņa krāsni maizi cept. Nakts bijusi tumša. Lijis smalks lietiš. Baigi kliegušas pūces, un žēli vaidējuši ūpji. Purvā valdījis nakts baigums. Sievai nesamais palicis ļoti smags. Kājas stigušas purva dūņās. Liela noguruma pārņemta, sieva iesaukusies: “Vai tad pats Velns nevarēja paraut to muldu ar visu purvu!” Tūdaļ mulda nogrimusi. Sieva ar mokām iztikusi laukā no muktāja purva un aizkūlusies līdz gudrajam kaimiņam, kur pavadījusi nakti. Otrā rītā, atpakaļ ejot, tai vietā, kur mulda nogrimusi, bijis liels akmens, kura viens gals mazliet augstāks un vidus ar padziļu dobi. Akmens atgādinājis maizes muldu ar pāri līstošu mīklu, kāpēc arī purvu nosaukuši par Muldas purvu.

861, 183.

Laivu purvs

Seces mežā bijis kāds liels ezers. Uz šā ezera krasta bijusi pilsēta. Kādos karos pilsēta nopostīta. Pilsētas iedzīvotāji nodarbojušies ar zveju. Pēc kara laivas palikušas ezerā, kurš sācis aizaugt. Tagad tas ir necaurejams purvs, tā viducī ir mazs bezdibens, kurā ir laivas. Šo purvu sauc par Laivu purvu.

984, 36.

Lemešu purvs

Lemešu purviņš atrodas piecus kilometrus no Seces muižas. Reiz šinī purvā dzīvojis kāds lemešu kalējs. Tad vēl purva nav bijis. Bet tad sācis līt kādu dienu stiprs lietus, un vecaine, uz kuras atradusies kalēja smēde, pārplūdusi un pārvērtusies par purvu.

Smēde nogrimusi. No tā laika purvu sauc par Lemešu purvu.

302, 4596.

Plāceņu dūksts

Plāceņu dūksts atrodas aiz Seces stacijas uz Daudzevas pusi – ceļā no Seces mežniecības uz Kuces silu. Vasaru lietainā laikā par Plāceņu dūksti nevar ar zirgu pārbraukt. Māmiņa vecos laikos braukusi raugos ar plāceņiem, tie izbiruši pa dūksti. Tāpēc tā nosaukta par Plāceņu dūksti.

1955, 14918.

Kā cēlušies Daugavas krasti

Senos laikos Daugavai nav bijis krastu. Reiz Velns sadusmojies un gribējis Daugavu aizdambēt; gribējis lielu akmeni iemest Daugavā, lai tā pārplūstu un noslīcinātu visus ļaudis. Vienu nakti tas sadomājis akmeni nest. Nesis arī, bet, tā kā elle bijusi ļoti tālu, tad ilgš laiks pagājis akmeni aiznesot. Jau aiznesis gandrīz līdz Daugavai, te piepeši aizdziedājies gailis, un Velns nometis akmeni zemē un mucis uz elli. Bet toreiz Milzis dzīvojis pie ļaudīm pasaulē. Milzis sarunājies ar darbīgiem zemniekiem un gājis nomūrēt Daugavai gar vienu pusi mazāku un gar otru lielāku valni. Tā cēlušies Daugavas krasti.

302, 5434.

Daugavas atteka Saka

Kur tagad atrodas Daugavas atteka Saka, kas pēc astoņas verstes gara ceļa atkal ietek Daugavā, izveidodama tā saukto Vidsalu, senāk esot bijis tikai mazs grāvītis, kurš likumlikumiem stiepies pār tūrumiem un pļavām.

Kad tas bija, kad Daugavai vēl nebija krastu?

Kādu dienu saimnieks aizsūtījis puisi art uz tīrumu, kurš atradies taisni pie Sakas iztekas. Todien bijis tik karsts laiks, ka zem vakara vairs nevarējis pavisam glābties. Zirgu nojūdzis un sakas atstājis pie akmens grāviša malā, pusis aizgājis uz mājām. Pēkšņi uznācis liels negaiss, nepāriedams līdz pat vakaram un naktij. Ūdens saplūdis tik liels, ka aiznesis sakas līdz ar akmeni un mazo grāvīti pārvērtis par labi prāvu upi. Tā radusies un savu nosaukumu dabūjusi Daugavas atteka Saka.

549, 281.

Kā cēlušās salas Daugavā

Senos laikos pie Naudas grāvja mitis pats nelabais. Ik pavasarus viņš izgājis pie Daugavas un noskatījies, kā ļaudis pludinājuši plostus pa to. Tas Velnam brīnum ķēries pie sirds, un viņš nospriedis Daugavu aizdambēt. Tā nu sācis nest ar maisiem smiltis un akmeņus un tos bēris Daugavā. Bet – tavu postu! – cik sabēris, tik ūdens atkal izskalojis. Par neizdevušos nodomu Velns briesmīgi sapiktojies. Atstājis savu darbu nenobeigtu un licies Rumbas purvā gulēt. Vēl tagad tur ir tāda vieta, ko sauc par Velna midzeni. Tur ir ļoti staigns dumbbrājs, un ūdens stāv pat vissausākajā vasarā.

No Velna sanestām smiltīm tad arī cēlušās visas salas no Naudas grāvja līdz Jēkabpilij, bet no sanestiem akmeņiem cēlušās krāces pie šīm salām. Lielie smilšu kalni pie paša Naudas grāvja arī esot šo Velna nedarbu atliekas.

549, 279.

Griķupīte

Dažus kilometrus no Jaunjelgavas, Sērenes pagastā, pie Zizenu kapiem atrodas maza upīte – Griķupīte. Uz upītes viena krasta atrodas kapi, bet uz otra – mežs.

Senos laikos minētās upītes nemaz nebija. Netāl no kapiem, uz maza uzkalniņa, atradās mājas. Šīs mājas apdzīvoja tikai vecs vīrs ar savu sievu un trim maziem bērniem. Jau no pašas pusnaks abi viņi gāja uz riju kult labību. Kādreiz, kad vīrs saslīma, sieva kūla viena. Te ienāk liela auguma vīrs un stādās priekšā par muižkungu Griķi. Tad sievu šā uzrunā: “Nu, siev’, kā tev labi sveižas? Kur citi kūlēji palikuši?” Šī apskata ienācēju un tūdaļ pazīst to par Velnu, tomēr viņa to neizrāda un saka: “Ko tad nu lai daru, – vīrs slim, bērni mazi, jākuļ vienai!” – “Vai nevaru palīdzēt?” – “Kur tad jūs nu, tāds lepns kungs...” – “Tas nekas, dod tik šurp spriguli!” Sieva paņem garu kārti, galā piesien smagu bluķi un pasniedz Velnam par spriguli. Sāk abi kult. Sieva ar savu mazo sprigulīti veikli un ātri sit: “Buk, buk, buk, buk!” Velns, saprotams, neveikli un lēni: “Būks, būks, būks!” Piepeši viņš iesaucas: “Kādēļ tev, siev’, tik ātri iet, bet man ne?” Gribēdama no Velna tikt vaļā, viņa ar gudrību saka: “Tāpēc, ka man ar karstu dzelzi uz kājām izdedzināts sprigulis.” Velns lūdz, lai arī viņam iededzina. Sieva tiepjas: “Tas nemaz nav tik viegli! Pirms, ja arī tu gribi, tad tev jāļaujas piesieties pie ozola rijas galā.” Velns ir ar mieru. Sieva to piesien stiprām ķēdēm, bet, līdzko liek klāt karsto dzelzi, Velns ar visu ozolu prom. Skriedams tas izara ar ozola saknēm liču loču gravu, kura drīz vien piepildījās ar ūdeni. Tā kā Velns bij uzdevies sievai par muižkungu Griķi, tad viņam par godu šī upīte nosaukta par Griķupīti.

861, 17.

Lāčupe

Lāčupe vai Lāčupīte tek caur Gārsenes pagasta Kurmišķu sādžu.

Reiz senos laikos cilvēki redzējuši, ka tās krastā lācis mazgājis savu bērnu, trinis un berzījis ar upes ašķiem. Pāri upītei bijusi laipa. Reiz lācis gājis pāri šai laipai, nesis divus zirgus uz mežu, lai saplosītu un apēstu, bet paslīdējis uz mitrās laipas, kritis un ar visu smago nastu nosities. Šo divu notikumu dēļ tad arī upi nosaukuši par Lāčupi.

1989, 64.

ezers. Ja kāds pils vārdu uzminēšot, tad tā uzcelšoties. Līdz šim tas nevienam nav vēl izdevies. Tā cēlies nosaukums Aklais ezers.

861, 2.

Tai vietā, kur tagad ir netālu no Seces skolas ezeriņš, saukts Aklis, senos laikos esot bijusi maza mājiņa. Mājiņā dzīvojis viens pats jau krietni vecs puisietis. Viņš bijis ļoti nabadzīgs, un neviens par viņu nelicies ne zīnot. Un tā viņš dzīvojis tur ilgus gadus.

Reiz, jau labi vēlu vakarā, pie mājiņas drvim piedauzījies kāds ceļagājējs un lūdzis naktsmājas. Vientulis arī ielaidis, dalījies savās vakariņās un devis arī salmu maisu, uz kā pārgulēt. Otrā rītā atvadoties ceļagājējs sacījis: "Par tavu labo sirdi lai tu kļūtu bagātāks par visiem, un lai tava būdiņa pārvērstos skaistā pilī." Un nākošā rītā nabaga vīrs atmodies skaistā pilī. Bijuši lieli brīnumi par tādu pārvēršanos, bet, kādēļ tas tā, to nevarējuši uzzināt, jo arī tagad viņš dzīvojis viens.

Pēc kāda laiciņa pavēlu vakarā pilij garām gājis tas pats ceļagājējs, kas toreiz prasījis naktsmājas nabagā būdiņā. Šoreiz viņš gājis lūgt naktsmājas greznajā pilī. Bet pils durvis neatvērtas, tikai bagātnieks, pie loga stāvēdams, sacījis, lai ubags ejot pie citiem ubagiem, lai velti nedauzot pirkstus ap bagātnieku durvīm. Ceļagājējs iesviedis pa logu savu cepuri iekšā. Bagātnieks to cepuri pieķēzījis un izmetis pa logu atpakaļ. Ne vārda neteicis, ceļagājējs pazudis. Un otrā rītā pils vietā bijis tumšu ūdeni pildīts ezers. Apkārtējie ļaudis sargās iet ap pusnakti garām šai vietai, jo tur spokojas.

Reiz gadījies kādam svešiniekam ap pusnakti iet tur garām. Piepeši viņš izdzirdis savādu šalkoņu sev aiz muguras. Atskatījies atpakaļ, viņš ieraudzījis baltu stāvu lielā ātrumā sev tuvojamies. Pārņēmušas bailes, jo ievērojis, ka baltais stāvs neiet, bet slīd. Un, kad nu patreiz būtu klāt, pasities sāņus un pazudis. Nu svešinieks ievērojis, ka atrodas pie tā sauktā Akļa un ka baltais stāvs pazudis viņa bezdibeņos.

Stāsta, ka esot bijuši pādrošinieki, kas neticējuši, ka ezeram nav dibena, un reiz meklējuši, bet velti – dibenu atrast nevarot.

964, 1.

Kur tagad Aklais akacis guļ, bij citreiz mūžīgais mežs. Šinī mežā bij maza mājiņa, kurā dzīvoja darvdeģis Klīsts ar savu sievu.

Reiz vakarā kāds klauzīnāja pie būdiņas durvīm. Klīsts piecēlās tās atvērt. Te ienāca vecs vīriņš un lūdza naktsmājas. Klīsts viņu mīļi uzņēma un padeva vakariņas, pēc tam visi apgūlās. No rīta Klīsts ar savu sievu pamodās skaistā pilī. Vecais vīriņš bij pazudis. Klīsts nu bij laimīgākais un bagātākais tai apgabalā.

Pagāja vairāki gadi, līdz kādā vakarā, kad pilī visi gulēja, kāds vecītis pieklauvēja pie pils vārtiem. Vārtusargs žāvādamies pamodās un vaicāja, kas tur esot. Vecītis atbildēja: "Kāds vecs vīriņš meklē naktsmāju."

Vārtusargs pamodināja ganus, gani sulaiņus, sulaiņi kungu – Klīstu, beidzot visi atkal aizmiga. Velti vecītis klauzīnāja otrreiz. Nu ņēmās gani to apsmiet;

kad vecītis pacēla savu cepuri, kādu dāvanu lūgdams, tad gani tam pielēja pilnu cepuri un acis ar dubļiem. Vecītis ar svārku stūri izslaucīja acis un, dubļus iz cepures liedams, aplēja visu pili. Rūkdama nogāja bezdibenā lepnā pils ar visiem mieguļiem. Dubļains ūdens piepildīja to vietu, kur agrāk Klīsta pils stāvējusi. Tā izcēlās Akļa akacis.

70, 313.

Bezdzibeņa ezers

Laucesas pagasta Silu mežā pie Burlakovas mājām atrodas neliels ezers. Senči stāsta, ka tur senāk auga liels ozols. Tam ozolam vidus bij caurs, izpuvis; tanī caurumā dzīvoja Velns. Velnam bija daudz naudas. Velns bija pienesis pilnu ozola caurumu ar zelta naudu. Ozols palika smags un nogrima zemē. Tanī vietā palika neliels ezers, kuram nevar sasniegt dibena. Viens zvejnieks bija noslīcinājis tīklus. Tīklus meklēdams, uzdūrās ar vīrvi uz pašas ozola virsotnes. Senči vēro, ka līdz ozola virsotnes pašam pēdējam zariņam divsimt asu, bet ozols astoņdesmit asu augsts un deviņas asis apkārtmēra. Tagad tas ezers apmēram deviņas asis liels, bet dziļumu neviens nevar sasniegt. Kad šie sāk stāstīt par to ozolu, tad daudzi atrodas, kas gribētu to naudu dabūt. Tagad zelts ir dārgs.

994, 10.

Kādā saulainā septembra dienā ejam ogot. No ogojamās vietas netālu bija purvs, tādēļ mana māte par to sāka stāstīt:

Tai purva vidū ir ezers. Viņš ir zem purva virsmas līmeņa, tādēļ to grūtāki no tālienes redzēt. Ezers pats par sevi ir ļoti kluss un noslēpumains. Viņa īpatnība jau izteicās viņa nosaukumā Bezdzibeņa ezers. Sena teika stāsta, ka ezera dibenā atrodies gradzens, bet, tā kā ezeram vēl neviens nav sasniedzis cietu dibenu, tad arī nav iegūts gradzens. Bet, ja rastos kāds, kas gredzenu atrastu, tad tas varētu vienmēr savas vēlēšanās piepildīt.

1444, 991.

Teikas pas Saukas ezeru

Tagadējā Saukas ezera vietā agrāk bijusi maza, maza upīte. Kādu dienu Saukas muižas meitas pie mazās upītes mazgājušas drēbes. Bijis ļoti karsts laiks. Pie debesīm pacēlies ļoti liels lietus mākonis. Meitas iesaukušās: "Kaut Dievs dotu šīs upītes vietā ezeru!" Tikko viņas izteikušas šos pēdējos vārdus, nolaidies Saukas ezers, noslīcinādams visus cilvēkus un mājas. Cilvēki stāsta, ka pēc tam ezera ūdeņi izskalojuši ļoti daudz mantu un māju atliekas. Jaukā laikā tagad vēl varot dzirdēt Saukas ezerā mazgājam drēbes. Saukas ezers dažā vietā ir ļoti dziļš, tas ir septiņus kilometrus garš un visplatākā vietā trīs kilometrus plats.

1665, 332.

Daugava starp Sēlpili un Koknesi.

Dzīve Daugavas krastā pēc Pirmā pasaules kara.

Mežu dienas Sēlpilī 20.gados.

Staburaga pārceltuve 1938.gadā.

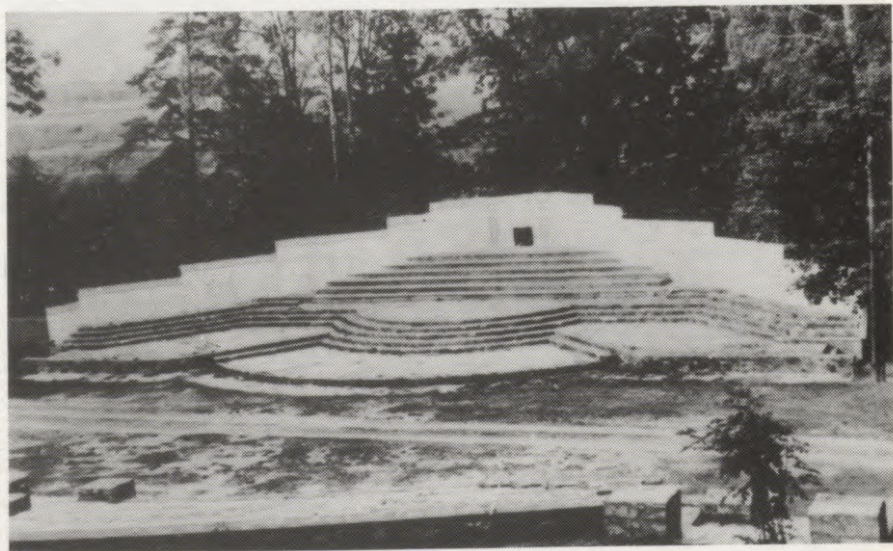
Vīgantes skola 30.gados.

P.Skudritis – P.Barisona pirmais skolotājs, aktīvs Raiņa kluba biedrs 1911.gadā.

Sēlpils apvienotie kori 1923.gada Jāņos Vigantē
(1.rindā otrais no labās – Pēteris Barisons).

Vigantes estrāde 1964.gadā.

Komponists Pēteris Barisons (1904–1947).

P.Barisona mājas Skudras.

Vecsēlpils skola 1926.gadā.

Sēlpils pamatskola 30.gados.

Staburaga stacija.

Seces pagastnams – 20.gadi.

Seces Salinieka dzirnavas 1927.gadā.

Raiņa klubs Sēlpilī 1927.gadā.

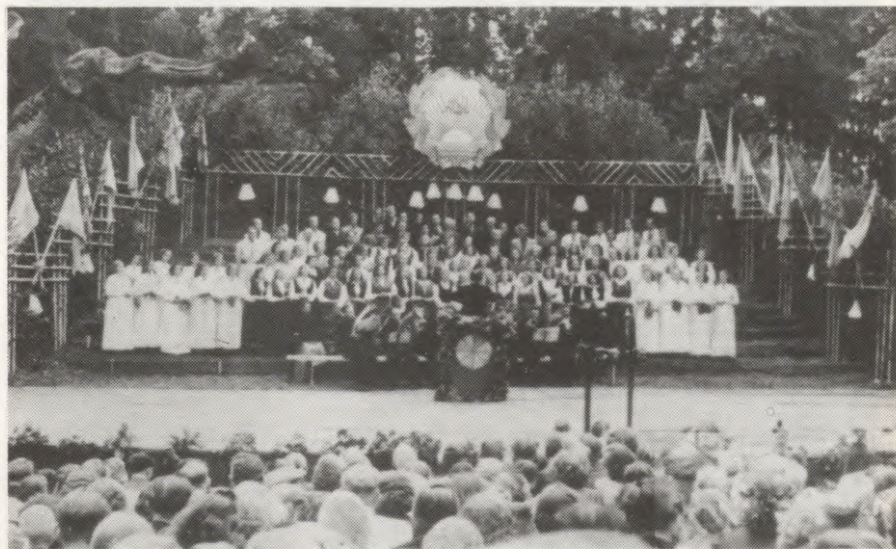
Pēteris Rīzga (1883–1955) – akadēmiķis, zinātniskās bīskopības
pamatlicējs Latvijā (pēdējais fotouzņēmums 1955.gadā).

Saukas pagasta nams 1939.gadā.

Mūzika Sēlpilī allaž bijusi cieņā.

Pļaviņu rajona Dziesmu svētki Oliņkalna estrādē 1956.gada 29.jūlijā.

Skats uz Oliņkalnu no Sēlpils pilsdrupām.

Saukas pagasta ziņnesis Indriķis Silenieks.

Edvards Mikjānis – Lāčplēša kara ordeņa kavalieris Sēlpilī.

Agrāk ezeri gājuši pa gaisu. Kur tagad Saukas ezers, tur agrāk kāda gane ganījusi lopus. Vīrs tās vietas trīs dienas rūcis ezers. Gane teikusi:

“Še meties, ezeriņ,
Še ir laba mājas viet’;
Ļauj man vaļas iztecēt
Ar mazo brāleliņu.”

Līdz gane lopus izdzinusi, ezers tur nometies.

984, 41.

Pie Sausnējas muižas zemē ir Piģu purvs, no kura paceļas viena sala, saukta par Krievu salu. Šai Krievu salā ir atrastas dažas vecas karalietas. Piģu purvs senāk esot bijis ezers, kas kādā lielā kaujā no asinim esot aizbēdzis. Viņš pacēlies gaisā un rūkdams šņākdams gājis projām, kamēr nonācis Kurzemē. Tur meitas velēdamās esot dziedājušas:

“Sauka gāja saukādama,
Sauc lielā tīrumiņa.
Meties, Sauka, šai vidū,
Še lielie tīrumiņi.”

Meitas šai dziesmā uzminējušas ezera vārdu, un ezers tūliņ nolaidies zemē, tā ka velējamās vāles vien vīrs ūdens palikušas. Tā nu esot cēlies Saukas ezers Kurzemē.

439, 52

Sensenajos laikos tai vietā, kur tagad Vecsaukas ezars guļ, bijusi plaša, zālaina pļava jeb lanka, pa kuru tecējusi maza upīte. Bet reiz Strupbrenča ezars sapiktojies par savu nesmuko vārdu Strupbrenčis, sācis kaupt un viļņot, pacēlies no savas vietas un pievienojies pērkona mākulim, gājis pa gaisu projām. Trīs meitas velējušās pie Jaunsaukas un, melno mākuli redzēdamas gaisā mutuļojam, sarunājušās. “Bēgsim, māsiņas, tur ezars meklē sevim vietu,” teikusi jaunākā nobijusies. Bet abas vecākās bezbēdīgi pasmējušās un velēdamās dziedājušas:

“Rūci, kauci, ezariņi,
Sev vietīņas meklēdams,
Ja tev tika, meties še,
Būs mums Saukas ezariņš.”

Melnais mākulis pārplīsis, un ūdens nogāzies uz četrsimts desetiņu lielo lauku, aprakdams savos viļņos abas dziedātājas un trešo dziedātāju izviļņodams malā kā vēstnesi un ezara vārda pateicēju muižas ļaudīm.

Vietā, kur agrāk Saukas ezars vai Strupbrenčis atradies, ir tagad purvs un tiek nosaukts Strupbrenča purvs.

1400, 15801.

Pie Saukas ezera atrodas Ormaņkalns. Vienā vietā ezers tik dziļš, ka Ormaņkalnu varētu ievelt un vēl dziļums nebūtu pilns. Tani vietā esot nogrimusi

pils, kur dzīvojot virsaitis Sauķis. Plauži esot viņam kambarsulaiņi. Tie pāris reizes sapinušies zvejnieka Vincāna tiklos. Ziemās Sauķis izbraucot pabraukāties pa ezeru. Naktis varot dzirdēt, ka skan ilkšu zvaniņi.

1895, 370.

Kā cēlies Saukas ezers un Kausiņš

Saukas pagastā ir kāds liels ezers, Saukas ezers, un tam blakus turpat otrs daudz mazāks, kurš tiek saukts par Kausiņu. Agrāk tur ezeru neesot bijis, bet gan stāvējušas lielas mājas.

Kādu dienu divas meitas pagalmā velējušas. Debess bijusi apmākusies. Viņas dziedājušas dziesmiņu, lai lietus ietu prom un spīdētu atkal saulīte. Te uzreiz sācis stipri līt un sacēlies liels vējš. Tas saķēris abas meitas un vēl ūdens mucu un aiznesis pa gaisu.

Tajā vietā, kur nokritusi muca un izlijis ūdens, izcēlies lielais Saukas ezers. Tai vietā, kur nokritis smeļamais kausiņš, izcēlies mazāks ezers, un to sauc par Kausiņu.

440, 54

Pie Elkšņu muižas atrodas Dumbļa un Saukas ezers, pirmais jau gandrīz aizaudzis. Reiz Saukas ezers ar Dumbli sākuši savā starpā lielīties, kuram esot vairāk ūdens.

Dumbļis sacījis, ka viņš esot daudz platāks un lielāks nekā Saukas ezers, tādēļ viņam būšot vairāk ūdens. Saukas ezers atkal lepojies, ka viņš esot daudz dziļāks par Dumbli, tādēļ ūdens gan būšot viņam vairāk. Kam nu īsteni taisnība, to nezinājuši. Pēdīgi noderējuši tā: abu ūdens jāizmēri, un, kam būs mazāk ūdens, tam jāpaliek aklam.

Saukas ezeram uzgājušas bailes, ka tikai nebūtu mazāk ūdens. Lai netrūktu vajadzīgā daudzuma un nebūtu aklam jāpaliek, viņš kādu nakti priekš ūdens mērišanas aizgājis ar lielu kausu zagt ūdeni no Dumbļa. Bet, ar pilnu kausu atpakaļ nākot, pienākusi pusnakts, un gailis jau sācis dziedāt. Te viņam ūdens kauss bijis jāpamet un jādodas tukšā uz savu vietu. Ūdens kauss, ko Saukas ezers tolaik izlējis, ir vēl tagad redzams turpat pie Saukas ezera, un vēl tagad to dēvē par Kausu. Nu nākuši ūdeni mērit. Dumbļim izrādījies mazāk ūdens nekā Saukas ezeram, un tā viņš paspēlējis derību. No tā laika Dumbļis sāka aizaugt.

1798, 5454.

VĒSTURISKĀS TEIKAS

Kūleņu pilskalns

Stāsta, ka Saukas pagastā Kūleņu pilskalnā esot nogrimusi pils. Kādā vasaras dienā bizojušas ganam govīs, un dažas aizskrējušas tālu. Par dienas vidu pats saimnieks aizgājis tās meklēt. Viņš uzkāpis kalnā. Uz kalna bijis liels caurums, kas vēl tagad drusciņ redzams. Viņš izdzirdis zvanu skaņas. Gājis lūkoties pa caurumu iekšā. Tur redzējis uguni, kas mirdzējusi un laistījusies. Un bijis zelta lukteris ar vairākām svecēm. Viņš mēģinājis ar roku kādu sveci sasniegt, bet viņam tikuši norauti trīs pirksti. Uzreizī viss palicis tumšs un kluss. Un neviens nav vairs neko redzējis un dzirdējis līdz šai dienai.

1665, 137.

Lasmuižas kalna pils

Pie Lasmuižas atrodas kalns, apaudzis ar kokiem un krūmiem. Uz tā kalna vecos laikos stāvējusi pils. Kādreiz, kad pili aplenkuši ienaidnieki un pretim turēties vairs nebijis iespējams, viņa nogrimusi ar visiem ļaudīm.

Pagājis daudz, daudz gadu. Reiz gadījies vienai ganumeitai uz kalna lopus ganīt. Lopus ganīdama, viņa adījusi zeķi. Te dzijas kamoliņš nokritot un pazūdot – kā zemē ievēlies. Meita gan brīnējusies un meklējusi, bet nekā neatradusi. Sākusi tad kamoliņu aiz dzijas šķetināt. Tas viņai nācies diezgan grūti, lai gan diegs netrūcis. Te uzreiz viņa ieraugot, ka kalns it kā drusku pavēries un tur lēnām aiz diega ceļoties nogrimusī pils. Bet meitu pēkšņi iztraucējusi vecene, kas atnesusi brokastis. Diegs pārtrūcis, kalns aizvēries, un pils atkal nogrimusi. Meita drīz pēc tam saslimusi un nomirusi.

333, 2.

Par Lielo un Mazo pilskalnu

Jēkabpils apriņķī Saukas pagastā Kūliņu mājas gruntē ir tā sauktais Lielais pilskalns. Tur reiz pie paša pilskalna gane ganījusi govīs. Pienācis kāds kungs ar trīsstūriņu cepuri un gribējis no ganes nopirkt vienu raibuliņu. Kad gane viņam nav pārdevuse, tad kungs noskaities un cirtis ar žagaru ganei pa ģīmi. Tanī brīdī no kalna vēlusēs liela muca, bet gane aiz sāpēm nevarējuse ciest un aizseguse seju un nav redzējuse, kur muca noveļas. Muca vēlusēs, ar naudu žvadzēdama, un nogrimuse kalna lejā dziļi iekšā zemē. Pēc tam sākuši ļaudis rakt, bet neviens

Dignājas pilskalns.

nav varējis izrakt. Kāds gudrenieks apsoliņies to izrakt, bet kad bijis gandrīz izrakis, viņš izkāpis atpūsties. Par to laiku bedre aizbiruse, un naudas muca vairs nav dabūjama.

Turpat, no Lielā pilskalna apmēram divsimt metru, atrodas tā sauktais Mazais pilskalns. Par to stāsta, ka tur dzīvojuši divi brāļi. Iesākumā tiem gājis labi, bet, kad sākuši dzīvot nesaticībā un ļaunums sakrājies tik liels, ka zeme nevarējuse panest, tad abas pils nogrimušas ar daudz dārgu mantu. To mantu tagad sargājot divi pūķi. Mantu neviens nevarot dabūt, jo pūķis tad saplēsis.

69, 1445 un 1448.

Pilskalnā nogrimuši pils

Netālu no Jaunjelgavas atrodas četri nelieli uzkalniņi, kurus sauc par Pilskalniem. Uz viena no šiem senos laikos bijusi pils. Šinī pilī dzīvojis kāds ļoti skops bajārs. Viņš esot bijis ļoti mantkārīgs un tādēļ noslēdzis ar Velnu līgumu: Velns tam apsoliņjis piegādāt katru gadu trīs maisus zelta, bet par to sīkstulim vajadzējis vēlāk nākt uz elli kalpot. Kad pienācis noteiktais laiks un sīkstulim vajadzējis nākt uz elli kalpot, to sagrābušas lielas bailes. Piebēris kabatas ar zeltu, bajārs meties bēgt. Bet Velns negribējis savu upuri laist projām un tādēļ dzinies pakāļ.

Lai aizkavētu sīkstuli bēgšanā, tas paķēris lielu akmeni un to aizmetis bēgošam priekšā. Tanī vietā, kur akmens nokritis, izcēlusies dziļa bedre. Bedre tūlīt piepildījies ar ūdeni. Sīkstulis neieskatījies un viņā iekritis. Mēģinājis gan izpeldēt, bet kabatās iebērtais zelts to ievilcis dibenā. Tanī brīdī arī pils nogrimusi. Uz pilskalna vēl tagad var atrast to vietu, kur viņa bijusi. Viss kalns ir apaudzis ar bieziem krūmiem, bet vidū klajs, neliels laukumiņš liecina par seno notikumu.

861, 87.

Saukas pilskalns

Saukas pilskalns atrodas pie Saukas ezera. Senāk senči cēla pils pie ūdeņiem. Pils valdnieks bijis ļoti bagāts un arī skops. Viņam bijušas meitas. Tās gribējušas, lai tēvs sarīko dzīres. Valdnieks rīkojis. Sanācis daudz augstmaņu. Dzīres sākās. Dzēruši, dzēruši, bet ap pusnakti sacēlušies ezerā lieli viļņi. Viļņi pili nogremdējuši. Pilī arvienu dzerot un ēdot, bet nevarot beigt ne ēst, ne dzert. Neviens viesis netiekot mājās. Tai vietā uzcēlies augsts kalns. Esot mēģinājuši kādi cilvēki rakties kalnā un gribējuši tikt pie pils bagātībām, bet apbrukuši. Vēl tagad tai kalnā redzamas dobes, kur grimusi pils. Tādēļ kalns nosaukts par pilskalnu.

1665, 158.

Reiz vecos laikos vecais Radziņu vectēvs dzirdējis, ka Saukas pilskalnā esot nogrimusi pils. Viņš sadomājis, ka jārok. Varbūt izraks pili. Tas bija ap pusdienas laiku. Rok, rok. Beidzot darok līdz logam. Skatās logā iekšā. Pilī staigā melni, drūmi cilvēki. Viņš grib pierādīt, ka atracis, un kā redzamu pierādījumu grib no pīles izņemt krēslu. Kā ņem, tā viens viņam aiz rokas un saka: "Draugs, tā neiet. Apsoli dot veceni vīstu ar cāļiem, tad tikai dabūsi krēslu."

Vecais nu domā, kas tas varētu būt. Beidzot iedomā, ka tikai tā nebūtu viņa sieva ar bērniem. – Nē, tas neiet! Ies pastāstīt citiem, ka pili atracis. Kā tiek apmēram piecus soļus, caurums aizbrūk ciet. Racis vēl, bet nevar vairs atrast. Beidzot licies mierā un gājis prom.

512, 3442.

Sērenes pilskalns

Tajā laikā, kad latvieši vēl paši par savu dzimteni un viņas mežiem un druvām kā brīvi ļaudis valdīja, uz augstā pilskalna pacēlās lepna un skaista latviešu pils. Aiz viņas augstiem un bieziem vaļņiem iedzīvotāji slēpās kara gadījumos. Kad gandrīz visi no pils un apkārtnes iedzīvotājiem bij krituši cīņā pret bruņiniekiem, tad arī pils ar vēl pāri palikušajiem cilvēkiem nogrima. Šis nogrimušās pils vārds tika uzticēts kādam vecam kokam, kurš pils tuvumā auga un zem kura agrākie pils iedzīvotāji bija upurējuši saviem dieviem. Bet, ja kāds vecās pils vārdu uzminētu, tad pils līdz ar saviem kareivjiem celtos augšup.

Reiz gājuši divi ceļinieki pār šo pilskalnu. Piepeši viens no viņiem pakritis, jo kāja bijusi aizmetusies aiz kāda satrunējuša baļka gala. Viņš izlauzis šo baļki, lai citiem nebūtu jākrit, un zem viņa ieraudzījis kādu tumšu caurumu. Līdis iekšā, bet, kad izlīdis, nevarējis savam biedram nekā pastāstīt, jo palicis mēms.

861, 144.

Pretim Sērenes kapiem atrodas kāds kalns, kuru sauc par Pilskalnu. Priekš kādiem vairāk simts gadiem uz šī kalna bijusi pils. Pili dzīvojis ķēniņš ar savu skaisto meitu. Bijis auksts ziemas vakars. Vējš aurojis ap pils mūriem, sadzīdams lielus sniega vaļņus. Lielā negaisa dēļ divi ceļinieki bijuši nomaldījušies no ceļa. Viens no šiem ceļiniekiem bijis diezgan vecs – otrs jauns un skaists. Abi gājuši pie pils vārtiem un lūguši naksmājas. Ķēniņa meita atdarījusi pils logu un paskaidrojusi, ka pili svešinieki netiek uzņemti. Vecais ceļinieks šo pili nolādējis. Tā nogrimusi. Tani vietā palicis ļoti dziļš ezeriņš. Ezeriņa vidū varējis redzēt pils torni. Tagad šis ezeriņš ir aizaudzis, tikai pašā vidū var redzēt lielu akmeni. Ja kāds pils vārdu uzminēšot, tad tā atkal uzcelšoties. Līdz šim tas nevienam vēl nav izdevies, jo pilij esot tāds noslēpumains vārds.

861, 5.

Netālu no Jaunjelgavas, Sērenes pagastā Rasuma māju robežās atrodas Pilskalns. Atminos vectēva nostāstu, kā šis kalns savu vārdu dabūjis.

Senāk viss kalns bijis apaudzis ar lieliem lapu un skuju kokiem. Tagad koki nocirsti, caur ko kalns daudz zaudējis no sava krāšņuma. Senāk kalna virsotnē starp slaidajiem kokiem pacēlusies stalta pils. Par pili valdījis kāds virsaitis, kurš ļoti mīlējis izpriecas. Dievam tas nepaticis, un tādēļ viņš nolēmis pili nogremdēt. Kādreiz atkal virsaitis saaicinājis viesus un izrikojis dzīras. Bijuši arī vairāki muzikanti, kuriem bijis jāspēlē bez pārtraukuma. Visi ēduši, dzēruši un līksmojušies. Arvienu spēcīgāks tapis prieks. Miestiņa kausi gājuši no rokas rokā, un viesi viens otram vēlējuši augstas laimes. Tad piepeši nozibējis zibens, bijis liels pērkona grāviens, un lietus sācis kā ar spaiņiem gāzt. Viesi tam visam nekādu vērību nepiegriezuši un līksmojušies tālāk. Pēc trešā pērkona grāviena pils nogrimuse zemē ar visiem viesiem. Kalna piekājē ir liela bedre, kuru, kā stāsta, esot izsituse pils grimstot.

Vēl tagad, ja vasarā esot kluss pusdienas laiks, varot dzirdēt mūzikas skaņas. Ja kāds uzminēšot, kādu dziesmu muzikanti spēlē, tad pils celšoties augšā.

Vienā pusē kalnam ir purvs, kuru sauc par Pilspurvu. Senāk šā purva vietā bijuse skaista ieleja, kurā auguši dažādi koki. No lielā lietus, kurš esot vēl lijis vairākas dienas pēc pils nogrimšanas, viss ūdens satecējis ielejā, un tā radies purvs.

Augstāk, kalna malā atrodas avotiņš. Virsaitim bijis daudz naudas, kura līdz ar pili nogrimuse zemē. Jāņu naktī avotiņa dibenā parādoties nauda. Naudu varēšot tik tas iegūt, kas spēšot visus nelabos garus pārvarēt. Tādēļ, ka šīnī kalnā nogrimuse pils, viņš esot sākts saukt par Pilskalnu.

861, 172.

Sudrabkalns

Priekš daudz, daudz gadiem tur, kur tagad ir kalns, atradās skaista sudraba pils. Pilī valdīja varens un bargs valdnieks. Savus darbiniekus tas dzina no rīta līdz vakaram – cauru dienu, cauru nakti. Pils pārvaldnieks neieredzēja nabagus un vecus. Tie nedrīkstēja pils tuvumā rādīties. Tie tika mocīti un ar suņiem padzīti. Ļaudis lādēja pilskungu un nevarēja nolādēt.

Agri kādā svētdienā pie pils vārtiem piekļāuvēja kāds vecs vīriņš. Pie vārtiem gadījās pats pils kungs, kurš gāja uz riju raudzīt kūlējus. Tas uzprasīja vecītim, ko te meklējot. Vecītis lūdzis paēst un atļāuju pilī atpūsties. Kungs uzklēdzis, lai taisoties prom – te neesot nabagu barotava. Palaidīšot vaļā suņus. Tad vecītis teicis: “Lai šī pils nogrimst uz laiku laikiem ar visu savu kungu. Pils varēs pacelties tikai tad, kad nosauks tās vārdu.” Pils tūlīt nogrima, bet tās vietā pacēlās kalns. Pils bija no sudraba, tāpēc kalns nosaukts par Sudrabkalnu.

Ši teika stāsta par kāda kalna izcelšanos, kurš atrodas Jēkabpils apriņķī Sēlpils pagastā pie Pormaļu mājām un saucas Sudrabkalns.

929, 3377.

Sudrabkalns Sēlpilī.

Sunākstes Zilais kalns

Reiz senos laikos dzīvojis tanī pagastā bagāts hercogs. Viņam bijuši daudz vergi. Bet hercogs gribējis pēc sevis atstāt nemirstīgu piemiņu. Viņš izdomājis gan šā, gan tā, beidzot izdomājis un teicis saviem vergiem: “Kad es nomiršu, tad jūs mani iezārkosiet zelta zārkā, apraksiet un ar cepurēm vien sametīsiet uz kapa lielu, lielu kalnu!” Kad hercogs nomiris, tad tika viņa vēlēšanās izpildīta. Un Sunākstes pagastā ir tas kalns. Aiz kalna otrā pusē ir dziļš grāvis, kuru sauc par Dziļo grāvi. Tanī vietā vergi likuši cepurēs zemi un bēruši kalnu. Tā izcēlies Zilais kalns un aiz tā Dziļais grāvis.

195, 498.

Nogrimusi Červonkas baznīca

Lašu kapsētā, netālu no Baltmuižas, lielceļa malā atrodas Červonkas kapi, bet otrā ceļa malā ir liela bedre, aizaugusi kokiem. Teika stāsta, ka bedres vietā senos laikos stāvējusi baznīca. Kādā vasarā uz Jāņiem dievkalpojuma laikā baznīca sākusi grimt un nogrimusi ar visiem dievlūdžējiem. Kad baznīca bija nogrimusi, visi dievlūdžēji esot bedrē izauguši par kokiem, un, ja kādu koku ievainojuši, no tā tecējušas asinis. Katru Jāņu nakti pusnaktī bedrē dzirdamas zvanu skaņas un dziesmas.

Reiz kāda meitene ganījusi lopus bedres malā un adījusi zeķes. Pēkšņi kamoļiņš noripojis bedres dibenā un iekritis caurumā, kas bija palicis pēc baznīcas nogrimšanas. Pēc kamoliņa kāpt meitenei negribējies, un viņa sāka to pārtīt. kamoliņš gandrīz bija pārtīts, kad parādījies baznīcas torņa krustiņš. Meitene izbijusies un aizsviedusi kamoliņu. Baznīca nogrima uz visiem laikiem.

1800, 5283.

Kad es biju jauns un dzīvoju Pilskalnes pagastā, Baltās muižas Čirvonkā dzīvoja 115 gaduš veca vecīte. Viņa rādīja vecu kapsētu, kurā senāk stāvējusi baznīca. Baznīca reiz nogrimusi, un tai vietā kapsētā zemē palicis caurums.

Reiz tur ganījusi kāda gane. Ganīdama pienākusi pie kalna cauruma. Meitai izkritis no rokām kamolītis un iekritis alā. Šī vilkusi, vilkusi. Te no cauruma parādījies krusts, pēc tam baznīcas torņa gals. Te, kur gadījies, kur ne, izskrējis sunītis, pārkodis dziju, un baznīcas tornis iegrimis atpakaļ zemē.

1800, 993.

Grūbeles kalna (Grūbuļkalna) baznīca

Sērpils draudzē netāl no Kužānu mājām atrodas prāvais Grūbeles kalns. Tur esot baznīca sprediķa laikā nogrimusi. Ka šī vieta senlaikos bijusi ievērojama, to liecina trepes, kuras vairāk vietās izliktas no varenām ozola plankām, kuras nu

jau pa daļai satrūdējušas. Kalns izskatās apgāztas bļodas veidā: malas ļoti stāvas, un virsus, kurš pāra pūrvietu liels, izskatās kā no cilvēku rokām līdzināts.

1730, 22382.

Grūbeles kalns atrodas starp Gausāniem un Stradiņiem. Tur esot ceļš gājis uz riņķi kalnā. Un virsū esot bijusi baznīca. Vienā svētdienā tā esot nogrimusi ar visiem baznīcēniem. Dažiem, kam gadoties iet garām šim kalnam dienas vidū vai pusnaktī, esot dzirdama dziedāšana.

1654, 1847.

Grūbuļkalns atrodas Sēlpils pagastā. Par šo kalnu ir uzglabājusies šāda teika: Senseņos laikos Grūbuļkalnā bijusi baznīca. Šai baznīcai bijis zvans. Kad šis zvans svētdienas rītos sācis zvanīt, tad visa zeme dunējusi. Velnam apakšzemē ticis dusmas par viņa miera traucēšanu, un viņš nolēmis baznīcu nogremdēt. To arī izdarījis. Ja vēlaties dzirdēt brīnišķīgās zvana skaņas, tad aizejiet no rīta uz kalna un pieliekat ausi pie zemes, tad zvana skaņas dzirdēsiet.

1664, 374.

Baznīca Siliņkalnā

Daudzevas pagasta Ģērķēnu māju robežās, apmēram vienu kilometru no Daudzevas stacijas, atrodas mežs, saukts Siliņkalns. Agrāk te bijusi baznīca. Netālu no baznīcas bijis krogs. Ikkatru svētdienu baznīcā noturēts dievkalpojums. Tā kā krogs bijis tik tuvu, tad arī piedzērušo baznīcā nav trūcis. Kādu svētdienu baznīcā lielākā daļa no ļaudīm bijuši piedzērušies vīrieši. Kamēr pārējie ļaudis dziedājuši garīgas dziesmas, piedzērušie visādi zobojušies un smējušies. Ļaudīm nemaz nemanot, baznīca pamazām sākusi grimt un līdz ar viņu arī krogs. Garāmbraucēji sākuši kliegt un saukt palīgā, bet bijis tikai viens liels troksnis un baznīca ar krogu jau bijuši neredzami. Vēl tagad, kad ejot garām pulksten divpadsmitos, varot dzirdēt dziedam. Kā liecinieki par notikušo baznīcas un kroga vietā tagad atrodies dobes.

861, 1881.

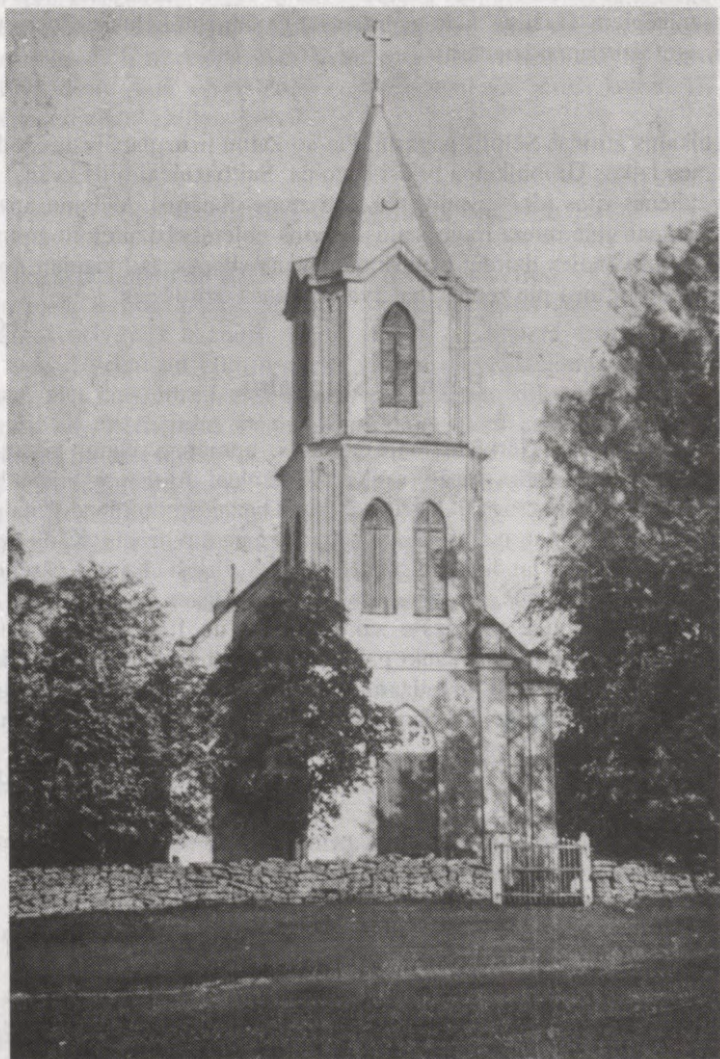
Par Altenes pilsdrupām

Kur tagad rēgojas pussagruvušas pils drupas, tur senāk bijusi varena Altenes pils. Šinī pilī dzīvojis kāds bargs un skops kungs. Viņš pēc graša skaidri vai uguni lēcis. Šis kungs sakrājis daudz naudas, kuru glabājis kādā no pils pagrabiem. Šo naudas krātuvi neviens neesot zinājis. Ieejot pusnaktī pils drupās, varot dzirdēt dziļi zem drupām naudas žvadoņu. Tur staigājot skopais pilskungs ar divām naudas lādēm, kuras viņam par sodu pie kājām piesietas.

302, 1374.

Gārsenes pils

Tur, kur tagad atrodas Gārsenes pilskalns pie upes, ne visai tālu no leišu robežām, senāk atradusies varena bruņinieku pils. Visapkārt pilij bijis liels un plats grāvis ar pacejamo tiltu. Grāvis vēl tagad redzams. Šis bruņinieks bijis ļoti

Sēlpils baznīca pirms Otrā pasaules kara.

bagāts, jo viņam piederējis viss Gārsenes pagasts un zemes gabali vēl no citiem pagastiem. Viņam piederējuši ap tūkstots darba spējīgu dzimtļaužu. Tomēr bruņinieks nebijis pārāk bargs, kā citi bagāti bruņinieki pret saviem dzimtļaudīm. Stingrs gan viņš bijis, bet netaisnīgs nē. Saviem darba uzraugiem pieteicis, lai netaisni nesodot. Tā šis varenais bruņinieks valdījis diezgan ilgi. Ļaudis viņu mīlējuši un baidījušies. Bruņiniekam daudzreiz bijis jācīnās ar saviem ienaidniekiem leišiem, katreiz viņš tos uzvarējis. Tā kādreiz bruņinieka pilij atkal uzbrukuši leiši. Izcēlusies nikna cīņa. Cīņā kritis arī pats bruņinieks. Leišus tomēr uzvarējuši. Pēc tēva nāves valdību pār pili un pār zemi uzņēmies bruņinieka dēls. Tas bijis jauns un ļoti spīdzinājis savus dzimtļaudis. Gadus trīs pēc tēva nāves bruņinieka dēls kādā naktī nozudis. Stāsta, ka viņu pats nelabais aizrāvis.

Pēc tam pils sākusī panīkt, un beigās leiši to kādā uzbrukumā nopostījuši. Daudzi akmeņi ievēlušies no pils upītē. Vēl tagad taisni pretī pilskalnam upē atrodas daudz akmeņu.

1619, 9.

Pati pirmā Gārsenes pils esot bijusi pie Vecmuižas ezera Gārsenes pagastā. Vēl tagad varot ezera krastā atrast vecās pils drupas. Pils lielkungs dzīvojis lepna galma dzīvi un bijis ļoti izšķērdīgs. Pils bijusi ar krāšņiem zelta torņiem. Visaugstākā torņa galā bijis dimanta gailis, kurš ik rītus trīs reizes nodziedājis. Torņus jau pa gabalu varējis redzēt. Lielkungs bijis arī liels kāršu spēlmanis un visus pretiniekus uzvinnējis. Reiz kungs, iereibis būdams, iesaucies: "Varu derēt kaut uz savu pili, ka pašu Velnu es nospēlēšu!" Te, kur gadījies, kur nē, – Velns klāt un plijies virsū, lai taču derot uz pili. Ja lielkungs uzvinnēšot, tad viņš došot piecas mucas zelta, bet ja viņš uzvinnēšot, tad lielkungam jādod pils ar visiem ļaudīm. Lielkungs arī saderējis. Sākuši spēlēt. No sākuma licies, ka lielkungs uzvinnēšot, bet galu galā Velns dabūjis uzvaru. Pēc spēles sacēlusies briesmīga vētra un pils ar visiem ļaudīm dārdēdama nogājusi ezera dibenā. Vēl tagad redzami akmeņi, kuri, pilij grimstot, nokrituši no torņiem. Siltās vasaras dienās ap pulksten divpadsmitiem dienā uz akmeņiem parādoties dimanta gailis un nodziedot trīs reizes. Zem viena liela akmens atrodoties eja uz nogrimušo pili. Vienam stipriniekam esot arī laimējies akmeni atvelt, bet kāja paslidējusi, un viņš iegāzies bedrē-iekšā. Akmens lēni atvēlies atkal savā vietā. Tā kā ap pusnakti rādoties šai vietā dažādi spoki un ļaudīm notiekot visādas nelaimes, tad nākošo pili tur vairs necēlušī. Tai vieta izraudzīta kādus trīs kilometrus no ezera, tagadējā Gārsenes muižā.

1619, 5.

Sērpils (Sēlpils) pils

No Sērpils pils drupām ir atlikuši tikai vēl divi mūra gabali, kas drūmi skatās Daugavas viņšos. Kad no mūra ārpusē jeb arī iekšpusē nokasa kaļķus un tos met

Sēlpils pils drupas un sēlpilieši 1926.gadā.

ugunī, tad deg sprakšķēdami kā pulveris; pat kad uguns tiek klāt pie mūra, tad deg, ka bēdas ko redzēt, kā fosfors jeb sērs. Arī no tā – kā liekas – ir šī vieta dabūjusi savu vārdu – Sērpils, tas ir, pils no sēra. Zem drupām ir kāds pāris pagrabu, citi ir aizbrukuši. Saka, ka vēl bez pagrabiem esot viena pagraba istaba, par kuru teika stāsta tā:

Reiz trīs droši un dūšīgi vīri nodomājuši izdibināt pils noslēpumus, par ko bija dzirdējuši daudz stāstām. Viņi izvēlējušies vienu no sava vidus, apsējuši striķi apkārt un nolaiduši to pa logu, kas tik pērnā gadā aizkrita, – pagraba istabā. Nolaidies laimīgi smukā, jaunā un ļoti jauki izgreznotā zālē. Zāles vidū stāvējis aplāts galds, ap galdu bijuši nolikti vairāk krēslu, un uz galda gulējis ļoti spožs zelta pulkstenis. Vīram iegribējies aiztikt pulksteni; bet, tikko to gribējis darīt, tā palicis visapkārt tik tumšs, ka sevi pašu nevarējis redzēt. Kad atvilcis roku no pulksteņa, tad viss palicis atkal gaišs, kā bijis. Zāles vienā kaktā bijusi neliela lāde, kurā visādā modē vajadzējis būt naudai. Uz tās tupējis melns, maziņš sunītis. Mūsu vīreļim gribējies mazākais tuvoties kastei. Bet, tikko ķēries pie kastes, tā sunītis tūlīt ķēries klāt. Tā ka beidzot nekas cits neatlicis kā biedriem dot zīmi, lai velk ārā. Vēl tagad pa dienas vidu minētais sunītis iztekot iz pagraba un, drusku saules gaismā pabijis, dodoties atkal atpakaļ uz nakti. Līdz šai baltai dienai paliek Sērpils pils drupi naudas račiem par neizsmeļamu naudas kambari un māņu ticīgiem par spoku alu.

1400, 9492–9493.

Subatas baznīca

Subatas luterāņu baznīca atrodas ļoti augstā kalnā, kuru no divām pusēm ieslēdz dziļas ielejas, un trešā pusē ir ezers, bet ceturrtā pāriet līdzenumā. Par šo baznīcu apkārtnes ļaudis stāsta brīnumainus notikumus. Daudzi arī tiem tic. Baznīca esot senāk piederējusi katoļiem, un to cēlusi esot kāda bagāta grāfiene. Luterāņu mācītājs baznīcu uz kārtīm iespēlējis. Pēc tam grāfiene, baidīdamās no katoļu atriebības, iebraukusi ar saviem četriem zirgiem un karieti ezerā. Līdz ar karieti ezerā ieripojis arī baznīcas zvans. Zvanu gan vēlāk atraduši un izvilkuši līdz ezera malai, bet ārā dabūt nevarējuši, jo tas bijis nosaukts cilvēka vārdā, kas to pircis. Pašā pusnaktī zvans nogājis zvanīdams ezera dibenā. Pēc tam zvanu vairs neviens nevarējis izvilkt.

Daži stāsta, ka altārī esot pudele ar Melnās jūras ūdeni un, kad ūdens izkaltišot, tad arī baznīca nogrimšot, jo tā uz grāfienes pavēli esot noburta.

1619, 10–11

Kad tikusi uzcelta Subatas baznīca, atvesti no Rīgas divi zvani. Zvanus tornī velkot, viens zvans nokritis un ievēlies ezerā. Tagad, kad ar vienu zvanu baznīcā zvanot, otrs ezerā dunot līdz.

Subatas luterāņu baznīca no sākuma piederējusi katoļiem. Katoļu bīskaps esot viņu paspēlējis uz kārtīm luterāņu bīskapam. Tāpēc luterāņu baznīca nogrimšot zemē ar visiem baznīcēniem, vajagot tikai salasīties zināmam skaitam baznīcēnu.

436, 237.

Aknīstes muižas kungs Miķēns

Senos laikos Aknīstes pagastā dzīvojis muižas kungs Miķēns. Viņš bijis nelabs kungs, savus kalpus briesmīgi strādīnājis. Viņa laikā vajadzējis līdz gaiļa laikam pūru samalt, tad riju izkult līdz pulksten septiņiem. Ja to neparījuši, tad Miķēns sitis. Viņš vienmēr mēdzis teikt: "Šinī pasaulē man ir labi, viņā pasaulē kaut priede caur krūtīm lai izaug." Kad Miķēns nomiris, seši zirgi nevarējuši viņa zārku paviļkt. Ar laiku kapa vidū izaugusi liela priede. Kad atrakuši apskatīt, cilvēka miesu nesaredzējuši, tik bijis tāds kā nodegulis, stāstījusi mātes māte.

1731, 6978.

Karātavu kalns

Sēlpils pilskalna apkārtnē pie veciem kapiem tuvumā atrodas tā sauktais Karātavu kalns, kur, kā teika stāsta, tikuši kārti tie ļaudis, kas nevarējuši uznest pilskalnā noteikto akmeņu skaitu, pili ceļot.

1400, 26972.

Bābu kalns

Kalns atrodas iepretī senajam pilskalnam Susējas upes krastā netālu no Lietuvas robežas, Gāršenes pagasta Kurmišķu sādžas teritorijā.

Senos muižas laikos uz kalna bijušas karātavas. Tur kāruši nepaklausīgās sievietes un turpat arī aprakuši. No tā arī cēlies nosaukums Bābu kalns. Otrās karātavas bijušas lejā pie Gāršenes–Tumasānu ceļa. Tur kāruši un aprakuši nepaklausīgos vīriešus.

1989, 66.

Bendes kalniņš

Teicējas mājas vietā, Sēlpils Kalnakalējos, agrāk ir atradusies muiža. Muižas zemē bijis kāds pakalns. Tur muižas zemnieki, kas kaut kādi noziegušies, sodīti. Pusnaktī tur varot dzirdēt cilvēkus vaidam. No tā laika šis kalniņš iesaukts par Bendes kalniņu.

1664, 726.

Putnu kalns

Tas bijis senos laikos, kad mūsu zemē vēl valdījuši bargi kungi. Zemniekam bijis jāiet muižā grūtajās kļaušu gaitās. Toreiz Skrīveru muižā dzīvojis ļoti bargs kungs, bet vēl bargāks un nežēlīgāks bijis muižas vagars. Vecie ļaudis ticējuši, ka tam bijuši sakari ar pašu Nelabo. Vagars vienmēr, tā sakot, slāpis pēc cilvēku asinīm, tādēļ muižas darbiniekus, kas vien tik kādu drusku tam nedarījuši pa prātam, pēris pātagām. Bet tas tik tā bijis no sākuma. Vēlāk vagara mežonīgā daba slāpusi vēl vairāk pēc cilvēku asinīm, tādēļ tas ierīkojis uz tagadējā Putnu kalna karātavas. Gar kalnu gājis garām ceļš, pa kuru bijis jāstaigā muižas klausībniekiem. Nepaklausīgie tikuši pakārti citiem par biedinājumu. Ātrāk neļauts noņemt no karātavām, kamēr gadījies kāds, kas vagaram samaksājis vairākus dālderus zelta naudas. Bijuši gan arī daži, kas gribējuši naktī, vagaram neredzot, noņemt nelaimīgos un aprakt, bet tiem tagad gājis pavisam bēdīgi – vagars tos visupirms briesmīgi sadauzījis un tad nometis saviem asinssuņiem par barību. Kā vagars varējis uzzināt vainīgos, to neviens nevarējis saprast, bet ļaudis ticējuši, ka Velns to viņam pasakot. Maz bijis tādu cilvēku, kuri varējuši un gribējuši savu naudas kapeiku izlikt, lai noņemtu un apbedītu uzkārtos; tad tur tie karājušies, kamēr satrūdējuši un paši nokrituši grants bedrēs. Protams, ka tādā vietā tad arī salaidušies daudz putnu pēc barības. No tā tad cēlies nosaukums Putnu kalns. Vēl priekš kara, granti grābjot, tur atrasti cilvēku kauli, tā ka vienu laiku pat tur noliegta grants grābšana.

Drausmīgs nostāsts.

861, 173.

Soda priedes

Tagadējā Slates pagastā starp sādžu Sīļiem un Bēzru krogu Jēkabpils–Ilūkstes lielceļa malā aug divas priedes, kuras ir ļoti resnas un no vecuma jau nosirmojušas. Vienā no šīm priedēm ir tikko saskatāms kokā iecirsts krusts. Kā vecas teikas stāsta, tad tur kļušu laikos kāds cilvēks ar sevišķu mašīnu pērts tik ilgi, kamēr turpat arī izlaidis dzīvību. Viņš turēts aizdomās, ka esot pielaidis uguni minētajam Sīļu ciemam. Zem otras priedes esot aprakts daudz naudas. Ja zem minētās priedes pusnakts stundā nokaujot melnu kaķi, tad varot naudu izrakt, citādi ļauni gari neļaujot; tikai minētais darbs esot jāveic vienam.

1663, 229.

Zvēru pils

Augškurzemē Daugavas krasta malā atrodas kādas pils (Altenes) drupas. Šejieniēši tās visvairāk par Zvēru pili jeb Zvēru dārzu dēvē. Veči nostāsta, ka šīni pili sirmā pagātnē valdījis kāds ķēniņš. Pie pils bijis liels zvēru dārzs, visādu niknu zvēru pilns. Pats ķēniņš bijis necilvēcīgi briesmīgs, savus pavalstniekus tas sodījis daudzreiz gluži bez vainas, licis mest dzīvus šo nikno zvēru priekšā un pats tad ar lielu labpatikšanu noskatījies, ka zvēri saplosījuši nelaimīgo miesas. Ķēniņš bijis tāpēc visai bīstams, un ļaudis iesaukuši šo pili par Zvēru pili.

1400, 16232.

Teikas par Kurzemes muižu

To man stāstīja māte. Tas esot noticis Kurmenes muižā ļoti vecos laikos. Muižā toreiz valdījis ļoti nikns kungs. Viņš saviem darbiniekiem pat svētvakara nedēvis, tos visādi mocījis un spaidījis. Reiz pie viņa ienācis vecs vecītis un lūdzis naktsmāju. Kungs atteicis, ka priekš tādiem vazaņķiem viņam naktsmāju neesot. Vecītis bijis Dievs. Iedams ārā no kunga pils, viņš teicis: “Lai Velns tevi pakar savā melnajā eglē.” Otrā rītā Velns pakāris kungu savā melnā eglē un tūdaļ projām ar visu kungu un eglī uz elli.

1177, 117.

Varonīgais taurētājs

Lielgabalsūnākslis atrodas mežā pie Sileniekiem. Vairākus gadu simteņus atpakaļ te notikušas lielas kaujas. Ienaidnieks bijis stipri bruņojies un iznīcinājis visus, kas tam gadījušies priekšā. Kāds kareivis – taurētājs aizgājis sūnākļa otrā malā, iekāpis lielā eglē un sācis taurēt. Ienaidnieks domājis, ka taurētājs ar visu savu pulku atrodas sūnāklī, devies tur iekšā ar visiem lielgabaliem, kuri ap sūnākļa vidu ar visiem zirgiem nogrimuši. Taurētājs apklusis. Palikušie

ienaidnieka kareivji, nezinādami neko citu ko darīt, metušies bēgt. Taurētājs viens pats uzvarējis visus ienaidnieka pulkus. Tagad nogrimušos lielgabalus sargājot simtgadīgs pūķis divpadsmit galvām. No sūnākļa pat sausākā vasaras laikā sūcas ūdens un tek pa strautiņu uz mežu.

861, 363.

Stiprinieks

Altenes pilī ir bijis moku kambaris. Reiz tur ielikts kāds stiprinieks. Mocītāji to nepazinuši un sākuši ar virvēm staipīt. Stiprinieks pārrāvis ķēdes un apsisis visus mocītājus. No tā laika Altenes pilī vairs nav bijuši mocītāji.

984, 45.

Teika par Subatas pili

Subatas pili agrāk apdzīvoja varonīgie subatieši. Subatas pilij kaimiņos dzīvoja ne mazāk varonīgie leiši. Kādā naktī leiši ar lielu karaspēku iebruka pilī. Subats, tā sauca Subatas pils vīrsaiti, kopā ar subatiešiem sāka cīnīties ar leišiem. Krita pats Subats. Viņa dvēsele pārvērtās par ērgli. Ērglis uzlidoja uz pils torņa un trīs reizes iekliedzās. Tūdaļ pils nogrima, bet visi leišu kareivji pārvērtās par miroņiem. Vēl tagad uz tā pakalna var atrast cilvēka kaulus.

935, 32532.

Seni kari

Kādos senos karos Saukas pagastā stipri daudzi nogalināti un sakrauti vienā gibū un apbērti ar zemēm. Šo kalnu sauc par Kaulu kalnu.

984, 31.

Vēsturiskās liepas

Daudz ko mums var vēstīt vecie, nosirmojušie koki no sendienām. Viņi var būt it kā liecinieki par mūsu dzimtenes pagātni. Tādēļ arī šoreiz uzrakstīšu teiku, kuru dzirdēju vecus ļaudis stāstām.

Apmēram trīs līdz četri kilometri no Jaunjelgavas, uz Taurkalnes pusi, uz stāvā Daugavas krasta atrodas tā sauktās Dzeņa dzirnavas. Netālu no dzirnavām ceļa malā stāv vecas, vecas, nosirmojušas liepas. Daža noliekusies labi zemū no augstā krasta, daža nozāģēta, bet atlikušās tādas savādas, nav pēc izskata gluži tādas pašas kā citi koki. Kāpēc? Kad Latvijā bijis zviedru laikmets, Kārlis XII stādījis šīs liepas, un proti: ar saknēm uz augšu. Stādot viņš teicis: "Ja liepas augs, es atgriezīšos vēl Baltijā!" Liepas gan augs, bet viņš vairs neatgriezās.

861, 665.

Teika par Prancūzi

Netālu no Neretas muižas ir diezgan augsts kalns, noaudzis lielām, sirmām priedēm. Šai kalnā esot brīnumaina aka: kad dienvidū, pār viņu liecoties, cilvēks turot kādu priekšmetu rokās, tas ar visu stingro turēšanu tiekot akā ierauts. Tā vasaras dienvidos daudziem ganuzēniem naži esot tikuši raušus ierauti.

Šo kalnu sauc par Prancūzi, kādu nosaukumu viņš ieguvis tanī laikā, kad franči, karodami ar Krieviju, gājuši pāri arī Latvijai. Arī savu burvību kalns tai laikā ieguvis. Franči naktī gājuši tam pāri, un ļoti daudzi sakrituši lielajā akā, kura šai kalnā bijusi. Karakungs nolādējis šo aku, teikdams: "Kaut visi, kas šai akai pieiet klāt, tajā sakristu iekšā." Cilvēki tomēr šai akā nekrītot vis, bet dažādi priekšmeti gan. Dažreiz varot redzēt akas dibenā "pranču" zaldātu pogas spīdam.

549, 290.

Sēlpils

Ivans Bargais ar lielgabaliem sagrāvis Sēlpils pili. Jumpravas vēdinājušas ar lakatiņiem, lai iežēlinātu karavīrus. Kad nelīdzējis, salekušas Daugavas atvaros. Pēc tam nakti spokājušas.

1955, 14886.

Mēra laiki

Par S. pagasta V. mājām stāsta, ka tur dzīvojuši septiņi brāļi un viena māsa. Māsa pa mēra laiku bijusi aizgājusi uz Sērpili darbos. Brāļi katru nakti gājuši uz mežu gulēt. Mājās atstājuši maizes kukuliņu un piena blodīņu uz galda. Ritā, no meža atnākuši, papriekšu devuši suņam, tad kaķam un gaiļam no atstātās maizes un piena paēst. Kad tie palikuši dzīvi, tad pēc paši ēduši. Vakarā atkal gājuši uz mežu, maizi un pienu tāpat atstādami.

333, 10.

Elnēni

Senie Gāršenes pagasta sādžu vārdi parasti bijuši līdzīgi to pirmo iedzīvotāju uzvārdiem. Tā radušies Jānēni, Indāni, Jakāni un citas sādžas. Elnēnu nosaukums cēlies savādāk. Pirmie Elnēnu iedzīvotāji atnākuši un apmetušies mežā, dedzinājuši mežu, līduši līdumus. Bieži bijis jācinās arī ar plēsīgiem zvēriem. Dūmi koduši acīs, vārdu sakot, bijis kā ellē. Tā arī sādžu nosaukuši par Elnēniem.

1989, 74.

Kā cēlies nosaukums Kurmenei

Agrāk Kurmenes muiža nebija tur, kur tā tagad ir. Viņa atradās kilometrus septiņus no tagadējās Kurmenes muižas. (Viņa atradusies apmēram tur, kur tagad ir tā sauktā Mūru muiža.) Toreizējo muižu sauķi par Vilku muižu. Tad viss zemes gabals no Vilku muižas līdz tagadējai Kurmenei bijis pārklāts ar lielu mežu.

Zviedru-poļu kara laikā daži muižnieki atbēguši mežā, uz Mēmeles upes krasta, kur tagad atrodas Kurmene. Kad karš beidzies, muižnieki nav vairs gājuši atpakaļ uz savu muižu, bet palikuši tepat: muiža bijusi sagrauta. Viņi līduši līdumus un cēluši jaunu muižu. Kad muižnieki sastapušies, viņi savā starpā žēlojušies: "Kur muiža, kur muiža!" Arī ļaudis, kas gribējuši muižniekus satikt, meklējuši tos pa mežu un jautājuši: "Kur muiža?" No tā laika šo muižu iesauķi par Kurmuižu. Vēl vecos rakstos sastopams esot nosauķums Kurmuiža. Vēlāk šo nosauķumu sagrozījuši, no kā tad cēlies nosauķums Kurmene.

872, 18.

Kā Gārsenes nosauķums cēlies

Baronam Budbergam piederējusi liela zemes platība un daudz kalpu. Barons nolēmis būvēt pili, tik skaistu, kādas nav nevienam. Saaicinājis visus kalpus, apkārtējos zemniekus un sākuši pili būvēt. Nepagājis ilgs laiks, ka pils bijusi gatava. Iznākusi arī patiešām skaista. Barons ir gribējis, lai visi viņa pili daudzinau, bet pilij nebijis nosauķuma. Sākuši nu visi gudrot, pats barons, visi kalpi, bet neko labu nav izdomājuši.

Tad barons noskaities un teicis, ka lai braucot pa ceļu un katru nācēju lai uzrunānot. Pirmo vārdu, ko teikšot pirmais nācējs, to arī likšot pilij par nosauķumu. Braukuši, braukuši kuķieri, braukuši arī pati baronese līdz.

Braukuši, braukuši, netālu no leišu robežas satiek vienu leišu zemnieci, tā nesusi pieplūkusi lielu klēpi gārsu. Baronese viņai prasot, ko šī tur nesot. Šī nabadzīte, nobijusies, nepratusi arī labi latviski, atteic: "Gārsenes!"

Baronese priekā iekliegusies vien, tik lielisks nosauķums! Kuķieri tūlīt griezuši zirgus atpakaļ, un priecīgi visi braukuši mājās. No tā laika arī pastāv Gārsenes nosauķums.

1895, 1785.

Kā radies Seces nosauķums

Senos laikos pa tagadējo Seces ciema teritoriju esot tecējusi Daugava. Bet tad Daugava pēķšņi esot mainījusi savu gultni. Bijušo Daugavas gultni sākuši apdzīvot cilvēki. Viņi esot teikuši, ka Daugava aizgājusi secen, – tā radies Seces nosauķums.

1995, 15985.

BĒRNU ROTAĻAS SECĒ*

Sitam plaukstiņas, kaunam mušiņas,
Liekam podā, vārijam —
Tētam pāpiņ', mammai pāpiņ',
Bērniem zupiņu pastribināt,
Sunim kauliņus apskribināt,
Kaķim karotes apmazgāt.

(Pāpiņa — gaļa. Dziesmiņu skaitot, saņem bērna rokas un sit plaukstiņas. Pie "liekam podā, vārijam" ar labās rokas pirkstiņiem kreisās rokas delnā atdarina zupas maisīšanu katliņā.)

Pī, pī, putniņš prasa pieniņu,
Ej uz govu laidarīt,
Dabūs pilnu slauktuvīt. —
Juk, juk, špurrks!
Putniņš mežā, oliņa azotē.

(Ar labās rokas divi pirkstiem saņem otras rokas virspusē ādu un, dziesmiņu skaitot, šūpo rokas uz augšu un leju līdzi. Pie "juk, juk..." ātri sasit plaukstiņas un izpleš rokas, kā putniņam aizlaižoties.)

Džin, džin, meitiņ,
Skan, skan, podziņ,
Rīgā kundziņš zābak's šuj.

(Skaita, bērnu uz ceļgaliem šūpojot.)

Ja bērns kritot sasities, sāpošo vietu trīs reizes appūš skaitot:

Pū, pū, pū — pie suņa, pie kaķa,
Ne pie mana bērna.

Kad bērnam izlūst kāds zobīņš, tad, lai jaunais zobs augtu stiprs, veco iemet peles alā, skaitot: Še tev, pelīt, kaula zobīņš,
Dod man zelta zobīņ'.

Istabai četri kakti. Katrā kaktā sēž viens liels kaķis, katram kaķim priekšā trīs mazi kaķēni. Cik kaķu istabā?

Atbilde: Četri, jo citi ir kaķēni.

* Pierakstījusi Alma Ancelāne skolas gados no savas mātes.

Alma Ancelāne (vidū) ar māsām Irmu un Olgu.

Kad kādam ko jautā, bet tas nezina atbildēt un sūta pie cita, lai tam jautā, tad saka, ka ar jautāšanu nu iet no zirga pie kumeļa un pēc tam pie astes.
Zirgs kumeļam, kumeļš astei!

Imants Auziņš

NEREDZAMĀ KLĀTBŪTNE

Un visur pasaulē stāstīs to pašu.

Tas zemes un debesu gabals, kas pirmais atvīd mūsu acīs, kuru ilgi vērojam uzaugot, ir un paliek pamatmērs, ar kuru varam izmērīt bezgalīgo pasauli. Tā ir vide, kur iepazīstam dabu, valodu, cilvēku, vēsturi, darbu... Tādējādi dzimtais novads, dzimtā puse kļūst par pirmreizīgu *pasaules modeli*, par atskaites punktu visās tālākajās gaitās. Cilvēks, kurš tiecas pēc jauniem un jauniem plašumiem, bet aizmirst savu šūpuli, līdzinās alkatīgai impērijai, kas grābj un grābj svešas zemes, savas īstās pametot brikšņu varā...

Jo bez bērības, zēnības, jaunības mikropasaules nav iedomājams allaž attīrāmais un atjaunojamais ceļš uz sevi pašu. Uz savu būtību. Sākas veiksmīgāka vai neveiksmīgāka masku maiņa, un vesels laikmets var tuvināties dīvainam karnevālam. Diemžēl nereti baismam.

Pirms gadiem desmit Marokā rakstnieks Idriss an Nakurī, uzaudzis Sahārā, man stāstīja: *"Tuksnesī cilvēks jūt lielu vientulību... un arī cilvēka varenību: esi tikai tu, smiltis un zvaigznes. Gadiem tur ciemojos pie vecākiem, arī tagad velk. Esmu iecērējis romānu par savu bērību un jaunību tuksnesī."*

Lielum lielai daļai pasaules literatūras ievērojamāko darbu pīcticis ar dzimto ciemu, pilsētiņu, novadu. Sākums un pamats tur ikvienai dzīvei. Ar to vien varbūt nepietiek, bet bez tā bieži vien nav nekā.

Tad ko lai saka par zaļo Sēliju?

Gandrīz deviņpadsmit pirmie mūža gadi tur aizvadīti; arī pēc tam ik gadu vairākus mēnešus tur dzīvots un iets. Tur pieredzētas kara un pēckara drāmas un traģēdijas, karstas aizrautības un pirmās vilšanās. Jā, bet ko gan daudz no visa tā bērns vai pusaudzis spēj saprast? Taisnība tomēr būs Hermanim Hesem: *"Iemācījies pārvērst daļu savu jūtu domās, pieaugušais pamana, ka bērnam trūkst šo domu, un iedomājas, ka nekas jau nav pārdzīvots. Bet man reti dzīvē ir bijuši tik dziļi pārdzīvojumi un ciešanas kā toreiz."* ("Demians")

Sēlija — novads starp Daugavu un Lietuvu — visretāk pieminētais starp Latvijas novadiem, tomēr nav mazāk neparasts par pārējiem. Vēl pilnīgāk neapzināts ir tā nozīmīgums mūsu kultūrvēsturē. Lielu dzīvības spēku nākamībai vēl glabā Sēlijas meži, upes un ezeri, purvi un lauki. Gan Latvijā, gan citzemēs tapušajā un topošajā latviešu literatūrā var atpazīt sēliskās saknes. Iespējams, ka arī citās mākslās. Bet vispirms būtu vajadzīgas mūsu novadu literārās antoloģijas (varbūt iekļaujot tajās arī svarīgākās vēstures, dabas, valodas utt. pētnieku

atziņas). Manuprāt, caur novadu savdabību mēs dziļāk iepazīstam un izprotam Latviju un pasauli. Vismaz tā tas ir bijis manā mūžā un literārajā darbā.

Nekas nav pabeigts, noslēgts, līdz galam izzināts.

Dzimtajā novadā iso mūža brīdi kā āderes krustojas mūsu dzīve ar mūžīgo Latviju.

Mūsu mazie un lielākie atklājumi tikai sasteigtos rakstījumos nāk "pēkšņi". Lai cik negaidīta būtu daža atskārsme, parasti tā ir ilgi augusi un briedusi. Krājušies vērojumi, pieredzējumi, pētījums vai daiļliteratūrā pasmeltais, un tad kādu dienu — jā, patiešām *it kā pēkšņi...* Pasaules izziņā un emocionālā apgūvē nekas nav hronoloģiski sarindots, nav glīti sakārtots — uzskatāmi kā labā bibliotēkā. Tikai pamazām faktu, detaļu, atziņu tūkstošveidīgais haoss pārtop mūsu pašu veidotajā kosmosā. Un tie tad arī ir tie laimīgie atskārsmes mirkļi.

Šo pārliecību manī stiprināja *Kultūras Fonda Avīzes* 1990.gada oktobra laidniens; sešās lappusēs ar kopīgu nosaukumu "Kultūrstudijas Sēlijā" tur klāstītas daudzu pētnieku atziņas. Man šķita, ka Gundars Ceipe īsi ir formulējis dažas no tām atziņām — varbūt hipotētiskām — kuras ilgus gadus nodarbinājušas arīdzan mani; te būs būtiskākā no tām: "*Viena no Austrumeiropas mezgla vietām ir Latvija, bet Latvijas mezgls, iespējams, meklējams Sēlijā. To apskauj Latvijas un citu valstu etnogrāfiski atšķirīgi novadi, turklāt sendienās to caurvija Daugavas "maģistrāle". Sēlija ir kā gultne starp kaimiņnovadiem, tā šķir un vieno. Katrs novads ieaudis kādu redzamu vai neredzamu dzīparu Sēlijas veidolā.*"

Kas īsti ir Sēlija?

Tas ir vienīgais novads, kur tik ilgstoši sastapušies visi Latvijas novadi: austrumos ir valodiski (un ne tikai) radniecīgā Latgale; ziemeļos — sēliskās izloksnes ietiecas patālu Vidzemē, kur reiz, redzams, liela bijusi sēļu loma; rietumos grūti novelkama robeža ar Zemgali; paliek nedaudz atstāts Kurzeme, ar kuru tomēr reti cieši sasaistījuši Kurzemes hercogistes gadsimti un arī tālākie likteņi. Atceros, iepriekšējā paaudze stāstīja, cik daudz Pirmā pasaules kara bēgļu gaitās Sēlijas zemnieki mācījušies krietni atšķirīgās Vidzemes darbos un sadzīvē.

Šādi un līdzīgi fakti likuši dažu reizi paķircināt draugus, kolēģus (krietni lielākus sava novada patriotus kā sēļi!): sak', iznāk, ka Sēlija ir Latvijas sirds! Vai — ja vienā valstī apvienotos mūsu zeme ar brālīgo Lietuvu, tad galvaspilsētu nāktos pārcelt — paskatieties kartē! — ja ne gluži uz Neretu, tad kaut kur starp Neretu un Bausku gan... Ha!

Vēl viens studiju gadu joks: pēc valodnieku lekcijām piedāvāju kursa biedriem par velti ieklausīties visnenākajās indoeiropiešu pirmvalodas intonācijās (tikai divas — krītošā un kāpjošā), kuras esot saglabājušās tikai sēliskajās izloksnēs...

Pēc arheologu un etnogrāfu pētījumiem iznāca, ka sēļi ir noslēpumainākā latviešu cilts, kura diezin no kurienes un diezin kad ieradusies; kaut kur lasīju, ka sēļi bijuši mākslinieciski apdāvināti ļaudis.

— No Kosmosa! — atbilstoši laika garam ironizēja dažs nenovīdīgais.

Tad metu galdā nākamo trumpi: vai tad gandrīz visi būtiskākie mūsu rakstnieki, kuru veikums iezīmē jaunu posmu mūsu kultūrvēsturē, nav nākuši no Sēlijas vai vismaz cieši saistīti ar to?

— Kā tad tā?

— Vienkārši. 17. gadsimts: Fīrekers; vēl šodien luterāņi dzied viņa lokalizētās dziesmas. Varbūt nekad netiks pilnībā noskaidrota viņa loma latviskās Bībeles tapšanā. Kā zināt, uzskata, ka viņš bijis Neretas mācītāja dēls. Vai kāds noliegs, ka Fīrekers ir pirmais nenoliedzami talantīgais rakstītājs dzejas autors Latvijā?

— Labi. Lai būtu. Tālāk?

— 18. gadsimts: Vecais Stenders. Ceru, ka paskaidrojumi nav vajadzīgi. Viss mūžs saistīts ar Augškurzemi, precīzāk, Sēliju.

— Bet 19. gadsimtā?

— Pumpurs. Jā, jā — tās teikas, ticējumi, burvestības un viss cits, bez kurām nebūtu "Lāčplēša", redzams, vislabāk varēja patverties viņa dzimtajās vietās Mazjumpravas mežos...

Šajā brīdī mani potenciālie oponenti nedaudz sāk mulst.

Ar 20. gadsimtu nekādu grūtību nav: lai nu ko, bet vienu gan neapstrīdēt, proti, ka Rainis dzimis un dzejniekam tik būtiskos bērnības un zēnības gadus pavadījis Sēlijā — no Tadenavas līdz Berķenelei. Nenoliedzot Latgales nozīmi dzejnieka augsmē, nu jau tā kā būtu puslīdz skaidrs, ka Daugavas kreisajā krastā nevajag svētkos uzrunāt laudis ar vārdiem *mīļie latgalieši...*

— Bet Blaumanis? — kāds nepadodas.

— Blaumanis arī tikpat kā mūsējais. Savietis. Līdz Ērgļiem, domājams, sniedzies sēlisko izlokšņu areāls. Ieklausieties, kā mēs ar ērglēnieti Jāni Sirmbārdi runājam — it kā abi būtu Neretas tuvumā uzauguši...

— Plūdons? Brigadere? Aspazija?

— Turpat kaimiņos. Un kas to zina, vai senās Sēlijas robeža nebija tuvāk Bauskai. Aspazija bija Raiņa dzīvesbiedre. Par Brigaderi vēl jāpēta. Toties citi ievērojamākie 20. gadsimta prozaīki arīdzan mūsu kontā!

— Upīts?

— Pāri upei Skrīveros. Palauziet nu galvas — vai tas arīdzan nav sēlisko izlokšņu lokā! Bet, taisnību sakot, es vispirms domāju par Jāni Jaunsudrabiņu, nenoliedzami īstu sēli. Vai tikai viņš neizrādīsies tas ievērojamākais mūsu 20. gadsimta prozaīkis?

Ikviens te pats var nošķirt jokus no nopietnības. Nopietnības tomēr sanāks p daudz. Gadu ritējumā Sēlijas literārais mantojums aug augumā. Kā te lai nepiemin mūsu izcilāko vēsturisko notikumu un personību tēlotāju Aleksandru Grīnu? Gluži simboliski man šķiet tas, ka rakstnieka simtgade un Sēļu gads sakrīt. Romāns "Dvēseļu putenis" ir viens no mūsu literatūras pamatdarbiem. Bet nozīmīgi taču vēl daudzi darbi, vispirms triloģija "Saderinātie", kur latviešu

vēsture tik pārliecinoši atbrīvota no garīgas dzimtbūšanas... Un vai tas arī kopumā nav lielākais A.Grīna nopelns?

Lai nu kā, astoņdesmito gadu nogalē, lasot un pārļasot daudzus A.Grīna darbus (lai ieteiktu tos ātrāk izdot), bija jādomā ne tikai par rakstnieka pamatīgajām zināšanām, spožo iztēli, vitalitāti vai, teiksim, batālista — kauju tēlotāja — talantu, bet arī par kādu mums joprojām dziļi aktuālu lietu: par Latvijas, Baltijas tautu vēstures interpretāciju. Tā laika piezīmēs secināts: “A.Grīns tomēr ir taisnīgāks, objektīvāks nekā daudzi...” Un runa nav tikai, teiksim, par V.Pikuli.

Kaut dažos vārdos jāpiemin vēl vairāki citi no Sēlijas nākuši rakstnieki ar neatsveramu ieguldījumu mūsu kultūrā. Vispirms jau Jānis Veselis ar “Latvju teiksmām”. Tad — Jānis Grīns, rakstnieks, laikam gan labākā mūsu literatūras, mākslas un zinātnes mēnešraksta “Daugava” dibinātājs un vadītājs (1928-38). Šķiet, šim žurnālam bijusi vislielākā nozīme mūsu literatūras tradīciju pārmantojamībā arī pēdējos trīsdesmit četrdesmit gados.

Un tad jau esam mūsdienās, kad par Sēlijas rakstniekiem jārunā, sākot ar dzejnieci Veltu Tomu tālajā Kanādā un beidzot ar Guntaru Godiņu, neretieti Maiju Briedi un, protams, visjaunākajiem, kurus vēl tikai iepazīstam. Atceros, ka Sēlijas daba, sadzīve, valodas savdabības fascinēja arī manu jaunāko paaudzi jau kopš bērnības... Jā, bet vai visi šie “sakņu” meklējumi nav pārspīlēti? Karos un pēckaros, īpaši 20.gadsimtā, pasaule maisīta kā raganu katls. Ja jau 1935.gadā izdotajā romānā (vēsturiskajā stāstā) “Sēļi” Rihards Ērglis rakstījis, ka “*seno sēļu pēcnācēji ir saplūduši kopā ar pārējās Latvijas iemītniekiem*”, ko sacīt šodien?

Atstājot pamatīgāku atbildi dižā latviešu literatūras zinātāja – arīdzan sēļa! – Valdemāra Ancīša ziņā, piebildīšu, ka pirmo dzīves gadu iespaidi ir būtiski ikviena rakstnieka, laikam jau ikviena cilvēka mūžā. Par to jādomā, ne tikai lasot “likumīgo” novadnieču Veltas Kaltiņas vai Lūcijas Ķuzānes grāmatas, bet arī Knuta Skujenieka sazarotās daiļrades sakarībā: dzimis Rīgā, viņš tomēr uzaudzis un prāvu laika sprīdi skolojies Sēlijā... Sēlijas gaitas un īpatnības atbalsojušās V.Ancīša un A.Pelēča dzejā.

Bez Sēlijas nav iedomājama divu nesen aizgājušu rakstnieku daiļrade — Aivara Kalves proza, Arvida Osīša dzeja un proza. Arvida Osīša dzīve un darbi gandrīz pilnībā (izņemot dažus Rīgas gadus jaunībā un Sibīrijas filtrācijas nometnes pēc kara) sakņojas dzimtajā novadā. Viņa tēlojumi, stāsti, humoreskas vēl gaida savu izdevēju. Daļa no tiem rakstīta sēliskajā sauciešu izloksnē. Šādu piemēru virkni iespējams turpināt, minot dažādu paaudžu rakstniekus, kuru jaunrades avots ir Sēlija. Tāpēc nekādi nevaru piekrist kādai Gundara Ceipes piebildei jau minētajā rakstā: “*Varbūt Sēlijai pietrūcis dziesminieku, kas tik bagātīgām vārsēm apskandējuši citus mūsu novadus.*”

Tāls ceļš ir nostaigāts arī no Fallija, J.Akuratera līdz 20.gadsimta nogalei. Un man gribot negribot jādomā par dažām joprojām dzīvām dzimtā novada īpatnībām, kuras, iespējams, kaut ko devušas arī literatūrai.

Tātad — Sēlija kā pasaules modelis, kā daudziem pirmais un svarīgākais ceļš uz savu tautu, Latviju, kaimiņu zemēm, cilvēci.

Daba. Pietiek atšķirt J.Veseļa "Latvju teiksmas", lai drīzi izjustu Sēlijas īpatnējo gaisotni. Skopās rindās tur atvīd arī novada dabas, tradīciju un sadzīves raksturības, kuras — te nu jātic maniēm vērojumiem un atcerēm — nebūt vēl nebija izzudušas kara, pēckara gados un dažkārt būs atpazīstamas vēl šodien.

"Senās Sēļuzemes klajumos bija daudz mežu, kas tumši un robaini ietvēra apvāršņus un ļaudis, kas pakalnos un līdzenumos dzīvoja, vēl piekopa vecās paražas un daudzināja dziesmās cilvēka dzīves vadītājus." ("Sauls grieži")

Šķiet, tikai dziļo silu, gāršu un dumburu novadā audzis cilvēks tā varēja pastāstīt par "varenā meža dziesmu":

"Svētēji sita klabatas, dzērves krūkāja, rubeņi rubināja, slokas vilka žēli, dzeņi un dzilnas krikšķināja, pūces kūvināja, ūpi baigi smējās, sīļi zvanīja, dzeguze kūkoja, pupute pupoja, strazdi virvināja, lakstīgala pogoja, un visā šai brīnišķīgajā dziesmu vijumā pacēlās Meža mātes tēls." ("Meža māte").

Tēlojot vēlākus laikus, 17.gadsimtu Sēlijā, Aleksandrs Grīns "Zemes atjaunotājos" tāpat uzbur varenas meža dzīves ainas; brīvā, mežonīgā daba auklē spēcīgus raksturus. Mārīte jautā Gatiņam:

"Vai tad tu gribi būt viens no tiem pasaku vareņiem?"

"Es tas jau tagad esmu," saimnieks rāmi atteica."

Šo saskaņā ar dabu augušo raksturu spēku viscaur jūtam — gan darba, medību, kara ainās, gan gluži rablēziāniskajos mielasta aprakstos...

Velta Toma noslēdz ievērojamo poēmu "Sēļuzemes sestdiena" ar līdzīgu akcentu:

*"Sargājiet, sūnakļi, sili
un simtgados neskartie dumbri,
Sēļzemes sēklu un sirdi!"*

Ja nu taisnība J.Grīnam, ka neviens latviešu dzejnieks nav tā saistīts ar savu novadu kā Fallijs, tad jo vairāk pārsteidz, ka šī mūsu kultūras "traģiskā personība" (M.Palēviča) atmiņās atzīst:

"...mans šūpulis bija brīnišķīgas laimes avots." Visa Fallija pārāgri pārcirstā dzeja, nepiepildītais veikums ar gaišām un dziļām nojautām to apliecina.

Un vai J.Jaunsudrabiņa jaunrades dzīvotspēja nav vispirms *dabiskajā savdabībā*, proti, Sēlijā atrastajā un pārliecinoši iemiesotajā latviskās dzīves modelī — neizdomātajā, nesagribētajā — jā, arī ar savām šekspīriskajām drāmām un traģēdijām? Šo dabisko savdabību nodrošināja tās esamība dzīvē.

Kur salīdzinoši neskartāka saglabājusies pirmatnējā daba, kur cilvēku dzīve ilgākā posmā varējusi rimti augt, kur pāri nav brāzušies tik pārvarīgi migrācijas viļņi kā gandrīz visos citos Latvijas novados, tur pašu veidotais un koptais dzīves modelis, manuprāt, ir relatīvi stiprāks. Tur sīkstāk saglabājušās tradīcijas, mīti,

teiksmas, ticējumi, citas folkloras bagātības. Saprotu, tas ir riskants apgalvojums: arī Sēliju nav saudzējis 20.gadsimts, kari, Hitlera un Staļina laika represijas, lauku dzīves varmācīgie un modernizācijas diktētie lūzumi un laužumi, daudz kas cits. Un tomēr.

Vai tā būtu nejausība, ka latviešu literatūras dziļākos folkloras avotus atklājuši tik daudzi Sēlijā auguši rakstnieki? Un no teiksmas ir tikai solis līdz vēsturei. Cita starpā to lieliski redzam J.Veseļa "Latvju teiksmās". Bet visspožāk — Raiņa lugās.

Ne vienmēr tas, kas nenoliedzami konservatīvs (varbūt pat atpalcīgs!) dzīvē licies, tāds patiešām ir; jo vairāk to var sacīt par kultūru, literatūru, mākslu.

Vismaz garāmejot mēģināsim uzskaitīt dažas Augšzemes īpatnības, kurām joprojām ir sava nozīme tās ārējā un iekšējā veidolā. Lielākas pilsētas ir tikai novada nomalēs, tā sakot, uz robežām (Jēkabpils, Ilūkste, Zemgales Bauska). Pat tur grūti runāt par kādu dziļrūpniecību. Pasaules kari novadu mazāk postījuši (vissmagāk cieta pilsētas un ciemi pie Daugavas). Neticami, bet Sēlijā pēdējos piecdesmit gadus faktiski nebija armijas daļu, līdz ar to — saārdītu tankodromu, raķešu purnu, sabumbotu kapsētu un visa pārējā. Par ko Dievs mūs tā milējis? Tikai kara lidmašīnas joņojušas pāri — no Krustpils uz Šauļiem vai otrādi — atgādinot, kur dzīvojam...

Rajonu centri mūsu mazpilsētiņās ilgi neuzkavējās; žigli uz novada robežām vai ārpus tām pārcēlās ceļojošās "priekšnieku komandas" ar prāvu daļu pārējās latviski nerunājošās birokrātijas. Laikam nepatika sēliskā vide, nebija ienesīgu amatu. Migrācija, protams, negāja secen, bet, šķiet, lielāka loma nekā citur bija kara atdzītājiem vai no Sibīrijas pārbraukušajiem radniecīgajiem lietuviešiem. Diezgan latviskā vidē nereti arī krievu, baltkrievu bērni mācījās latviešu skolās. Katrā ziņā nebūšu vienīgais no Sēlijas nākušais, kurš nacionālo jautājumu, latviešu valodas apdraudētību utt. īsti sācis sajust tikai studiju un darba gados Rīgā. Atceros, mani patiesi pārsteidza kādas sievietes vārdi savai paziņai Neretas iestādē, kad tīkoju saņemt pirmo pasi; tulkojumā tie skanēja apmēram tā:

— Jā, miļā, saki ko teikdama, cilvēks bez dzimtenes ir tas pats, kas lakstīgala bez dziesmas...

Tā viņa žēli sacīja par sevi. Nekādi nevarēju ātrumā saprast, kas tad traucē dziedāt to savu lakstīgalas dziesmu: viens pūtiens — un tepat jau ir skaistās kaimiņzemes!

Lai nu kā, ilgus gadus, līdz pat šodienai esmu bijis pateicīgs dzimtajam novadam par "atelpas mēnešiem" pēc raibās Rīgas, par impulsiem, par dabu, par valodu un visu pārējo. Varbūt pusi savu darbu esmu sarakstījis tieši tur; prāvai daļai citu tur radis kādas ierosmes. Latviju visbiežāk esmu izjutis caur Sēliju. Ne tikai cilvēku raksturi, dzīve, bet arī pati vēsture ar visām drāmām, traģēdijām un komēdijām ilgi pazīstamā un pārsvarā lauku vidē ir kā uz delnas. Sēlijas tumšo mežu ielokos mīt daudz gaišu cilvēku.

Nekas nenāca viegli un ātri.

Nedaudz gribu pastāstīt par to, kā dzimtā novada tēlojums lauza ceļu sešdesmito gadu dzejā, saaužoties ar Latvijas vēstures jaunām atbalsīm un mūsu tautas dramatisko likteņu tēlojumu. Īsi sakot, ar daudz lielākiem jautājumiem, varbūt tobrīd vissvarīgākajiem.

Nekas nebija pašsaprotami. Varētu likties — kā gan citādi? — augot vērotais un pārdzīvotais taču ir ikviena rakstnieka lielā bagātība, pamatu pamats. Tiesa, parasti paiet ilgāki mācekļa gadi, kamēr uz šī drošā pamata rodas cerētie darbi. Pietiekami daudz mēģinājumu, nepiepildītu ieceru šajā ziņā iepazīna arī toreizējie jaunie, vēlāk pazīstamākie latviešu dzejnieki. Taču tās nebija galvenās grūtības. Pamazām kļuva skaidrs, ka reto apmierina tikai kādas etnogrāfiskas vai sadzīves savdabības, kāda novada senas vai nesenas vēstures spilgtāka epizode (tādi mēģinājumi bija, dažkārt — samērā interesanti). Nekas nelikās arī tiešāk turpināms no neatkarības gadu ievērojamiem meklējumiem šajā virzienā — tur vairs neietilpa jaunā pieredze, mūsu pasaules izjūta.

Jau skolas vai studiju gados O.Vācietis, I.Ziedonis, V.Ļūdēns, J.Sirmbārdis, M.Čaklais un citi bija mēģinājuši ietvert savā dzejā dzimtās puses vēstures vai mūsdienu pieredzes daļiņu. Mēģināju arī es. Ilgu laiku nekās īsti nedevās rokā. Piemēram, vairākkārt tiku atgriezies pie J.Dievkociņa personības un traģiskā mūža. Mani satrauca, pat mocīja karā un pēckarā notikušais: maz tas atbalsojās tālaika literatūrā. Vēl — cilvēku dzīve un raksturi šķita krietni interesantāki, nekā tos spēja tēlot dzeja. Pat dabas lirikā kaut kas būtisks parasti izpalika.

Šis būtiskais šķita jauns dzejiskums.

Skarbāks, atturīgāks (pēc visa notikušā un notiekošā!), kurš ietvertu kā folkloras un mūsu pagātnes literatūras, tā arī vismaz daļu no jaunās pieredzes. Lieki piebilst, ka vienam cilvēkam tas ir praktiski neveicams uzdevums.

Piecdesmito un sešdesmito gadu mijā dzimtā novada (un plašākā nozīmē — tēvzemes) tēlojums dzejā pēkšņi nokļuva polēmiku degpunktā. Tiešais iemesls bija vēršanās pret Latgales skaistās savdabības un pašapziņas atdzimšanu. Bet ne jau visi strīdi bija nejēdzīgi ideoloģizēti un politizēti. Nē. Radīt jebkuras ievirzes pārlicinošus mākslas darbus nav vienkāršs uzdevums. Tomēr tādi pamazām radās. Otrs nopietnākais pret “novadnieciskumu” vērstais arguments bija aptuveni šāds: pasaule ir tik apdraudēta, ka priekšplānā jābūt šiem dzīvības un nāves jautājumiem; dzejoļos par Latvijas novadiem tomēr ir daudz kas otršķirīgs, reti tie paceļas līdz lielas dzejas līmenim...

Vai tā bija neatrisināma pretruna?

Visai daudzi dzejnieki, vismaz teorētiski, atbildi atrada ātri: jebkura pasaules drāma, traģēdija un komēdija ir izsakāma arī dzimtā novada, Latvijas pieredzējumu un cilvēku tēlojumā! Vēl vairāk — mūsu tautas, mūsu novadnieku, mūsu tuvinieku likteņi daudzējādā ziņā ir pat unikāli. Cita starpā to apliecināja

A.Skalbes nozīmīgais krājums "Sūrābele" (1959), vairāki M.Ķempes, A.Vējāna, O.Vācieša, Ā.Elksnes un jaunāku dzejnieku dzejoļi un poēmas.

Neba man priests, kas un kā pašam izdevās vai neizdevās. Atceros tikai, kā ceļā uz literāru sarīkojumu Neretā Arvids Skalbe man sacīja:

— Skaista gan ir tā tava dzimtā puse...

Arī Ojārs Vācietis piebilda ko līdzīgu.

Apžēliņ! Jutos gan glaimots, tomēr gluži pieņemt tādu cildinājumu nevarēju: te jau tikai tāds Zemgales lidenuma sākums, samērā vienmuļa aina; jā, Sēlijas valnis, Saukas ezers — tur gan! Un vai tad Latvijā mazums skaistu vietu?

Laikam jau kaut nedaudz bija jāredz stepes, kalni, taiga un tundra, lai novērtētu Sēliju — vienu no Latvijas krāšņākajiem dārziem. Paldies Dievam, manā jaunībā tālos ceļos doties diezgan bieži bija iespēja labprātīgi... Es nemeklēju eksotiku, kādu superkrāšņumu, bet salīdzinājumu, īpatnību. Gan tur, gan te. Bet pāri visam arvien noteiktāk pacēlās cilvēku izciestais, pārvarētais. Tautas liktenis. Šķiet, daba bija viņu spēka, sīkstuma šūpulis.

Jutu, ka kaut kas jau ieskanas dažā dzejoļi, tomēr Sēliju kā būtisku savas dzejas pamatdaļu īsti atzinu tikai tad, kad ķēros pie lielākām formām. Pirmām kārtām tās ir sešdesmito gadu poēmas — "Varavīksne pār mežu", "Atvaļinājuma laiks", "Pie zilās priedes", "Aizmigusi", "Svētdien"; arī negatīvākās, līdz galam nenovestās — "Bērnība", "Balti skaidu jumti". Bieži likās — ne es tās radīju, bet Sēlija man tās nodiktēja... Daba, sadzīve, ļaužu likteņi, vēstures atbalsis, cerības. Paša redzētais un pārdzīvotais.

Pat tie darbi, kuri guva visai lielu lasītāju atsaucību, augstākā un zemākā "oficiālā līmenī" saņēma daudz pārmetumu; izrādījās, ka Latvijā, vienā novadā, pagastā ir viss, kas "lielajā pasaulē"; izrādījās, ka, tēlojot vitālu un cerīgu dzīvi, tomēr it kā esam *patriarhāli, pesimistiski*, o, pat *nacionālistiski* noskaņoti...

Kas to būtu domājis, ka vārsmas par dzimto novadu nokļūs tādās krustugunis!

Neko lielu gan tas neiespaidoja. Pārmetumi bija klaji ideoloģizēti, politizēti, pretrunīgi (piemēram: it kā trūkstot, it kā par daudz "sociālā fona"...). Galvenais tomēr bija tas, ka dzīvē palika milzums neizteikta, neiemiesota, neizdziedāta — drāmas, likteņi, situācijas, spilgtas detaļas. Arī dzeja nevar "visu" — pat ja mums liekas, ka mēs to spētu. Un jaunībā nereti tā liekas.

Kā toreiz būtu derējusi dažlaba lielā priekšgājēja pieredze! Diemžēl trimdas un represēto rakstnieku darbi nonāca līdz mums pakāpeniski. Neba viss apzināts un apgūts arī šodien. Teiksim, vai daudzi dzirdējuši par Jēkaba Jansona—Saivas vēsturiskajām poēmām (arī par Sēliju!)? Bet šiem neatkarīgās Latvijas laika darbiem ir redzama vieta mūsu liroepikā. Cits piemērs. No Sēlijas nācis dzejnieks Valdis Klētiņš; pirms mazkrājuma "Mūža acis" (1991) ārzemēs izdota stipra dzejoļu izlase "Jau nakts uz gaismas pusi iet" (1989), tikpat kā nepamanīta. Ko sacīt par mazāk pazīstamiem dzejniekiem, kuri dzīvo nevis dižajā metropolē, bet novados!

Gandrīz divdesmit gadus piepalīdzēdams veidot Sēlijas literātu lappuses Aizkraukles rajona laikrakstā, nācu pie viena galvenā secinājuma: "To, ko var uzrakstīt viņi, neviens cits neuzrakstīs."

Šodien viena no cerīgākajām iezīmēm ir kultūras dzīves decentralizācija, novadu rosmes literatūrā un grāmatniecībā. Lai mums nebūtu jāatkārto dzejnieka Borisa Slucka rūgtie vārdi: "20.gadsimta dzejas vēsture — tā ir poētisko bandu vēsture..." Esmu pārliecināts, ka arī šodienas politizētajiem, paštaisnajiem literatūras vērtējumiem nav paredzams ilgs mūžs.

Dzīva interese par savu novadu, par savu tēvzemi mūža garumā nav nekāds nopelns. Tā ir tikai dabiska tieksme labāk pazīt un saprast to zemeslodes daļu, kur mums lemts dzīvot. Droši vien mēs to iemilam, pat vārdus šīm jūtām vēl nezinādami.

Līdzīgi ir daiļradē: nekas daudz tur nav apzināti plānojams, lēšams, jebšu dziļāk iepazīt dabu, vēsturi, valodu, cilvēku priekus un bēdas, darbus un cerības nevar būt dīka nodarbe. Taču literatūrā, mākslā daudz kas nāk neapzināti, it kā nejauši. Un tas parasti arī ir patiesākais, būtiskākais, pat ja nesaskan ne ar vakardienas, nedz šodienas politiķu, vēsturnieku utt. traktējumiem.

Kaut arī manu interešu lokā gadu desmitiem bijusi visa latviešu literatūra, īpaši dzeja, nesen pārsteigts konstatēju, ka praktiski esmu mēģinājis, ja tā var teikt, portretēt gandrīz tikai tos mūsu dzejniekus, rakstniekus, kultūras darbiniekus, kuri cieši saistīti ar Sēliju vai Vidzemes sēlisko izlokšņu areālu. Vecais Stenders, A.Pumpurs, Rainis, J.Dievkociņš, J.Jaunsudrabiņš, R.Blaumanis, A.Upīts, V.Toma... Arī antifeodālā dzejnieka Kriša Vērmeles (izdomāts vārds — poēma "Aizmigusi") mūžs pārcelts uz Sēliju, kaut arī konkrētais materiāls — cik nu tā toreiz vēl bija — smelts galvenokārt Vidzemē.

Laikam jau ikvienā visdziļāk ir ieprogrammēts pirmais šīspasaules modelis. Kā lai nebrīnās, ka, teiksim, visai saulainajā Šveicē ziemeļnieks Rainis nemitīgi sola savai mīļotajai *saulī*, bet cits tālaika emigrants — armēņu dzejnieks Avetiks Isahakjans (dienvidnieks!) — *ēnu!* Par to, kas ir mūsu būtībā, mēs visretāk iedomājam. Dabiskā savdabība.

Jaunas, skarbākas dzejas (poētikas, estētikas) dzimšana mums pašu acīm pārredzamajā laikmetā, manuprāt, bija grūtākais latviešu dzejnieka uzdevums jebkurā lielpilsētā vai novadā. Tas ir saistīts gan ar 20.gadsimta pieredzes apguvi, gan ar tām pārmaiņām cilvēku sirdīs, bez kurām nekādas nozīmīgas pārmaiņas tautas likteņos nav iedomājamas. Ar jaunu vērtību skalu.

Tas ir meklējumu un kļūdu, neveiksmju un atradumu ceļš.

Tas pats ir sava alga.

Šis ceļš vēl nav noslēdzies, lai kādas jaunas ievirzes manifestētu sevi. Labi ir lauzties caur mežiem, bet mērķis visiem viens — mājas, kurās var dzīvot.

Es tādas vispirms atradu Sēlijas dzīvē, garā, atcerēs. Vismaz no tā brīža, kad poēmas "Bērība" ieskaņā rakstīju:

No visas pasaules un Dieva aizmirsts,
No visām pusēm biezu mežu skauts,
Kur ziemas naktis draudoši un baisi
Kā nelaime līdz rītam vilki kauc, —
Tāds bij mans ciems, kur ieraudzīju sauli,
Kas dega nespodri kā bērza prauli.

Kur klusi dzimst un klusi nāvē iemieg,
Kur Rīgu ieraudzījis retais skats;
Viens ārsts tur skraidījis pa trejiem ciemiem
Un mani arī saņēmis tas pats.
Es skaļi brēcis, juzdams salu sīvo,
Ārsts pasmējies un teicis: "Šitas dzīvos."

Nešaubos, ka atbildes uz smagākajiem 20.gadsimta jautājumiem joprojām meklējamas kā savā sirdī, tā mūsu pilsētu un novadu pagātnes un šodienas dzīves konkrētībā. Shēmas tur neko nepierāda un neatrisina, bet pašos cilvēkos saglabātā un allaž atdzimstošā cilvēcība, bez kuras nav skaistuma.

Pēteris Korsaks

DIŽAIS SAUCIETIS MĀRTIŅŠ BUCLERS

"Īpatnība ir katras tautas bagātība, un nevar tas mūs bagātākus darīt, kas atņem mums mūsu īpatnību! Tamdēļ ar steigu ir dokumentējama katra īpatnība, ja tā arī nav atdzīvināma, lai tā uzglabājas mūsu tautas īpatnību krājumā..."

Mārtiņš Buclers, 1925.g.

Gleznainā Ormaņkalna apkārtnē ar spulgojošām ezeru acīm un tālumā, zilgmē gaistošo mežu sienu — tāda ir Augšzeme Sēlijas novadā, kur Jaun-Saukas Juču mājās 1866.gada 12.decembrī kārta šūpuļa liksts Bucleru Mārtiņam.

Strādājot tēva sētā, kur bija kopjamas 160 pūrvietas zemes, jau kā zēns viņš iepazīna visus smagos zemnieka darbus. Arot, ecējot, pļaujot vai maļot graudus ar rokas dzirnavām, vēriņajam jauneklim secen nepagāja ne pašu saimes, ne apkārtnes ļaužu dzīves ritms. Tā ir latviešu zemnieku dzīve no saullēkta līdz saulrietam, no šūpuļa līdz kapam, no iesētā rudzu grauda līdz apcirknim klēti. Un tā — dienu pēc dienas, gadu pēc gada šim ritmam ir pakļauts lauku cilvēka mūzs.

Saukas tuvākās un tālākās apkārtnes vērojumi M.Bucleram ļoti noderēja, kad 19.gs. beigās sākās tautas gara mantu vākšana. Vairākus simtus folkloras vienību M.Buclers pieraksta un iesūta gan Krišjānim Baronam, gan Rīgas Latviešu biedrības zinību komisijai. No Latviešu Folkloras krātuvē saglabātām M.Buclera vēstulēm Krišjānim Baronam var konstatēt, ka viņš ir savācis ap divi tūkstoši tautas dziesmu, 355 ir iekļautas Latvju Dainās.

Tas nebūt nav viss M.Buclera vākums. Kā konstatējis muzikologs Mārtiņš Boiko, A.Jurjāna "Latvju tautas mūzikas materiālos" atrodamas kādas desmit Buclera pierakstītas melodijas. Gandrīz visas ir no Saukas pagasta, un dažām ir īpaša vieta mūzikas folklorā: speciālisti tās sauc par Saukas jeb Buclera SUTARTINĒM. Te vietā būtu jautājums: no kurienes zemnieka puisietim varēja rasties saprašana pierakstīt kādas unikālas melodijas?

Jāatgādina, ka Bucleru Mārcus bija kādu laiku mācījies Irlavas skolotāju seminārā un, kā pats rakstīja: "kā eksterns nolīcis skolotāja eksāmenu". M.Buclers mācījies laikā, kad tur par mūzikas skolotāju strādāja ērģelnieks Jānis Bētiņš. Tas tad arī varētu izskaidrot viņa prasmi pierakstīt melodijas.

M.Buclers ir pierakstījis arī sauciešu dialekta īpatnības, parādot tās ar rakstītiem piemēriem, kas varētu būt pat vienīgais šāda veida pieraksts no tiem laikiem. Pārdomu rakstā "Drusiņas iz pagātnes" autors filozofē par tautas izglītības dažādiem ceļiem un par izglītību kā tādu. Viņš raksta: "...senču gara mantas esot pagānu laiku blēņas — mūsu tautai kauna zīme, kur taču tās ir mūsu

Mārtiņš Buclers evakuācijā Krievijā Pirmā pasaules kara laikā.

tautas gara patiesa goda zīme. Un tiešā kultūras nezāle, kura pat vēl tagad kuplo, ir tā, ka, kaut arī atzīst savu tautu, zemi, senču gara mantas, taču uz saviem mazāk izglītotiem tautas brāļiem noskatās ar nicināšanu un starp sev līdzīgiem ceļ šķelšanos un naidu...”

Ne mazāk interesants ir M.Buclera apraksts par “Tautisko apģērbu un rotājumiem”.

Mārtiņš Buclers bija ne tikai atmodas laika darbinieks un folkloras vācējs, viņš bija arī radītājs tajā kultūras nozarē Latvijā un starp latviešiem, kas tikai veidojās, un tā bija topošā Latvijas fotomāksla.

Īsā apcerē nav iespējams izstāstīt visu, ko savos 75 gados paveicis M.Buclers, būdams 20.gs. pārvērtību aculiecinieks un hronists. Bet droši var konstatēt, ka viņš bijis skolotājs ne tikai topošajiem latviešu fotogrāfiem. Organizējot pirmās latviešu fotogrāfu izstādes, viņš mācīja publikai – skatītājiem paraudzīties uz lietām un procesiem sev apkārt ar citādu uztveri un redzējumu. Mārtiņš Buclers lika pamatus nacionālās fotogrāfijas attīstībai, sākot ar 1906.gadu, mazpazīstamo latviešu fotogrāfisko mākslu izvadīja pasaules ceļos.

Viņš bija tas, kurš pirmais sarakstīja un 1904.gadā latviešu valodā izdeva mācību grāmatu Fotogrāfij. Autoram ir nopelni fotogrāfiskās terminoloģijas ieviešanā un jaunu vārdu radīšanā fotogrāfijas nozarē, kas šodien kļuvusi par ikdienišķu parādību, bet Mārtiņa Buclera vārds ir tālā un aizmirstā pagātnē.

Arī fotogrāfiskajā periodikā M.Buclers ir jauna ceļa gājējs. Izdodams literatūras un mākslas žurnālu “Stari”, 1906.gadā viņš pirmo reizi tā pielikumā raksta par fotogrāfijas lietām, skaidrojot, kas ir fotogrāfija un vai fotogrāfija ir uzskatāma arī par mākslu, piebilstot, ka citās zemēs par to vairs nediskutē. Minētajā žurnālā ieraugām labas kvalitātes fotogrāfiju reprodukcijas: gan dabas skatus, gan personību portretus, kuri nes sevī iekšēju estētisku slodzi un izdaiļo žurnālu kopumā, ceļ tā māksliniecisko kvalitāti. Te vietā būtu piezīmēt, ka par minētā žurnāla literārās daļas redaktoru M.Buclers uzaicina savu draugu un novadnieku neretieti Jāni Jaunsudrabiņu. Abu sadarbība ir tik auglīga, ka J.Jaunsudrabiņš visādi atbalsta fotogrāfu topošo inteliģenci, lasot lekcijas mākslas vēsturē, recenzējot izstādes un rakstot presē, kā arī zīmējot diplomus Latviešu fotogrāfiskajai biedrībai, kuru tai pašā 1906.gadā tika nodibinājis Mārtiņš Buclers. Par nopelniem latviešu fotogrāfijas attīstībā Jānis Jaunsudrabiņš kā vienīgais no rakstniekiem uzņemts minētajā biedrībā par mūža goda biedru. Interesants ir fakts, ka arī pats rakstnieks neilgu laiku ir nodarbojies ar fotogrāfijas arodu, pelnīdams skolas naudu. Vai tas ir noticis Mārtiņa Buclera iespaidā vai J.Jaunsudrabiņu ir saistījusi interese par jauno parādību – bildes radīšanu, šodien tas vairs nav pasakāms.

No Mārtiņa Buclera piemiņas akmeņa uzstādīšanas pie Saukas lauksaimniecības skolas ir pagājuši desmit gadi. Skolā ir iedibināts Mārtiņa Buclera kabinets – telpa, kurā krājas Saukas novada fotodokumenti gan no senākas pagātnes, gan šodienas, kas, laikam neapturami ritot, arī reiz būs vēsture.

Lūcija Kuzāne

SĒLIJAS VĒSTURISKĀ HRONIKA

LAIKMETU NOTIKUMI MANĀ
TĒVZEMĒ — SĒĻU ZEMĒ NERETĀ UN TĀS NOVADĀ

11.gadsimts.

Senās krievu hronikās lasāms, ka krievu kņazs Izjaslavs Jaroslavičs (1024.–1078., Jaroslava Gudrā dēls) esot devies sirojumā uz nekrievu zemēm, kas Dvīnas dienvidu krastā, pieprasot meslus – 2000 grivnu. Bet turienes ļaudis (varētu būt sēļi) krievus aiztriekuši.

1208.gads.

Hronists Indriķis raksta, ka bīskaps-Alberts šīnī gadā, lībiešu atbalstīts, ieņem Sēļu pili, piespiež sēļus atteikties no sadarbības ar leišiem un kristīties.

1213.gads.

Vācu bruņinieki, kas jau ieguvuši noteikšanu Koknesē, kopā ar pakļautajiem letgaļiem dodas laupīt sēļu un leišu novados. Leiši caur sēļu zemi iet atriebšanas kara gājienā uz Lielvārdi, jau pa ceļam vajādami krustnešus – laupītājus. Kur gājis šis ceļš? Droši vien to norāda senā pilskalnu virtene – gar Stupeļu, Margas, Skosu, Kņāvu, Ormaņu, Sperjāņu kalniem un brasla vietu Daugavā. Tātad cauri Rites, Neretas, Saukas, Vārnavas, Sunākstes, Sēlpils novadiem tagadējā ģeogrāfiskajā izpratnē.

1219.gads.

Pāvests apstiprina par Zemgales bīskapu Lipes Bernardu ar sēdekli Mežotnē. Zem viņa varas arī Sēlijas zemes, kaut gan pastāv vēl īpašs jēdziens – Sēlijas bīskapija.

1225.gads.

Pāvesta sūtnis bīskaps Modēnas Vilhelms ceļo pa nesen iekarotajām zemēm. Ierodas arī Rīgā un Koknesē. Pulcina kopā vietējo ļaužu pārstāvjus, aicinot arī sēļus. Bīskaps esot svēti apsolījis, ka vācieši šeit saviem padotajiem pāri nedarišot. Tātad Kristus vārdā dedzīgs melis. Droši vien, ka tik augstam kungam Sēlzemes ļaudis arī notic.

1226.gads.

Sēlijas novadus oficiāli pievieno Zemgales bīskapijai. Kā vēsti hronikas, Līpes Bernards tad jau ir miris.

1230.–1231.gads.

Bargs bada laiks ar negantu ziemu un neauglīgām vasarām.

1236.gads.

Zemgales bīskapijas dokumentos parādās Livonijas valsts robežas, tajā skaitā arī sēļu apdzīvotiem novadiem. Pirmoreiz pieminētas vietas, ko vēlāk saucam par Neretu un Neretiņas upi.

1255.gads.

Leišu valdnieka Mindauga dāvinājuma dokumentā kā sēļu apdzīvotas zemes minētas: *Meddene, Pelone, Maleysene, Thovrahe*.

1261.gads.

Leiši atkal dodas lielā karagājienā uz Aizkraukli. No tā atgriežas kā uzvarētāji ar smagu kara laupījumu.

1279.gads.

Leiši atbild uz krustnešu iebrukumu Lietuvā, atkal ejot uz Aizkraukli. Sēļi, cik varēdami, atbalsta šo karagājieni. Krustneši cieš briesmīgu sakāvi. Par šo notikumu *Atskaņu hronikā* sacīts:

Liels posts tur kristīgos bij sitis,
Jo brāļu karogs zemē kritis.
Pats mestrs nokauts lielā miņā,
Un līdzī viņam krita cīņā
No brājiem septiņdesmit viens,
Kas mira Dieva dēļ ikviens.

1285.gads.

Leišu karagājieni uz Aizkraukli šoreiz ir neveiksmīgi. Sakauti un vajāti dzīvi palikušie iet atpakaļ caur sēļu zemi uz mājām.

1290.gads.

Sēļu kaimiņi zemgaļi ir pazaudējuši pēdējās pili – vai nu padodas ordenim vai lepņākie aiziet Leišu zemē. Leiši vēl sargā savu brīvību un kaujas pret krustnešiem. Taču šīnē gadā arī viņi netālu no Mintavas (Jelgavas) zaudē kauju.

1346.gads.

Visā Eiropā uzliesmo mēris, tas skar arī Livoniju. Kurzemē nomirusi ceturtā daļa iedzīvotāju. Sēļus pasargā lielle meži un purvi.

1348.gads.

Neparasti audzelīgs gads. Jauno labības ražu varējuši sākt plaut pēc Jāņiem.

1349.gads.

Mēris atkāpjas.

1358., 1362. un 1369.gads.

Leiši atkal cīnās ar bruņinieku ordeni, tāpēc viņu karagājieni pāri Daugavai uz krustnešu nocietinātajām pilīm skar sēļus, kas leišus, cik varēdami, atbalsta.

1366.gads.

Mēris Lietuvā. Karotāju pārnēsāts, tas skar arī Sēļuzemes novadus.

1370. un 1371.gads.

Bez pārtraukuma 10 mēnešus no vietas list lietus. Ziemas nav, bet vasaras neauglīgas. Bada laiks.

1373.gads.

Pie Daugavas vecās sēļu pils vietā sāk celt ordeņa mūra pili un kapliču. Ir iecelts soģis. Ar spaidiem sēļus piespiež iet klaušu darbos. Nepaklausīgos soda, celtniecības vietas tuvumā ir Karātavu kalns. Daudzi sēji glābiņu meklē leišu novados.

1374. un 1375.gads.

Ļoti auksta ziema. Daudz sniega. Grūts bada laiks.

1379.gads.

Plosās kāda ļauna sērga – varbūt pat mēris.

1388.–1390.gads.

Šajos gados mēris nāk no Krievijas. Skar Vidzemi un Sēļu zemes austrumu novadus.

1400.–1404.gads.

Mēris nāk no igauņu puses – no Tērbatas. Skar Rīgu, Sēlijā aizķer tikai dažas vietas, kas Daugavas krastā.

1418.gads.

Mēris plosās Sēļu zemē.

1428.gads.

Mēris atkal nāk no igauņu puses.

1501.gads.

Plosās asinssērga un drudža slimība.

1504.–1506.gads.

No vietas divi neražas gadi. Bads.

1508.gads.

Atkal asinssērga un mēris.

1511.gads.

Livonijas ordeņa zemēs notiek dvēseļu revīzija. Tāda bijusi arī Neretas novadā. 28.martā Brands Koskuls pārdod Neretas muižu Johanam Ašermanim.

1521.–1522.gads.

Tie, kas kungu klausās brauc uz Rīgu, atved no turienes neskaidras ziņas, ka no Vācijas atbraukušie mācītāji (Knopke un Tēgetmeijers) sludinot jaunu ticību (Mārtiņa Lutera mācību).

1530.–1532.gads.

Sēļu zemē plosās slimība, ko sauc par zviedru sērgu. Ir daudz mirušo.

1533.gads.

Neretas īpašnieks ir Frederiks Plāters. Pēc viņa šo īpašumu manto 2 dēli – Heinrihs un Johans. Dokumentos Neretas vārds ierakstīts – Narite.

1535.gads.

Mirst ordeņa mestrs Valters Pletenbergs. Arvien niknāki top naidi un ķildas starp zemes kungiem. Mazie ļaudis vēl nenojauš, ka tuvojas nemierīgi laiki, ko nosauks par Livonijas karu.

1545.gads.

Neretā jau ir uzcelta koka baznīca. Kurā vietā? Nav zināms.

1558.gads.

Redzēdami Livonijas kungu savstarpējos ķīviņus, krievi iebrūk austrumu novados, arī Sēļu zemē.

1559.gads.

Tiek pulcināti karotāji cīņai pret krieviem. Lēņu kungiem vajadzīgi karakalpi, tāpēc no zemnieku vīriem iesauc katru trešo, kas spēj ieročus nest. Arī sēļu vīrieši aiziet karā. Bet krievi – cara Jāņa Briesmīgā karavīri, tiek pāri Daugavai, nonāk Sēlijā, noposta Altenes pili un tās apkārtni.

1561.gads.

Sabrūk Livonijas valstiņu apvienība. Ordeņa mestrs ir ar mieru glābties Lietuvas – Polijas aizstāvībā. Muižnieki arī. Mestrs nodod uzticības zvērestu. No kuršu, zemgaļu un sēļu zemēm veidojas Kurzemes hercogiste, un mestrs Gothards Ketlers kļūst par tās pirmo hercogu. (Daugavas labajā krastā – Pārdaugavas hercogiste zem poļu kundzības.)

Šinī gadā Nereta tiek izlēpota Aizkraukles komturam Vilhelmam Efernam.

1562.gads.

Rīgas pili pasludināta ordeņa likvidēšana un Kurzemes hercogistes sākums, arī Gotharda Ketlera stāšanās amatā. Viens no pirmajiem viņa valdīšanas darbiem – celt baznīcas. Uz Šlosbergas muižas zemes dibināts Ilūkstes miests. Miests kļūst par Zībergu dzimtas privātpašumu.

1563.gads.

Vilhelms Eferns precas ar Agnesi fon Šveicenbergu, kura ir Gotharda Ketlera māsiņa. Kāzu dāvanas ir bagātīgas. Jaunajam pārim hercogs dāvina Daudzeši un 4 muižas Neretas novadā. Īpašumus, kas šeit agrāk piederējuši Kristīnam Švēderam, atsavina un apsola Švēderam dot kaut ko citā vietā.

1564.gads.

Nākošās Neretas baznīcmuižas vajadzībām hercogs dāvina 4 zemnieku sētas pie Susējas upes – “*mit Namen Borschgarsche, Gessen, Krentallan und Spaernen*”.

1565.gads.

Hercogs dāvina Eferņiem vēl 4 mājas Saukas novadā, lai būtu pieeja lieliem ūdeņiem.

Sēlpils baznīca pēc Otrā pasaules kara.

1567.gads.

28.februārī hercoga pavēle par baznīcas celtniecību Neretā. Ar hercoga pavēli tiek dibinātas luterāņu draudzes un sākas baznīcu celtniecība. Dibinātas šādas baznīcas: Bebreņu, Dēmenes, Dignājas, Kalkūnes, Lašu (sākumā Pabērzu miestā), Saukas, Sēlpils, Sērenes.

1568.gads.

Ļoti vēls pavasaris. Vēl maija mēnesī visi ūdeņi aizsaluši. Zemnieki vēlu var iziet tīrumos, tāpēc nabadzīga vasara.

1570.gads.

Ļoti barga ziema.

Izpildot hercoga vēlēšanos, Eferns Neretā ceļ koka baznīcu ar salmu jumtu. Rakstos minēts, ka tā atrodas pie Susējas ezera. (Tāda ezera nav. Droši vien domāts uzpludinājums Susējas upē.)

Arī šī gadā ir ļoti barga ziema. Uzliesmo mēris. Mirst gandrīz puse iedzīvotāju.

Celta Ilūkstes baznīca un nodibināta skola. Dibināta Sunākstes baznīca.

Lauceses pagastā uz Medņu muižas zemes uzceļ Vilkumiesta (t.s. Ēģiptes) baznīcu.

Dibinātas arī Asares, Biržu, Daudzeses, Liellašu un Zasas baznīcas.

1571.gads.

Dibināta Subates baznīca.

1573.gads.

Pēc desmit laulībā nodzīvotiem gadiem mirst Agnese – Eferna sieva. Atraitnis sešus gadus paliek otrreiz neprecējies.

1577.gads.

Lieli lieti un bargi negaisi.

1578. gads.

Dabas apstākļi uzlabojas, mēris aprimst.

1579.gads.

Visu vasaru un rudeni lieti līst gandrīz bez pārtraukuma. Bads.

Eferns apprecas otrreiz ar Elizabeti Lidinghausenu, sauktu Volfa. Kaimiņu novados Mēmeles muiža pieder Volfiem, Ilzes muiža Firksiem.

1580.gads.

Atkal plosās slimības, varbūt mēris.

1584.gads.

Tā kā pirms 14 gadiem celtā baznīca ir nodegusi, Eferns sāk būvēt Neretā stipru mūra baznīcu.

Polijas karalis apstiprina Eferna īpašumus. Eferns tūlīt izlēņo divas no savām

muižām: Pilskalni un Lielsusēju Vilhelmam Vitenam. Lielmēmelē un Mazzlavē
saimnieko Kristofors Rope. Vecmēmelē un Gricgalē – Heinrihs Šticelhorsts.

1587.gads.

Nomirst Gothards Ketlers, un par Kurzemes hercogu kļūst Frīdrihs –
iepriekšējā hercoga pēctecis.

Neretā šīnī laikā par mācītāju kalpo mācītājs Filips Doršs. (Pirmais Neretas
mācītājs, par kuru ir ziņas – Morics Bintskijs darbojies ap 1570.gadu.)

1590.gads.

Hercogs Frīdrihs dibina Dērenes miestīņu, kas kļūst par iesākumu nākamajai
Jaunjelgavai.

1593.gads.

Mūra baznīca Neretā ir gatava un tiek iesvētīta. Tā celta baroka stilā ar
vēlīnās gotikas iezīmēm.

1594.gads.

Par mācītāju Neretā kļūst Vilhelms Šodemahers.

1595.gads.

Studēdams Kēnigsbergā, noslikst Eferna dēls Gothards. Viņu pārved uz
Neretu un apglabā velvju pagrabā zem baznīcas altāra. Sienā iemūrēta piemiņas
plāksne. (Otrs Eferna dēls miris agrā jaunībā.)

1596.gads.

Neretā nodibina Latīņu skolu. Dibinātas Staļmuižas un Lauceses baznīcas.

1600.gads.

Sākas poļu – zviedru karš.

Sakarā ar Eferna meitas precībām Rīgā apstiprināta viņas īpašuma daļa.

1602.gads.

Briesmīgs bada gads. Badā nomirst lielākā daļa iedzīvotāju. Ir cilvēkēšanas
gadījumi.

1604.gads.

Neretā par mācītāju sāk strādāt Kristians Fīrekers. (Kalpo te 9 gadus.)

1606.gads.

Eferns no Neretas dodas garākā ceļojumā pa Vāciju.

1607.gads.

Eferns sastāda testamentu. Savai otrajai sievai viņš novēl Zalvi un Daudzevu. Neretas Mācītājmuižai katru gadu liek izmaksāt procentus no sava 3000 marku lielā kapitāla un dot "baznīcas labību" uz Ziemsvētkiem. Jaundibinātajai skolai atvēl 300 markas gadā skolotāja algošanai. Seces mācītājam, kas apkalpo Daudzevas baznīcu – 60 markas un "baznīcas labību". Testamentā norādīts, ka Neretas baznīca vēl jāpabeidz iekārtot un tai jāiegādā 2 zvani. Savam radniekam Vilhelmam Vitenam novēl izlēnotās muižas.

1613.gads.

Neretā beidz darboties Kristians Firekers. (Tātad iespējams, ka dēls Kristofors, par kuru zināms, ka viņš matrikulēts Tērbatas universitātē 1632.gadā, nav dzimis Neretā.) Kas tūlīt pēc viņa ieņem mācītāja amatu, nav zināms.

Seces baznīca.

1617.gads.

Mirušais Vilhelms Eferns tiek apglabāts blakus dēlam Neretas baznīcas pagrabā. Pēcteči daļa mantu. Mūža beigās Eferns sasniedzis tik augstu stāvokli, ka tika dēvēts par karalisko burggrāfu un padomnieku. Viņam ir meitas – Anna (no pirmās laulības), Elizabete, Agnese... Atraitne atsakās no testamentā novēlētā īpašuma. Viņa un meitas katra saņem naudā 700 florinus. Viss nekustamais īpašums par 35 000 florinu nodots Eferna znotam Valteram fon Pletenbergam.

Elkšņu draudze kļūst neatkarīga no Saukas, tāpēc tiek dibināta Elkšņu baznīca.

(Reizē ar dibināšanu sākas šo baznīcu celtniecība, ļoti bieži no vienkāršiem materiāliem – baļķiem, salmiem, māla kleķa. Draudžu stāvoklim uzlabojoties, ceļ pamatīgākas – mūra baznīcas.)

1618.gads.

Parakstīts līgums, saskaņā ar kuru Valters fon Pletenbergs (kādreizējā ordeņa mestra pēctecis) kļūst par visu Neretas muižu vienīgo īpašnieku. Līgumu paraksta atraitne, pārējie znoti un liecinieki.

1621.gads.

Sēlpils tiek atzīta par pilsētu un tāpēc saņem īpašu “kārtības rulli”. Šajā gadā dibināta Krustpils luterāņu draudze un baznīca celta jau 1618.gadā Daugavas labajā krastā – sēļu novadiem tuvos kaimiņos.

1624.gads.

Šajā laikā Neretā kalpo mācītājs Henrihs Fabriciuss. Sēlpils draudzē – Georgs Mancelis, kurš atnācis no Valles. Viņš kalpo Sēlpilī līdz zviedru iebrukumam.

1625.gads.

Karš smagi skar Sēlpils pilsētiņu. Tā krīt zviedru rokās un tiek izlaupīta. Vēlāk poļi to atņēma zviedriem un atkāpjoties nodedzina.

1630. gads.

Neretā mācītāja amatā stājas Georgs Širrens un nokalpo tur 21 gadu.

1631.gads.

Augšzemes austrumdaļā poļu ietekmē pārsvaru sāk ņemt katoļticība, tāpēc šīnī gadā Bebreņu luterāņu baznīcu atdod katoļiem.

1641.gads.

Gārsenē sāk darboties mācītājs Fridrihs Gerike.

1642.gads.

Kurzemes hercogistē sāk valdīt hercogs Jēkabs, kas visos novados atnes lielas pārmaiņas.

1646.gads.

Lubu Jelgaviņā (Fridrihštātē) atjauno Latīņu skolu.

1650.gads.

Straujš saimniecisks uzplaukums. Ar šo gadu dokumentos datēta dažādu rūpniecisku uzņēmumu darbība. Muižās un miestos darbojas austuves, krāsotavas, ādu mītuves, mucenieku darbnīcas, alus un degvīna brūvētavas.

Kā ievērojams rūpniecisks centrs Augšzemē uzplaukst Birži. Biržos ir dzelzscepi, kas dod 1800 mucu čuguna gadā. Jēldzelzi pieved no Seces, Dignājas, Sērenes kausētavām. Te ir kālija un ziepju vāritava, stikla cepli, 2 kokzāģētavas, kaļķu cepli, darvas cepli, mucu darbnīcas.

Sērenē ir jēldzelzs kausētava un mucu darbnīcas.

Secē un Sēlpilī darvas cepli. Atblāzma par tiem saglabājusies vēl Dardzānu māju nosaukumā un uzvārdos. Ģeoloģiskā izpēte Vecsēlpils – Daugavas krastā, 55 m dziļumā 1 asi biežā slānī atrod dzelzsrūdu, bet nepaspēj to izmantot.

Lielmēmelē darbojas plaša linaustuve.

Kaplavā – kokmateriālu, ādu apstrāde un liela alusdarītava.

Dažādi amatniecības veidi attīstās arī Turģelē (uz Dēmenes muižas zemes), Kalkūnē (t.s. Jeruzalemē), Skrudelinā, Smēlinā, Sunākstē.

Dignāju iecerēts izveidot par lielu pilsētu, tiek plānots būvēt kanālu, kas savienotu Daugavas un Lielupes baseinus.

Kaldabruņā dibina un sāk celt baznīcu.

1656.gads.

Tiek izveidota Kurzemes hercoga Sēlpils 1.jātņnieku rota, kuru komandē Mentefels–Cēge. Šinī rotā ir 100 muižnieku un 100 zemnieku.

1658.gads.

10.oktobrī sākas bēdu laiks, jo zviedri sagūsta Kurzemes hercogu Jēkabu.

1659.gads.

Karš ir tik negants, ka Augšzemē nav nevienas mierīgas vietīņas. Klejojošie karakalpi zemi ir izlaupijuši. Bads.

1660.gads.

Noslēgts Olīvas miers. Hercogu Jēkabu atbrīvo no gūsta. Sākas izpostīto darbnīcu atjaunošana.

1661.gads.

Neretu un tai piederošās muižas pārņem Valtera fon Pletenberga dēls Hieronims.

Dibināta Kaplavas baznīca. Līdz tam draudze bija piedalīta Siķeles baznīcai.

1662.gads.

Neraža, tāpēc sākas bads. Daudz ļaužu nomirst.

1664.gads.

Neretā Hieronima fon Pletenberga meita Ieva Elizabete precas ar brālēnu – arī Valteru fon Pletenbergu. Nereta šajā laikā jau ieģrimusi lielos parādos. Tā kā jaunais kungs nomaksā visus parādus, muižas pāriet viņa īpašumā.

1665.gads.

Dibināta Ilzu baznīca. Sākot ar šo gadu, 24 gadus no vietas Sunākstes diocēzes prāvests ir Johans Stenders.

1667.gads.

Neretā mācītāja amatā stājas Kristofs Harders un nokalpo tur 11 gadus.

Atsākas rosīgs darbs pie kanāla rakšanas uz Eglaines upi, lai savienotu Daugavas un Lielupes baseinus. Rakšanas darbos strādā 400 vietējie zemnieki un vēl 200 atvesti strādnieki.

Gārsenē jau valda baroni Budbergi.

1668.gads.

Kad kanāla celtniecības darbi jau uzsākti, Zviedrijas valdība sāk protestēt. Sarakste par šo jautājumu starp Kurzemes hercogu un Zviedrijas karaļnama kanceleju ilgst veselu gadu. Beidzot hercogs Jēkabs ar rakstu apliecina Zviedrijas sūtnim Helmersenam Vidzemē, ka aiz cieņas pret Zviedrijas karali Susējas – Eglaines kanāla rakšana tiek pārtraukta.

1670.gads.

9.jūlijā virs Neretas plosās briesmīgs negaiss. Pērkons iesper baznīcas torni, tas nodeg. Pēc tam divus gadus ilgst baznīcas remonts un torņa atjaunošana.

Hercogs dāvina pilsētas tiesības Salas muižas miestam. Te dibina latīņu skolu. Sāk veidoties nākošā Jēkabpils (*Jakobstadt* – Jēkabmiests).

Neretā mirst Valters fon Pletenbergs II. Visus īpašumus pārņem atraitne Ieva Elizabete.

Cauri Neretai uz Maskavu brauc Brandenburgas kūrfirstes delegācija. Tās loceklis Brandts apraksta šo braucienu. Divus gadus vēlāk Vācijā šis apraksts izdots grāmatā. Neretas vārds rakstīts – “Nieritze”.

1675.gads.

Jēkabmiestā pabeidz celt grieķu katoļu baznīcu un klosteri.

1676.gads.

Katoļi no Vecsubates padzen luterāņus. Baznīca pāriet katoļu rokās. Luterāņiem muižnieks Sakens (Zakens) ļauj apmesties uz savas zemes, kas atrodas Subates ezera austrumu krastā.

18.augustā nomirst hercoga Jēkaba laulātā draudzene Luīze Šarlote, kas dāvājusi hercogam 9 bērņus. Klīst valodas, ka gaidāms jauns zviedru uzbrukums. Magnuss Ādolfs Grots ir izveidojis Kurzemes karti.

1679.gads.

Pēc 7 atraitnības gadiem precas Ieva Elizabete ar Ernestu Noldi. Lai tiktu pie skaidras naudas, atkal tiek ieķīlāti visi īpašumi.

1680.gads.

Dibināta Mazzalves baznīca.

1681.gads.

Gada pēdējā stundā, jau zvaniem nākošo gadu vēstijot, nomirst hercogs Jēkabs. Valdīšanu pārņem Fridrihs Kazimirs.

1682.gads.

Padzītie luterāņi veido Jaunsubates miestu, sāk celt baznīcu un dibina skolu, ko vada Hermanis Harders, bet līdzekļus uzturēšanai dod mužnieks Sakens.

1683.gads.

Liellašu baznīca kļūst patstāvīga un nav vairs Ilūkstes filiāle.

1685.gads.

Jaunsbatē pabeidz celt baznīcu. Apstiprina miesta tiesības. Iznāk Adolffija izdotā dziesmu grāmata, tajā ir ap 150 Kristofora Firekera dziesmas, kas tautā ļoti iecienītas gan baznīcas rituālos, gan mājas dievlūgšanā.

1687.gads.

Pie debesīm liesmo komēta.

1689.gads.

Neretā mirst Ieva Elizabete. Muižas manto viņas meita – Ieva Elizabete II.

1696.gads.

Neretā kalpo mācītājs Mihaels Bašs.

1697.gads

Neretā Ieva Elizabete II precas ar Heinrihu Putkameru.

1698.gads.

Mirst hercogs Fridrihs Kazimirs, sāk valdīt Fridrihs Vilhelms.

Hercogs atļauj Jēkabmiestā apmesties Francim Depē un nodarboties ar ķirurģiju (pirmais zināmais mediķis Jēkabpilī).

1700.gads.

Sākas Lielais Ziemeļu karš, kas ilgst 21 gadu.

Ap šo laiku Lielzvē par mācītāju strādā Jēkabs Bankavs – ļoti populārās sprediķu grāmatas autors.

Iesvētīta Ērberģes baznīca.

1701.gads.

Sākas briesmīgs laiks. Zviedri iebrūk Sēlpilī, siro pa apkārtni, laupa. Pa novadiem siro arī leiši un poļi. Gārsenē iebrūk krievi.

1704.gads.

Zviedri Lēvenhaupta vadībā sakauj krievus pie Salas muižas, kas atrodas Jēkabpils tuvumā (šajā vietā tagad piemiņas akmens). Aizejot zviedri uzspriodzina Sēlpils pili un nodedzina pilsētiņu.

1705.gads.

Mirst Neretas kungs Putkamers un Ieva Elizabete apprecas ar Dzērves kungu Ernestu Mirbahu.

1706.gads.

Mirst Sēlpils baznīcas novada tiesnesis Heinrihs fon Zass.

Neretā par mācītāju atnāk Karls Kristofs un darbojas 16 gadus.

Karš turpinās pilnā sparā. Jau otro gadu Jelgava iet no rokas rokā. Tiek nopostīta Bauska. Mežainajos Augšzemes novados mazliet vieglāk, jo zemnieki meklē patvērumu dziļi mežos un purvos.

1708.gads.

Ļoti bargā ziema. Pagaidu mitekļos mežā grūta iztikšana. Apdzīvotās vietās jābaidās no sirotājiem.

1709.gads.

Zviedri no Kurzemes aiziet. Pēteris I ienāk Jelgavā, iekārtojas ziemas nometnēs un piedevām cītīgi nodarbojas ar laupīšanu. Pavasarī lieli plūdi. Ūdens aizskalo Biržu miestīņu.

1710.gads.

No Liepājas puses nāk mēris (jau janvārī) un iet pāri visai Kurzemes hercogistei. Zemnieki vairs necer izdzīvot, tādēļ steigšus notriekt, kas vēl apēdams un nodzerams. Jau martā mēris ir Jelgavā un iet tālāk. Jūlijā visaugstākā mirstība.

Nomirst arī Neretas kungs Ernests Mirbahs.

1711.gads.

Mēris atkāpjas. Baznīcās pateicības dievkalpojumi. Arī Neretā, kur mācītājs palicis dzīvs. Neretas miestīņš pie muižas pilnīgi izmiris. No zemniekiem dzīvi palikuši 14.

Ieva Elizabete precas ar Kazimiru Kristofu Bekelu. Jaunais pāris patur sev Neretu, pārējās muižas daļa citiem mantiniekiem, kas vēl dzīvi.

Augšzemē pilnīgi iznīkuši Sēlpils, Dignājas un Kalkūnes miestīņi. Arī dažās muižās nav vairs neviena cilvēka (kā pilnīgi tukšs minēts Menkena īpašums).

1714.gads.

Lašu muižā (tagad Eglaine) mācītāja ģimenē piedzimst Gothards Fridrihs Stenders – latviešu tautas garīgais modinātājs.

1715.gads.

Visās muižās sākas dvēseļu revīzijas, lai noteiktu darba roku skaitu. Revīzijas ilgst divus gadus.

Lai atjaunotu iedzīvotāju sastāvu, Neretas un apkārtnes muižu pārvaldnieki dodas uz poļu Vidzemi (Latgali), pērk zemniekus un pārved uz Neretas novadu.

1719.gads.

Liellašu baznīca pāriet katoļu rokās.

1722.gads.

Neretā par mācītāju atnāk Fridrihs Kazimirs Hartners un nokalpo 52 gadus.

1723.gads.

Varnoviču baznīca pāriet katoļu rokās.

1726.gads.

Nemierīgi laiki. Kurš būs Kurzemes hercogs? Ferdinands (Jēkaba dēls) uzdzīvo ārzemēs. Pēc hercoga varas tiecas gan kņazs Menšikovs, gan sakšu grāfs Morics. Šis gods viņiem netiek. Paliek vien teiksmaini nostāsti par Morica kaujām Usmas ezera salā. Tāpēc teikšana pieder vienīgi muižniekiem. Zemniekiem smaga apspiestība.

1727.gads.

Iznāk Aleksandra Grēvena sastādītā dziesmu grāmata latviešiem. Ap šo laiku Grēvens bijis mācītājs Sēlpils draudzē.

1737.gads.

Nomirst hercogs Ferdinands, un ar to beidzas Ketleru dinastija. Krievijas carienes Annas atbalstīts, par hercogu kļūst Ernests Johans Bīrons. Pastiprinās krievu ietekme Kurzemē. (Kopš 1721.gada Ništates līguma Vidzeme jau pieder Krievijai.)

1741.gads.

Kad nomirst Krievijas ķeizariene Anna, Bīronu atceļ no amata un izsūta uz Sibīriju. Kurzemē sākas juku laiki, kas ilgst vairāk nekā 20 gadus. Visa vara muižnieku rokās.

1744.gads.

Pie debesīm divus mēnešus – janvārī un februārī – redzama milzīga komēta.

1753.gads.

Nereta pieder Heinriham Ernstam Pletenbergam. Viņš par 115 000 floriniem to pārdod Krustpils un Skaistkalnes dzimtkungam Nikolajam Korfam un viņa sievai Konstancijai (no fon Valenu dzimtas). Pēc 2 gadiem Nikolajs Korfs mirst. Neretas īpašumus atraitne atdod savam dēlam Zigmundam Fridriham Korfam – Rēzeknes stārastam.

Ap šo laiku Gricgali iegūst Kristofors Korfs un ceļ muižu pilnīgi jaunā vietā, jo vecā ir nopostīta.

1758.gads.

Iznākusi Stefenhāgena dibinātā "Laika grāmata", tā dažā zemnieku mājā ienāk kalendārs.

1761.gads.

Ķeizarienes Katrīnas II apzēlots, Bīrons atgriežas Kurzemē.

1769.gads.

Mirst Ernests Bīrons. Kurzemē sāk valdīt viņa dēls Pēteris.

1770.gads.

Ilūkstē uzceļ katoļu baznīcu, kas ir skaistākā pāri tāliem novadiem.
Aizliedz mirušos glabāt baznīcu pagalmos.

1772.gads.

Rubeņu draudzē par mācītāju sāk kalpot Kristaps Harders, labs latviešu valodas pratējs un vēlāk latviešu grāmatu izdevējs.

Neretas draudzē par palīgmācītājiem divus gadus kalpo Kristians Georgs Vilperts (1771–1773) un vienu gadu (1773–1774) Ernests Fridrihs Oskels.

Neretas baznīcu remontē.

Uzceļ jaunu baznīcu. (Pēc 72 gadiem ceļ vēlreiz – tad jau mūra ēku.)

1774.gads.

Neretā mācītāja amatā stājas Ernests Oskels, bet nokalpo tikai 2 gadus.

1775.gads.

Lielzalves muižā par mājskolotāju, bet vēlāk par mācītāju Mazzalvē, Ērbergē, Daudzevā strādā Aleksandrs Johans Stenders. Viņa tēvs tad jau ir slavens vīrs – vairāku latviski rakstītu grāmatu autors un Sēlpils un Sunākstes mācītājs, kā arī prāvests, tautā saukts – Vecais Stenders.

1776.gads.

Neretā mācītāja amatā stājas Godfrīds Georgs Milihs (dzimis Dancigā). Viņš tulko latviski reliģiskos tekstus un dziesmas, izstrādā mācību materiālus skolai un sāk pierakstīt Neretas hroniku. Neretā nokalpo 39 gadus.

Iznāk Vecā Stendera “Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas.”

1779.gads.

Johans Stenders atgriežas pie tēva Sunākstē un sāk aizvietot viņu kā palīgmācītājs.

1783.gads.

Kristofors Korfs dibina Gricgales skolu un baznīcu.

Neretas muižai šai laikā pieder arī Kalnamuiža, Susējas muiža un Fridrihshofa (Buividu muiža).

1795.gads.

Mirst Pēteris Bīrons.

17.martā muižnieku landtāgs nolemj padoties Krievijas žēlastībai. Kurzeme kļūst Krievijas guberņa. Baznīcās brīvie ļaudis zvērē uzticību Krievijai. Zemniekiem nav jāzvērē.

1796.gads.

Nomirst Vecais Stenders – Augškurzemes spožā slava – “Latvis”.

Baznīcās pasludina, ka zemniekiem turpmāk būs jādienē Krievijas karaklausībā. Dienesta laiks – 25 gadi. Drīz sāksies rekrūšu ķeršana.

1798.gads.

Nomirst Gricgales kungs Kristofors Korfs. Muižu izrentē Gāršenes Budbergiem. Pēc 13 gadiem Korfa atraitne pati sāk pārvaldīt muižu (ar muižkunga palīdzību) un dara to vēl 14 gadus.

1803.gads.

Iznāk Georga Miliha sastādītā “Jauna skolas grāmata”, ko izmanto gan Neretas un Gricgales skolās, gan citos novados.

1806.gads.

Biržos par mācītāju sāk strādāt Jēkabs Florentīns Lundbergs – šī novada “gaišais prāts”. (Citur minēts 1808.gads.)

Ugunsgrēkā bojā iet Jaunjelgavas baznīca līdz ar draudzes arhīvu.

1811.gads.

Iesvētīta Dignājas baznīcas jaunā ēka.

Vecmēmelī tās īpašnieks Franks pārdod Vilhelmam Disterloham. (Tautā vēl ļoti ilgi saglabājas nosaukums – Pranka muiža.)

1812.gads.

Napoleona karapulki cauri Kurzemei iet uz Krieviju. 18.jūlijā franči ieņem Bausku, 19. jūlijā sakauj krievus. 20.jūlijā latvieši aplenc Jelgavu, cerot no turienes padzīt muižniekus un iegūt brīvību. Franči viņus izklidina.

Makdonalda pulks apmetas Neretā, baznīcu izmanto par noliktavu, nodedzina mācītāja riju. Sēlpils novada pārvaldīšanu nodod Žilam de Šambodenam. Atkāpjoties Makdonalda pulks iet caur Jēkabmiestu.

1815.gads.

Kara briesmas garām. Bet Neretā nodeg pastorāts. Aiziet bojā mācītāja Miliha 800 sējumu bibliotēka un iesāktā Neretas hronika. Tā kā mācītājam ir nesaskaņas ar Fridrihu Korfu, viņš no amata aiziet. Apmetas Jelgavā un šinī gadā arī mirst. Miliha vietā atnāk Fridrihs Vilhelms Vāgners.

Tiek nodibināta skola, kas paredzēta arī zemnieku bērniem.
Neretā parādās pirmās zemnieku mājas ar skursteņiem.

1817.gads.

No baznīcu kancelēm tiek pasludināta Kurzemes zemnicku brīvlaišana. Mācītāji baidās, ka sāksies zemnieku nemieri, jo ļaudis neuzticas brīvlaišanai. Taču nemieru nav, lai gan noskaņojums dumpīgs.

Remontē Neretas baznīcu.

Neretā nebijis notikums: dievkalpojumā kāds zemnieks ieradies piedzēries, sodīts ar pērienu.

Vitenu dzimta Pilskalnes muižu nodod znotam Oto Mirbaham.

1818.gads.

Pastiprinās katoļu ietekme arī Neretā. Tāpēc Neretas mācītājs Vilhelms Vāgners sāk prāvošanos ar Sulainišku katoļu mācītāju. Šis process ilgst 5 gadus.

1819.gads.

Blakus tēvam Sunākstes kapos apglabā dēlu – Jauno Stenderu (Johanu).

1821.gads.

Jēkabmiestā darbojas astronoms Vasilījs Strūve. Viņš strādā te 10 gadus, atzīmē meridiāna punktu.

Saukā dzīvo Alunāna dzimta, kas latviešu kultūrai dod veselu pulku kultūras darbinieku. (Šis ir Pētera Alunāna dzimšanas gads.)

1822.gads.

Neretas pagasta saimnieki saņem "Klausīšanas jeb ruļļu grāmatu", kurā norādīts, kādas klaugas zemniekiem jāveic muižā.

Neretā pirmoreiz darbojas ārsts (1819—1932). Tas ir Johans Fridrihs Hartungs.

Kārlis Fridrihs Vatsons Jelgavā sāk izdot "Latviešu Avīzes". Tajās kā līdzstrādnieki darbojas arī Augšzemes mācītāji – it sevišķi Neretas mācītājs Vilhelms Vāgners, tāpēc šīs avīzes sāk izplatīties Neretas zemnieku mājās. Tajās atspoguļoti draudzes notikumi.

1823.gads.

Mācītājs Vāgners cītīgi raksta Neretas hroniku. Šinī gadā kā īpaši bēdīgi notikumi atzīmēti, ka laupītāji iebrukuši Vecmēmeles Dūžānkrogā un ka Neretas pagastā Ņeiru saimnieka dēls izdarījis slepkavību.

1825.gads.

Nomirst Gricgales īpašniece fon Korfa. Muižu manto Gārsenes Budbergi.

Biržos no Vidzemes ierodas Ansis Līventāls, lai darbotos par ķesteri un ērgelnieku. Nonācis mācītāja Lundberga gādībā, kļūst par dzejnieku.

1827.gads.

Mācītājs Vilhelms Vāgners Neretas draudzes muižās un pagastos izdara vizitāciju. Ļoti sliktā stāvoklī atrod Vecmēmeli, kur zemnieki dzīvo lielā nabadzībā un bērniem nav pieejama skola. Draudzē (kur ietilpst Susējas, Ilzu, Gricgales, Vecmēmeles un Lielmēmeles muižu novadi) ir liels daudzums kapsētu, kas stāv aizlaistas un neapkoptas, tajā skaitā mēra kapi. Vāgners norāda, ka jāpatur kādas 11, tās jāsakārto un jāierīko valnis ap kapsētu. Pārējās jānodod aizmirstībai, jo tik un tā nevarēs apkopt.

1828.gads.

Neretas draudzes pagastos pirmoreiz notiek rekrūšu lozēšana, nevis ķeršana. (Droši vien arī citur Kurzemes guberņā.) Tādā reizē šīs puses jaunie puīši dodas uz Fridrihštati – Mazo Jelgaviņu.

Neretā dzimst Augusts Vāgners, kas Tērbatā mācīsies astronomiju un vēlāk vadīs Pulkovas observatoriju.

1831.gads.

Krievu ķeizara gvarde jāļ cauri Neretai apspiest poļu dumpi.

Plosās holēra.

Šinī gadā tiek celts Gricgales krogs.

1834.gads.

Uzvārdu došanas laiks. Neretas draudzē visās muižās zemnieki dabū uzvārdus.

Vecmēmeles muižu nopērk Porešs. Rekenbergs pērk Pilskalni. Gan Vecmēmelē, gan Pilskalnē tiek dibinātas pagasta skolas. (Tas Vāgnera nopelns.)

1836.gads.

Neretas draudzē, vairāk kā jebkad bijis, dzimst nedzīvi bērni. Šajā laikā Neretas ārsts ir Johans Martins Šmits (darbojies Neretā 1832–1852). Kopš 1838.gada viņš pieņem slimniekus arī Zalvē.

1837.gads.

Par Sēlpils iecirkņa prāvestu kļūst Florentīns Lundbergs.

Šis ir lielo plūdu gads.

1839.gads.

Krievijas cara kancelejas zināšanai Kurzemes guberņā tiek dokumentēti visi muižnieku īpašumi. Uzskaitītas 154 muižnieku dzimtas.

Šinī gadā Saukas pagastā precas Juris Jaunsudrabiņš ar Ievu Rijnieku no Rimšāniem. Viņiem piedzimst dēls Jānis (1853), — rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa tēvs.

1844.gads.

Ar Elizabetes Rutenbergas līdzekļiem uzcelta jaunā Ilzu baznīca, to iesvēta. Biržos dzimst Kārlis Līventāls – nākamībā tautsaimniecības profesors (Anša Līventāla dēls).

1845.–1846.gads.

Bada gadi.

1847.gads.

Par mācītāju Lielzalvē, Mazzalvē, Daudzevā un Ērbergē sāk strādāt Kristofors Johans Fuhs.

1848.gads.

Mirst Seces mācītājs Heinrihs Heselbergs — vairāku reliģiska satura rakstu un grāmatu autors, kas pievērsies arī valodniecībai.

Holēras gads.

1852.gads.

Iesvētīta jaunā Kaldabruņas baznīca (celta ar Staņislava Plātera–Zīberga atbalstu).

1853.gads.

Krievija iesaistās Krimas karā (1853–1856) Arī karaklausībā paņemtie Augškurzemes vīri dabū karot Donavas krastos. Tie, kas pārnāk dzīvi, dabū no cara t.s. zaldātu pūravietas – apmēram 3 pūrvietu lielu zemes gabalu. (Neretā t.s. Zaldātu kalni.)

Sunākstes un Elkšņu draudzēs sāk strādāt mācītājs Teodors Hriostoms Stenders (Johana Kristofora dēls).

1854.gads.

Pa ceļam uz mācītāju saietu Jēkabmiestā Biržu mācītāja muižā (pie Lundberga) mirst Fridrihs Vilhelms Vāgners. Viņu apglabā Neretas ķesteru kapos ar lielu godu un piedaloties daudziem Augškurzemes mācītājiem. Arī zemnieki godina savu ļoti iecienīto mācītāju.

1855.gads.

Neretas un Zalves muižas Pētera Šuvalova rokās. Savās muižās viņš aizliedz zemnieku pēršanu. Būdams augsta ranga ierēdnis Krievijā un sūtnis ārzemēs, uz Neretu un Zalvi atbrauc ļoti reti. Viņa sieva Tekla (it kā itāliete) šinī gadā iedod līdzekļus Zalves baznīcas pārbūvei.

1856.gads.

Saukā un Elkšņos par mācītāju nāk Fridrihs Šifers.

1857.gads.

Neretā sāk strādāt ārsts Ernests Bergs (līdz 1869).

1858.gads.

Uz Sauku strādāt par skolotāju atnāk Juris Dauge no Vidzemes. Viņš šeit vadīs 37 auglīga darba gadus, dodams Saukai un apkārtnes pagastiem daudz gara gaismas.

Biržos nomirst mācītājs Florentīns Lundbergs.

1859.gads.

Iznāk Dignājas mācītāja Juliana Veiriha latviešu dziesmu krājuma "Dziesmu vaiņaks" 1.daļa. Pēc septiņiem gadiem tai seko 2.daļa, bet pēc deviņiem – 3.daļa. Šo krājumu iznākšana veicina latviešu kordziedāšanas attīstību. Veirihs ir arī "Latviešu Avīžu" līdzstrādnieks.

1861.gads.

19.februārī no kanceles pasludināts manifests par kļūstu izbeigšanu.

Neretas pagasta Stanānos piedzimst Mikus Skrūzītis, kas kļūst par publicistu, pirmo latviešu etnogrāfu un tautas teātra rosinātāju Neretā. Viņš ir grāmatas "Sēļi. Kurzemes Augšgala senči" autors.

1862.gads.

Gricgales skolā skolotāja ģimenē piedzimst Oskars Rāviņš – viņš kļūst par "Pēterburgas Avīžu" (1901–1905) izdevēju.

1863.gads.

Biržu tuvumā Bullišu mežā nokrīt 5 kg smags meteorīts. (Pētīts Tērbatas universitātē.)

Augškurzemes muižās sākas zemes mērīšana.

Izdots likums par to, ka zemnieki saņems pases.

P.Hendens glezno Neretas baznīcas altārgleznu "Kristus pie krusta."

Aknīstē dzimst Jānis Kriškans, kas kļūst par pirmo latviešu skolu vēsturnieku.

1864.gads.

Nokrīt Neretas meteorīts. Sašķēlies divās daļās. Zemnieki šo “debesu akmeni” nodod Neretas muižas pārvaldniekam Mihalovskim. Viens no gabaliem pārdots Tērbatas universitātei.

Dignājā un Zasā par mācītāju strādā Benjamins Milendorfs.

1865.gads.

Tadenavas muižā Kaldabruņas draudzē piedzimst Jānis Pliekšāns – nākamībā Rainis.

1866.gads.

Sāk realizēt likumu par pasēm. Nodibinās pagastu tiesas. Veido pagastu valdes ar vietniekpulku. Muižu policija vairs nedrīkst iejaukties zemnieku lietās.

Muižnieki ar zemniekiem slēdz pirmos zemes pirkšanas – pārdošanas līgumus un nomas līgumus (Neretā uz 6 gadiem).

Saukas pagasta Caunēnos piedzimst Mārtiņš Bruņenieks – valodnieks un izcils pedagogs.

Saukas pagasta Jučos piedzimst Mārtiņš Buclers – latviešu fotomākslas radītājs.

1867.gads.

Neauglīgs gads.

1868.gads.

Sausais gads, no maija sākuma līdz septembrim nelīst lietus. Seko ļoti grūta ziema. Bads.

Saukā skolotāja ģimenē piedzimst Aleksandrs Dauge – vēlāk izcils pedagogs, filozofs, publicists.

1869.gads.

Saukas skolā piedzimst Pauls Dauge – vēlāk mediķis un filozofs.

Neretā par ārstu strādā Georgs Neivalds (līdz 1875.g.).

1871.gads.

Gāršenes un Sunākstes draudzēs strādā mācītājs Fridrihs Pauls Johans Lecš.

1873.gads.

Ilūkstes novadā piedzimst Pēters Pauls Jozuus – nākamībā mūziķis.

Ap šo laiku Vīgantes muižā dzīvo dārznieka Zāliša ģimene, kurā aug dēlēns Valdemārs (dz.1865.). Nākotnē viņš kļūs rakstnieks Valdis, kas ar darbu “Staburaga bērni” padarīs mūžīgu Vīgantes muižu un Staburagu.

1875.gads.

Par ārstu Neretā strādā Arturs van Beiningens.

1876.gads.

Sēlpils pagastā dzimst Pēteris Nomals – nākamībā profesors, purvu zinātnes pamatlicējs.

Neretas pagasta Kaneniekos dzimst nākamais rakstnieks Jānis Kļaviņš.

Dignājas pagasta Jaunzemos dzimst nākamais rakstnieks Jānis Akurāters.

1877.gads.

Biržu pagasta Bullišos dzimst rakstnieks Konrāds Bulāns – Fallijs.

Neretas Krodziņos dzimst Jānis Jaunsudrabiņš, kas Neretas vārdu pacels lielā un tālā skanējumā.

Sākas krievu – turku karš, kas ilgst divus gadus un vēl ilgi atspoguļosies Augšzemes ļaužu dzīvē – kara dalībnieku nostāstos, likteņos un literatūrā.

1878.gads.

Jēkabmiestā lielais ugunsgrēks, nodeg 300 mājas.

Biržos mirst Ansis Līventāls. Viņu apglabā baznīcas dārzā blakus mācītājam Lundbergam.

Aknīstes Kuškānos dzimst Jānis Ancītis – valodnieku, literatūrzinātnieku Krišjāņa un Valdemāra tēvs.

1879.gads.

Neretas pagasta Kalnamiķelānos dzimst Miks Kalniņš – vēlāk literāts, publicists un 1905.gada revolūcijas notikumu līdzdalībnieks.

Gārsenē beidzas otrreizējā zemes mērišana, un zemniekiem sāk pārdot zemes par dzimtu. Salīdzinot ar citiem pagastiem, tas notiek daudz vēlāk.

1880.gads.

Vilhelms Aleksandrs Silvestrs Vāgners kļūst Sēlpils diocēzes prāvests. (Iepriekš viņš bija mācītājs Ēģiptes – Bīrkeneļu draudzē un Secē.)

1881.gads.

Tautas skaitīšana Jēkabmiestā. Saskaita 5512 dvēseles.

Grūts gads. Zemas ražas. Tāpēc gārsenieši dibina “Zemnieku aizdevu lādi.”

Neretā par ārstu pirmoreiz latvietis Arturs Dīriķis. (Viņa tēvs Bernards Dīriķis mācījies Jēkabmiesta apriņķa skolā.)

Dignājas pagastā Nīcgales skolā dzimst Arnolds Sineps – vēlākais koru diriģents un dziesmu autors.

Mazzalves pagasta Rocēnos dzimst rakstnieks Rihards Ērglis.

1883.gads.

Lašu un Ilūkstes draudzēs par mācītāju kļūst Augusts Vāgners II (dz. Neretā 1855.gadā).

1884.gads.

Jēkabmiestā pabeidz celt un iesvēta pareizticīgo dievnamu – Svētā gara baznīcu, kuras celtniecībai izmantoti 270 000 rbļ.

Neretas pagastā dzimst Jānis Sproģis – vēlāk publicists un tulkotājs. (Jāņa Jaunsudrabiņa sievas Līziņas brālis.)

1885.gads.

Jaunjelgavā dzimst Maksis Šacs–Aņins, pazīstams literāts, publicists, jurists. Mazzalves pagastā dzimis Ādolfs Kaktiņš – skatuves mākslinieks, vokālists.

1886.gads.

Neretā par ārstu sāk strādāt Arturs Bergs (nostrādā 9 gadus).

Zalves, Saukas un Seces draudzēs mācītājs ir Alfons Heinrihs Fuhs.

Ar 23.apriļa pavēli pagastu valdēs visi dokumenti turpmāk jāraksta tikai krievu valodā. Iestādēs un skolās sākas pārkrievošana.

1887.gads.

Gricgales pagasta Piečos dzimst Jānis Vainovskis – vēlāk rakstnieks.

1888.gads.

Vecmēmeles skolā dzimis gleznotājs Alfreds Plīte–Pleite.

Jēkabmiestā atkal liels ugunsgrēks.

1889.gads.

Dignājas pagasta Slīderos dzimst Alfreds Goba – literatūrzinātnieks.

Jēkabmiestā dzimst gleznotājs Oto Skulme.

1890.gads.

Dignājas draudzē sāk strādāt mācītājs Otto Kārlis Ferdinands Kūns.

Biržu pagasta Ziedos dzimis Jānis Grīns – vēlāk publicists, literāts.

1893.gads.

Neretā mirst mācītājs Oto Vāgners, kas šeit nostrādājis 39 gadus. Mūža beigās viņam ir palīgmācītāji – Kārlis Rozenbergs un Johans Grass.

Neretas baznīcai Vācijā uzbūvē ērģeles.

Dignājas Putraskalnos mežsarga ģimenē dzimst Alberts Prande – gleznotājs, mākslas vēsturnieks un publicists.

Dignājas Debesniekos sāk strādāt izcils ārsts Pēteris Kalniņš, kas ir arī publicists “Dienas Lapā” un “Austrumā” (dz. Susējā 1865.g.).

1894.gads.

Kalnāmuižas draudzē sāk strādāt mācītājs Aleksandrs Bredrihs.

Jelgavā Draviņa – Dravenieka ģenerālkomisijā iznāk K.Barona un H.Visendorfa izdoto “Latvju Dainu” 1.burtnīca. Dziesmu teicēji un iesūtītāji bijuši no šādiem Augšzemes novadiem: Ābeļiem, Altenes, Biržiem, Dignājas, Dzērvēs, Ērberģēs, Eķengrāves, Elkšņiem, Jaunjelgavas, Jēkabmiesta, Birzgales, Neretas, Mazzalves, Zasas, Saukas, Sērenes, Seces, Sēlpils, Pilskalnes (Neretas pag.), Taurkalnes, Dvietes, Kaldabruņas.

1895.gads.

Biržu pagasta Ziedos dzimst rakstnieks Jēkabs (Aleksandrs) Grīns.

Jēkabmiestā dzimst Uga Skulme – vēlāk gleznotājs.

Neretā strādā jau divi ārsti – Pauls Lihtenšteins un Jānis Lasmanis (viņš ir Neretas Tupiņu saimnieka dēls – tāpat jau izskolojies neretietis).

1896.gads.

Āžu miestā (Viesītē) dzimst Pauls Stradiņš – vēlāk izcils mediķis.

Neretas pagastā Āņiņos dzimst rakstnieks Jānis Veselis.

1900.gads.

Nāk jaunais gadsimts. Ar lielām cerībām, jo cilvēce atklājusi tik daudzus brīnumus. Daži no tiem ieviesušies arī Augšzemē. Piemēram, Zalves un Gāršenes muižās ir jau ievilkti telefoni. Daži skolotāji un skrīveri iegādājušies “vellapēdas”.

Augšzemē dzimušais Jānis Pliekšāns, kas jau saucas par Raini, gan iztēlē redz, ka gadsimts būs asiņains un baismīgs.

“... Arī viņam kauss

Bij rokā – glums un sarkans receklis,–

Bet otrā rokā viņam bija vējš,–

Viņš to jums acis sēja smiedamies,

Ka būšot vētru pļaut – un galvas pļaut –

Jūs miera ļaudis.”

SĒLIJAS LIKTENIS SENRAKSTOS

RAKSTNIEKA UN VĒSTURNIEKA VITOLDA KALNIŅA MAĢISTRA DARBA MATERIĀLI

Vitolds Kalniņš dzimis 1913.gada 2.maijā Lielvārdē, kur viņa tēvs ir skolotājs Jānis Kalniņš (pēckara gados pazīstams ar pseidonīmu Jānis Sarma – iecienīts un ražens rakstnieks Austrālijā). V.Kalniņš mācījies Lielvārdes, Bauskas skolās, 1931.gadā beidzis Daugavpils 1.valsts ģimnāziju. Pēc tam studējis vēsturi Latvijas universitātē, līdztekus strādājis Rīgas pilsētas arhīvā, Latvijas pieminēkļu valdē (pēdējās uzdevumā veicis Latvijas pilskalnu aprakstus, novērtējumus). 1941.gada 14.jūnijs aizved uz Sibīriju viņa dzīvesbiedri Annu līdz ar gaidāmo bērniņu (dēls piedzimst ceļā), pats vēsturnieks tajā laikā ir pilskalnu ekspedīcijā, tā izglābjas. 1944.gadā viņš dodas bēgļu gaitās, rezultātā nonāk Amerikā.

Jau studiju laikā V.Kalniņš uzrakstījis vairākus vērā ņemamus rakstus – piemēram, pētījuma darbu par Vecsaules “krieviņiem”. Viņa plašais maģistra darbs veltīts Sēlijai (no tā mūsu krājumā izmantota tikai neliela daļa, bez avotu norādēm). Ne tikai vēsture ir V.Kalniņa uzmanības lokā – viņam ir arī daudzas literatūrkritiskas apceres, raksti, esejas, dzejoļi. Svešumā vadītajos gados viņš turpina savu literāro darbību, jo vēstures avotu izmantošana apgrūtināta, palīdz izdot citu rakstnieku darbus.

V.Kalniņa galvenais pētījumu objekts šajā laikā ir latviešu mitoloģija.

Pēckara gados, uzzinājis par dzīvesbiedres un dēla atgriešanos Latvijā, V.Kalniņš brauc vairākkārt ciemos, līdz 1984.gadā atgriežas Latvijā, dzīvo Kurzemē, kur viņa dzīvesbiedre bija atradusi skolotāja darbu. Darbīgais rakstnieka un vēsturnieka mūžs apraujas 1989.gada 5.aprīlī.

Kādā rudens dienā sarunā ar Lūciju Ūzāni neatlaidīgs bija viņas jautājums: “Kālab senvēsture nav atstājusi nevienu sēļu vadoņa vārdu, kālab nav ziņu par viņu pretošanos ienaidniekam?”

Šis darbs varētu būt jautājuma atbilde. Varbūt kāds teiks, ka šo piecdesmit piecu gadu laikā, kas pagājuši kopš maģistra darba tapšanas, ir uzzināts un izdibināts tas, ko V.Kalniņš toreiz nevarēja izdarīt. Jā, tā ir, un tomēr. Šis rūpīgais, daudzus gadus aizmirstā un aizliegtā autora pētījums ir viens no nedaudzajiem sēļiem veltīto darbu klāstā – dāvinājums sēļiem un Sēlijai, kuri aizmirsti arī šodien. Daudziem Sēlijā dzīvojošiem nav savas sēliskās identitātes apziņas. Sēlijas vārda joprojām nav Latvijas kartē.

V.Villeruša

Vitolds Kalniņš

BĪSKAPS ALBERTS UN SĒĻI

Ģeopolitiskā ainava Daugavas krastos

Laikā, kad Daugavas grīvā kā jauns varas faktors parādījās vācieši, Daugavas un Gaujas lejteces un grīvas – tātad divu tirdzniecības ceļu svarīgākās vietas – bija lībju cilts rokās. Pilnīgi atgriezta no Daugavas un Gaujas izejām bija stiprā latvju cilts, kas apdzīvoja Gaujas baseina lielāko daļu. Latvju naidīgās attiecības tiklab ar igauņiem ziemeļos kā lībjiem rietumos un dienvidos nosaka jau šis viņu ģeogrāfiskais stāvoklis. Lībji atgriezta no Daugavas arī zemgaļus, tāpat lībju spiediens pastāvīgi apdraudēja zemgaļu ostu Lielupes grīvā. Tādēļ arī zemgaļu attiecības ar lībjiem bij naidīgas.

Aiz lībju cilts uz austrumiem, pie Daugavas labā krasta, atradās mazā Kokneses valsts, tālāk Jersikas valsts svarīgākā daļa ar pārvaldes centru, bet Daugavas kreisā krastā – sēļu valsts. Vēl tālāk austrumos Daugavas augštece bija baltkrievu Polockas valsts rokās. Dienvidos sēļiem, rietumos Polockai pletās lietuvju zeme. Arī Polockai kā Daugavas augšteces valstij bij svarīgs Daugavas ūdens ceļš. Viņa to sev nodrošināja ar savu iespaidu Jersikā, Koknesē un Daugavmalas lībju zemē. Turpretī lietuvjiem pieeju Daugavas ceļam nodrošināja Daugavas kreisā krasta sēļu labvēlīgā neitralitāte un kara draudzība ar Jersiku.

Visneizdevīgākā stāvoklī bija vistālāk ziemeļos izbīdītais latvju, baltu zars. Daļa latvju – Tālavas valsts apvienotie – bij jau saistījušies politiskās saistībās ar Pleskavas – Novgorodas krieviem, kam arī bij svarīgs Gaujas tirdzniecības ceļš. Bet arī ar Polocku un lietuvjiem saistītā Jersikas valsts bija jau izpletusi savu iespaidu līdz Gaujai: ar Jersiku bij saistījušies Autinas latvji. Pie Gaujas un Daugavas grīvām, kur abas upes pienāk ļoti tuvu viena otrai, sadūrās Pleskavas un Polockas – Jersikas – lietuvju intereses.

Taisni šajā vietā gadu simteņu maiņā kā jauns spēka faktors parādījās krusta karotāji, bīskaps un ordenis. Kamēr notika ticības sludināšana un miermīlīga tirgošanās Daugavmalas lībju zemē, Polocka ar Jersiku un lietuvji nebija sevišķi apdraudēti. Vācieši varēja tikai celt tirdzniecības rosību. Bet tikko vācieši šī tirdzniecības ceļa nodrošināšanai sāka iegūt politisku varu, lai paturētu te tirdzniecības monopolu, bij jāsākas sadursmēm. Tas notika bīskapa Alberta laikā.

Bīskapa Alberta Daugavas politika

Pirmā un galvenā kārtā bīskaps Alberts centās nostiprināties Daugavas krastos. Daugavas tirdzniecības ceļš laikam bija svarīgākais Alberta pasākums finansētājiem – Gotlandes /gūdu/ un Vācijas tirgotājiem. Gar Daugavas lejteces labo krastu dzīvoja lībji, un tiem te šaurā joslā bij svarīgi atbalsta punkti – Salaspils, Ikšķile, Lielvārde, Aizkraukle. Otrs lībju apdzīvots novads gar Vidzemes jūrmalu turēja savā varā Gaujas tirdzniecības ceļu. Par šo otro tirdzniecības ceļu Alberts pagaidām rūpējās maz, tomēr Turaidas lībji bij jāpakļauj, ja Alberts negribēja atstāt savu kreiso spārnu nedrošu.

Grūtības un mainīgā kara laime ciņās ar lībjiem rāda, ka Alberta rīcībā nebija pietiekošu spēku, lai reizē nostiprinātos Daugavmales un Turaidas lībju zemēs. Bet Albertam radās sabiedrotie. Par tādiem ģeopolitisks stāvoklis padarīja ziemeļos latvjus un dienvidos zemgaļus. Ciņās ar lībjiem latvji ieturēja Albertam labvēlīgu neitralitāti, bet zemgaļi stājās ar to kara draudzībā. Ar zemgaļu palīdzību Alberts sakāva Turaidas lībjus. Tai pašā laikā, veikli mēģinot atšķelt Turaidas lībjus no Daugavmalas lībjiem (piem., 1206.g. notikumos Salaspilī) un arī izmantojot bīskapam draudzīgo kristīto lībju nodevēju partijas palīdzību, bīskaps nostiprinājās Daugavmalas lībju pilīs – Salaspilī, Ikšķilē, Lielvārdē, Aizkrauklē.

Zemgaļu draudzībai ar vāciešiem nebija ilgs mūžs. Tikko vācieši sāka iegūt Daugavas lejasgalā to pašu lomu un svaru, ko senāk lībieši, draudzība izbeidzās. Pēdējais zemgaļu un vāciešu kopīgais pasākums ir 1208.gada sirojums Lietuvā. 1210.gadā zemgaļi jau piedalās Rīgai naidīgā koalīcijā. Turpretī latvju cilts draudzība ar vāciešiem bija ilgstoša un kļuva arvien ciešāka. Latvju apvienošanās, atkrītot Autinai no Jersikas un Tālavai no Pleskavas un uzsākot kopīgu, vāciešiem draudzīgu rīcību, bija izšķirošais posms vāciešu politikas uzbūvē. Tikai kara savienība ar latvjiem nodrošināja vāciešu pasākumu sekmes.

Pēc tam, kad Polockas ķēniņa Vladimira mēģinājumi kopā ar vāciešiem naidīgām lībju grupām sakaut vāciešus neizdevās (laikam taisni latvju vāciešiem labvēlīgās neitralitātes dēļ), bīskaps Alberts nostiprinājās Daugavmales lībju pilīs. Iegūto Daugavas tirdzniecības ceļa atslēgu Alberts negribēja izlaist no savām rokām: 1207.gadā dalot zemes ar ordeni, sadalīja tikai 2/3 lībju zemju, Daugavmalas lībji palika nesadalīti bīskapam. Ar Kokneses kunga iestāšanos Alberta vasaļos tika sasniegts nākamais punkts gar Daugavu austrumu virzienā.

1207.gadā Kokneses kungs Vesceka atdod Albertam pusi savas valsts, un viņa pils aizsardzībai pret lietuvjiem Alberts turp nosūta 1208.gadā 20 vīru lielu garnizonu. Bet vēl tajā pašā gadā Vesceka ar saviem ļaudīm vācu garnizonu

apkauj. Vescekas nodevībā līdzās viņa krievu karavīriem piedalās arī Kokneses valsts iedzīvotāji latvi un sēļi. Kad nu pilij draud vācu uzbrukums, Vesceka to nodedzina un kopā ar krievu garnizonu aizbēg. Latvi un sēļi dodas mežu paslēptuvēs. Bīskapa karaspēks tos vajā un soda nodevības dalībniekus. Arī vēlāk 1225.gadā Kokneses valsts iedzīvotāju sastāvs ir tāds pats – tur dzīvo kopā krievi, latvi un sēļi. Tomēr militāros pasākumos sēļu piedalīšanās nekur nav minēta. 1209.gadā atjaunotā pili, kuras pusi Alberts izlēno Jerihovas Rudolfam, bet 1/3 ordenim, novieto garnizonu, bet šis garnizons sastāvēja no vāciešiem un latviem. Par sēļu tālāko lomu bijušā Kokneses valstī nekā nezinām. Arī te vācieši uztur savu varu ar draudzīgu latvi atbalstu.

Līdz šim iegūto Daugavas tirdzniecības ceļa gabalu sedza dienvidos vāciešiem draudzīgie zemgaļi, ziemeļos draudzīgie latvi. Tālāk uz augšu šo ceļu krustoja lietuvju sirojumu gājieni caur sēļu zemi un Jersikas politiskā sadarbība ar Polocku un lietuvjiem. Lietuvju sirojumu paralizēšana bij tālākais uzdevums Daugavas ceļa nodrošināšanā. Tādēļ 1208.gada sākumā Alberta karaspēks aplenc sēļu pili, piespiež tās aizstāvjus atteikties no lietuvju atbalstīšanas un pieņemt kristību, bet 1209.gada vasaras beigās tas uzbrūk Jersikai, piespiež tās vasali Visvaldi atsacīties no draudzības ar lietuvjiem un kļūt par Alberta vasali.

Ekspedicija uz sēļu zemi

Kur atradās tā sēļu pils, pret kuru Alberts rīkoja karagājienus, nav droši zināms. Indriķa hronika nav uzglabājusi pat pils nosaukumu, kādu īpašvārdu, bet apzīmējusi pili ar vienkāršu piederuma ģenitīvu (*castrum Selonum*). Vai nu Indriķis nav pils vārdu zinājis, vai arī vāciešiem līdz hronikas sacerēšanas laikam bij bijušas darīšanas tikai ar kādu vienu pili sēļu zemē, tā kā tās vārda neminēšana pārpratumus nerādīja. No Indriķa hronikas teksta spriežams tikai tas, ka pils atradusies dienvidos no Daugavas, kaut kur uz austrumiem vai dienvidaustrumiem no Aizkraukles un aprakstītā lietuvju sakaušana notiek Daugavas kreisā krastā ļoti tuvu Aizkrauklei. Kristīto karaspēks, pārgājis pār Daugavu pie Aizkraukles, atrod tur priekšā lietuvjus. Gājienā uz sēļu pili karaspēks iet pāri lietuvju sakaušanas vietai. No tā varētu secināt, ka pils nav jāmeklē tālu no Aizkraukles. Drošs tāds secinājums nav, jo pārlēcieni Indriķa stāstījumā nav retums. Katrā ziņā tomēr nav nepieciešami domāt, ka sēļu pils atradusies tajā pašā vietā, kur 165 gadus vēlāk ordenis uzceļ savu Selburgu (tās latviskais nosaukums ir Sēlpils). Arheologi Sēlpils kalnā nav varējuši saskatīt senāka latviešu pilskalna pazīmes. Arī no apzinātajiem Augšzemes pilskalniem neviens labi neatbilst tam sēļu pils stāvoklim, kāds vērojams No Indriķa hronikas ziņām. Sēlpils–Sunākstes grupas pilskalni ir pārāk tālu. Ceļā uz kādu no tiem izdevīgāk būtu bijis pāriet Daugavu pie Kokneses, nevis jau pie Aizkraukles.

Pilskalns Birzgales pagastā pretī Lielvārdes novadam ir savukārt par tuvu, tas atrodas nevis austrumos, bet ap 20 km rietumos Aizkrauklei.

Sēļu pils nav jāiedomājas tieši Daugavas krastā. Indriķis raksta, ka sēļu pils bijusi lietuvjiem “patvērums gan uzbrūkot, gan atceļā”. Šķiet, ka pils neatradās vis pie pārgājienu vietas, bet kaut kur dziļāk zemes iekšienē, kā patvērums – sagatavošanās vieta atkāpjoties vai sagatavojoties iebrukšanai pār Daugavu. Tā kā lietuvju pārgājienu vietas pār Daugavu bija augšpus Lielvārdes un pie Kokneses, tad pili, šķiet, būtu jāmeklē kaut kur vidū starp abām, kaut kur pretī Aizkrauklei, varbūt Sērenes pagasta dienvidos vai Daudzeses pagastā. Līdz šim tur tomēr neviens pilskalns nav atrasts.

1208.gada ziemā, drīz pēc jaungada bīskaps organizē karagājienu. To vada abats Teoderihs un prāvests Engelberts, piedalās arī ordenis un krustneši. Karotāju vairumu, kā parasts, sastāda mobilizētie kristītie lībji un latvji.

Sēļu pils aplenkšanas apraksts ir vienmuļš, līdzīgs daudziem citiem aplenkumu aprakstiem hronikā. Pili aplenc, pēc tam atsevišķas karaspēka nodaļas siro pa apkārtējiem ciemiem. Pils garnizonu apšauda bultām un pili cenšas aizdedzināt ar tai apkārt sakrautiem sārziem.

Sēļi drīz uzsāk miera sarunas. Uzbrucēju prasības ir: pieņemt katoļu ticību, atteikties no sadarbības ar lietuvjiem. Kā no tālākā redzams, nekāda kara kontribūcija netiek ņemta (tā pastāvēja parasti pils un apkārtējo ciemu izlaušanās). Noteikumi nav sevišķi smagi, un sēļi ir mierā tos pieņemt. Viņi dod kā parasts ķilniekus, tad priesteri ieiet pili, aplaka to ar svētīto ūdeni un sagatavo sēļus kristības saņemšanai. Ka notikusi arī pati kristīšana, tas noteikti pasacīts nav. Dažkārt šādos gadījumos pašu kristīšanu atlika uz vēlāku laiku (piem., Sakalā).

Jāpieņem, ka sēļi tūlīt pēc pils padošanās tika arī kristīti. Cīņa neliekas būt bijusi ne ilga, ne sīva. Indriķis nemin uzbrucēju pusē kritušos, tātad zaudējumi būs bijuši niecīgi. Pēc pils padošanās tajā ieiet tikai garīdznieki, bet ne karaspēks, tātad pili pasaudzēja no izlaušanās, un arī izpostīta tā netiek.

Miera līguma saturs tomēr palicis visai nesaidrs. Nav šaubu, ka sēļi atteicās no sadarbības ar lietuvjiem, un ar vāciešiem slēgtais līgums ir draudzības līgums. Ķilnieki nodrošināja mieru abu līgumslēdzēju pušu starpā. Bet ka sēļi būtu uzņēmušies visas parastās kristietības jūga nastas – pienākumu dot desmito vai kunga tiesu bīskapam un piedalīties tālākos krusta karagājienu, tas nav noteikti sacīts. Indriķa frāze “visās lietās paklausīt kristiešiem” ir pārāk vispārīga un nenoteikta. Nav minēts pils kunga vārds. Tā kā Indriķis stāsta, ka pils aizstāvji slepeni griezušies pie uzbrucēju vadības ar miera piedāvājumu, var pieņemt, ka pili bij radusies atsevišķa, vāciešiem draudzīga nodevēju grupa, kam tad arī varbūt izdevās panākt samērā labvēlīgus miera noteikumus.

Stāvoklis pēc 1208.gada

Turpmākos piecos gados Indriķa hronika par sējiem klusē. Kamēr kristīto latvju, lībju un igauņu piedalīšanās visos nākošos krusta kara gājienos arvien atzīmēta, sēļu vārds nekur nav minēts. Nav arī ziņu, ka sēļu zemē rīkotu tālākus misijas ceļojumus, ne arī par baznīcu celšanu. Zīmīgākais, ka nav ziņu arī par sēļu zemes dalīšanu bīskapa un ordeņa starpā 1211. un turpmākajos gados.

Tikai par 1213.gadu hronists zina stāstīt, ka "arī Kokneses bruņinieki un latvji šajā laikā, biežāk aplaupīdami sēļus un lietuvjus, postīja viņu ciemus un novadus, un, vienus nonāvēdami, citus aizvezdami gūstā un bieži tiem ceļa lamatas sarīkodami, nodarīja viņiem daudz ļauna".

Ja nu te ir runa par tiem pašiem sējiem, kas mīta 1208.g. aplenktās pils novadā, tad redzams, ka viņi nav pildījuši uzņemtās saistības, sabiedrojušies no jauna ar lietuvjiem, droši vien atkrituši arī no kristietības un vēl vairāk – kopā ar lietuvjiem devušies sirot kristīto zemēs, jo tikai tā saprotams, ka tiem ceļā liek lamatas. Savukārt ordeņa brāļi un latvji no Kokneses siro sēļu novados kā ienaidnieka zemē. Nekādu vāciešu cenšanos par jaunu nostiprināties sēļu zemē neredzam, tur gan siro, bet neaplenc pārvaldes centrus – pilis un nemēģina panākt jaunu kristīšanos.

Stāvokli izskaidro vāciešu ekspansijas virziena maiņa. Albertam atrodoties ārpus Livonijas, 1208.gadā ordeņa brāļi, kas jau kādu laiku dzīvoja Cēsīs, vaidu pili, nodibināja ciešas saites ar apkārtnējiem latvju kungiem. Ordenim rūpēja otrs tirdzniecības ceļš – gar Gauju uz Pleskavu un Novgorodu, un kara draudzībā ar latvjiem tas sāka ilgus karus ar igauņiem. Bīskapa soģis Hermanis gan panāca, ka drīz ar igauņiem noslēdz pamieru uz vienu gadu, un bīskaps Alberts, atgriezies 1209.g. pavasarī, tūlīt atjauno iesākto Daugavas politiku, ieņemdamas Vescekas pamesto Koknesi un sarīkodams jau pieminēto kara gājienu pret Visvalža Jersiku. Tomēr ilgstoši šo virzienu vairs nebija iespējams ieturēt. Paejot pamiera gadam, paešanas ordeņa brālis Bertolds ar saviem kara draugiem – Sateklas un Autinas latvjiem atkal iebruka Igaunijā. Bīskaps centās atjaunot mieru, un viņa lībieši mieru arī noslēdza, bet ordenis un Rusins karoja tālāk. Bīskapa un ordeņa nesaskaņas pieauga. Abas puses meklēja izlīgumu Romā, un te Albertam vajadzēja piekāpties – 1210.g.20.X tam bija jāapsola nodot ordenim trešo daļu no Daugavmalas lībju zemēm un iegūtās Jersikas valsts daļas.

1210.gadā, vēl bīskapam prom esot, vāciešu vara Livonijā "atradās daudzos pārbaudījumos". Kurši rīkoja smagu uzbrukumu Rīgai, ordenis bij iesaistījies sabiedroto latvju spēkus cīņai pret igauņiem, tomēr igauņi sabiedrotos sakāva pie Imeras. Grūtajos apstākļos meklēja izlīgumu ar Polocku. Ordeņa brālis Arnolds uzsāka sarunas Polockā un tās nobeidza Rīgā. Līgumā vācieši piekrita, ka lībjiem vai bīskapam viņu vietā joprojām jāmaksā mesli Polockai. Šķiet, ka,

izmantodams bīskapa prombūtni, ordenis uzvēla šo smago līgumu bīskapam un lībjiem, lai gūtu brīvas rokas savai un latvju cīņai pret igauņiem.

Viss 1211.gads paiet smagās cīņās ar igauņiem. Alberts atgriezies pabija Rīgā tikai īsu laiku – 1211.g. vasaru. Tad notika jau minētā Daugavmalas lībju zemju sadalīšana. Otrs svarīgs notikums bija jaunas bīskapijas dibināšana Igaunijā. Mums tai te jāpieskaras tādēļ, ka dažā ziņā tā var darīt saprotamākus dažus apstākļus vēlākās, t.s. sēļu zemes bīskapijas radīšanā.

Romas sarunu laikā 1210.g rudenī bīskaps Alberts bija ieguvis pāvesta atļauju līdzīgi virsbīskapam iecelt un iesvētīt bīskapus zemēs, kas ar Livonijas baznīcas spēkiem pakļaujas kristīgai ticībai. Alberts steidzās jaunās tiesības izmantot. Par bīskapa rezidenci bija izraudzīta Leāle Vīkā, piejūras Igaunijā. Bet šī zeme nebija ne iekarota, ne kristīta. Tādēļ mums burtiski jāpieņem Indriķa sacītais, ka Alberts būs gribējis Teoderihu saistīt “sev par līdzstrādnieku savā turpmākā darbā”, tikai “apsolīdams bīskapiju Igaunijā, iesvētījis viņu par bīskapu”. Pašas bīskapijas iegūšana būs atstāta nākotnei un Teoderiha paša veiksmi. Steiga būs izskaidrojama ar Alberta vēlēšanos aizsteigties priekšā ordeņa nolūkiem. Ordenis šajā laikā gribēja panākt, lai viņa iekarotos apgabalos pāvests nozīmē īpašu bīskapu, bet pāvests ordeņa prasību pagaidām noraidīja. Tāds bīskaps, bez šaubām, būtu pilnīgi pakļauts ordenim un būtu ļoti nepatīkams konkurents Albertam. Reizē Albertam bija izdevīgi saistīt Teoderihu jo cieši savā pusē. Teoderiha darbība jau no misijas sākumiem Livonijā bija gājusi ziemeļu virzienā. Meinarda laikā viņš darbojās Turaidā. Vēlāk, laikam 1204.g. pavasarī, Teoderihs dibina zobenbrāļu ordeni. Veiklā diplomāta un lielā organizatora tuvināšanās ordenim būtu Albertam liels zaudējums. Pēc Teoderiha iecelšanas par Igaunijas bīskapu sākās ordeņa naidīgā darbība pret viņu.

1211.g. beigās un 1212.g. sākumā turpinājās smagas cīņas ar igauņiem. Tad kara visvairāk izpostītos igauņu un lībju novados izcēlās mēris, un nu lībji un latvji slēdza ar igauņiem mieru. Atgriezies 1212.g. pavasarī, bīskaps Alberts tūlīt pievienojās miera līgumam un panāca vēl tā pagarināšanu uz 3 gadiem – līdz 1215.g.

Kad tādā veidā atkal bij pārtraukta ordeņa uzsāktā ekspansija uz ziemeļiem, atbrīvojās spēki Alberta Daugavas politikai. Viņš līdz ar ordeņa un lībju un latvju pārstāvjiem ieradās Jersikā vest sarunas ar Polockas Vladimiru. Sarunu iznākums bija visai izdevīgs bīskapam: Vladimirs atsacījās no Lībijas t.i. no lībju mesliem, slēdza savienību ar bīskapu pret lietuvjiem un garantēja brīvu tirdzniecības ceļu pa Daugavu.

Tomēr šie panākumi nebija ne pilnīgi, ne ilgstoši. Ordenis nebija ieinteresēts Daugavas politikā un sev iegūtos atbalsta punktus pie Daugavas izmantoja tikai aizmugures segšanai. Visvalža sievas tēvs Daugeruts slēdza mieru ar Novgorodas lielkungu. Lietuvjiem draudzīgs joprojām palika Visvaldis, tādēļ 1214.g. notika jauns uzbrukums Visvalža Jersikai. Pats Visvaldis cīņās aprakstā nav minēts,

viņš laikam paspējis atkāpties. Viņa stāvoklis iepreti bīskapam nemainījās. Visvaldis joprojām veda patstāvīgu politiku sadarbībā ar lietuvjiem. Jaunu uzbrukumu no Kokneses 1215.g. Visvaldis ar lietuvju palīdzību atsita. Polockas Vladimirs acīmredzot nepildīja 1212.g. noslēgto līgumu un 1216.g. jau gatavojās lielam kara gājienam pret Rīgu. Pasākums izjuka tikai viņa pēkšņās nāves dēļ.

Tā kā zemgaļi jau starp 1208. – 1210.g. bij izbeiguši draudzīgo nostāju pret vāciešiem, un neizdevās saraut ne Jersikas, ne Polockas saites ar lietuvjiem, turklāt vāciešu galvenie spēki bij vērsti pret igauņiem ziemeļos, jādoma, ka nebija ne nozīmes, ne iespējas mēģināt atjaunot un turpināt nostiprināšanos Daugavas kreisā krasta sēļu zemē. Tā atkal kļuva ar lietuvjiem draudzīga ienaidnieku, pagānu zeme. Cauri sēļu zemei atkal notika lietuvju iebrukumi: 1210.g. lietuvji uzbrūk Koknesei, 1212.g. lietuvju dēļ ir nedrošs Daugavas ūdens ceļš, kāds lietuvju sirotāju pulks iet caur Koknesi, 1214.g. lietuvju karaspēks pārceļas pār Daugavu pie Jersikas. Sēļu zemē kristīgie dažkārt rikoja sirojumus, bet nopietni tur nostiprināties nemēģināja.

SĒLIJA

Nedaudzās, izkaisītās, lielā mērā nejaušās ziņas par sēļiem Indriķa hronikā, Atskaņu hronikā un Modenas Vilhelma dokumentos ir viss, kas par sēļu cilti uzglabāts 13.gs. rakstos. Tikai aplinkus ceļā un, veidojot plašas palīgkonstrukcijas, varējām daudz maz noskaidrot šīs cilts izplatību. Iegūts ar to nav daudz, jo sēļu cilts kā vienots politisks faktors 13.gs. notikumos neparādās. Dzīvodama dažādās valstīs – Jersikā, Koknesē, tā piedalījies to liktenī. Īpašas sēļu vēstures 13.gs. nav, var gan runāt par īpašu latvju vēsturi un zemgaļu vēsturi. Sēļu cilts vārds ātri no avotiem pazūd.

Pametot sēļu cilts aplūkošanu, mums jāpiegriežas tam administratīvam un politiskam veidojumam, ko 13.gs. avoti apzīmē par Sēļuzemi vai Sēliju (*Selenland, Selonia*).

Būtu ļoti nevēsturiski domāt, ka 13.g.s. valstu robežām jāsakrīt ar cilšu un tautu robežām. Valsts tieksme pēc nacionālas vienotības ir ļoti jauna laika parādība. Tie politiskie veidojumi, par kuriem mums stāsta 13.gs. vēstures avoti, ir kunga valstis. Tās apvienoja nevis cilts vai tautas kopības apziņa, bet kunga vara, un to robežas sniedzās arī tikai tik tālu, cik tālu sniedzās kunga vara, nevis līdz cilts izplatības robežām. Šo valstu nosaukumi nav atvasināti no cilšu vārdiem, bet no vietu vārdiem, parasti no pārvaldes centra nosaukuma: Turaida, Metsepole, Tālava, Koknese, Jersika, Adsele, Tērvete, Mežotne, Upmale. Šīs valstis nekad neapvienoja visu cilti: Tālavas Tālivaldis bij tikai viens no latvju kungiem; tāpat Vestarts. Lameķins slēdza līgumu tikai daļas kuršu vārdā, Jersikā nedzīvoja

visi sēļi utt. Toties dažās valstīs dzīvoja vairāku cilšu ļaudis: Koknesē – latvi un sēļi; Jersikā – sēļi un Autinas latvi; Austrumkursā laikam gan bez kuršiem arī kādas somu–ugru cilts atliekas.

Kā neapzinātam spēkam cilts kopības apziņai, bez šaubām, jau sava loma bija. Tā iedarbojās pāri atsevišķu kungu valstu robežām. Kur tas noveda līdz zināmai cilts apvienošanai, atraisījās liels militārs spēks. Tā latvju valstu savienība bija vāciešu varas stiprākais balsts, bet apvienotie zemgaļi spēja tiem savukārt izrādīt ilgāko un sīkstāko pretestību.

Ciltis viņu kopībā daudz labāk spēja saredzēt vāciešu misionāri, jo viņu sprediķotāju darbībai vilka robežas iedzīvotāju valoda. Jādomā gan tādēļ, misionāru apziņā būs izveidojušies tādi jēdzieni, kam atvasināja vārdus latīņu valodā, kā *Livonia*, *Estonia*, *Letitia*. Šie jēdzieni izauga pamazām. Indriķim dažkārt *Letitia* ir tikai viņa Imeras latvju novads; hronikas sākumā viņam *Livonia* ir tikai Daugavmalas lībju novads pretstatā Turaidai. Bet, sākušies izplesties, šie ģeogrāfiskie jēdzieni savukārt neapstājās pie cilšu robežām, bet, pievienodami sev jauno administratīvo un politisko veidojumu pazīmes, pletās tālāk. *Livonia* jau Indriķim vēlāk ir visa jaunatgriezto zeme, visa Māras province. Tādi no cilšu vai tautu vārdiem atvasināti ģeopolitiski jēdzieni kā *Selonia*, *Semigallia* utt. ir nenoteikti un mainīgi, un viņu pieminēšana avotos pati par sevi vien mums stāsta maz.

Kā jau teikts, 13.gs. latviešu valstis bij kungu valstis. Viņu loma noteikti saistās ar viņu valdnieku lomu. Tās arī parasti piemin kopā ar valdnieku vārdiem: Tērvetē – Vestarts, Nameisis; Tālavā – Tālibalds; Koknesē – Vesceka; Jersikā – Visvaldis. Sēļuzeme, Sēlija ir vienīgā 13.gs. latviešu valsts, kurai nav sava ar vietu noteiktāk saistīta novada vai pils vārda un nav zināmi tās kungu vārdi. Tādēļ tā ir un paliek neskaidrs un grūti noteicams lielums.

Sēlija – Daugavas kreisā krasta sēļu zeme

Sēlijas vārdu mums nāksies sastapt dokumentos vēl pāri 13.gs. vidum. Iepriekš mums vēlreiz jāpārbauda līdz šim iztīrātais avotu materiāls, lai noskaidrotu, ko uz tā pamatojoties varam spriest par sēļu apdzīvoto apgabalu Daugavas kreisā krastā kā par politiski–administratīvu veidojumu.

Minētais apgabals sakarā ar pirmajā daļā sacīto aptver tagad Rīgas apriņķa Pārdaugavas pagastus, sākot ar Daugmales un Baldones pagastiem uz austrumiem, Bauskas apriņķa austrumdaļu, Jēkabpils un Ilūkstes apriņķus.

Veidojot 13.gs. sākuma ģeopolitisko ainu Daugavas krastos, mēs šo apvidu nosaucām par sēļu valsti, ar to gribēdami tikai īsumā norādīt, ka šis apgabals uzskatāms par atsevišķu, patstāvīgu, citu valstu sastāvā neiekļautu vienību. Izšķirt, kādiem politiskiem veidojumiem Austrumeiropā 12. vai 13.gs. varētu

piešķirt valsts vārdu un kādiem nē, būtu diezgan bezcerīgs darbs. Un, ja mēs arī vienotos par 13.gs. apstākļiem piemērotu valsts definīciju, tad skaidrs, ka avotu trūkuma dēļ mums tā kā tā nebūs iespējams aprādīt visas valsts jēdziena nepieciešamās pazīmes vienam vai otram konkrētam politiskam veidojumam 13.gs. Latvijā. Tādēļ te varam vaicāt tikai par divām vienkāršām pazīmēm: vai apgabals, par kuru runājam, bija viena vienība un vai tas bija pakļauts vienai vai vairākām kaimiņvalstīm. Pagaidām nevaram atbildēt arī pirmajam jautājumam. Mums ir ziņas tikai par vienu apcietinātu vietu visā plašajā apgabalā – t.s. sēļu pili. Un arī par to mēs nezinām, cik tālu sniedzās viņas iespaids zemē un kāds tas bija. Sēlijas patstāvību ir mēģināts pēdējā laikā noraidīt. Fr. Balodis Sēlijas lielāko daļu skaita par Jersikas pavalsti – “Dignajas – Sēlas apgabalu”, bet mazāko daļu iedala Kokneses valstī, izplezdams pēdējās robežas arī pāri Daugavai līdz pat žemaišu zemēm. Savu uzskatu Balodis nepamato. Doma, ka daži Daugavas kreisā krasta novadi piederējuši 13.gs. Kokneses valstij, varēja rasties sakarā ar to, ka, 1256.g. izlīgumā ordenim un bīskapam šos novadus sadalot, tie tika pievienoti Kokneses un Aizkraukles pilstiesām. Tā kā vācieši parasti zemes pārvaldes izkārtojumā pieturējās pie vecu vecām robežām, varētu domāt, ka šie novadi jau senāk piederējuši pie Kokneses valsts. Bet taisni tas, ka šos novadus sadala tikai 1256.g. nevis reizē ar Koknesi 1209.–1213.g., rāda, ka Daugavas kreisā krasta sēļu novadi neietilpa Kokneses valstī. Viņu piedalīšana 1256.g. Kokneses un Aizkraukles pilīm ir saprotama, jo šīs pilis atradās tuvu sadalāmajam nelielajam apgabalam – starpā bija tikai Daugava, un jaunu pārvaldes centru ierīkošana būtu bijusi lieka.

Ir tiesa, ka Jersikas ķēniņš Visvaldis pēc sakaušanas 1209.g. bēga kuģi uz Daugavas otru krastu, bet tas taču nekādā ziņā nevar derēt par pierādījumu, ka šī zeme viņam piederējusi. Novadi, ko Visvaldis 1209.g. atdeva Rīgas bīskapam, līgumā uzrakstīti nepilnīgi: Autina, Cēsaine un citas pavalstis. Toties, šos novadus sadalot bīskapa un ordeņa starpā, dalīšanas akts piemin samērā daudz vietu vārdu. Tie visi identificējami Daugavas labajā krastā. Tātad tajā Jersikas valsts daļā, ko Visvaldis 1209.g. zaudēja, Sēlija nebij ietilpusi. Par šo apgabalu atdošanas pamatu līgums netieši aprāda viņu iedzīvotāju kristīšanos katoļu ticībā. Tā kā arī sēļi 1208.g. t.s. sēļu pili bija pieņēmuši katoļu ticību no rīdziniekiem, tad būtu sagaidāms, ka nākošajā gadā slēgtā līgumā no Visvalža būtu prasīta atteikšanās arī no Sēlijas. Tātad jāpieņem, ka, ja nu Sēlija būtu bijusi Jersikas valsts sastāvdaļa, tad tai būtu vajadzējis atrasties 1209.g. zaudētajā valsts daļā, un tā nav jāmeklē tajā Visvalža valsts daļā, kas joprojām palika viņa valdīšanā arī pēc 1209.g. Tādēļ Sēlijas pieskaitīšana Jersikas pavalstīm nav pamatota.

No otras puses, var jautāt, vai Sēlija, kurai cauri arvien gāja lietuvju sirotāji uz Vidzemi, Igauniju, Zemgali, kur lietuvjiem arvien bija “patvērums”, nebija pilnīgā atkarībā no lietuvjiem. Arī tādām slēdzienam nav droša pamata. Indriķa hronikā aprādītās Sēlijas attiecības ar lietuvjiem rāda tikai draudzības un miera

attiecību pastāvēšanu abu starpā. Pēc 13.gs. Latvijā valdošajām starptautiskām tiesību normām, kā rāda tā pati Indriķa hronika, pie miera stāvokļa piederēja arī otras derības puses karaspēka laišana cauri savai zemei. Šīs vietējās ierašas ievēroja arī vācieši.

Mums nav liecību, kas rādītu, ka sēļi būtu bijuši saistīti ar lietuvjiem ciešāk, nekā ar vienkāršu draudzību un miera derību. Daudzi fakti netiešā kārtā runā pretī pieņēmumam, ka Sēlija 13.gs. sākumā būtu bijusi Lietuvas sastāvdaļa:

Nevienā no Indriķa hronikā aprakstītajiem lietuvju sirojumiem nepiedalās sēļi, 1208.g. sēļu pili nav lietuvju garnizona, sēļu pils ieņemšanai neseko nekāds organizēts pretsitiens no lietuvju puses, vāciešu attiecības pret lietuvjiem pēc sēļu pils ieņemšanas nemainās, tās pārmaiņus ir gan draudzīgas, gan naidīgas pret atsevišķiem sirotāju pulkiem. Vairāk faktu mums izskaidro pieņēmumu, ka Sēlija 13.gs. ir neatkarīga zeme.

Sēlijas bīskapija

Pirmo reizi dokumentos sastopam Sēlijas vārdu sakarā ar t.s. Sēlijas bīskapijas dibināšanu.

Jau 1210.g., būdams pie pāvesta Innocenta III Romā, Bīskaps Alberts bija no tā saņēmis atļauju zemēm, ko piegriezusi katoļu ticībai Livonijas baznīca, izraudzīt un iesvētīt bīskapus. Pēc šīs atļaujas saņemšanas Alberts iesvētīja par Igaunijas bīskapu Teoderihu.

1217.g. Alberts saņēma līdzīgu atļauju no Honorija III, proti – celt pie kristības atgrieztās Livonijas daļās katedrāles, baznīcas, izraudzīt tām bīskapus un iesvētīt tos pāvesta vārdā, diviem vai trim bīskapiem klāt esot. Pēc šīs atļaujas saņemšanas Alberts 1218.g. izraudzījās par Sēlijas bīskapu Daugavgrīvas klostera abatu Lipes Bernardu.

Jādomā, ka jau 1217.g. pavasarī Alberts, kas uzturējās Livonijā no 1216.g. vasaras līdz 1217.g. pavasarim, bija solījis Bernardam, kas 1217.g. pavasarī atveda Livonijā jaunus krustnešus, ka izraudzīs to par bīskapu kādai jaundibināmai bīskapijai Livonijā. Aizbraucis no Livonijas 1217.g. pavasarī, Alberts palika projām līdz pat 1219.g. vasarai. Jau 1217.g. rudenī viņš būs bijis Romā, kur izlūdzies minēto atļauju, pēc tam 1218.gadā iecēlis Bernardu, kas arī, šķiet, kopš 1217.g. rudens uzturējās Vācijā, par Sēlijas bīskapu.

Ne hronikās, ne dokumentos nav nekādu norādījumu par to, ka šajā laikā būtu kādi jauni militāri vai misijas panākumi Sēlijā. Bet tādi, šķiet, nav tomēr jāuzskata par priekšnosacījumu bīskapijas ierīkošanai. Jau redzējām, ka 1211.g. Teoderihu iecēla par bīskapu jaundibinātajā diecēzē, kas faktiski nebija ne iekarota, ne kristīta. Šādā veidā Alberts tikai nodrošinājās pret ordeņa teritoriālām pretenzijām un saistīja ciešāk pie sevis savus svarīgākos palīgus. Arī Lipes

Bernards bija šajā un arī turpmākajā laikā viens no ievērojamākiem Alberta līdzstrādniekiem.

Līpes Bernards dzimis ap 1140.gadu Saksijā, uzaudzīnāts un izglītots Rildesheimā, viņš kļuva turpat domkapitula loceklis. Pēc vecākā brāļa nāves viņš izstājās no garīdznieku kārtas un kļuva atkal bruņinieks, lai pārņemtu tēva atstātos īpašumus. Viņš bij uzticams Indriķa Lauvas piekritējs. Livonijas Indriķis stāsta, ka Bernards piedalījies daudzās kaujās un izdarījis dedzināšanas un laupīšanas. 1198.g. viņš bija Bertolda Livonijā atvesto krusta karotāju starpā. Atgriezies Vācijā, viņš dibināja Minsteres diecēzē Marienfeldes cisterciešu klosteri, kurā pats kļuva mūks. Pēc tam viņš saņēma pāvesta atļauju doties par sludinātāju uz Livoniju. 1211.g. viņš reizē ar Alberta savāktiem krustnešiem ieradās Livonijā un kopā ar krustnešiem cīnījās ar Gaujā iebrukušiem igauņu pirātiem. Tajā pašā gadā Alberts nozīmēja Daugavgrīvas klostera abatu Teoderihu par Igaunijas bīskapu, bet Līpes Bernardu par jauno abatu Daugavgrīvas klosteri. Bernards bija liecinieks Alberta gūdu tirgotājiem dotā privilēģijā, piedalījās arī Daugavmalas lībju zemju un Jersikas valsts daļas sadalīšanā 1211.g. 1213.g. pāvests Innocents III pēc ordeņa sūdzībām par bīskapu Albertu uzdeva Bernardam aizstāvēt ordeņa un jaunkristīto tiesības. Pēc ceļojuma uz Vāciju Bernards atgriezās Livonijā ar krustnešu kuģi 1217.g. Bīskaps Alberts devās drīz pēc tam uz Vāciju un Bernards 1217.g. vasarā darbojās Livonijā kā bīskapa vietnieks. Šajā laikā bij pazaudēti visi ieguvumi Igaunijā: krievi bij piespieduši vāciešus atstāt Igauniju un bij atkritusi arī Sakala, Sakalas, Rotalas, Harjas, Jerves, Rēveles novadi pulcināja Sakalā lielu karaspēku iebrukumam Livonijā. Bernards nu kopā ar Dānijas ķēniņa Valdemāra māsas dēlu veda ordeņa, krustnešu, lībju un latvju karaspēku pret sapulcētiem igauņu spēkiem. Igaunus 21.septembrī sakāva un sakalieši atgriezās savā zemē.

Jādomā, ka vēl 1217.g. rudenī Bernards aizbrauca atpakaļ uz Vāciju. 1218.g. jūnijā viņš kopā ar bīskapu Albertu veda sarunas ar Dānijas ķēniņu. Sarežģītā un grūtā stāvokļa dēļ Alberts sarunās izlūdzās dāņu ķēniņa palīdzību cīņai pret igauņiem un krieviem un atsacījās no vēl atkarojamās Igaunijas par labu Dānijas ķēniņam. Drīz pēc tam Alberts būs nozīmējis Bernardu par Sēlijas bīskapu. Bernards laikam ceļoja uz Romu, lai iegūtu no pāvesta vajadzīgo svētību. 1218.g. beigās Bernardu iesvētīja par Sēlijas bīskapu Oldencālē. 1219.g. 1.janvārī Bernards jau apzīmēts rakstos par Sēlijas bīskapu.

Bīskaps Alberts noteica arī Sēlijas bīskapa diecēzes robežas, kā redzams no pāvesta Honorija III apstiprinājuma 1219.g. 25.oktobrī. Apstiprinājumā pašas robežas nav aprakstītas. Jādomā, ka sīka robežu apraksta pāvesta rīcībā nemaz nebija. Tātad noteiktu ziņu par diecēzes atrašanās vietu un lielumu mums nav.

Tajā pašā laikā pāvests apstiprināja Livonijas bīskapa tiesības uz jauniegūtām Livonijas zemēm – Igauniju, Sēliju un Zemgali (*Estoniam, Seloniam et Semigalliam*).

Abiem apstiprinājumiem ir, bez šaubām, kāds sakars. Abu izgatavošanu šķir tikai trīs dienas, tāpat tie izgatavoti sarunu laikā ar vienu un to pašu bīskapa Alberta delegāciju Romā.

Zīmīgs ir Rīgas bīskapijas jauniegūto zemju apstiprinājums. Ja mūsu rokās būtu tikai šis akts, būtu jāpieņem, ka pirms 1219.g. notikusi Igaunijas, Zemgales un Sēlijas iekarošana vai sekmīga miermīlīga kristīšana. Tikai Indriķa hronika mums apgaismo šī akta tīri formālo raksturu. No Indriķa hronikas mēs uzzinām, ka tā Igaunijas daļa, kurā bij paredzēts ierīkot Teoderiham bīskapiju, bija atkritusi, un šķiet pat, ka Alberts no šīs Igaunijas daļas bija atteicies par labu Dānijas ķēniņam, tā kā Teoderiham bija jāmēģina savu bīskapiju iegūt ar dāņu palīdzību. Par Zemgali Indriķis mums stāsta, ka 1219.g. vasarā gan kristās mežotnieki, bet Tērvetes Vestarts šo ieguvumu tūlīt likvidē, Mežotnē novietoto vāciešu garnizonu padzīdams. Par kaut kādiem jauniem mēģinājumiem nostiprināties Sēlijā Indriķis nestāsta nekā.

Pāvesta 1219.g. 28.oktobra akts apstiprina nevis bīskapa Alberta ieguvumus, bet tikai viņa plānus un teritoriālās pretenzijas iepretī citu (šīnī gadījumā Dānijas un ordeņa) pretenzijām.

Pāvesta kanceleja Bernardu arvien dēvē *episcopus Seloniensis*. Tā diecēzes apstiprinājumā 1219.g., apkārtrakstā visiem trim Livonijas bīskapiem 1220.g., pilnvarojot Daugavgrīvas klostera abatu aizstāvēt Sēlijas bīskapa īpašumus pret ordeņa patvarībām 1222.g., pilnvarojot Bernardu aizsargāt jaunkristītos pret ordeņa patvarībām 1222.g., ieceldams Albertu par savu pagaidu vietnieku jaunajās bīskapijās 1223.g., uzaicinājumā pareizticīgajiem 1224.g. Pāvests tā dēvē pat vēl 1228.g. Zemgales bīskapu Lambertu. Tāpat Bernardu dēvē visi dokumenti, kas viņu piemin ārpus Livonijas.

Turpretī Indriķis savā hronikā Bernardu arvien dēvē par Zemgales bīskapu. Turklāt Indriķis stāsta, ka bīskapa sēdeklis bijis paredzēts Mežotnē.

Kā izskaidrot šo nesaskaņu?

Mežotne līdz ar Upmali atradās vidū starp Zemgali vārda šaurākā nozīmē (ar centru Tērvetē) un sēļu zemi. Daži dokumenti vēlāk Upmali pieskaita Zemgalei, daži skaita par atsevišķu ģeogrāfisku vienību. Indriķa un Atskaņu hronikas skaita Mežotni par Zemgales sastāvdaļu. Neliemas ticams, ka Sēlijas bīskapijas dibināšanas laikā būtu pastāvējusi ģeogrāfiska uztvere, kas Mežotni ietilpināja sēļu zemē.

Par mežotniešu solījumu kristīties Indriķis stāsta vēl tikai 1219.gadā. Jādomā tomēr, ka sarunas par to būs vestas jau agrāk, pirms Alberta divus gadus ilgās prombūtnes, t.i. vēlākais 1217.g. pavasarī. Vēlākais 1217.g. pavasarī Alberts bija jau arī izšķīries par jaunas bīskapijas dibināšanu, jo Honorija III 1217.g. 30.septembra atļauja ir dota pēc iepriekšēja Alberta lūguma.

Abus faktus vedot sakarā, varam pieņemt, ka pēc mežotniešu solījuma kristīties Albertam radās nodoms izveidot jaunu bīskapiju ar sēdekli Mežotnē.

Nodoma īstenošanai bija formālas dabas šķērslis tajā apstākļi, ka 1217.g. atļauja (tāpat kā 1210.g.) paredzēja jaunu bīskapiju dibināšanai tikai zemēs, kas jau kristītas, bet Mežotne patiesībā vēl kristīta nebija – tas notika tikai 1219.gadā. Tā kā jau 1208.g. bija kristīti sēļu pils sēļi, par ko Romai, jādodomā, savā laikā bija jau ziņots, tad radās izeja, nosaucot jauno bīskapiju par Sēlijas bīskapiju.

Šis minējums var būt arī nepareizs un dažādības bīskapa Bernarda titulējums varēja rasties arī dažādu citu nejašu apstākļu dēļ, kurus visus mēģināt apspriest nebūtu ne nozīmes, ne iespējas. Te var atgādināt, ka bīskapu Albertu visā viņa valdīšanas laikā kā viņš pats, tā pāvesta kanceleja dēvēja pārmaiņus gan par Rīgas, gan Livonijas bīskapu. Bernarda titulēšanas dažādība tādēļ nerunā preti vienīgajam avotam – Indriķa hronikai, kas stāsta par jaunai bīskapijai izvēlēto centru. Un Indriķis stāsta, ka bīskapa sēdekļis bija paredzēts Mežotnē. Tā tad t.s. Sēlijas bīskapija tika radīta sakarā ar izredzēm kristīt Mežotnes zemgaļus un saucama pareizāk par Zemgales bīskapiju, kā to dēvē Indriķis, vai – vēl noteiktāk izsakoties – par Mežotnes bīskapiju.

Jaunā Zemgales bīskapa darbības laiks nebija garš. Bīskapa Alberta un mestra sarīkotajā lielajā karagājienā uz atkritušo Mežotni 1220.g. februārī, kas beidzās ar Mežotnes izpostīšanu, Bernards vēl nepiedalījās. Livonijā viņš ieradās laikam tikai 1220.g.pavasari. Šajā laikā Albertam bija asi strīdi ar Dānijas ķēniņu. Dodamies uz Romu, viņš atstāja Bernardu par savu vietnieku Livonijā. Bernardam bija svarīga loma sarežģītajās politiskajās norisēs. Bet tā paša gada beigās Bernards atkal aizbrauca uz Vāciju.

No pāvesta 1222.g. 8.februāra raksta redzams, ka Bernards sūdzējies par zobenbrāļiem, kas viņam atņēmuši īpašumus, labību un citas lietas. Šī Bernarda sadursme ar ordeni varēja notikt tikai Bernarda iepriekšējā uzturēšanās laikā Livonijā, t.i. 1220.g. vasarā. Iespējams, ka te runa par Mežotni, kurā pēc atkarošanas, laikam patvaļīgi, saimniekoja ordenis.

1220.g. atgriezies Vācijā, Bernards tur palika līdz 1223.gadam, kārtodams paša dibinātā Marienfeldes klostera lietas. Bernards atgriezās Livonijā tikai 1223.g.pavasari, vezdams līdzī daudz krustnešu. Bīskaps Alberts jau no 1222.g.rudens bija Vācijā un Bernards redzams atkal Alberta vietnieka lomā. Viņš sasauca parastā kārtībā karaspēku karagājienu uz atkritušajiem igauņiem Sakalā. Šķiet, ka Bernards pats šo karagājieni, kas notika augustā, arī vadīja.

Jau nākamā – 1224.gada 28., 29. vai 30.aprīlī Bernards mirst.

Tātad no visa sava nepilnus 6 gadus ilgā valdīšanas laika bīskaps Bernards tikai apmēram 1,5 gadus bija Livonijā (no 1220.g. pavasara līdz rudenim un no 1223.g. pavasara līdz nāvei 1224.g. pavasarī), šajā laikā izpildīdams Alberta vietnieka pienākumus un nodarbotamies ar Igaunijas lietām. Savā diecēzē, kas laikam bija Mežotne, viņš, šķiet, nemaz nav darbojies. Indriķa hronikas liecības neraksturo Bernardu kā misionāru, bet gan kā rosīgu diplomātu un karavīru.

Par Bernarda pēcnācēju Sēlijas bīskapa amatā bīskaps Alberts izraudzījās kādu Lambertu, par kura agrāko dzīvi nekas nav zināms. Iecelšana ir notikusi vēlākais 1224.g. septembra vidū, jo tā paša gada 14.novembrī pāvests par to jau bija saņēmis Lamberta lūgumu apstiprināt viņu amatā. Honorija III 1224.g. 14. novembra apstiprinājums skan:

“Ievērojot, kā tie ziņo, ka mūsu svētīgais brālis Livonijas bīskaps, kam esam devuši pilnīgas tiesības tajos novados ierīkot baznīcas, katedrāles un norobežot diecēzes, ir noteicis tavai diecēzei noteiktas robežas un zemes, kas atrodas šīs robežās, pakļāvis tev un Sēlijas baznīcai ar diecēzes tiesībām, kā to pilnīgi redzam viņa grāmatā, tā kā šis bīskaps šīs lietas ir pienācīgi un rūpīgi veicis, mēs, tava lūguma aizkustināti, to ar apustulisko varu apstiprinām.”

Tiklab šī apstiprinājumā, kā 1224.g. 16.novembra uzaicinājumā pareizticīgiem un pat vēl 1228.g. 11.decembrī pāvests runā par Sēlijas bīskapu.

Livonijas dokumentos Lamberts līdz 1226.g. sinodei minēts pavisam 3 reizes: kā liecinieks 1225.g. augustā, 1225.g. decembrī un 1226.g. 16.martā, un visos šais gadījumos viņš apzīmēts par Zemgales bīskapu.

Tātad, tāpat kā Bernardam, arī Lambertam viņa diecēze bij paredzēta Zemgalē, noteiktāk izsakoties – Mežotnē, jo pārējā Zemgalē kristīšana varēja sākties tikai pēc Vestarta sarunām ar Modenas Vilhelmu 1225.g. beigās. Lamberta dēvēšanai par Sēlijas bīskapu pāvesta rakstos ir tikai formāls raksturs.

Bet vēl līdz 1226.g. sinodei Lamberts nebija nekā panācis arī Mežotnē. Par Lamberta pirmo darbības gadu zinām tikai tik daudz, ka viņš šajā laikā bij ieguvis zemes gabalu abās pusēs Lielupei pret Babītes ezeru (tagadējo Salas pagastu un Rīgas jūrmalu). Šajā novadā Lamberts uzcēlis sev dienvidos no Lielupes Babates pili, sauktu par Sv.Marijas pili. Ar Rīgas pilsētu radušos robežstrīdu Modenas Vilhelms 1225.g. decembrī izšķir tā, ka bīskapam paliek tikai zemes Lielupes kreisā krastā (Slokas pagasts ar Rīgas jūrmalu), Rīgas pilsēta atlīdzina bīskapam par pili un dod strādniekus jaunas celšanai.

1225.g. beigās un 1226.g. sākumā pāvesta legāts Modenas Vilhelms apceļoja visus Livonijas kristītos novadus. Viņš apceļoja visas igauņu zemes, libju novadus, pabija Cēsis, Tālavā, gar Daugavu aizgāja caur Salaspili, Ikšķili, Lielvārdi, Aizkraukli līdz Koknesei, bet Daugavu nekur nepārgāja. Tas rāda, ka Daugavas kreisā krastā nekādu nopietnu ieguvumu nebija. Ja Zemgales bīskaps Lamberts 1226.g.sākumā pavada legātu (legāts– Romas pāvesta pilnvarotais) ceļojumā uz Igauniju, bet neved to savā Zemgales diecēzē, tas ir labākais pierādījums, ka šajā laikā Zemgalē un, protams, arī Sēlijā, baznīca vēl nebija iekārtota.

Neskaidrības jaunās bīskapijas stāvoklī, ko skaitīja gan par Sēlijas, gan par Zemgales bīskapiju, centās novērst bīskaps Alberts 1226.g. martā Livonijas baznīcas sinodes laikā, formāli noteikdams diecēzei jaunas robežas, bet īstenībā apstiprinādams patieso bīskapijas stāvokli, kas, jādodomā, nebija mainījies kopš tās dibināšanas. 1226.g. 21.marta akta saturs ir šāds:

Pamatojoties uz apustuļa krēsla rakstu, kura saturs ir tāds (seko Honorija III 1217.g. 30 sept. bullas teksts), mēs izraudzījām godājamo vīru Lambertu par bīskapu Sēlijai un kādai Zemgales daļai, kurai toreiz robežas, tādēļ ka pašas Zemgales lielākā daļa vēl nebija pie kristības žēlastības nonākusi un tik lielā savstarpējā attālumā bija Sēlija un Zemgale, ka viena un tā pati persona nevarēja ērti abās rūpēties par dvēselēm. Gribēdami parūpēties nākotnē tiklab par prelātiem kā par padotajiem, ar legāta Modenas Vilhelma gribu un piekrišanu un balstīdamies uz augšā minētā raksta, mēs iepriekšminētam bīskapam Lambertam, kas labprātīgi atsakās no Sēlijas, piešķiram visu Zemgali ar tās piederumiem, tomēr šim bīskapam atstājot ienākumus, kas tam bija Sēlijā, līdz tam laikam, kad viņam minētā Zemgalē būs pietiekošs uzturs.

Aktā minētā Zemgales daļa, bez šaubām, ir Mežotne. Redzams, ka apstākļi tur vēl tik neskaidri un nedroši, ka Lamberts nevar savā diecēzē apmesties un no tās nesāņem nekādus ienākumus.

Aktā ir minēti arī ienākumi – šķiet, desmitā tiesa, – kas Lambertam bijuši Sēlijā un kas atstāti viņam arī turpmāk. Tā kā joprojām trūkst norādījumu citos avotos, ka vācieši būtu izdarījuši kādus jaunus mēģinājumus nostiprināties Sēlijā, šī vieta Alberta aktā paliek neizprotama.

Līdz ar Lamberta formālo atteikšanos no Sēlijas, Sēlijas bīskapijas vārds no avotiem pazūd. Tikai kādā Gregorija IX rakstā 1228.g. 11.decembrī Lamberts vēlreiz nosaukts par Sēlijas bīskapu, bet pats raksts runā par katoļu ticības sludināšanu Zemgalē.

SĒLIJA MINDAUGA LAIKMETĀ

Livonijas ordeņa dienvidu ekspansija

Pēc tam, kad igauņu zemju pakļaušana bij pabeigta 1227.g. ar Sāmsalas iekarošanu un ziemeļos novērsti krievu draudi, slēdzot 1224.g. mieru ar Novgorodu un Pleskavu, atbrīvojās lieli vācu spēki. Bīskapi un ordenis varēja virzīt apvienoto kristiešu – latvju, lībju un igauņu karaspēku dienvidus virzienā pāri Daugavai.

Pēc kuršu un zemgaļu uzbrukuma Daugavgrīvas klosterim 1228.g. 20.augustā, ordenis kopā ar Rīgas namniekiem 1229.g. ziemā nostiprinājās Kursā un 1230.g. sākumā slēdza līgumu ar deviņiem Austrumkursas novadiem. Pēc Alnas Balduīna politikas neveiksmes ap 1234.–36.g. dibina Kursas bīskapiju. Ap to pašu laiku ordeņa karaspēks siroja Vestarta Zemgalē, kam Vestarts atbildēja ar iebrukumu ordeņa Aizkraukles novadā.

Ordeņa iebrukumi sniedzās vēl tālāk. Īsi pirms 1236.g. mestrs rīkoja latvju, lībju un igauņu karagājienu Lietuvā. 1236.g. jauns – mestra un krustnešu vadīts –

latvju, lībju, igauņu karaspēks ar Pleskavas krievu palīgiem iebruka Lietuvā, bet šoreiz cieta neveiksmi – Saules kaujā krita mestrs, un Zobenbrāļu ordenis tika gandrīz pilnīgi iznīcināts.

Pēc Saules kaujas notika kuršu sacelšanās, kuras laikā nogalināja pirmo Kursas bīskapu Engelbertu. Arī Mežotni nevarēja vairs aizstāvēt pret zemgaļu uzbrukumiem.

Bet cirstais robs ātri izlīdzinājās. 1237.g. maijā Zobenbrāļu ordeni ietilpināja Vācu ordenī, 50 kritušo zobenbrāļu vietā Vācu ordenis sūtīja uz Livoniju 60 savu brāļu.

1237.g. 17.septembrī pāvesta legāts Modenas Vilhelms iezīmēja nākamās diecēžu robežas dienvidos no Daugavas. Rīgas diecēzei atstāja apgabalu, ko ierobežo jūra, Venta, Abava, tad no Abavas iztekas taisna līnija līdz Koknesei. Kursas bīskapijai paredzēja apgabalu, ko ierobežo jūra, Venta, Abava, Zemgales robeža, Lietuvas robeža, Ņemana. Zemgales bīskapijai piekrita Zemgale, novadi starp Daugavu un Ņemanu uz austrumiem līdz Vilijai un no Vilijas iztekas taisnā virzienā uz Polocku. Tātad 1237.gadā, tikai gadu pēc Zobenbrāļu ordeņa iznīcināšanas paredzēja ne vien Kursas, Zemgales un Sēlijas, bet arī Žemaitijas un vairāku Lietuvas novadu iekarošanu no Livonijas puses. Šim plānam nekad nebija lemts pilnīgi piepildīties, un arī latviešu dienvidzemju iekarošana vēl prasīja pusgadsimta laiku.

Turpmākajās cīņās galvenā lomā izvirzījās ordenis. Pretēji agrākajai Zobenbrāļu ziemeļu politikai, Vācu ordenis savu ekspansiju vērsa dienvidus virzienā. Sevišķi pēc tam, kad Ziemeļigaunija bij 1237.g. galīgi atdota dāņiem un sākumā sekmīgais mēģinājums nostiprināties Pleskavā beidzās ar neveiksmi 1242.gadā.

Cīņās ar Daugavas kreisā krasta latviešu zemēm ordenim viscaur nācās sadurties ar lietuvjiem. Jau senāk tos redzējām gan kā Jersikas Visvalža sabiedrotos, gan sadarbojamies ar sēļiem, gan Vestarta karapulkos. Bet agrāk neapvienotos un skaldītos lietuvju spēkus nu bij apvienojis Mindaugs. Aiz lietuvju ciltīm un sirotāju pulkiem redzēja parādāmie lielo Lietuvas valsti. Cīņā starp Lietuvas valsti un Vācu ordeni izšķīrās latviešu dienvidus cilšu tālākais liktenis. Šis cīņās reizēm meta nelielu gaismu arī uz Sēliju.

Mindauga laikmets

Mindauga vārds pirmo reizi minēts ap 1220.g., kad viņš kopā ar 20 citiem lietuvju kungiem veda miera sarunas Volinijā. Pēc tam Mindaugs uzsāka Lietuvas apvienošanu, nobīdot malā atsevišķu novadu kungus. Šī apvienošana visumā tika pabeigta ap 1242.g., kad Mindauga virsvaru atzina arī Žemaitija.

Kad Livonijas mestra Groninga Didriha laikā 1242.–1245.g. ordeņa vadītais krustnešu, latvju un lībju karaspēks iekaroja Kursu, ap 1244.gadu notika pirmā lielā ordeņa sadursme ar Mindauga karapulkiem pie Embotes.

Jau šajā laikā ordenis, izmantodams lietuvju iekšējās nesaskaņas, mēģināja nostiprināties arī pašā Lietuvā. Trīs brāļi, lietuvju kungi sagūstīja Mindaugam draudzīgo Lengveni un aizveda uz Aizkraukli, bet vēlāk nodeva mestram Rīgā. Viņi solījās kristīties un, nodevuši savas zemes mestram, saņēma tās atpakaļ kā lēņus. Mestrs pēc tam, atbalstīdams šos trīs brāļus ar lielāku karaspēku, izsīroja Lietuvā Lengveņa novadu. Jau te redzam Aizkraukles lomu. Turmāk tā izvirzījās par ordeņa galveno bāzi cīņā pret Lietuvu. Arī Vestarts bij savā pēdējā mums zināmajā karagājienā devies pret Aizkraukli, gluži labi apzinādamies tās nozīmi. Mestrs Štirijas Andrejs siroja Nalsenē (zeme starp Sēliju un Lietuvu) un no turienes iebruka Lietuvā un tālāk Žemaitijā.

Uzbrukumi pret Lietuvu no Aizkraukles veda cauri Sēlijai. Vai Sēlija, vai vismaz tās rietumu novadi, caur kuriem gāja kara ceļi uz Lietuvu, šai laikā jau bija ordeņa varā? Tā būtu jādodomā, bet nekādu tiešu norādījumu par to nav. Arī Atskaņu hronika, tāpat kā Indriķa hronika, ne reizi nepiemin sēļus vācu karaspēkā blakus latvjiem, lībjiem, igauņiem, zemgaļiem.

1248.g. beigās Mindaugs nonāca ļoti grūtā un neizdevīgā politiskā situācijā: Volinijas kungi, jatvingi, Mindauga padzītais Žemaitijas Tautvils un ordenis nodibināja koalīciju pret Mindaugu. Kristītais Tautvils bij paredzēts par Lietuvas valdnieku. Tad Mindaugs izšķirās samierināties ar ordeni. Livonijas ordeņa mestrs vienojās ar Mindaugu, ka viņš kristīsies un ievērojamu daļu no savām zemēm atdos ordenim, turpretī mestrs apsolvījis rūpēties, lai Mindaugu kronē par Lietuvas ķēniņu, t.i. atzīst viņa varu Lietuvā un turpmāk vest Mindaugam draudzīgu politiku.

1250.g. beigās vai 1251.g. sākumā Mindaugs kristījās. 1251.g. jūlijā ziņa par to nonāca Romā, un pāvests uzdeva Kulmas bīskapam Mindaugu kronēt. Kronēšana notika 1252.g. beigās vai 1253.g. sākumā. It kā izpildīdams mestram doto solījumu, Mindaugs vairākos dāvinājumu aktos piešķīra ordenim dažādas zemes Lietuvā, jatvingu zemē un Žemaitijā. Šo aktu starpā ir arī kāds, ar ko Mindaugs 1255.g. oktobrī dāvina ordenim zemes, kuras par Sēliju sauc: Medeni, Peloni, Maleisini, Tovragi.

Šis Mindauga Sēlijas dāvinājuma akts mums jāaplūko sakarībā ar dažiem citiem tā laika dokumentiem, kas arī runā par Sēliju.

Sēlijas dališana

Jau 1254.g. 23.maijā Inocentijs III, īpašā bullā slavēdams nopelnus, apstiprina ordeņa tiesības Alektes, Kalves, Sēlenes, Medenes un Ničgales pilīm un ciemiem, t.i. pilīm ar to novadiem, jo ordenis esot te tiesīgs īpašnieks. Netiek tomēr minēts, kā ordenis tās ieguvis. Citi dokumenti mums rāda vismaz Kalvi un Medeni kā Sēlijas novadus.

Nepilnu gadu vēlāk, 1255.g. 31.martā, pāvests Aleksandrs IV īpašā bullā sīki uzskaita Rīgas virsbīskapijas novadus, to starpā minēdams arī Sēliju. Virsbīskapa novadus un pilsētas, kuros ir kādas tiesības vai piederumi, pāvests atzīmē īpaši, piem., Zemgali. Par Sēliju tādas atzīmes nav.

Vēl pēc pusgada 1255.g. oktobrī notiek jau minētais Mindauga dāvinājums. Mindaugs dāvina ordenim Sēlijas novadus Medeni, Peloni, Maleisini un Tovragi.

Atkal nepilnu gadu vēlāk, 1256.g. vasarā virsbīskaps daļa ar ordeni Sēliju (*Selonja*), pie kam no dokumenta sakarības redzams, ka virsbīskaps līdzīgi kā daudzos citos gadījumos piešķir ordenim s a v ā zemē 1/3. Tajā pašā dokumentā domkapituls atsakās ordenim par labu no savām tiesībām uz Kalvi.

Pēc pieciem gadiem – 1261.g. Mindaugs ar jaunu, pilnīgāku dokumentu dāvina ordenim Sēliju (*Selen et Seloniam*), sīki aprakstot tās robežas un uzskaitot novadus Medeni, Kalvi, Maleisini, Tovragi, Uteni, Uzpalu (citā norakstā arī Alsi un Alsēti).

Šo dokumentu starpā trīs ordenim labvēlīgākie (1254.g. 23.maija, 1255.g. oktobra un 1261.g.) ietilpst lielākā Mindauga dāvinājumu un to apstiprinājumu grupā, ko daudzi pētnieki skaita par ordeņa viltojumiem. Mindauga dāvinājumus aplūkosim vēlāk, bet vispirms iztirzāsim virsbīskapam labvēlīgākos dokumentus.

Aleksandra IV 1255.g. 31.marta bulla uzskaita Rīgas virsbīskapijas īpašumus: Rīgas pilsētu, tālāk pilsis : Turaidu, Lielvārdi, Ikšķili, Remīni, Doli un Salaspili, Koknesi, Asuti un Lepeni. Šis uzskaitījums visumā saskan ar bīskapijas izveidošanās gaitu, kādu to pazīstam no agrākiem dokumentiem un Indriķa hronikas. Nezinām tikai, kādēļ nav minēts Cesvaines novads. Tālāk dokumentā minēts Jersikas kalns un minētas veselas valstis: Zemgale, ko dalīja 1254.g. aprīlī, Upmale – dalīta 1254.g., Metsepole – 1207.g. dalīšanā viena no bīskapa trešdaļām, Tālava – dalīta 1224.g., beidzot Sēlija – jau 1219.g. 28.okt. minēta bīskapijas jauniegūto zemju starpā; Sēlijas bīskapam 1226.g. no tās atsakoties, tā formāli palika Rīgas bīskapa rokās.

Te, protams, nav runa par Rīgas arhidiēzes zemēm; arhidiēzē ietilpstošās bīskapijas uzskaitītas tajā pašā dokumentā tālāk. Nav te minētas arī zemes, kuras bīskaps bij izlēņojis tālāk ordenim, piem.: Aizkraukle, Autīne. Tātad te nepārprotami ir runa tikai par virsbīskapa tiešā valdīšanā palikušām zemēm. Un par tādu 1255.gadā skaitīja arī Sēliju. Cik liela šī Sēlija, to nezinām, iespējams, ka te runa par novadu, kura centrā atradās 1208.g. ieņemtā pils – *castrum Selonum*.

Dokumenta istumu nav pamata apšaubīt.

No 1256.g. vasaras izlīguma redzam, ka par dažām iepriekš aplūkotā dokumentā minētām zemēm virsbīskapam pastāvēja vēl strīdi ar ordeni, proti, par Jersiku un Sēliju. Nezināmu iemeslu dēļ šie novadi nebija tikuši agrāk sadalīti Livonijā parastajā kārtā, paturot bīskapam 2/3, ordenim 1/3. Šādā attiecībā nu zemes sadalīja 1256.gadā. Ordenis ieguva parasto trešdaļu tiklab Jersikā kā

Sēlijā. Reizē izlīdzinājās arī domkapituls ar ordeni, pie kam domkapituls paturēja savas zemes Kursā un ieguva 8 arklus Zemgalē, bet atsacījās par labu ordenim no Kalves novada.

Šī dališana un samainīšanās notika Livonijā parastā un no daudziem dokumentiem pazīstamā kārtībā. Arī par šī dokumenta īstumu nav šaubu.

"Svarīgākais ir 1256.g. izlīgumā uzglabātais Sēlijas apraksts:

Līdzīgi un tādā pat veidā vienojas par ordeņa trešdaļu zemē, ko sauc par Sēliju, izkārtojot tā, ka tā zeme, kas atrodas pretī Aizkraukles ordeņa pilij, piekrīt šīs pils t.i. ordeņa trešdaļai, un divas daļas, kas atrodas pretī bīskapa Kokneses pilij, piedalāmas minētai pilij kā bīskapa divi trešdaļas, tomēr tā, ka starp šīm brāļu un mūsu bīskapa daļām svētā Jēkaba abtesei un konventam paliek neskarts viņu jūdži garais un tikpat platais zemes gabals viņpus Daugavas."

Bīskapa un ordeņa daļu stāvokli tā tad nosaka cisterciešu klosterim dāvātais zemes gabals. Laimīgā kārtā par cisterciešu īpašumiem mums ir diezgan daudz ziņu.

1255.g. 2.augustā pāvests Aleksandrs IV apstiprināja klostera īpašumus: vietu, kur atrodas pats klosteris, 50 arklus Zemgalē, 50 arklus Upmalē, 50 arklus Jersikā. Īpašums Sēlijā te vēl nav minēts. Turpretī 1257.g. 1.maijā, apmēram gadu pēc aplūkotās Sēlijas dališanas, Rīgas virsbīskaps Alberts apliecina, ka dāvinātais minētam cisterciešu klosterim tagadējo Jumpravmuižu pie Rīgas, Mūksalu (Duvclsholm), ciemu, sauktu *Pepholt* (tagad Jumpravmuiža Lieljumpravas pagastā Rīgas apriņķī) un jūdži Sēlijas pusē.

Nav šaubu, ka runa par to pašu zemes gabalu, kas minēts 1256.g. Sēlijas dališanā. 1260.g. 13.februāra Aleksandra IV apstiprinājumā šis pats īpašums aprakstīts ar vārdiem: zemi, kas tuvu upei, ko par *Dunu* sauc. Vēl 1431.g. 17.novembrī abtese lūdz klosteri apstiprināt īpašuma tiesības, minot arī vienu jūdži Selonijas zemē. Beidzot ir uzglabājies cisterciešu Pārdaugavas īpašuma robežpunkts no 1526.g. 6.februāra. No šī robežapraksta redzams, ka zemes gabals sniedzas no Daugavas līdz Taļķei, bet sānos ierobežots ar Ežupi un Kazurgu. Nav šaubu, ka te runa par Mazjumpravas muižas novadu. Šī muiža bij savienota ar Lieljumpravas muižu (agrāko Pepolti) un vēl līdz 1925.g. administratīvi piederēja pie Lieljumpravas pagasta. Tagad Mazjumpravas muižas novads ietilpst Birzgales pagastā.

Tā tad Sēlijas dališanas dokumenta iztulkojums ir nepareizs tajā ziņā, ka cisterciešu zemes gabals atradies "iepretim Koknesei". Šis zemes gabals atradās pretī Lieljumpravas muižai.

1256. un 1257.g. dokumenti noteikti saka, ka cisterciešu zemes gabals atrodas starp bīskapa un ordeņa daļām. Nav šaubu, ka ordeņa Sēlijas trešdaļa meklējama austrumos no klostera zemes, jo šajā virzienā Daugavas labā krastā atradās ordeņa Aizkraukles īpašums – tagadējā Aizkraukles draudze. Tai pretī Daugavas kreisā krastā atrodas Sērenes (Sēlenes?) pagasts. Nezinām, cik tālu sniedzās

ordeņa daļa uz dienvidiem, bet rietumu–austrumu virzienā tā, jādūmā, nebūs pārsniegusi Sērenes pagastu.

Ja nu klostera zeme ir starpā starp bīskapa un ordeņa zemēm, tad bīskapa daļai jābūt rietumos no klostera zemes. Un ja tā divas reizes tik liela kā ordeņa daļa, tā stieptos apmēram pāri Birzgales, Tomes, Baldones pagastiem.

Te nu rodas pretruna ar dalīšanas dokumenta tekstu – bīskapa daļa neiznāk pretī Koknesei, bet gan Lielvārdei un Ikšķīlei. Grūti iedomāties, ka dokumentā būtu kļūda un Kokneses vietā būtu jālasa Lielvārde. Atliek vēl tāda iespēja, ka ordeņa daļa atradusies vidū starp abām bīskapa daļām. Viena bīskapa daļa, ko no ordeņa daļas šķīra klostera zeme, tad aptvertu apmēram Birzgales un Tomes pagastus līdz vēlākās Berkavas muižas novadam; otra daļa Seces un Sēlpils pagastus ar kādu daļu Sunākstes.

Sēleni (*Selonia*) šī dalīšanas dokumenta nozīmē varam iedomāties kā šauru Daugavas kreisā krasta piekrastes joslu apmēram no Tomes līdz Sēlpilij. Tās centrs, domājams, tagadējā Sērenē ar Sēlpili.

Kalvi gadu vēlāk – 1257.g. martā atrodam pieminētu arī kādā citā dokumentā: virsbīskapa Alberta lēņu grāmatā bruņiniekam Bardevisam Johannam, ar kuru tam izlēno agrāk Konradam izlēnotās Ikšķīli un Kalvi. Šī sakarība pieļauj slēdzīenu, ka Kalve ir novads Daugavas kreisā krastā iepretī Ikšķīlei. Daļa šī novada, ko vēlāk sauca par Berkavas muižu un kas vēl tagad ir Ikšķīles pagasta daļa Daugavas kreisā krastā, varēja būt izlēnota kopā ar Ikšķīli. Novada pārējā daļā, ko varam meklēt ap Baldoni un Mercendarbi, domkapituls 1256.g. atsakās no savām tiesībām par labu ordenim.

Tātad par pilīm un novadiem, ko pāvests 1254.g. uzskaita kā ordeņa īpašumus, ordenim vēl bija strīdi ar Rīgas virsbīskapu un domkapitulu. 1256.g. notiek šo strīdu izlīdzinājums, turklāt ordenis iegūst no bīskapa Sēreni kā savu Sēlijas (Sēlenes) trešdaļu, bet Kalvi apmaiņas ceļā no domkapitula.

Mindauga dāvinājumi

Ir zināmi pavisam 10 pirmā Lietuvas karaļa Mindauga izdoti dokumenti, tie datēti laikā no 1253.–1261.gadam. Ar vienu no tiem Mindaugs dod Rīgas tirgotājiem tirdzniecības brīvību Lietuvā, ar pārējiem dāvina plašus novadus ordenim un Lietuvas bīskapam. Tikai divi no Mindauga dāvinājumu aktiem uzglabājušies oriģinālā, pārējie tikai 14.gs. beigu norakstos. Līdz pat pēdējam laikam pastāv lielas domstarpības šo dokumentu novērtējumā. Ir zinātnieki, kas uzskata visus Mindauga dāvinājuma aktus par ordeņa viltojumiem, citi tikpat noteikti tos visus atzīst par īstiem, kamēr zinātnieku lielākā daļa šo dokumentu starpā saskata gan īstus, gan viltotus. Tomēr arī to domas nesakrīt: daži par viltotiem skaita vienus, citi atkal citus dokumentus, tā kā nav neviena Mindauga dokumenta, kura īstums nebūtu stipri apšaubīts.

Pētnieki Mindauga dokumentu iztirzāšanā un novērtēšanā lielākā vai mazākā mērā vadās no dažādiem pieņēmumiem par Lietuvas valsts iekšējo un ārējo stāvokli Mindauga laikā un Mindauga politiku. Tā kā dokumentu ziņas par Mindaugu un viņa laikmetu ir trūcīgas, ļoti robainas un pretrunīgas, netrūkst pamata vispretējākiem pieņēmumiem, un, kamēr dokumentu iztirzāšana iziet no šādiem priekšnosacījumiem, vienošanās par to īstumu vai neīstumu nav domājama. Sacītajam raksturīgs piemērs ir P.Kļimenko apcerējums. Kļimenko nolūks ir pierādīt, ka līdz pat Lietuvas pilnīgai apvienošanai ar Poliju 1569.g., tās formāli tiesiskā un valstiskā organizācija bijusi pastāvīgā ordeņa un Polijas iespaidā, ka Mindauga Lietuvā nav bijis kulturālo un materiālo priekšnosacījumu valsts tapšanai, ka Mindaugs pilnīgā politiskā neizpratnē pakļāvis tuvākam politiskam organismam – ordenim un ka ordenim vajadzējis organizēt Lietuvā valsti, kamēr pats Mindaugs pret šo valsts organizēšanu Lietuvā ieņēmis pasīvu stāvokli. Savus slēdzienus Kļimenko pamato ar Mindauga dokumentu īstumu, bet šo dokumentu īstumu savukārt pamato ar tiem pašiem slēdzieniem. Vēl dīvaināka patvaļa, pārformējot un pielāgojot faktus dienas politikas vajadzībām, šķiet, nav iespējama.

Tādu un līdzīgu apcerējumu iztirzāšana būtu lieks un neauglīgs darbs. Iespējami drošāko pieturas punktu Mindauga dāvinājumu aktu novērtēšanā var dot tikai šo dokumentu iztirzāšana ar paleogrāfijas un diplomātikas metodēm un viņu iekšējās sakarības analīze, neienesot pētīšanā iepriekš pieņemtus minējumus par Lietuvas valsts stāvokli un Mindauga politiskiem nolūkiem. Ar tādu metodi Mindauga dokumentus līdz šim pētījis vienīgi K.Maļečinskis, tādēļ viņa darba slēdzieni jāpieņem par iespējami drošākiem. Maļečinskis par īstiem atzīst Mindauga 1253., 1254., 1255. un 1259.g. aktus, turpretī 1257., 1260. un 1261.g. aktus par viltotiem.

Mūsu sakarā ir svarīgi trīs no Mindauga dokumentiem: akts par Sēlijas dāvināšanu ordenim 1255.g. oktobrī, Mindauga lūgums pāvestam šo dāvinājumu apstiprināt un akts par Sēlijas dāvināšanu ordenim līdz ar Sēlijas robežu aprakstu 1261.g. Pirmos divus līdz ar Maļečinski uzskatīsim par īstiem, pēdējo par viltojumu. 1255.g. dokumentu kodols – Sēlijas dāvināšanas apliecinājums – abos gandrīz burtiski saskan, tādēļ tos turpmāk apzīmēsim kopīgi par 1255.g. dāvinājumu.

1261.g. akts savā saturā atšķiras no 1255.g. dāvinājuma akta tikai ar to, ka ir pilnīgāks. Tas vairāk min Sēlijas novadu vārdus un turklāt dod sīku un noteiktu Sēlijas robežu aprakstu. Var pieņemt, ka viltojums izdarīts 14.gs. beigās, pirms 1392.g. 16.marta, kad notikusi dokumenta transumēšana. Šis dokuments mums vērtīgs tajā ziņā, ka sniedz ziņas par novadu un piļu vārdiem, kādi bij vēl lietošanā vai, vismaz, glabājās ļaužu atmiņā 14.gs. beigās.

1255.g. dāvinājums uzskaita četrus Sēlijas (*Selen*) novadus: "*Meddene, Pelone, Maleysine, Thovraxē.*"

Medene ir, bez šaubām, tas pats novads, kas minēts Upmales dališanas grāmatā 1254.g., ar pili Medeni, kas minēta 1254.g. pāvesta bullā.

Thovraxe vārdam no vēl pastāvošajiem vietu vārdiem vislabāk atbilst miesta un draudzes nosaukums Tauragni (*Tauragnai*) Lietuvā, Zarasu apriņķī.

Tauragnu tuvākā apkārtnē, triju draudžu (Tauragnu, Utenu un Švedasu) robežās K.Buga meklē arī citiem Sēlijas novadu nosaukumiem atbilstošus vietu vārdus un domā tos atradis ciemu vārdos *Kalviai, Medenai, Malaišiai* (*Kalba ir senove. I Kaunas* 1922.g.–86.lpp.). Tāds uztvērums saspiež Sēliju ļoti nelielā apvidū un grūti pamatojams. Kalvji un Medenes, kā arī līdzīgi to pašu sakņu atvasinājumi Lietuvā kā vietu vārdi sastopami ļoti bieži, arī Maleišu vārds sastopams vairākās attālās vietās.

Nav pamatota arī Maleisines identificēšana ar Atskaņu hronikā minēto Nalseni (Bīlenšteins), ko savukārt meklē Utenu draudzes Nolišķu ciemā.

Maleisines novadu, šķiet, vislabāk meklēt ap tagadējo Maleišu upi – Satekšnas pieteka no kreisās puses. Pie šīs upes ir arī ciems Maleiši, tam blakus ciems Kunigišķi, kas liek domāt, ka te tiešām bijis kādreiz kāda novada centrs. Netālu no abiem ciemiem ir Jodaņu pilskalns.

Paliek nenoskaidrota 1255.g. dāvinājumā minētā *Pelone*, jo līdzīga vietu vārda līdz šim nav izdevies atrast. Pelones vārda atvasinājums būtu saprotamāks, ja mēs lasītu nevis *Pelone*, bet *Palone*. Ar priedekli pa (= latv. pie) Lietuvā un Dienvidlatvijā atvasināti ļoti daudzi vietu vārdi. Pieņemot šādu lasījumu par pareizu, pastāv zināma iespēja vest *Palones* vārdu sakarā ar *Lones* vai *Loņa* muižu Saukas pagastā. Par *Palones* novadu tad būtu skaitāms tagadējo Saukas – Neretas – Rites pagastu apvidus.

1261.g. dāvinājums no augšā aplūkotiem Sēlijas novadiem piemin *Kalvi, Medeni, Maleisini* un *Tauragnu* (rakstība: *Calven, Medennen, Mallaisen, Towracken*). Bez tam tajā minētas vēl *Utten* un *Usspal*, ko vārdu līdzības dēļ, šķiet, jāved sakarā ar tagadējiem miestiem *Utena* un *Užpali* Lietuvā, Zarasu apriņķī. Abi miesti atrodas ziemeļos Tauragniem. Tā kā 1255.g. dāvinājumā tie nav minēti, bet nav domājams, ka *Mindaugs* būtu nodevis ordenim nevienlaidus teritoriju ar robiem, tad varam pieņemt, ka 1255.g. dāvinājumā tie ieskaitīti kādā citā novadā, jādāmā *Tauragnos*.

Beidzot 1261.g. dokumenta otra redakcija iesprauž pirms vārda *Medennen* pils vārdu *Alze*, bet starp *Kalves* un *Naleisines* vārdiem pils vārdu *Allciten*.

Alsītes novads būtu meklējams ap *Alsetu* ezeru Lietuvā Paņemuneles pagastā, *Rokišķu* apriņķī. *Cauri* *Alsetu* ezeram tek netāl no savas iztekas *Mēmele* (*Nemunelis*). Netālu no ezera ir ciems *Alsetai* un pie ciema pilskalns.

Ja nu pieņemtu, ka 1254.g. pāvesta bullā minētais pils vārds *Alsete* ir kļūdaini rakstīts un *Alekte* nozīmētu to pašu *Alsīti*, tad visi 13.gs. dokumentos pieminētie Sēlijas novadi būtu identificēti.

Mūsu pieņēmumi par atsevišķu Sēlijas novadu atrašanās vietām, kam pagaidām, protams, ir tikai darba hipotēzes vērtība, novērs pretrunas, kādas rodas, ja visus Sēlijas novadus cenšas sameklēt tikai Latvijas teritorijā (kā to darīja Bilenšteins un Vatsons) vai arī tikai Lietuvas teritorijā (Buga).

Nesaskaņa, kāda pastāv starp Sēlijas dalīšanas grāmatu 1256.g. un Mindauga dāvinājuma aktu 1255.g., zūd, ja pieņemam, ka ap 13.gs. vidū Sēlijas vārdam bija divas nozīmes:

1) Sēlija plašākā nozīmē: Sēlijas valsts ar novadiem Sēloni, Kalvi, Paloni, Medeni, Maleišu, Alsīti, Tauragnu, iespējams arī vēl citiem, kuru vārdi nav uzglabājušies.

2) Sēlija šaurākā nozīmē: Sēlenes novads, kura centrā domājama tagadējā Sērene ar pili (*castrum Selonum*).

Sēlenes novadā, kas atradās Daugavas kreisā krastā pretī Lielvārdes, Aizkraukles un Kokneses novadiem, jau 1208.g. ieņēma tā galveno pili. Vēlāk šis novads, dēvēts par *Selonia*, ir Rīgas bīskapa rokās un 1256.g. tiek sadalīts parastā kārtā virsbīskapa un ordeņa starpā.

Daļa Kalves novada 13.g.s. vidū bija izlēnota bīskapa vasaļiem, pārējā daļa nodota domkapitulam, kas 1256.g. no tās atsacījās par labu ordenim.

Šos abus Sēlijas novadus, kas jau ap 1255.g. bij vācu rokās (pastāvēja tikai strīdi par to sadalīšanu, kas beidzot notika 1256.g.), Mindaugs savā dāvinājuma aktā nepiemin. Ar Mindauga dāvinājumu ordenis turpretī formāli iegūst citus Sēlijas novadus, kas atrodas iepriekšējiem dienvidos, proti Medeni, Maleišu, Paloni un Tauragnu (nezināmu iemeslu dēļ dāvinājuma aktā nav minēta Alekte–Alsīte–Alse).

Šādam pieņēmumam par labu runā vēlākie – 14. un 15.gs. ordeņa un Rīgas virsbīskapa strīdi Sēlijas dēļ. 13.gs. beigās novadi Daugavas kreisā krastā vairākkārt sacēlās un savienībā ar lietuvjiem veda cīņu pret ordeni. Šie novadi bija ordenim smagās cīņās jāiekaro. Notikumu gaitu zinām tikai par Zemgali no Atskaņu hronikas. Pēc cīņu noslēguma ordeņa rokās patiesībā atradās plaši novadi Daugavas kreisā krastā, bet, tā kā tie bij iegūti ar zobenu, nevis ar līgumiem, tad ordenim bij grūti pierādīt tiesības uz tiem. Turpretī Rīgas virsbīskaps, kam Daugavas kreisā krastā vairs zemju nebija, varēja tomēr atsaukties uz 13.gs. vidus dokumentiem, kas apliecināja virsbīskapa īpašumus Zemgalē un Sēlijā. Tādi dokumenti bija Zemgales dalīšanas grāmata 1254.g., Upmales dalīšanas grāmata 1254.g. un Sēlenes dalīšanas grāmata 1254.g.

Strīdi par Zemgali un Sēliju sākās ap 1205.g., kad virsbīskapa sūdzības raksti un ordeņa atbilžu iesniegumi piemin Jelgavu un Zemgales bīskapiju. Ja pareizs kāda neskaidra vārda lasījums, tad ap šo pašu laiku 1210.g. strīdū parādās arī Sēlijas vārds. Apmēram 50 gadus vēlāk sūdzībās joprojām sastopam Jelgavas un Mežotnes vārdus. 14.gs. 70-os gados tiesāšanās Romā notika taisni Sēlijas dēļ. Prāva ieilga līdz gadsimta beigām. No ordeņa lietveža ziņojuma mestram

redzams, ka Rīgas virsbīskaps ir atsaucies uz dalīšanas grāmatām un arī pāvests aizstāv viedokli, ka virsbīskapam Livonijā pienākas divas, bet ordenim viena trešdaļa zemju.

1390.g. 10.janvārī virsbīskaps sūdzas par Sēlijas zemēm (novadiem), ko viņam ar varu atņēmis ordenis. Šīs zemes esot bijušas vairāk kā 100 itāļu jūdzes plašas. Ja te runa par parasto itāļu jūdzi (= 1852 m), tad pieminētais apgabals ir ap 350 m² liels un var nozīmēt tikai Sēliju vārda šaurākā nozīmē, t.i. Sēlenes novadu.

Turpretī ordenis 1392.g. atsaucas uz Mindauga dāvinājumu un cenšas pierādīt, ka visi dažādie nosaukumi *Zelen*, *Zelonia*, *Selen*, *Selonia* attiecas uz vienu un to pašu zemi, ka šī zeme ir viena vienība un tās robeža Daugava. Vārdu sakot, ordenis mēģināja iztulkot Mindauga dāvinājumu tā, ka tas ietvēris arī tos novadus (Kalvi un Sēleni), kas Mindauga aktā nebij minēti un kuru lielākā daļa 13.gs. vidū piederēja bīskapam. Mindauga dāvinājuma akta trūcīgā satura dēļ tāds iztulkojums nebij ne īsti pierādāms, ne noraidāms, tādēļ ordenis izgatavoja viltojumu, šķietamu Mindauga 1261.g. aktu, kurā bez novadu uzskaitījuma dots arī sīks Sēlijas robežu apraksts. Šis robežu apraksts ietilpina Mindauga ordenim dāvinātā zemē visus tos novadus, par kuriem ordenim bij strīdi ar virsbīskapu – Upmali, Kalvi un Sēleni. Viltotais dokuments prāvā lietots vairākas reizes, tas transumēts 1392.g. 16.martā un 1393.g. 18.maijā, bez tam pastāv vēl 2 nedatēti transumti.

Pēc tam, kad esam aptuveni konturējuši Sēlijas apveidu un iedalījumu, rodas jautājums, vai Sēlija ar visiem viņas novadiem – tiklab tiem, no kuriem Mindaugs 1255.g. atteicās par labu ordenim, kā arī tiem, ko bīskaps un ordenis bij jau agrāk ieņēmuši, bija 13.gs. viena politiska vienība, jeb arī tā radās tikai kā formāls jēdziens, mēģinot atrast kopīgu apzīmējumu patstāvīgiem, bet vienā un tajā pašā tiesiskā aktā skartiem novadiem.

Sīkāku ziņu trūkumu dēļ šim jautājumam noteiktu atbildi nav iespējams dot. Ja aplūkojam Daugavas kreisā krasta zemes mūsdienu karti, tad varam saskatīt dažus raksturīgus vilcienus, kas gadu simtu laikā būs mainījušies maz.

Mūsu laika kartēs Sēlijas ziemeļdaļa Latvijā redzama kā lieis mežu masīvs, kuram kā šauras sloksnes iet pāri vai kurā kā salas atrodas tikai atsevišķas augstākas vietas ar labāku augsni: Baldones novads, Vecumnieku novads, Lindes–Bīrzgales novads, Skaistkalnes–Bārbeles–Valles apvidus, Sērenes–Seces novads. Šaurā sloksne no Sēlpils līdz Neretai ar papildinājumu dienvidgalā u.c. Tikai Ilūkstes apriņķī mazāk mežu un apdzīvotās vietas ar nelieliem pārtraukumiem vienlaidus izplešas pa visu apriņķi. Augstienes mežu starpā rāda arī vecos satiksmes ceļus cauri Sēlijai: no Radvilišķiem uz Doli ar nozarojumu uz Lindi (preti Lielvārdei) no Aknīstes uz Aizkraukli, ar nozarojumiem uz Koknesi vai Sēlpili; no Aknīstes uz Dignāju. Tikai gar šiem satiksmes ceļiem Sēlijā atrodami pilskalni.

Skats kartē mums liktu arī apšaubīt Sēlijas apvienošanās iespējas, jo šaurajai un garajai zemei nav labu satiksmes ceļu, kas to vienotu tajā virzienā, kādā viņa izstiepta. Tā Sēlijas daļa, kas tagad atrodas Latvijā, izskatās kā fragments, vēlamo noapaļojumu un veselumu tā iegūst tikai, ja to iedomājamies savienotu ar Sēlijas novadiem, kas atrodas tagad Ziemeļlietuvā. Tur, Latvijas robežai dienvidos arī domājami senās Sēlijas svarīgākie centri.

Pašlaik nav arī iespējams pateikt, vai visa Sēlija 13.gs. bij sēļu cilts apdzīvota, vai tās dienviddaļā varbūt jau toreiz dzīvoja lietuvji. Šajā ziņā varbūt mums kādreiz dos dažus pieturas punktus sīkāki vietvārdu un izlokšņu pētījumi.

Šo jautājumu vairākos rakstos skāris K.Buga. Bugas slēdzieni tomēr pāragri, jo viņš taisni iziet no pieņēmuma, ka visā Sēlijā – 14.gs. viltoto dokumentu aprādītās robežās – 13.gs. dzīvojuši sēļi, kas nav pierādīts. Pēc tam no samērā trūcīga vietu vārdu materiāla Buga spriež par sēļu valodu. Patskaņu savienojumos ar “n”, pēc Bugas domām, sēļu valodā šis “n”, līdzīgi kā kuršu valodā, nav zudis. Tā kā šī īpatnība piemīt arī lietuvju valodai, tad ar tās palīdzību nevar izšķirt jautājumu, vai Dienvidsēlijā 13.gs. dzīvoja lietuvji un sēļi. Bugas mēģinājumi norobežot sēļu valodu no lietuvju valodas aprobežojas ar “z” un “č” skaņu (lietuvju “z” un “ķ” vietā) aprādīšanu dažos Ziemeļlietuvu vietu vārdos. Bugas domas, ka sēļu dzīves vietas ziemeļos sasniegušas Alūksni (kas sakrīt ar mūsu domām), arī pamatotas tikai ar dažām vietu vārdu paralēlēm, kuru iztulkojumu pagaidām nevar uzskatīt par drošu.

Ja pieņemam, ka Sēlija 13.gs. ir dzīvs jēdziens, viena politiska vienība, ir jāvaicā, kāds bija tās starptautiskais stāvoklis Mindauga laikā. Liekas skaidrs, ka, izņemot šauru Daugavas piekrastes joslu (Kalves un Sēlenes novadus), vācieši vēl 13.gs. 50-os gados Sēlijā nostiprinājušies nebija. Bet vai Sēlija toreiz bija topošās Lietuvas valsts sastāvdaļa, vai viņa bij Mindauga pavalsts? No tā vien, ka Mindaugs Sēliju 1255.g. “dāvina” ordenim, tādu slēdzieni izdarīt nevar. Noteikums, ka dāvināt var tikai to, kas pašam pieder, nekad nav bijis spēkā politiskos darījumos, pat gluži otrādi: starptautiskos līgumos bieži vien atdod taisni to, kas līguma slēdzējiem nepieder. Mindauga dāvinājuma akti ir drīzāk izprotami kā svešu zemju dalīšanas akti starp ordeni un Mindaugu. Ordenis un Mindaugs sadalīja tās zemes, kas atradās abu valstu starpā, iespaida sfērās. Tās zemes, kuras Mindaugs atstāja iekarošanai ordenim, parādījās līgumos kā ordenim dāvinātas. Tā tas bij ar Žemaitiju, tā ar jatvingu zemi un, jādomā, tāpat arī ar Sēliju. Šādā skatījumā mums ir vairāk pamata pieņemt, ka 1255.gadā Sēlija bija patstāvīga valsts. Protams, patstāvība ir visai nenoteikts jēdziens. Mums jādomā par visu Sēliju tas pats, ko zinām par viņas ziemeļu daļu: tā bij saistīta ar Lietuvu ciešā draudzībā, ko varētu saukt arī par savienību.

Par Sēlijas tālāko likteni tiešu ziņu nav. Jādomā, ka Mindauga dāvinājumu ordenis nepaspēja izmantot, jo Mindauga draudzīgās attiecības ar ordeni izbeidzās jau 1261.gadā. Katrā ziņā kādu laiku pēc 1261.gada Sēlija bijusi brīva

Skats uz Daugavu no Sēlpils pilsdrupām.

zeme un ir bijusi ordenim jāiekaro, jo tikai tā var izskaidrot, ka Rīgas virsbīskapam gājuši zudumā tie Sēlijas novadi, kas tam piederēja 13.gs. 50-os gados. Šķiet, ka lielāka apmēra cīņas 13.gs. beigās Sēlijā nav notikušas. Ordenis tur nekad nav cēlis pils kā iekarošanas bāzes un pārvaldes centrus. No ordeņa pilīm Daugavas labā krastā varēja pārvaldīt tikai nelielu Sēlijas daļu. 13.gs. tāda pils bij Aizkraukle, 14.gs. bez tās arī Daugavpils. Tikai 1373.gadā ordenis ceļ Sēlpili. Tās stāvokļa dēļ arī šī pils nav uzskatāma par pārvaldes centru, bet tikai par Daugavas tirdzniecības un satiksmes ceļa sargātāju.

Viss 14. un 15.gs. pagāja ordeņa cīņās ar Lietuvu. Šo cīņu laikā pamazām izveidojās Latvijas un Lietuvas robeža apmēram tur, kur tā iet vēl tagad. Sēlijas ziemeļdaļu līdz šai robežai ordenis līdz pat Livonijas valsts sabrukšanai pārvaldīja no savām trim pilīm Daugavas krastos: Aizkraukles, Sēpils un Daugavpils. Sēlijas dienviddaļa palika Lietuvai un nav vairs nekad pie Latvijas atgrieziesies.

SLĒDZIENI

1.

13.gs. latviešu ciltis aprakstot, atmetams latgaļu (letgaļu) vārds savas neskaidrās nozīmes dēļ. Austrumlatvijā 13.gs. dzīvoja divas latviešu ciltis – latvi un sēļi. Latvju cilts dzīves vietas aptuveni sakrīt ar apgabalu Vidzemē, kur tagad runā trīs intonācijās. Par sēļu izplatības rietumrobežu var pieņemt vietas, līdz kurām tagad runā divās intonācijās (lauztajā un krītošajā).

2.

Par Sēliju apzīmējami novadi dienvidos Daugavai, kuros dzīvoja sēļi. Šie novadi uzlūkojami par patstāvīgu, Daugavas labā krasta valstīm nepakļautu, politisku vienību. Sēlijas robežas 13.gs. sniedzās dienvidos apmēram līdz Tauragniem tagadējā Lietuvā.

3.

Vācu kara gājiens uz sēļu pili 1208.gadā skar nelielu Sēlijas ziemeļdaļu, un tās pakļaušana vācu varai nav ilgstoša. T.s. Sēlijas bīskapija īstenībā dibināta sakarā ar Mežotnes zemgaļu kristīšanos, un ar šīs bīskapijas darbību nesaistās nekādi misijas panākumi Sēlijā. 13.gs. 50-os gados konstatējama vācu nostiprināšanās Sēlijas Piedaugavas novados. Tajā pašā laikā Lietuvas karalis Mindaugs atsakās no pretenzijām uz pārējiem Sēlijas novadiem par labu ordenim. Sēlijas ziemeļdaļa pakļauta ordenim pēc 1262.gada.

Redakcijas piezīme: Īpašvārdi atstāti autora rakstībā.

Juris Urtāns

ARHEOLOĢISKĀS LIECĪBAS PAR SĒĻU PAGĀTNI LATVIJĀ

Pirmās drošās rakstu liecības par sēļiem ir tikai Indriķa Livonijas hronikā, kas ataino 12.gs. beigu un 13.gs. pirmā ceturkšņa notikumus tagadējā Latvijas un Igaunijas teritorijā. Indriķis atstājis liecību par sēļiem kā politiski, šķiet, vienotu cilti ar centrālo pili Sēlpilī. Acīmredzot, lai šo, vismaz ārēji Indriķim redzamo, vienotību sasniegtu, sēļiem bija jānoiet garš attīstības ceļš. Šobrīd esošie arheoloģijas, valodniecības un dažu citu zinātņu dotumi ļauj izsekot cilts attīstībai, sākot ar mūsu ēras pirmajiem gadsimtiem. Tajā pašā laikā jāatzīst, ka sēļu senākā vēsture nebūt nav viennozīmīgi izprasta un pieņemta. Šādu stāvokli nosaka gan pētījumu nevienmērīgums dažādās nozarēs, gan arī tīri objektīvi apstākļi, piemēram, līmenis, kādā arheoloģijas pieminekļi apzināti un izpētīti.

Sēļu apdzīvotā teritorija laika gaitā ir apzīmēta visai dažādi. Tas arī saprotams, jo pats sēļu jēdziens kā valodnieciski, tā arī antropoloģiski un arheoloģiski ir visai dažāds.

Arheoloģiski sēļu maksimālās izplatības robežas Latvijā var apzīmēt šādi: ziemeļos sēļi sasniedz Vidzemes augstienes dienvidu un dienvidaustrumu nogāzes, austrumos – līniju no Lubānas ezera līdz Daugavai apmēram tagadējo Līvānu rajonā, tālāk šķirtne apmēram līdz Skrudalienai bija Daugava. Taisnību sakot, sēļu izplatības austrumu robeža pagaidām nav visai droši noteikta. Iespējams, ka Augšzemes austrumu gals iekļāvās jau citu radniecīgu kultūru aplocē. Dienvidos sēļu apdzīvotās teritorijas iesniedzās ziemeļaustrumu Lietuvā. Rietumos sēļu dabīgā robeža bija Taurkalnes meži, no tiem robežlīnija apmēram Jaunjelgavas un Aizkraukles rajonā šķērsoja Daugavu un tad sniedzās līdz Vidzemes augstienei. Šādu sēļu novietojumu apliecina kā arheoloģiskie dati, tā arī valodnieciski fiksētā sēļiem raksturīgā kāpjošā intonācija. Valodnieciski un arheoloģiski nospraustās sēļu izplatības zonas gan pilnībā nesakrīt, tomēr tās vieno savstarpēja sakarība, kas ļauj runāt par vienas noteiktas realitātes – sēļu – dažādiem izpaudumiem.

Valodnieku K.Anciša un A.Jansona iezīmētajā sēļu kāpjošās intonācijas izplatības zonā konstatējams tieši šim areālam raksturīgs arheoloģijas pieminekļu veids. Tie ir uzkalniņu kāpi ar akmens riņķi. Tas ļauj šo uzkalniņu kapu kultūru, kas kopumā datējama ar 3.–5.gs., un tai atbilstošās dzīves vietas jau noteikti saistīt ar sēļiem. Arheologe E.Šnore pamatoja domu, ka tagadējo sēļu senči

tagadējās Augšzemes teritorijā ienāca no dienvidiem. Viņu virzības galvenā ass (to apliecina arheoloģijas pieminekļu – senkapu un pilskalnu – ievērojamā koncentrācija) bija Sēlijas valnis – ap 10 līdz 15 km plats īpaši izteikta reljefa veidojums, kas turpinās arī Daugavas labajā pusē līdz pat Madonai. Sēļi ienāca zemē, kas nebija neapdzīvota, tukša. Te jau pirms viņiem dzīvoja radniecīgas baltu ciltis, jo tagadējā Augšzemes teritorija iekļaujas švikātās keramikas kultūras aplocē, kuras nesēji bija balti. Iespējams, ka sēļu ienākšana nebūt nebija miermīlīga, jo, piemēram, Rites Stupeļu pilskalna samērā varenie nocietinājumi gājuši bojā ugunsgrēkā, un pēc tam pilskalns vairākus gadsimtus bijis ļauzu pamests. Varbūt tā ir liecība par sēļu un vietējo cilšu savstarpējo cīņu?

Pirmssēļu perioda arheoloģijas pieminekļi Augšzemes teritorijā pārstāvēti visai vāji. Spriežot pēc Augšzemes pilskalnu apzināšanas materiāliem, švikātās keramikas kultūras centrs bija rajons ap Dvieti. Te vienā pudurī sakopoti deviņi pilskalni. Ne velti vienīgais pagasts Latvijā, kas nes pilskalna vārdu – Daugavpils rajona Pilskalnes pagasts – atrodas tieši šeit. Švikātā keramika iegūta arī pilskalnos, kas izvietoti gar Sēlijas valni.

Par zīmīgu švikātās keramikas kultūras kapu pieminekli uzskatāms Gārsenes Bērzkalnu senkapu uzkalniņš, kuru 1976.gadā pilnīgi izpētīja E.Šnores vadībā. Visumā švikātās keramikas kapu pieminekļi gandrīz nav pētīti. Bērzkalnu uzkalniņš tika saukts arī par Milžu vai Mantas kalnu. Pētījumos atklāja, ka caurmērā 18 m lielajā uzkalniņā apbedīti vismaz pieci mirušie. Centrālajā kapā mirušajam bija līdzīgs pods ar švikātu virsmu. No pieciem apbedījumiem četri datējami ar I g.t.p.m.ē. otro pusi. Pēdējais apbedījums un atsevišķas atrastās senlietas no citiem izpostītajiem apbedījumiem liecināja, ka mirušie uzkalniņā apbedīti arī 6. un 8. gadsimtā.

Švikātās keramikas izplatības areāls tālu pārsniedz sēļu apdzīvoto zonu, tāpēc tieša pārmantojamība šo hronoloģiski atšķirīgo, tomēr radniecīgo kultūru starpā nav vērojama. Tanī pašā laikā norādāms, ka apmetnes ar švikāto keramiku nereti atrodas sēļu kapu uzkalniņu tiešā tuvumā, kā tas konstatēts Rites Melderišķos un Zasas Antūžos. Sēļi apmetušies uz dzīvi arī iepriekšējā laika pilskalnos. Acīmredzot tad tika apgūta lielākā daļa no lauksaimniecībā izmantojamās zemes, kas veido arī mūsdienu lauksaimniecības pamatu. Spriežot pēc bagātajiem atradumiem, sēļu kultūra 3.–5.gs. piedzīvoja īstu uzplaukumu. Šīs kultūras raksturīgākie un labāk izpētītie liecinieki ir senkapu uzkalniņi. Ar savu stingro formu un senlietu bagātību tie jau samērā agri bija piesaistījuši zemes īpašnieku un pētnieku uzmanību. Tomēr līdz 19.gs. beigām nopietni zinātniskie pētījumi un izrakumi netika veikti. Tanī pašā laikā sēļu senkapu uzkalniņos gan nejausi, gan rokot uzgāja krāšņas senlietas, kas nonāca dažādās senlietu glabātuvēs Rīgā, Tallinā un citur. Senlietas no Saukas nonākušas Stokholmas muzejā.

Kapu uzkalniņus ierīkoja, no lieliem akmeņiem (to caurmērs sasniedz apmēram metru), vai arī no mazākiem akmeņiem izveidojot izkrautu apli, kura

Agrā dzelzs laikmeta sēju senlietas Zesas Antūzu senkapos.

diametrs bija līdz desmit metri. Apļa centrālajā daļā tika guldīts saimes vecākais, uz ko norāda centrālā apbedījuma īpašais novietojums, līdzdoto senlietu daudzums un kvalitāte. Virs mirušā uzbēra smiltis. Citus nelaiķus izvietoja apļa iekšpusē ap centrālo apbedījumu un arī pār tiem pārbēra smiltis. Tādējādi vairāku desmitu, varbūt pat simtu gadu laikā uzkalniņš pacēlās arvien augstāk. To izmēri ir dažādi: caurmērs no 5 līdz 14,2 metriem, augstums – 0,4 līdz 1,3 m. Vēlākos

laikos mirušos sāka apbedīt, ierokot kapu bedres jau izveidotajā uzkalniņā vai apbedot uzkalniņam līdzās. Jaunu uzkalniņu veidošanu izbeidza 5.gs.

Laika gaitā akmeņu riņķis "applūda" ar smiltīm, tāpēc mūsdienās vēl nesapostītajos uzkalniņos vērojamas tikai atsevišķu akmeņu galvas, vai arī akmeņi vispār nav ieraugāmi. Akmeņu riņķi ap apbedījumiem var skaidrot dažādi: ticamāk, ka tas iezīmēja simbolisku robežu starp dzīvo un mirušo pasauli, bet iespējami arī citi skaidrojumi, piemēram, akmeņu riņķis un uzkalniņš kā pasaules modelis.

Mirušos apbedīja nesadedzinātus, svētku drēbēs, dzīvei viņsaulē līdzīgu deva rotas, darbarīkus un ieročus. Nelaiķus guldīja izstieptā stāvoklī uz muguras, parasti ievērojot ziemeļrietumu – dienvidrietumu orientāciju. Apbedīšanas tradīcijās liela nozīme bija dažādiem ugunsritiem, par ko liecina atrastās ogles un deguma paliekas. Visvairāk šādu uzkalniņu ir Viesītes, Salas, Elkšņu, Saukas un Sēlpils pagastos, tomēr tie bieži sastopami arī tālāk uz ziemeļiem, Daugavas labajā krastā, Aiviekstes baseinā, Krustpils, Savienas, Mārcienas, Klintaines un citos pagastos. Pēc senlietām un ierīkojuma pazīmēm tie ir līdzīgi sava laika latgaļu kapu uzkalniņiem Latgales teritorijā. Te gan atzīmējams, ka Latgalē šādu uzkalniņu koncentrācija ir daudz mazāka nekā, piemēram, Sēlpils vaļņa robežās. Līdzības dēļ arheoloģiski nav iespējams tagadējās Vidzemes un Latgales saduras robežās noteikt atšķirību starp sēļu un latgaļu senkapu uzkalniņiem. Lai šo pretrunu atrisinātu, literatūrā lietots kopējs apzīmējums – "latgaļu un sēļu ciltis", kas ir izsaucis arī diskusijas.

Par sēļu virzību uz ziemeļiem liecina arī Ē.Mugurēviča pētījumi Daugavas labā krasta pieminekļos Pļaviņu tuvumā. Noskaidrots, ka Lokstenes pilskalnā lielāks iedzīvotāju daudzums ielplūdis tieši 3. un 4.gs. Šajā laikā mirušie ļaudis apbedīti Priedaines kapulaukā. Spriežot pēc senkapu pētījumiem, Lokstenē dzīvojusi kāda lielāka patriarhāla saime, kas dalījusi vismaz četrās mazākās saimēs. Ē.Mugurēvičs uzskata, ka ar m.ē. I g.t. vidū jau var runāt par atsevišķu Lokstenes pilsnovadu, kura centrs bija Lokstenes pilskalns.

Par šī laika nenocietinātas apmetnes raksturīgām iezīmēm (viena no galvenajām bija vietējā dzelzs kausēšana) liecina M.Atgāža un J.Daigas izpētītā Sēlpils Spietiņu apmetne.

Sēļu 3. – 5.gs. kultūra visumā jau ir diezgan labi izziņāta, bet vidējā dzelzs laikmeta (5. – 9.gs.), īpaši tā otrās puses sēļu kultūra pagaidām nav pētīta pietiekami. Šajā laikā kā apbedīšanas vietas joprojām pastāvēja iepriekšējā periodā izveidotie uzkalniņu kapi. Tagad mirušie tika apbedīti uzkalniņu uzbērumos vai pie tiem. Sēļu apdzīvoti ir lielie pilskalni, iespējams, novadu centri: Dignājas pilskalns ar apmetni tā pakājē, Elkšņu Kņāvu kalns, Rites Margaskalns, Kalkūnes Baltkāju pilskalns, Sēlpils pilskalns un vēl daži citi.

Šī laika piemineklis ir apmetne Rites Krīgānu ezera salā, kuru pētījis Ā.Stubavs. Pret ienaidnieka uzbrukumiem relatīvi labi nodrošinātā vietā bija ierīkotas ļaužu mītnes, kuras apsildīja ar pavardiem.

Augšzemes pats austrumu gals, šķiet, iesaistījies jau citu kultūru aprītē. Par to liecina pētījumi Janomoles uzkalniņu kapulaukā N.Jefimovas vadībā. Janomoles uzkalniņu izbūves veidam rodamas paralēles vēl tālāku austrumu novadu uzkalniņu izbūves tradīcijās.

Ar 10.gs. Daugava, kas noteikti uzskatāma arī par sēļu upi, kļūst par starptautisku tirdzniecības un tālo sakaru maģistrāli, kas Eiropas ziemeļus caur baltu un slāvu apdzīvotajām teritorijām sasaistīja ar Bizantiju un citām austrumu zemēm. Uzplauka un attīstījās pilskalni abos upes krastos. Domājams, ka šo pilskalnu iedzīvotāji bija etniski daudzveidīgi. Viens no šīs daudzveidības komponentiem noteikti bija arī sēļi. Daugavas pilskalnu iedzīvotāji pirmie uztvēra jauninājumus kā amatniecībā un tirdzniecībā, tā arī ideoloģijā – novadīja tos zemes iekšienē. Ne velti tieši Daugavas pilskalnus atrod dažādus importa priekšmetus un agrīnos kristietības simbolus, te agri sāk ieviesties podnieka ripa. Par vienu no šādiem, varētu teikt, starptautiskiem centriem kļuva Sēlpils pilskalns. Sēļi dzīvoja arī lielajos Daugavas labā krasta pilskalnus – cietokšņos Oliņķalnā un Koknesē. Lielāki arheoloģiskie pētījumi notika arī Ā.Stubava vadībā Rites Stupeļu šī laika pilskalnā un senpilsētā.

Spriežot pēc Stupeļu pilskalna nocietinājumiem, senpilsētas lieluma un atradumiem, tas uzskatāms par kāda sēļu novada centrālo pilskalnu. Stupeļu pilskalna izcilais stāvoklis parādās vēl reljefāk, ja to salīdzina ar tā paša laika Krīgānu ezera apmetnes atradumiem. Pēdējos vērojamas arhaiskas saimniecības iezīmes, piemēram, bez podnieka ripas darināto trauku lietošana. Salas iedzīvotāji galvenokārt nodarbojās ar zvejniecību.

Saprotams, ka sēļu apdzīvotās zemes šajā laikā dalījās novados, tomēr rakstītie avoti par to atstājuši ļoti maz liecību, bet arheoloģisko pētījumu līmenis vēl neļauj konstatēt, kuri bija novadu centrālie pilskalni. Spriežot pēc arheoloģijas pieminekļu un īpaši pilskalnu koncentrācijas, varētu nosacīti izdalīt Sēlpils novadu, novadu ap Saukas ezeru un Viesīti, novadu ar centru Rites Stupeļu pilskalnā un, iespējams, novadu Dvietes rajonā.

Vēlajā dzelzs laikmetā (10. – 12.gs.) sāka noteiktāk iezīmēties sabiedrības hierarhiskās struktūras, kam atbilda arī dažāda veida cilvēku apdzīvotās apmetnes. Arheoloģiski konstatējamas gan nenocietinātas šī laika apmetnes, gan arī dažādas nocietinājuma pakāpes pilskalni. Vēlajā dzelzs laikmetā Daugavas labā krasta teritorija daudz noteiktāk iesaistījās latgaļu kultūras aprītēs.

Vienīgais plašāk pētītais šī laika sēļu līdzenais kapulauks atrodas pašā Daugavas kreisajā krastā pie Dunavas Strautmaļiem. Ne pēc mirušajiem līdzdoto senlietu veida, ne mirušo orientācijas Dunavas Strautmaļu senkapi īpaši neatšķiras no tā paša laika latgaļu līdzenajiem senkapiem. Pēc atsevišķiem atradumiem ir zināmi arī citi sēļu šī laika līdzenie kapulauki, kas galvenokārt situēti gar Latvijas un Lietuvas robežu. Nozīmīgākais sēļu vēlā dzelzs laikmeta kultūras izpratnei ir E.Šnores pētītais Seces Lejasdopeļu uzkalniņu kapulauks,

Aknīstes Saltupju veselības avots.

kas atrodas pašā Daugavas kreisajā krastā. Mīrušajiem līdzdoto senlietu analīze nepārprotami norāda, ka sēļu materiālā kultūra, lai arī līdzīga latgaļu kultūrai, tomēr ir atšķirīga un apzīmē savdabīgu etnisku vienību. Kapu inventāra atšķirības

liecina par pastāvošajām hierarhiskajām struktūrām. Senkapu inventārs visumā ir bagāts. Īpaši nozīmīgi ir pirmo reizi Latvijā atrastie, daļēji restaurējamie polihromie (sarkans, balts, melns) gleznojumi uz koka priekšmetiem.

13.gs. sākumā, kad Piedaugavas pilis iekaroja krustneši, sēļi noteikti minēti kā no latgaļiem un krieviem atšķirīga etniska vienība. Aprakstot 1225.gada Modenas bīskapa dievkalpojumu Koknesē, hronists Indriķis minēja, ka “Koknesē līdzīgā kārtā viņš (Modenas bīskaps – J.U.) uzticīgi sniedz svēto mācību pamudinājumu kā vāciešiem, tā krieviem, latgaļiem un sēļiem, kas dzīvoja kopā...”.

Tā kā Sēlpils krustnešiem padevās, tad iespējams, ka krustneši koka pili nenodedzināja un tās iedzīvotājiem ļāva palikt savās vecajās mītnēs un nocietinājumos.

Par 13., 14. un turpmāko gadsimtu sēļu vēsturi liecina rakstītie avoti, taču arī arheoloģisko pētījumu rezultāti ir nozīmīgi kultūru savstarpējo ietekmju skaidrošanai. Par iekarotāju centriem sēļu teritorijā kļuva Sēlpils un Altenes mūra pilis. Atšķirīgi ir uzskati par Dignājas viduslaiku pils atrašanās vietu, kuru meklē gan Dignājas rajonā, gan arī pretējā Daugavas krastā pie Līvāniem.

Arheoloģiski nozīmīgas ir arī viduslaiku kapsētas, ciemu un sētu vietas. Sēļiem ļoti raksturīgs viduslaiku paradums bija savu mirušo (acīmredzot nelegāla) apbedīšana daudz senākajos agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņos. Veicot arheoloģiskos izrakumus, ļoti bieži noskaidrojas, ka agrais uzkalniņš stipri vien postīts ar vēlāku laiku pēcapbedījumiem. Šķiet, ka tas liecina par noturīgu, pagātnē sakņotu tradīciju. Pastāvēja arī atsevišķas nelielas kapsētiņas. Ne vienmēr ir zināms, vai tās bija baznīcas atzītas un iesvētītas, vai arī tur savus mirušos, sekojot vecu laiku ierāžām, apbedīja slepus no baznīcas. Arheoloģiski nozīmīgas ir arī vēl pagaidām maz apzinātās šī laika ciemu vietas, kāda, piemēram, konstatēta pie Rubenes Dronku ezera. Ciema vietas kultūrlānis te aizņem vairāku hektāru teritoriju.

Sēļu pieminekļu arheoloģiskie pētījumi notiek arī Lietuvā, taču pagaidām tie nav pietiekami plaši izvērsti.

Kā liecina arheoloģisko materiālu apkopojums un salīdzinājums ar valodniecības dotumiem, sēļi savu nepārtrauktās attīstības vēsturi var skatīt no mūsu ēras pirmajiem gadsimtiem. Savstarpēji ietekmējoties un bagātinoties ar citām ciltīm, pārvietojoties no vieniem rajoniem uz citiem, apgūstot un iekopjot jaunas zemes, aizstāvot savu mantojumu, sēļu cilts bija viens no pamatkomponentiem latviešu tautas izveidē. Kā liecina Ē.Mugurēviča pētījumi, tieši latgaļiem un sēļiem bija galvenā loma latviešu tautas veidošanās procesā. 17.gadsimtā Latvijas teritorijas iedzīvotāji, kas bija cēlušies no dažādām ciltīm – latgaļiem, sēļiem, zemgaļiem, lībiešiem un kuršiem – sāka sevi apzināties par vienotu latviešu tautu.

Ārija Elksne

Šī ir mūsu tēvu zeme,
Šī ir mūsu dēlu zeme,
Mūsu durkļu, mūsu arklu,
Mūsu mīlestības zeme.

Un pār viņu – mūsu saule,
Mūsu pārkoņpadebeši,
Mūsu valoda un dziesma,
Mūsu neslava un slava.

Uz zem viņas mūsu kauli,
Mūsu nogrimušās pilis,
Mūsu pamati un saknes,
Mūsu senaizmirstais sākums.

Pilna upe baltu ziedu...
Mātes dziesma "Aijā, žūžū"...
Te es gribu atrast vietu
Arī sev un savam mūžam.

Beidzot arī pasākumi, kas nodrošina cilvēku veselību, ir jānodrošina ar
bagātu un veselīgu pārtiku, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

13. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

14. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

15. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

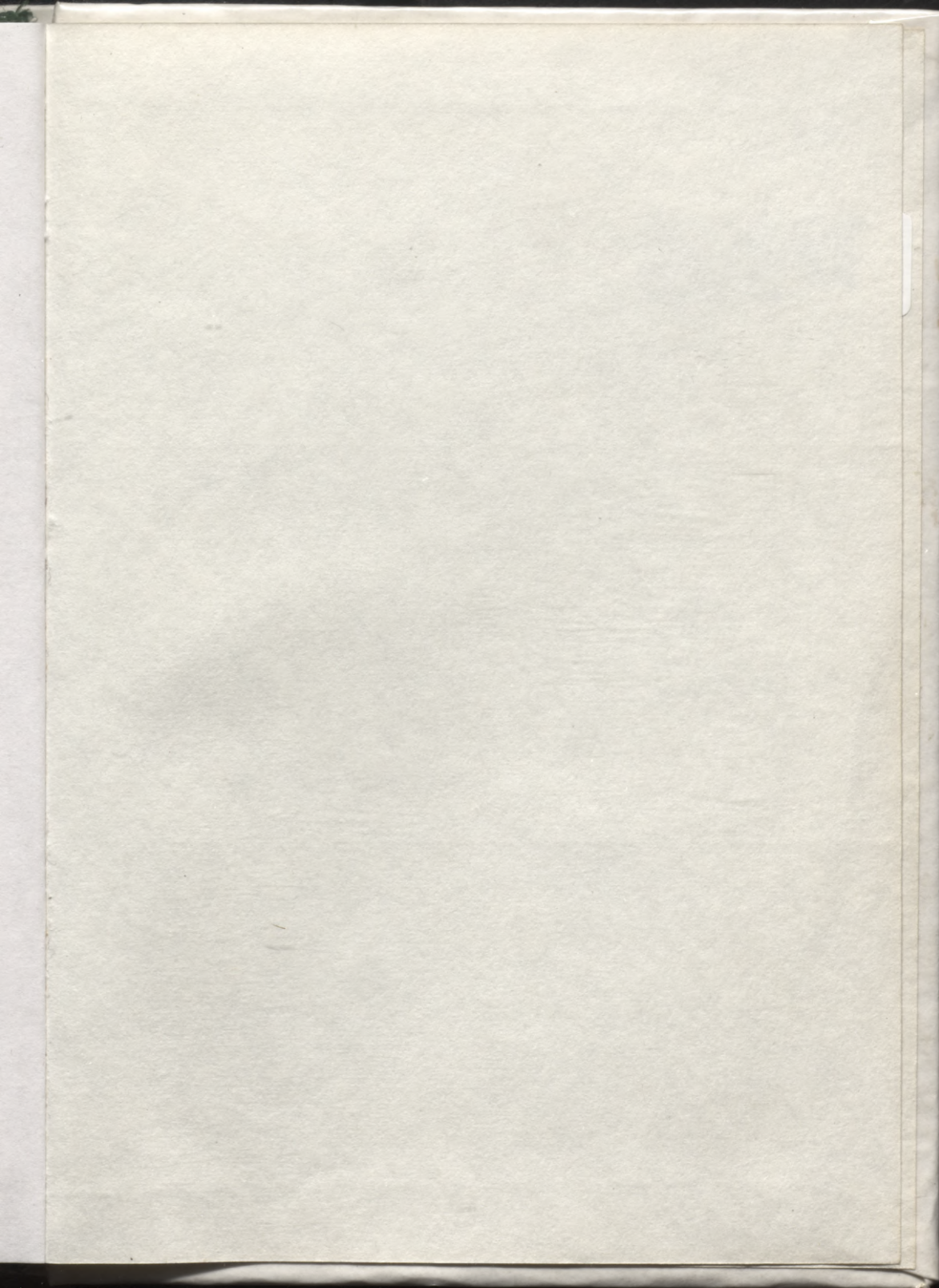
16. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

17. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

18. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

19. g. oktobrī, kad Pasaules veselības organizācija, kas nodrošina cilvēku
kā arī līdzīgā veidā, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas
nodrošina cilvēku veselību, kas ir jānodrošina ar veselīgu pārtiku, kas

Formāts 60x84/16. Ofsets piedoms.
Metiens 1000 eks.
Latvijas Kultūras fonds, LV-1665,
Rīgā, Basteja bulvārī 12.
Reģistrācijas apliecība Nr.2-0166.
Iespiesta tipogrāfijā "Rota", LV-1011,
Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Pasūt.Nr.96-2.

Kontroleksemplārs

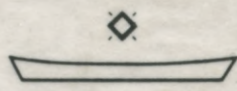
Ls 1.50

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0305017741

95-3
L417

Sēļu zeme

Sens pergaments par Sēlpils izlēpošanu.

Uz pirmā vāka – zviedru uzbrukums Sēlpilij Ziemeļu kara laikā.
(Gravīra no krājuma *Effigies corporis et anis Caroli XII 1707*)